อนุสรณ์

เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ

รองอำมาตย์ตรี ขุนสารีรธนากร

(สวน สุวรรณเลิศ)

วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร

วันพฤหัสบดีที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๖

อนุสรณ์

เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ

รองอำมาตย์ตรี ขุนสารีธนากร

(สวน สุวรรณเลิศ)

ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร

วันพฤหัสบดีที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๖

[illegible]

[illegible]

[illegible]

([illegible])

[illegible]

[illegible]

สารบาญ

1965

คำนำ

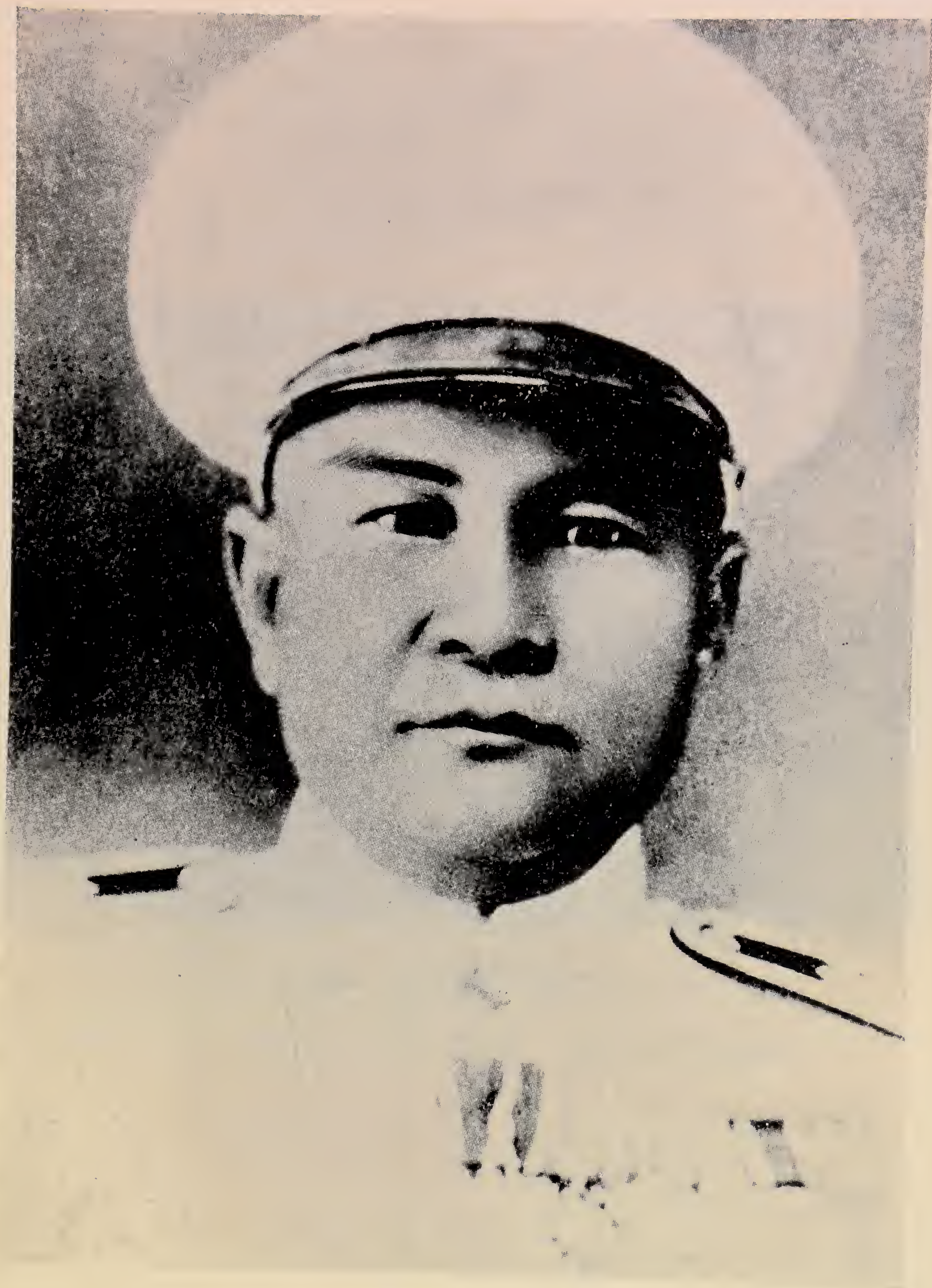
ในการพระราชทานเพลิงศพคุณพ่อในคราวนี้ พวกลูก ๆ หลาน ๆ และญาติมิตรทุกคน นอกจากจะได้พร้อมใจกันบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทานตามกระบวนการพุทธประเพณีนิยมแล้ว เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่คุณพ่อ และเพื่อเป็นการแสดงกตเวทิตาคุณแด่ท่านที่ได้เสด็จและมาในงานพระราชทานเพลิงศพของคุณพ่อในวาระนี้ด้วย จึงได้จัดพิมพ์หนังสือนี้ขึ้น เนื่องจากคุณพ่อเป็นผู้ที่ใฝ่ในธรรม ประพฤติและปฏิบัติธรรมอยู่เสมอตลอดชั่วชีวิต จึงได้เลือกสรรหนังสือธรรมที่เห็นว่าเป็นสุขารมณ์ของคุณพ่อมาจัดพิมพ์ขึ้น ซึ่งก็เลือกสรรได้พระนิพนธ์บางเรื่อง ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส กับ พระโอวาทของสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ซึ่งทั้งสองเรื่องนี้ได้ไปนมัสการขออนุญาตจากพระคุณเจ้าสมเด็จพระญาณสังวร เจ้าอาวาส วัดบวรนิเวศวิหาร ซึ่งพระคุณเจ้าสมเด็จท่านก็อนุญาตด้วยความโสมนัสและอนุโมทนา ส่วนเรื่องหลักกรรมนั้นได้ไปเลือกที่มหามกุฏราชวิทยาลัย เห็นแล้วชอบใจเพราะคุณพ่อเคยพร่ำสอนลูกๆ อยู่เสมอในขณะที่มีชีวิตอยู่ จนท่านท่องได้ขึ้นใจในพุทธภาษิตที่ว่า **ยาทิสํ วปเตพีชํ ตาทิสํ ลภเต ผลํ กลฺยาณการี กลฺยาณํ ปาปการี จปาปกํ** "หว่านพืชเช่นใด ย่อมได้ผลเช่นนั้น ทำกรรมดีย่อมได้ผลดี ทำชั่วย่อมได้ผลชั่ว" จึงได้ตรงไปนมัสการขออนุญาตพิมพ์จากท่านเจ้าคุณธรรมธัชมุนีวัดเทพศิรินทราวาส ท่านก็อนุญาตด้วยความเต็มใจ ยิ่งกว่านั้นท่านยังแถมเรื่องประวัติสังเขปพระพุทธศาสนาในนานาประเทศ มาให้อีกเล่มหนึ่งด้วย จึงขอกราบขอบพระคุณ พระคุณเจ้าสมเด็จ และเจ้าคุณธรรมธัชมุนีไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

โดยที่คุณพ่อรับราชการสรรพากรมาตั้งแต่เป็นเสมียนฝึกหัด จนกระทั่งเป็นสรรพากรจังหวัด สังกัดกรมสรรพากร ซึ่งนับว่าเป็นคนของสรรพากรโดยแท้ ฉะนั้น ถ้าจะขาดเรื่องเกี่ยวกับกรมสรรพากรไปแล้ว รู้สึกว่าจะไม่เหมาะสม

จึงได้นำเรื่องของภาษีอากรฝ่ายสรรพากรมาพิมพ์ไว้ด้วย อนึ่งโดยที่ นายแพทย์-สงัน สุวรรณเลิศ เผอิญเป็นบุคคลที่โชคดีได้รับการคัดเลือกให้ไปปฏิบัติงานด้านสุขภาพจิตที่สหพันธมาเลเซีย ตามโครงการให้ความช่วยเหลือทางการแพทย์แก่รัฐบาลสหพันธมาเลเซียตามมติของคณะรัฐมนตรี เห็นว่าเป็นเรื่องที่น่ารู้เกี่ยวกับสหพันธมาเลเซียในทัศนของจิตแพทย์ จึงได้นำมาพิมพ์ไว้ การเรียงพิมพ์อาจจะมีการผิดพลาดบกพร่องอยู่บ้างขอประทานอภัยด้วย

ในที่สุดนี้ ขอกราบขอบพระคุณและขอบคุณญาติผู้ใหญ่ตลอดถึงท่านผู้มีเกียรติทุกท่านที่กรุณาเขียนคำไว้อาลัยคุณพ่อ ซึ่งเป็นการเขียนด้วยความจริงใจไว้ ณ วาระนี้ด้วย

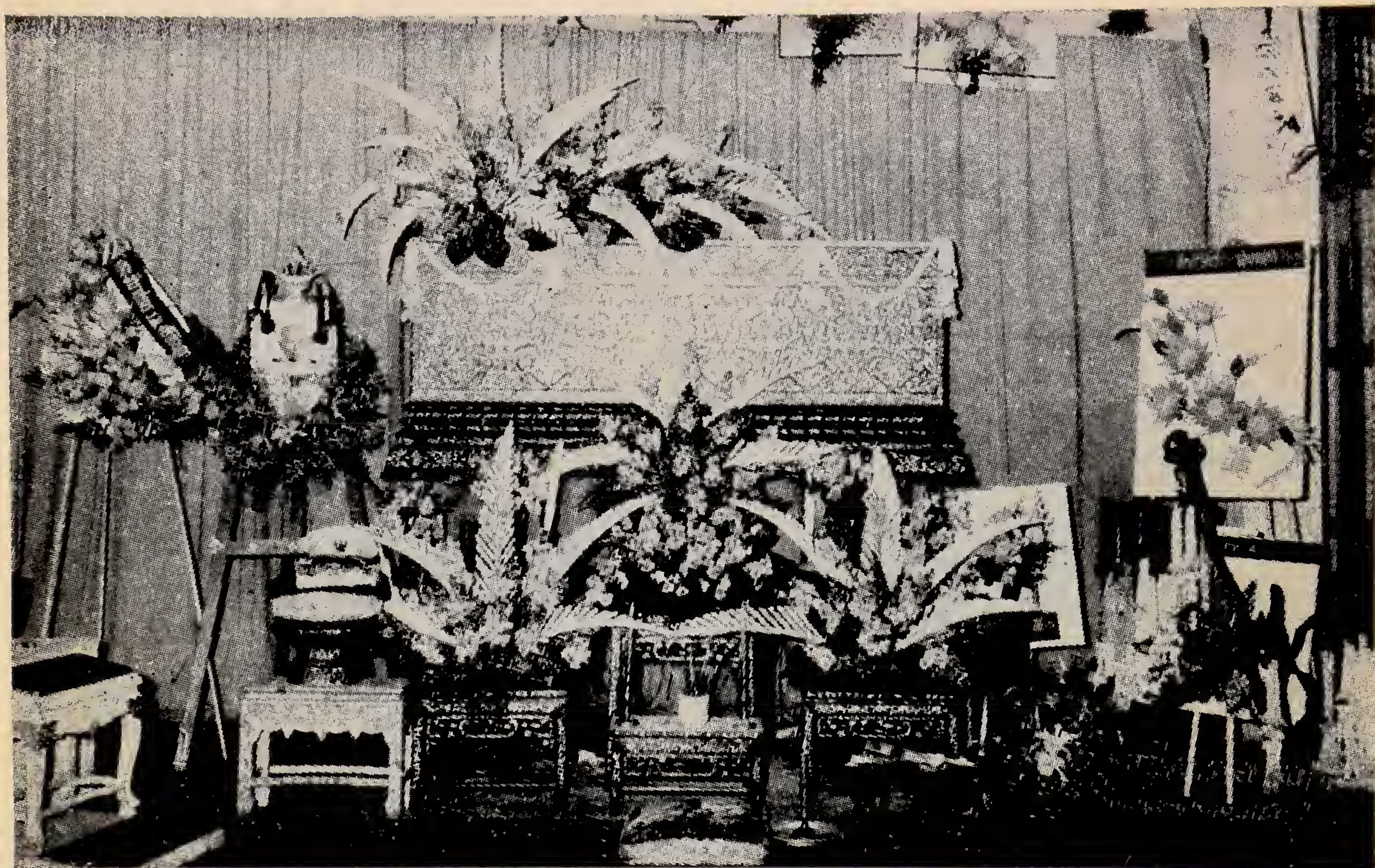
เจ้าภาพ

รองอำมาตย์ตรี ขุนสารีธนากร

ชาตะ ๑๘ เมษายน ๒๔๓๘

มรณะ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕

ตั้งศพเพื่อบำเพ็ญกุศล ณ ศาลาในวัดเทพศิรินทราวาส
ตั้งแต่วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕ จนถึงวันบรรจุศพ

ส่วนหนึ่งของบรรดาลูกหลานที่มาบำเพ็ญกุศลและฟังพระสวดพระอภิธรรม

ประวัติ

รองอำมาตย์ตรี ขุนสารีธนากร (สวน สุวรรณเลิศ)

คุณพ่อ รองอำมาตย์ตรี ขุนสารีธนากร นามเดิมชื่อ นายสวน นามสกุล สุวรรณเลิศ เป็นบุตรคนที่ ๕ ของหลวงสารพันกิจอนนท์ (สอน สุวรณเลิศ) กรมการเมืองมหาสารคาม ในตำแหน่งเมืองจันทร์ (ตามทำเนียบการปกครองภาคอีสานในสมัยก่อนการปฏิรูป ตำแหน่งนี้มีหน้าที่กำกับการฝ่ายพลเรือน การปกครอง เทียบฝ่ายมหาดไทยหรือมหาดไทยเมือง) และนางสารพันกิจอนนท์ (ยาแม่ตู้ สุวรรณเลิศ) ซึ่งเป็นธิดาของพระปทุมวิเศษ เจ้าเมืองกันทรวิชัย (ปัจจุบันนี้เป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดมหาสารคาม)

คุณพ่อเกิดเมื่อวันเสาร์ ขึ้นเจ็ดค่ำ เดือนหก ปีวอก จ.ศ. ๑๓๕๘ ร.ศ. ๑๒๔ ตรงกับวันที่ ๑๘ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๓๙ ที่ตำบลตลาด อำเภอเมือง ฯ จังหวัดมหาสารคาม มีพี่น้องรวมกันทั้งสิ้น ๖ คน คือ

๑. นางเก้ง อินทรวินิจ

๒. นางบรรพา เจริญศิริ

๓. นายสิน สุวรรณเลิศ

๔. นายสงค์ สุวรรณเลิศ

๕. นายสวน สุวรรณเลิศ

๖. นางดวน เหล่าศิรินทร์

คุณพ่อได้ทำการสมรสกับคุณแม่นางสาวบูรี ภวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม ธิดาของพระเจริญราชเดช (อุ่น ภวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม) เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๗ มีบุตรธิดารวมทั้งหมด ๑๐ คน คือ

๑. นายสงวน สุวรรณเลิศ
๒. นางสงบ วรการ
๓. นางสง่า พจน์โยธิน
๔. นายเสงี่ยม สุวรรณเลิศ
๕. ด.ญ. ไสง สุวรรณเลิศ (ถึงแก่กรรม)
๖. ด.ช. สุวรรณเลิศ (ถึงแก่กรรมวันคลอด)
๗. นายแพทย์สงัน สุวรรณเลิศ
๘. นายสุบรรณ สุวรรณเลิศ
๙. นางฉวีวรรณ สุรรณเลิศ
๑๐. ด.ญ. สารขันธ์ สุวรรณเลิศ (ถึงแก่กรรม)

การศึกษา

เดิมเรียนที่โรงเรียนสารคามพิทยาคม เมืองมหาสารคาม ต่อมาได้ไปเรียนต่อที่โรงเรียนวัดศรีมงคล เมืองร้อยเอ็ด จบชั้นมัธยมปีที่ ๓ ซึ่งนับว่าสูงแล้วสำหรับในยุคที่เพิ่งเริ่มจัดการปฏิรูปการบริหารเป็นระบบเทศาภิบาลของภาคอีสาน

การรับราชการ

คุณพ่อเริ่มรับราชการเป็นเสมียนฝึกหัดอยู่ที่อำเภอเมืองมหาสารคาม เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๔๕๕ และได้เลื่อนชั้นเลื่อนตำแหน่งเป็นลำดับดังต่อไปนี้

๑. เป็นเสมียนสรรพากรอำเภอเมืองมหาสารคาม เมื่อวันที่ ๑ เมษายน ๒๔๕๖
๒. เป็นสมุห์บัญชีอำเภอเมืองมหาสารคาม เมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๔๕๖

๓. เป็นศุภมาตรา จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๔๖๑ (ผู้ช่วยสรรพากรจังหวัดสมัยนั้นเรียกชื่อว่า ศุภมาตรา)

๔. เป็นศุภมาตราจังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๔๖๕

๕. เป็นศุภมาตราจังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม ๒๔๗๘

๖. เป็นผู้ตรวจการในกองสรรพากรภาค ๓ นครราชสีมา เมื่อวันที่ ๑ ธันวาคม ๒๔๘๑

๗. เป็นสรรพากรจังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ ๑ มกราคม ๒๔๘๔

๘. เป็นสรรพากรจังหวัดนครพนม เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๔๘๕ ถึงวันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๔๘๘ โดยดำรงตำแหน่งนี้อยู่จนเกษียณอายุราชการ ซึ่งเป็นตำแหน่งสุดท้ายในชีวิตของการรับราชการ รวมเวลาที่รับราชการ ๓๒ ปี

บรรดาศักดิ์และอิสสริยาภรณ์

ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นรองอำมาตย์ตรี ขุนสารีธนากรเมื่อวันที่ ๒๗ ธันวาคม ๒๔๖๔ และได้รับพระราชทานเครื่องอิสสริยาภรณ์ตามลำดับดังนี้

๑. เหรียญทองมงกุฎไทย เมื่อวันที่ ๑ มกราคม ๒๔๖๗

๒. เหรียญบรมราชาภิเศก รัชกาลที่ ๗ เมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๔๖๙

๓. เหรียญทองช้างเผือก เมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๗๔

๔. เหรียญระลึกในงานฉลองพระนคร เมื่อวันที่ ๒๓ เมษายน ๒๔๗๕

๕. เหรียญพิทักษ์รัฐธรรมนูญ เมื่อวันที่ ๖ พฤษภาคม ๒๔๗๘

๖. เบญจมาภรณ์มงกุฎไทย เมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๔๘๐

๗. เหรียญจักรพรรดิมาลา เมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๔๘๒

๘. เบญจมาภรณ์ช้างเผือก เมื่อวันที่ ๒๗ กันยายน ๒๔๘๓

คุณลักษณะ

คุณพ่อเป็นคนใจร้อนในเรื่องที่ควรจะเร่งร้อน และสุขุมเยือกเย็นใน

เรื่องที่ควรที่ต้องใช้ความละเอียดรอบคอบ มีความวิริยะอุตสาหะ และซื่อสัตย์สุจริต เป็นคนเจ้าระเบียบ ดังจะเห็นได้ว่า รับราชการเป็นเสมียนอยู่ ๑๐ เดือน ก็ได้เลื่อนตำแหน่งเป็นสมุห์บัญชีอำเภอแล้ว ตลอดอายุราชการไม่เคยด่างพร้อยเลย นอกจากนี้ยังเป็นผู้ที่ยึดมั่นในศีลธรรมและขนบธรรมเนียมอันดีงามโดยเคร่งครัด เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่เพื่อนบ้านและญาติมิตรเสมอ มีความกตัญญู–กตเวทิตาอันเลิศแก่ผู้มีพระคุณนับตั้งแต่บุพการีตลอดถึงผู้บังคับบัญชา คุณพ่อเป็นคนเคร่งในพระพุทธศาสนามาก สวดมนต์ภาวนาทุกเช้าทุกเย็น เข้าวัดฟังธรรมและทำบุญทุกวันพระ และชอบเสวนากับพระผู้รู้และผู้ใหญ่ ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม และสนใจในวิชาการต่าง ๆ อยู่เสมอ เพื่อให้เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่ อนึ่ง คุณพ่อเป็นคนที่โชคดีมากที่ได้คุณแม่เป็นคู่ครองคอยปฏิบัติและปลุกปลอบใจ ตลอดทั้งช่วยรับภาระในการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาส่วนหนึ่ง และไม่เคยทะเลาะเบาะแว้งกันเลย

ชีวิตบั้นสุดท้าย

เมื่อคุณพ่อเกษียณอายุราชการแล้ว เมื่อปลายปี พ.ศ. ๒๔๘๘ ได้กลับมาอยู่บ้านเก่าเมืองเกิดจังหวัดมหาสารคาม ได้ใช้ชีวิตอย่างข้าราชการบำนาญที่ดีคนหนึ่ง ไม่คบค้าสมาคมกับใครที่ทำให้เสื่อมศักดิ์ศรี ประพฤติตนเสมอต้นเสมอปลาย ถวายอาหารเพลทุกวัน ไปวัดฟังธรรมทุกวันพระมิได้ขาด แม้คุณพ่อจะเป็นข้าราชการบำนาญแล้วก็ตามงานรัฐพิธีและราชพิธีคุณพ่อก็ไปร่วมกับทางจังหวัดเสมอ คุณพ่อหมั่นออกกำลังกายทุกเช้าเย็นด้วยการรดน้ำพรวนดินต้นไม้ นอนหัวค่ำตื่นเช้า พักผ่อนด้วยการฟังวิทยุและอ่านหนังสือพิมพ์ แม้คุณพ่อจะได้สูญเสียคุณแม่ไปเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๕ ทำให้โศกเศร้าอาดูรและว้าเหว่เป็นอันมาก คุณพ่อก็ได้หักห้ามจิตใจ ปฏิบัติกิจวัตรอยู่มิได้ขาด เพื่อบรรเทาความหม่นหมองและว้าเหว่ วันที่คุณพ่อมีความสุขก็คือวันที่ลูกหลานที่

แยกย้ายกันไปอยู่ที่อื่นไปเยี่ยมเยือน และที่มีความสุขมากที่สุดอย่างเห็นได้ชัดแจ้ง ก็คือวันที่บรรดาลูกหลานไปพร้อมเพรียง กันทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้คุณแม่ ซึ่งวันนั้นคือวันที่ ๑๘ มกราคมทุก ๆ ปี โดยเป็นวันที่คุณแม่ถึงแก่กรรม งานอดิเรกที่สำคัญของคุณพ่ออีกอย่างหนึ่งก็คือเป็นหมอยา โดยได้รับอนุญาตให้เป็นผู้ประกอบโรคศิลป ประเภท ๒ สาขาเภสัชกรรม และคุณพ่อได้เขียนป้ายปิดไว้หน้าบ้านว่า "สารีมโหสถ"

ปกติคุณพ่อเป็นคนแข็งแรง พูดจาเล่นหัวสนุกสนานและเสียงดัง ไม่เคยเจ็บไข้ได้ป่วยถึงกับล้มหมอนนอนเสื่อ เป็นผู้ที่มีมรณานุสสติได้ดี ถึงกับเขียนเป็นกลอนไว้ในสมุดพกประจำตัวของท่านว่า

"อันลาภยศ หาบไปไม่ได้แน่
เว้นแต่ต้นทุน บุญกุศล
ทั้งสมบัติทั้งหลาย เมื่อวายชนม์
แม้ร่างตน เขายังเอา ไปเผาไฟ"

คุณพ่อได้ล้มป่วยด้วยโรคชราอย่างจริงจังเมื่อต้นเดือนมกราคม ๒๕๑๕ แรกทีเดียวก็รักษาพยาบาลอยู่กับบ้าน เห็นว่าอาการไม่ดีขึ้นจึงเข้ารับการรักษาพยาบาลที่โรงพยาบาลจังหวัดมหาสารคาม แม้นายแพทย์และพยาบาล เช่น นายแพทย์สุพัฒก์ ตระกูลดิษฐ์ ผู้อำนวยการ จะได้เอาใจใส่เป็นอย่างดี แต่อาการของท่านก็มีแต่ทรงกับทรุด บรรดาลูกเต้าจึงได้ไปนำท่านมาเข้ารับการรักษาพยาบาลที่โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า ฯ กรุงเทพมหานครเมื่อปลายเดือนมกราคม ๒๕๑๕ นอกจากนายแพทย์และพยาบาลของโรงพยาบาลซึ่งได้ช่วยกันกรุณารักษาพยาบาลอย่างสุดฝีมือแล้วยังมีลูกชายที่เป็นหมอ และลูกสาวที่เป็นพยาบาลได้เอาใจใส่ช่วยกันอย่างเต็มที่โดยอดตาหลับขับตานอน ก็ไม่สามารถที่จะเอาชนะมฤตยูได้ ครั้นเมื่อวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕ เวลา ๖.๐๐ น. คุณพ่อก็ได้ถึงแก่กรรมโดยอาการสงบ ท่ามกลางบรรดาลูกหลานและญาติ คำ

นวณอายุได้ ๗๗ ปี ๔ เดือน พอดี โดยแพทย์ลงความเห็นว่าถึงแก่กรรมด้วยโรคหัวใจวาย

คำอาลัย

คุณพ่อได้ชุบเลี้ยงดูลูก ๆ มาด้วยหยาดเหงื่อและแรงงานในการประกอบสัมมาอาชีวะด้วยความมานะและอดทน ให้การอบรมและสั่งสอนเป็นพลเมืองดีตลอดมาจวบเท่าชีวิต และให้คำปรึกษาหารือในปัญหาการครองชีพและชีวิตตลอดทั้งให้ความอบอุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังเมื่อคุณแม่ได้ถึงแก่กรรมแล้ว ท่านได้รับภาระให้ความปกป้องแต่ผู้เดียว เสมือนหนึ่งร่มโพธิ์ร่มไทรให้ลูก ๆ ได้อาศัยและเป็นหลักยึดมั่นเป็นสารณะอันสุดท้าย เมื่อคุณพ่อได้จากไปโดยไม่มีวันกลับคืนมาเช่นนี้ จึงเท่ากับขาดร่มโพธิ์ร่มไทรที่เคยให้ความร่มรื่นชื่นบานและให้ความผาสุกแก่ลูก ๆ มาช้านาน ยังความอาลัยอ้างหว้างเป็นอย่างยิ่ง ฉะนั้น จึงขออำนาจกุศลผลบุญที่ลูกหลานและญาติมิตรที่ได้ร่วมใจกันบำเพ็ญตลอดมา จนถึงวันพระราชทานเพลิงศพนี้ จงประมวลเป็นวิบากสมบัติส่งเสริมให้คุณพ่อประสบบุญผลสถาพรในสัมปรายภพจงทุกประการ และเมื่อคุณพ่อได้ทราบทักษิณานุทิศด้วยญาณวิถีทางหนึ่งทางใดแล้ว จงโปรดให้ความอุปถัมภ์แก่ลูก ๆ ที่มีน้ำใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเจริญด้วยสิ่งอันพึงปราถนาเหมือนในยามดำรงชีวิตอยู่ตลอดกาลนานเทอญ.

ลูก

เจ้าภาพ

ขอประทานกราบทูล ทูล กราบเรียน และเรียน

ขอบพระคุณ

แด่ท่านผู้มีเกียรติทุก ๆ ท่าน

ที่กรุณาเสด็จและมา เป็นเกียรติ

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

รองอำมาตย์ตรี ขุนสารีธนากร (สวน สุวรรณเลิศ)

ในวันนี้

คำไว้อาลัยยาพ่อขุนสารีธนากร

ยาพ่อใหญ่ ขุนสารีธนากร อาตมานับถือว่าเป็นญาติผู้ใหญ่ เพราะครอบครัวนี้ได้อุปถัมภ์ค้ำชูอาตมามาแต่ต้น นับตั้งแต่อาตมาได้มาอยู่ "วัดมหาชัยบวชสร้างคุณแก้วศาสนานัคเรศกว้างเมืองใหญ่มหาสารคาม" การที่ยาพ่อขุนสารีธนากรได้ถึงแก่กรรมไปในคราวนี้ นอกจากอาตมาจะถือว่าเป็นการสูญเสียญาติผู้ใหญ่ที่อาตมานับถือไปแล้ว อาตมายังเข้าใจว่า เป็นการสูญเสียผู้หลักผู้ใหญ่ซึ่งเป็นหลักของเมืองมหาสารคามไปคนหนึ่งด้วย อาตมามีความอาลัยยาพ่อขุนสารีธนากรเป็นอย่างมาก แต่อาตมาก็คิดว่าเป็นอนิจจังวัฏสังขารา สังขารเป็นของไม่เที่ยงแท้แน่นอน มีเกิด แล้วมีแก่ เจ็บ ตาย เป็นของธรรมดา ฉะนั้นอาตมาจึงขอกล่าวเป็นคำกลอนของภาคอีสานไว้ดังนี้:–

"อริยานุวัตรขอน้อม บุญกุศลหมายส่ง
ขออุทิศยาดน้ำ ไปฮอดอินทร์พรหม
อริยานุวัตรขอน้อม ในคองพุทธบาท
คุณพระยกใส่เกล้า ยอไว้ที่สูง
ขออุทิศบุญไปให้ บุญได้ทั่วเถิง แด่ถ้อน
จงไปเกิดก้ำ สวรรค์พรหมเทวโลก
เถิงนีระพานเป็นที่แล้ว สมมุ้งปรารถนา"

พระอาริยานุวัตร เขมจารี

(พระอาริยานุวัตร เขมจารี)

ศูนย์อนุรักษ์วรรณคดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
วัดมหาชัย จังหวัดมหาสารคาม

คำไว้อาลัย

คุณอาขุนบิดทองหลังพระ

เกียรติยศนี้หนอใช่ก่อเกิด
จากกำเหนิดตระกูลวงศ์ดำรงศักดิ์
หรือเกิดจากเงินตราค่ายิ่งนัก
เพราะย่อมจักศูนย์หายละลายไป
อันยศทรัพย์ ศักดิ์ใหญ่ ของภายนอก
ความดีดอกคนนิยมชมไสว
อย่าถือตัวว่าประเสริฐเลิศกว่าใคร
ควรทรงไว้คุณธรรมความดีเอย

ความดีของคุณอาขุนคือ

๑. คุณอาขุนเป็นสรรพากรจังหวัดมีหน้าที่เก็บภาษีอากรส่งให้คลังประเทศไทยด้วยมานะอดทนและสุจริตจนเป็น "เกียรติยศความดี" ให้แก่วงศ์สกุล "สุวรรณเลิศ" นี่แหละข้าพเจ้าว่าคุณอาขุนบิดทองหลังพระ

๒. คุณอาขุนมีบุตรชาย ๔ คน และธิดาหญิง ด้วยว่าฉะเพาะบุตรชาย ๔ คน ซึ่งเป็นน้องเลือดเนื้อเชื้อไขของข้าพเจ้า ก็ได้รับปริญญาจากมหาวิทยาลัยทุกคน คือ

๑. นายสงวน สุวรรณเลิศ ธ.บ.

๒. นายเสงี่ยม สุวรรณเลิศ ธ.บ.

๓. นายแพทย์สงัน สุวรรณเลิศ พ.บ.

๔. นายสุบรรณ สุวรรณเลิศ วศบ.

แสดงว่าคุณอาขุนอบรมบุตรดียิ่ง ขอกล่าวถึงเครือญาติว่าสายโลหิตเดียวกันอีกนิดโดยย่อดังนี้ ในสายสกุลที่เป็นเลือดเนื้อเชื้อไขแท้ ๆ ที่สืบสายโลหิตคือ

ภวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม
อัตถากร
สุวรรณเลิศ
ธนศรีลังกูร

ด้วยเดชะคุณพระรัตนตรัย และบุญที่ข้าพเจ้าได้สร้างสมมาจงเป็นผล ขอกราบอุทิศให้คุณอาขุนสารีธนากรจงไปสู่สุขคติเทอญ.

จาก ร.ท. เวทย์ ภวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม
หลานรักของคุณอา

(ญ)

ไว้อาลัย

ข้าพเจ้ารู้จักท่านขุนสารีธนากร ตั้งแต่ข้าพเจ้ายังเป็นเด็ก ท่านขุนแก่กว่าข้าพเจ้าสองปี ข้าพเจ้าเรียกท่านว่าพี่สวน (ชื่อเดิม) ครั้นต่อมาพี่สวนได้แต่งงานกับพี่บุริกาบุตรคุณป้าศรีภวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม ซึ่งเป็นภริยาคุณพระเจริญราชเดช (อุ่น) เจ้าเมืองมหาสารคาม ท่านมีศักดิ์เป็นคุณลุงคุณป้าของข้าพเจ้า ความสัมพันธ์ทางเครือญาติระหว่างข้าพเจ้ากับพี่สวนจึงสนิทสนมยิ่งขึ้น เมื่อเยาว์วัยเวลาเย็น ๆ ข้าพเจ้าชอบไปวิ่งเล่นที่บ้านพี่สวนเสมอ เพราะบ้านพี่สวนมีบริเวณกว้างขวางปลูกต้นไม้ร่มรื่นเย็นสบาย น่าพักผ่อนหย่อนใจ ข้าพเจ้ากับพี่สวนชอบเล่นขี่ม้าฟันดาบ ใช้ก้านกล้วยทำเป็นม้าและดาบรบกันบนหลังม้า ถ้าใครถูกฟันสามครั้งต้องทำเป็นล้มถือว่าตกม้าเป็นแพ้ แล้วก็ตั้งต้นรบกันต่อไปใหม่ บางวันเล่นกันเพลินจนลืมรับประทานอาหารเย็น คุณลุงหลวงสารพัน ฯ บิดาพี่สวนสั่งให้คนใช้นำอาหารมาเลี้ยงพวกเรา ท่านเป็นคนใจดีนิสัยรักเด็ก ชอบพูดหยอกล้อข้าพเจ้าเสมอ จึงทำให้ข้าพเจ้ากับพี่สวนมีความรักใคร่สนิทสนมกันมากขึ้น พี่สวนเป็นคนใจดีพูดจาตรงไปตรงมาและมีเหตุผล

ต่อมาข้าพเจ้าไปเรียนหนังสือที่กรุงเทพ ฯ การติดต่อกับพี่สวนก็ห่างเหินไปไม่ได้พบปะกันอีกเลย และข้าพเจ้าก็ย้ายไปรับราชการต่างจังหวัดเป็นเวลานานหลายปี เมื่อสองปีมานี้ ข้าพเจ้าได้รับเชิญไปในงานวันเกิดพี่สวน ที่บ้านคุณเสงี่ยม สุวรรณเลิศ บุตรชายของท่าน พี่สวนดีใจมากที่เห็นข้าพเจ้า เราได้สนทนากันถึงเรื่องเก่า ๆ ในอดีต เป็นที่สบอารมณ์และสนุกสนานมาก เพราะนาน ๆ จะได้พบกันสักครั้ง

วันที่ข้าพเจ้าได้รับข่าวการสูญเสียพี่สวนทำให้ข้าพเจ้าเศร้าสลดเป็นอย่างยิ่ง ถึงแม้จะเป็นกฎแห่งกรรมซึ่งไม่มีใครจะหลีกเลี่ยงได้ก็ตาม ในฐานะที่

ข้าพเจ้าเป็นญาติเคยเล่นกันมาตั้งแต่เด็ก ๆ ก็อดที่จะเสียใจและเสียดายไม่ได้ อย่างไรก็ตาม พี่สวน หรือ ท่านขุนสารีธนากรก็ได้จากเราไปแล้วโดยไม่มีวันกลับ ญาติมิตรและบุตรย่อมมีความเศร้าโศกเสียใจอย่างสุดซึ้งเหลือที่จะพรรณา แต่ท่านจากเราไปด้วยกรรมดีหมดห่วงใยไร้กังวล เพราะทายาทของท่านได้ทำงานประกอบอาชีพเป็นหลักฐานและมีฐานะดีทุกคน และมีความสามัคคีปรองดองกันดี กุศลกรรมที่ท่านได้ทำไว้จงส่งผลบุญให้ดวงวิญญาณของท่านขุนสารีธนากรจงประสบแต่ความสุขในสัมปรายภพทุกประการเทอญ.

สัมฤทธิ์ เจริญศิริ

อาลัยคุณน้า

ขุนสารีธนากร

คุณน้าขุนสารีธนากร (สวน สุวรรณเลิศ) เป็นญาติผู้ใหญ่ที่ใกล้ชิดคนสุดท้ายของข้าพเจ้าที่ล่วงลับไปเมื่อไม่นานมานี้ ทำให้บรรดาลูก ๆ และหลาน ๆ ของท่านรวมทั้งข้าพเจ้ารู้สึกว้าเหว่ไม่น้อย คุณน้า ฯ เป็นตัวอย่างที่ดีของลูกหลานในฐานะที่เป็นผู้มีความขยันหมั่นเพียร สร้างตนเอง มีความคิดก้าวหน้า และส่งเสริมบุตรทุกคนให้ได้รับการศึกษาอย่างดีที่สุด กล่าวคือบุตรชายของท่านทั้ง ๔ คน ได้รับการศึกษาอย่างดีจบจากมหาวิทยาลัยทุกคน สองคนเป็นนักกฎหมาย เป็นนายแพทย์คนหนึ่ง และเป็นวิศวกรอีกคนหนึ่ง ส่วนบุตรีสามคนก็ได้รับการศึกษาและแต่งงานมีหลักฐานดีทุกคน สำหรับตัวข้าพเจ้า แม้จะเป็นเพียงชั้นหลาน เมื่อข้าพเจ้ายังเด็กอยู่ท่านก็ให้คำแนะนำและข้อคิดต่าง ๆ เกี่ยวกับการเล่าเรียนและการศึกษาเป็นอย่างดีอยู่เสมอ และเมื่อเรียนจบชั้นอุดมศึกษาออกหางานทำแล้ว ท่านก็ยังให้ความอบอุ่นอย่างญาติผู้ใหญ่ ท่านเคยเล่าถึงประสพการณ์ในชีวิตการทำงานของท่านให้ฟังและให้คำแนะนำในการสร้างชีวิต และเมื่อมีการงานอย่างใดจะขอความกรุณาท่าน ท่านก็ช่วยเหลืออย่างเต็มที่ด้วยความเต็มใจเสมอ คุณน้าเป็นคนขยันทำงาน และใฝ่ใจศึกษาหาความรู้ให้ก้าวหน้าอยู่เสมอ และได้ดำรงตำแหน่งเป็นสรรพากรจังหวัดนครพนมก่อนที่จะออกรับพระราชทานบำนาญ เมื่อเปรียบเทียบกับคนรุ่นเดียวกันในจังหวัดมหาสารคามที่ท่านได้กำเนิดมาแล้ว นับว่าท่านได้ประสพความสำเร็จในชีวิตเป็นตัวอย่างที่ดียิ่ง

ลูกหลานของท่านทุกคนรวมทั้งข้าพเจ้าขอน้อมใจรำลึกถึงคุณน้าผู้มีพระคุณในโอกาสนี้ หากวิญญาณของท่านสถิตอยู่ ณ สถานที่ใดก็ขอได้โปรดทราบถึงความรักเคารพและระลึกถึงด้วยสุจริตใจด้วยเทอญ.

บุญชนะ อัตถากร

ไว้อาลัย

มรณกรรมของคุณน้า ขุนสารีธนากร (สวน สุวรรณเลิศ) ชวนให้ระลึกถึงเหตุการณ์เมื่อ ๔๕ ปีเศษมาแล้ว ก่อนที่ข้าพเจ้าเข้ามาศึกษาในกรุงเทพมหานคร ข้าพเจ้าได้ไปบ้านคุณน้า ขุนสารี ฯ และคุยกับท่านแทบว่าทุกวัน ยังจำได้เสมอว่าท่านเป็นคนมีอารมณ์ดี ยิ้มแย้มแจ่มใส รักและเอาใจใส่ ดูแล อบรมลูกหลานเป็นอย่างดี ลูกของท่านได้ดีทุกคน เมื่อได้ข่าวมรณกรรมของคุณน้าจึงทำให้ข้าพเจ้ามีความเสียใจและรู้สึกอาลัยเป็นอันมาก

แม้คุณน้าจะสิ้นชีวิตไปแล้ว แต่คุณงามความดีของท่านยังอยู่ ขอคุณงามความดีกุศลบุญราศีที่คุณน้าได้ประกอบไว้ กับแรงจิตอธิษฐานของหลานจงเป็นปัจจัยน้อมนำและส่งเสริมเพิ่มพูนให้คุณน้าประสบสันติสุขในสัมปรายภพ เทอญ.

บุญถิ่น อัตถากร

ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

คำไว้อาลัย

ข้าพเจ้ายังจำได้ว่า ในปลายปี พ.ศ. ๒๔๘๒ ข้าพเจ้าได้ถูกส่งไปรับราชการที่กองข้าหลวงตรวจการสรรพากร ภาค ๓ จังหวัดนครราชสีมา นับเป็นชีวิตราชการครั้งแรกในต่างจังหวัดของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าไปคนเดียว รู้สึกว้าเหว่และต้องอยู่อย่างโดดเดี่ยว เดียวดาย ไกลญาติพี่น้องในดินแดนที่ราบสูงภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งข้าพเจ้าเคยเพิ่งรู้จัก

ณ ที่กองข้าหลวงตรวจการสรรพกร ภาค ๓ นี้เอง ข้าพเจ้าได้รู้จักกับบุรุษผู้หนึ่ง อยู่ในวัยประมาณ ๕๐ ปี รูปร่างสูงใหญ่ หน้าผากกว้าง ศีรษะเถิก แก้มอิ่มยิ้มแย้ม แสดงว่าเป็นคนอารมณ์ดี ได้เข้ามาทักทายข้าพเจ้าในฐานะเป็นเพื่อนข้าราชการด้วยกัน และพาข้าพเจ้าไปนั่งยังโต๊ะทำงานที่ได้จัดไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้มาทราบภายหลังว่า บุรุษผู้นั้นคือ "ขุนสารีธนากร" ผู้ตรวจการกองข้าหลวงตรวจการสรรพากร ภาค ๓ เรานั่งโต๊ะทำงานติดกัน ท่านอาจจะเห็นว่า ข้าพเจ้ายังเป็นเด็ก ถูกส่งมาอยู่ต่างจังหวัด ซึ่งในสมัยนั้นก็เรียกว่าไกลจากกรุงเทพ ฯ มาก จึงได้ให้ความอารี ชวนคุยชวนไปรับประทานอาหารที่บ้าน โดยเฉพาะในเรื่องงานราชการ ก็ช่วยแนะนำ ชี้แจงระเบียบแบบแผนของสรรพากร ซึ่งข้าพเจ้ายังใหม่อยู่ ข้าพเจ้ามีความรู้สึกว่า ท่านขุนสารีธนากรเป็นบุคคลที่มีจิตใจ โอบอ้อมอารี เป็นกันเองกับบุคคลทั่วไป สำหรับตัวข้าพเจ้าท่านขุนสารีธนากรได้ให้ความเป็นกันเองเสมือนข้าพเจ้าเป็นลูกหลานของท่านคนหนึ่ง

ข้าพเจ้าใจหายที่เพิ่งทราบจากคุณสงวน สุวรรณเลิศว่า ท่านขุนสารีธนากร ได้จากเราไปแล้ว ทำให้ข้าพเจ้านึกถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ เมื่อ ๓๒ ปีก่อนดูประหนึ่งเป็นเหตุการณ์เมื่อเร็ว ๆ นี้เอง ดวงหน้า ลักษณะท่าทางของท่านขุนสารีธนากร ยังลอยเด่นให้เห็นอยู่ ข้าพเจ้ายังระลึกถึงความเมตตากรุณา และ

บุญคุณที่ท่านขุนสารีธนากร มีต่อข้าพเจ้าดังกล่าวมาแล้ว และโดยเหตุที่ท่านประกอบแต่กรรมดี เป็นที่รักของคนทั้งหลาย การจากไปของท่านจึงยังความเศร้าสลดเสียใจอย่างสุดซึ้งแก่บรรดาญาติมิตร และคนรู้จักโดยทั่วไป ข้าพเจ้าขอตั้งจิตอธิษฐาน ให้ดวงวิญญาณของท่านขุนสารีธนากร จงไปสู่สุขคติในในสัมปรายภพด้วยเทอญ.

สนั่น เกตุทัต

(๓)

รำลึกถึงท่านขุนสารีธนากร

เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๗ ขณะที่ประเทศไทยกำลังถูกทหารญี่ปุ่นเข้ามาร่วมวงไพบูลย์ กรุงเทพมหานครและต่างจังหวัดถูกลูกระเบิดเสียหายยับเยิน ข้าพเจ้าได้รับคำสั่งให้ย้ายหน้าที่ราชการจากจังหวัดพระตะบอง ซึ่งในขณะนั้นรวมอยู่ในราชอาณาจักรไทย ไปจังหวัดนครพนม ข้าพเจ้าและครอบครัวต้องเดินทางผจญกับการหลบภัยของระเบิดไปตลอดทาง เมื่อถึงจังหวัดนครพนมก็ปรากฏว่าอากาศของจังหวัดนครพนมในขณะนั้นหนาวเหน็บอย่างสุดซึ้ง ท่านที่อยู่ในจังหวัดนครพนมมาแล้วคงจะทราบดี ขณะที่จิตใจของข้าพเจ้าว้าวุ่นอยู่ เพราะไม่รู้จักใครเลยในจังหวัดนั้น ข้าพเจ้าได้ทราบว่าท่านขุนสารีธนากร (และคุณน้ำบู) เป็นสรรพากรจังหวัดอยู่ จึงได้รีบไปแสดงคารวะ จากเมตตาจิตของท่านทั้ง ๒ ข้าพเจ้าจึงมิใช่คนแปลกหน้าของจังหวัดนครพนม ข้าพเจ้าสามารถอยู่ในจังหวัดนครพนมในท่ามกลางความหนาวเหน็บได้ด้วยความอบอุ่นจากบรรดาเพื่อนข้าราชการทั้งหลาย ในฐานะที่ข้าพเจ้าเป็นญาติของท่านสรรพากรจังหวัด ความเมตตาของท่านทั้งสองสมด้วยพุทธภาษิตที่ว่า โลโกปตฺถมฺภิกา เมตฺตา แปลว่า เมตตาเป็นเครื่องค้ำจุนโลก

เมตตาเป็นเครื่องค้ำ เจือจุน โลกแฮ
เหตุปรารถนาเกื้อหนุน ทั่วหน้า
ต่างคนต่างทำคุณ คิดช่วย กันนา
ชระอุ่มฝนจากฟ้า ชุ่มชื้นพสุธา

พยุง สายัณหวิกสิต

สำนักงานคณะกรรมการตรวจและติดตาม
ผลการปฏิราชการ
๑๑ มกราคม ๒๕๑๖

คำไว้อาลัย แด่คุณพ่อ ขุนสารีธนากร

คุณพ่อ ขุนสารีธนากร อายุ ๗๗ ปี ได้อำลาญาติมิตร ลูก หลาน เหลนไปสู่ปรโลก โดยไม่มีวันกลับมา เมื่อวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๕ ถึงแม้จะจากไปตามคติวิสัยแห่งมรณะธรรม ไม่อยู่ในอำนาจความปรารถนาของผู้ใด คุณพ่อขุนสารีธนากรนี้ ข้าพเจ้านายชม้อย (พิชิต นาชัยเวียง) ได้มาอยู่รับใช้ท่านเหมือนลูกชาย แต่ พ.ศ. ๒๔๖๔ ต่อมา พ.ศ. ๒๔๖๙ จึงได้จากไปแต่งงาน คุณงามความดีของคุณพ่อขุนสารีธนากรนี้ดีมาก หาที่เสมอเหมือนได้ยาก เพราะท่านสั่งสอนศิษย์ได้ดีมาก เป็นผู้ที่มีปกตินิสัยเป็นแบบอย่างที่ดี ๆ หลายอย่าง ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

กล้าหาญชาญชัย ทำอะไรทำจริง สติปัญญาดี
เฉลียว ฉลาด ทันคน กล้าพูด กล้าทำ
ช่วยใคร ช่วยจริง ๆ มีสัจจะและอดทน
คุ้นเคยพระสงฆ์เถรานุเถระทั่วไป
สังคมไม่เลือกชั้น มีความคิดริเริ่มเสมอ
รูปํ ชีรติ มจฺจานํ นามโคตฺตํ นชีรติ
จากไปแต่รูปนาม ชื่อเสียงความดียังคงอยู่

ขอแสดงความอาลัยอาวรณ์ในความดีด้วยกตัญญูกตเวที ด้วยอนุภาพบุญกุศลของคุณพ่อขุนสารีธนากร ได้บำเพ็ญมาในชั่วชีวิตอันน้อยนี้ จงเป็นพลาปัจจัยจงบันดาลให้วิญญาณไปสู่สุคติภพ ตามควรแก่คติวิสัย จงทุกประการเทอญ.

พิชิต นาชัยเวียง

อดีตสมุห์บัญชีอำเภอเมืองมหาสารคาม

คำไว้อาลัยแด่ท่านคุณอาว์ ขุนสารีธนากร (สวน สุวรรณเลิศ)

ท่านคุณอาว์ ขุนสารีธนากร (สวน สุวรรณเลิศ) เป็นน้องชายร่วมสายโลหิตกับบิดาของข้าพเจ้า ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงเป็นหลานชายผู้สืบสกุล "สุวรรณเลิศ" เช่นเดียวกับบุตรของท่านคุณอาว์

ในบรรดาบุตรและธิดาที่ถือกำเหนิดจากท่านคุณปู่ หลวงสารพันกิจอนนท์ (สอน สุวรรณเลิศ) และคุณย่าสารพันกิจอนนท์ (ตู้) จะมีท่านอาว์ ขุนสารีธนากร เพียงคนเดียวเท่านั้นที่มีอายุยืนยาวนานกว่าทุก ๆ ท่าน และจากไปเป็นท่านสุดท้ายในขณะที่บุตรและธิดาของท่านทุกคนมีหลักฐานมั่นคงแล้ว ท่านคุณอาว์มีพลานามัยและสุขภาพสมบูรณ์มากไม่เคยมีโรคภัยเบียดเบียน ที่เสียชีวิตไปก็เพราะอายุเข้าสู่วัยชราเป็นไปตามปกติธรรมชาติ

ข้าพเจ้าพร้อมด้วยคุณทองห่อ สุวรรณเลิศ ภรรยา และบรรดาญาติ ๆ ได้ไปเฝ้าดูอาการครั้งสุดท้าย ณ โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า ท่านคุณอาว์ได้แสดงอาการห่วงใยข้าพเจ้ามากกว่าบรรดาหลานคนอื่น ๆ เพราะท่านเห็นว่าฐานะในครอบครัวของข้าพเจ้ายังไม่มั่นคงเหมือนบุตรและธิดาของท่าน ก่อนท่านจะสิ้นใจประมาณ ๒–๓ วัน ในโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า ขณะนั้นเป็นเวลาประมาณ ๒๐.๐๐ น. เศษ ๆ คุณทองห่อ สุวรรณเลิศ ภรรยาของข้าพเจ้าเผลอนั่งลงบนเก้าอี้ไนลอนชนิดพิงเอนหลังได้ บังเอิญสปริงหลุดเสียงดังโครม ท่านคุณอาว์ยังมีสติดีร้องถามขึ้นว่า "เป็นอะไรไป"

ข้าพเจ้าไม่ได้ทดแทนบุญคุณท่านคุณอาว์ เมื่อทางโรงพยาบาลแจ้งว่าต้องการเลือดสด ๆ กรุ๊ฟโอ เพื่อถ่ายทอดให้ท่านคุณอาว์ ข้าพเจ้าให้นายแพทย์เจาะเลือดข้าพเจ้าตรวจโดยทันที แต่เป็นที่น่าเสียดาย เลือดของข้าพเจ้าเป็นกรุ๊ฟบี. จึงไม่อาจจะเอาเลือดของข้าพเจ้าถ่ายให้ตามคำสั่งของนายแพทย์ได้ แต่

ก็ได้มีหลานปู่หลานตาอีกหลายคน ที่มีกลุ่มเลือดกรู๊ฟโอเลือดสด ๆ ถ่ายให้ท่านอย่างล้นเหลือจนวินาทีสุดท้าย

ขออานิสงส์อันจะพึงเกิดมีได้จากธรรมทานส่วนนี้ทุกประการ จงเป็นกุศลบุญราศีดลบรรดาลให้ท่านคุณอาว์ ขุนสารีธนากร ได้ประสพอิฏฐวิบูลยผลสมมโนรถจำนงในสัมปรายภพด้วยเทอญ.

ร้อยตำรวจโทอานนท์ ทองห่อ สุวรรณเลิศ

๒๘๓/๒๓ ซอยสวนเงิน ถนนพระราม ๖
อ. พญาไท กรุงเทพมหานคร

พระนิพนธ์บางเรื่อง

ของ

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า

กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

"อาโรคฺยปรมา ลาภา"

ลาภ มีความหาโรคมิได้เป็นยวดยิ่ง ฯ

ทุกคนย่อมมีการงานสำหรับตัว ฝ่ายคฤหัสถ์ คนสามัญมีธุระในการหากิน เช่น ทำนา ทำสวน แลค้าขาย เป็นต้น ข้าราชการมีธุระในการทำราชการ ฝ่ายบรรพชิตมีธุระในการเล่าเรียน การปฏิบัติ แลการสอนพระศาสนาฯ คนมีโรคประจำตัว มักเจ็บบ่อย ๆ ย่อมไม่อาจทำธุระของตนสะดวก หรือทำไม่ได้เลย ที่เป็นคนทำกิน ต้องเลิกการงาน ขาดทางหาจักขัดสน ที่เป็นคนราชการ ก็ต้องออก จักขาดลาภยศ ที่เป็นบรรพชิต ก็ต้องงดกิจวัตร ไม่เจริญในพระศาสนา ฯ ความมีโรคย่อมตัดผลแห่งการงานนั้น ๆ เสียสิ้น ฯ ต่อไม่มีโรค มีกำลังแข็งแรง จึงอาจทำการงานให้มีผล ฯ เหตุนั้น ลาภทุกอย่างจึงมีความหาโรคมิได้เป็นยวดยิ่ง ความหาโรคมิได้เป็นต้นเค้าแห่งลาภอย่างอื่น ๆ อีก รู้เช่นนี้แล้ว ควรระวังรักษาตัว เพื่อโรคจะได้ไม่เกิดขึ้น เมื่อโรคเกิดขึ้นแล้วควรรีบรักษาให้หายเสีย ไม่ควรทอดธุระ น้อยอาจกลายเป็นมากก็ได้ ฯ โรคนั้นก็คือความไม่เป็นไปโดยปรกติแห่งร่างกาย การป้องกันไม่ให้โรคเกิด ก็คือการรักษาร่างกายให้เป็นปรกติอยู่ ฯ อุบายรักษาร่างกายให้เป็นปรกตินั้น คือ ๑. รู้จักประมาณในการกิน ๒. รู้จักประมาณในการนอน ๓. รักษาธาตุให้เสมอ ๔. รักษาอิริยาบถให้เสมอ ๕. รักษาความสะอาด ๖. เว้นของไม่สบาย ๗. เสพของสบาย ฯ

๑. รู้จักประมาณในการกิน

ร่างกายของคนเรา มีกำลังแข็งแรงอยู่ได้เพราะเลือดอันเดินอยู่ในเส้นใหญ่เส้นเล็กทั่วกาย เมื่อทำการงานอย่างใดอย่างหนึ่งที่ต้องออกแรง กำลังย่อมลดลง เลือดย่อมบูรณะกำลัง บูรณะร่างกายอันสึกหรอไปให้คืนเป็นปรกติ

เลือดที่สิ้นรสแล้ว ย่อมซ่านออกมาเป็นเหงื่อบ้าง เกรอะออกมาเป็นปัสสาวะบ้าง เลือดย่อมงวดไปเหมือนกัน จะได้เลือดเติมอีก เพราะกินอาหาร ๆ ที่กินเข้าไปตกถึงกระเพาะแล้ว ย่อมย่อยละลายเป็นน้ำเพราะไฟธาตุ (คือกรดในน้ำละลายอาหาร) ซึมเข้าไปในเส้นเลือด สำเร็จเป็นเลือดเกิดเป็นกำลังเติมขึ้นใหม่ เปรียบเหมือนเรือกลไฟอันแล่นด้วยกำลังไอน้ำเดือด แล่นไป ๆ ไอย่อมหมดไป ๆ ต้องไขน้ำเข้าหม้อกลั่นไอเติมอยู่เสมอ เรือจึงอาจแล่นไปได้เสมอ ฯ เพราะอย่างนี้ คนเราจึงต้องกินอาหารแลรู้จักหิวเมื่อต้องการอาหาร อาหารที่กินเข้าไปนั้นเป็นของดีมีโอชารส ย่อมสำเร็จเป็นเลือดดี เป็นอุปการแก่ร่างกาย เป็นของเสีย ย่อมสำเร็จเป็นเลือดเสีย ให้โทษแก่ร่างกาย เหตุนั้น จึงควรเว้นอาหารบูดเน่าเสีย ควรกินแต่อาหารดี ฯ บางคนมีไฟธาตุแรง อาจกินของแข้นแข็งของเหนียวของเป็นเมือกมัน บางคนมีไฟธาตุอ่อน ไม่อาจกินของเช่นนั้น คนเจ็บมีไฟธาตุอ่อน หมอจึงห้ามไม่ให้กินของเช่นนั้นที่เรียกว่าของแสลง เหตุนั้น แม้อาหารดี ก็ยังควรเลือกกินแต่ของไม่แสลงที่ไฟธาตุของตนอาจย่อยได้สะดวก ฯ แม้อาหารไม่แสลง ก็ยังควรกินแต่พอดี ไม่ให้มากเกินไปจนถึงแน่นอึดอัด ไม่ให้น้อยเกินไปจนถึงอิดโรย ฯ กินมากเกินไป อาหารย่อยไม่ทันเวลาบูดในกระเพาะ อาจทำให้เกิดโรคแน่นหรือลงท้อง ไม่เป็นถึงอย่างนั้น ย่อมทำให้ง่วงงุน ฯ กินน้อยเกินไป ไม่พอเป็นกำลังเลี้ยงร่างกาย ฯ การกินอาหารแต่พอดี เป็นอุบายรักษาร่างกายให้สำราญประการ ๑ ฯ

๒. รู้จักประมาณในการนอน

เพียงกินอาหารยังไม่พอจะบำรุงร่างกายให้แข็งแรง ยังต้องการพักร่างกายอีก ธรรมดาจึงแต่งมาให้รู้จักหาวนอนในเมื่อร่างกายต้องการพัก เหมือนเพลารถอันหมุนล้อให้รถเดินหมุนไป ๆ ร้อนเข้าทุกทีจนอาจเกิดไฟขึ้น ต้องใช้น้ำมันหยอดพอประทังไป ต้องมีเวลาหยุดให้เพลาเย็น จึงจะใช้ได้อีก นี้จะพึงรู้ได้เมื่อนอนเต็มตาแล้วตื่นขึ้น ในเวลานั้นย่อมแจ่มใสชุ่มชื่น ฯ การนอนนี้

ต้องให้เป็นไปพอดี นอนน้อยไปย่อมอิดโรด นอนมากไปย่อมง่วงงุน ฯ ความต้องการนอนของคนเรา ไม่เสมอกัน ย่อมต่างกันตามปูน เด็กต้องการนอนมาก คนแก่นอนน้อย ยังแยกมันไปตามฤดูอีก ประมาณกลางที่กล่าวไว้ในชาคริยานุโยค คือปฏิบัติเป็นผู้ตื่นอยู่ว่า ๔ ชั่วทุ่ม น้อยเกินไปสำหรับคนปรกติ ในทางพระศาสนาท่านติการนอนมากว่าทำเวลาให้เป็นหมัน ท่านจึงกะเวลานอนให้น้อยที่สุดที่พอจะทนอยู่ได้ นักปราชญ์ในทางสุขวิทยากำหนดว่าราว ๘ ชั่วทุ่มเป็นพอดี อย่างไรก็ดี ควรกำหนดตามความพอดีของเจ้าตัวเองเป็นหลัก ฯ ร่างกายมีเวลาพักบ้าง ได้ระงับความปวดเมื่อยนั้นหายแล้ว จึงกลับแข็งแรงเป็นปรกติอีก ฯ

๓. รักษาธาตุให้เสมอ

อาหารที่กินเข้าไป ย่อยเป็นโอชาซึมเข้าในเส้นเลือดแล้ว กากย่อมเหลืออยู่ เหมือนฟืนติดไฟมอดแล้ว เถ้าย่อมเหลืออยู่ ฯ กากอาหารนั้น ย่อมเดินออกจากกระเพาะอาหาร ค่อยเลื่อนลงไปทางลำไส้น้อยแลลำไส้ใหญ่ ออกทางทวารเบื้องล่าง เป็นอุจจาระ ถ้าแข้นแข็งเกินไป ย่อมออกยาก คั่งค้างอยู่ในกายเกินกำหนดเวลา ย่อมให้โทษทำให้แน่น แลให้เกิดโรคอย่างอื่นอีก มีไข้เป็นต้น ถ้าเหลวเกินไปออกไม่เป็นครั้ง ย่อมให้โทษทำให้อ่อนเพลียหรือปวดมวนในลำไส้ แลให้เกิดโรคอย่างอื่น มีลงท้องแลบิด เป็นต้น จึงควรรักษาปฐวีธาตุส่วนนี้ให้เป็นไปพอดี อย่าให้ผูกอย่าให้เหลว ถ้าผูกควรกินยาระบาย ถ้าเหลวควรกินยาคุม ฯ

อนึ่ง เลือดเป็นของสำคัญอย่างหนึ่งดังกล่าวแล้ว ถ้าร้อนเกินส่วนย่อมเจ็บเป็นไข้ ถ้าเย็นเกินปรกติย่อมเจ็บเป็นลม ควรรักษาให้เป็นไปพอดี ถ้าร้อนจัดควรกินยาระงับ ถ้าเย็นจัดควรกินยาขับ ควรรักษาอาโปธาตุส่วนนี้ให้ นไปพอดี เมื่อรักษาโลหิตไว้ดีแล้ว เป็นอันได้รักษาเตโชธาตุให้เสมอด้วย ฯ

อนึ่ง ในกระเพาะอาหารมีวาโยธาตุ คือ อากาศเกินปรกติย่อมให้แน่นเฟ้อ ควรรักษาวาโยธาตุส่วนนี้ให้เป็นปรกติด้วยกินอาหารแต่พอดีดังกล่าวแล้ว ถ้ามีลมมากควรกินยาขับ ฯ

อนึ่ง การหายใจเป็นสำคัญที่สุดแห่งร่างกาย เพราะชีวิตย่อมเป็นไปได้เพราะได้วาโยธาตุ คือ อากาศภายนอกเข้าไปอุปการ ด้วยอาการที่หายใจสูบอากาศดีเข้าไป ถ่ายลมเสียออกมา ฯ คนอยู่ในที่อับหรืออุดอู้ หรืออยู่ในหมู่คนมาก ย่อมรู้สึกอึดอัดหายใจไม่สะดวก เป็นอย่างนี้เพราะไม่ได้อากาศดี เป็นเช่นนี้บ่อย ๆ เป็นทางเกิดโรคมีลมหายใจเป็นมูล มีวัณโรคในปอดที่เรียกว่าฝีเม็ดเล็กเป็นต้น ควรอยู่ในที่โปร่งที่หายใจคล่อง ฯ อนึ่ง พึงหัดสูบลมเข้าไปให้เต็มปอด ได้แก่หายใจลึกที่อาจกลั้นได้นาน เมื่อสูบเข้าไปแล้ว อัดลมหายใจนึกนับหนึ่งสองสามสี่ไปกว่าจะทนไม่ไหวต้องหายใจอีกนับได้เท่าใด หัดทำให้นับได้ยาวกว่าเท่านั้น ขยายออกไปโดยลำดับจนนับได้ถึงร้อยหนึ่ง หรือเกินกว่านั้น นี้เป็นอุบายรักษาวาโยธาตุส่วนนี้ให้เสมอ ฯ ในทางพระศาสนา ท่านสอนให้เจริญอานาปาณสตินับลมหายใจ นอกจากรู้จักคุมสติ ย่อมได้ผลทางนี้ด้วย ฯ

๔. รักษาอิริยาบถให้เสมอ

ร่างกายของคนเรา มีที่ต่อคือข้อในที่อวัยวะต่อกัน เช่น นิ้ว แขน ขา มีกล้ามเนื้อสำหรับชักให้ไหวได้ เช่น คู้หรือเหยียดแขนขาได้ แขนยกได้ชูได้ถือไว้ได้ ขาก้าวได้เดินได้ หุ่นที่เขาทำให้มีที่ต่อแลสายชักกระดิกไปมาได้ เขาเอาอย่างคนเรานี้เอง ฯ เมื่อเป็นเช่นนี้จึงควรรักษาที่ต่อแลกล้ามเนื้อให้เป็นไปคล่องแคล่ว ฯ อุบายรักษาก็คือใช้อิริยาบถ คือยืนเดินกับนั่งนอนให้พอสมกันอย่านั่งหรือนอนอย่างเดียว พึงใช้ยืนเดินเป็นเครื่องแก้ ในเมื่อนั่งนอนนาน ถ้าเป็นแต่นั่งนอนไม่ค่อยได้ยืนเดิน ไม่ค่อยได้ใช้ข้อแลกล้ามเนื้อ ข้อแลกล้ามเนื้อย่อมยึด เส้นตึงไม่ใช่อื่น กล้ามเนื้อผิดขัดนี้เอง คนแก่ผู้ขลาดแต่การเดิน ในที่สุดมักเดินไม่ได้ ชาวบ้านนอกผู้ใช้เดินเสมอ แม้แก่แล้ว ยังเดินทางไกลได้

ขึ้นเขาได้ ฯ ใช้เดินเสมอ เส้นไม่ตึง ไม่เมื่อยขบ อยู่สำราญ ฯ ในทางพระศาสนา เดินจงกรมเป็นกิจวัตรของภิกษุด้วยเหมือนกัน เพราะภิกษุผู้เจริญกัมมัฏฐานใช้นั่งเป็นปรกติ จึงต้องเดินจงกรมแก้ ฯ การใช้อวัยวะให้คล่องแคล่วเสมอ ย่อมเรียกว่ารักษาอิริยาบถให้เสมอ ฯ

๕. รักษาความสะอาด

ตามผิวหนังของคนเรา มีขุมเล็ก ๆ ที่ขนขึ้น ซึ่งเรียกว่าขุมขน ขุมเหล่านี้เป็นทางที่เลือดอันเสียแล้วไหลเป็นเหงื่อออกมาพร้อมด้วยธาตุเกลือ แลอื่น ๆ แลเป็นทางสูบอากาศภายนอกเข้าไปเลี้ยงร่างกายด้วย ฯ เมื่อคนไม่หมั่นอาบน้ำชำระกาย เหงื่ออันไหลออกมา แม้สุขุมไม่รู้ตัว ย่อมแห้งเป็นไคลอุดตามขุมขนแลจับตามผิว อุดทางที่เหงื่อจะไหลออกแลอากาศจะเข้าเสีย ผิวย่อมตึง มักครั่นตัว ไม่ได้ความสลวยแห่งร่างกาย ให้ขลาดแต่การอาบน้ำ ถูกน้ำเข้าให้สะท้าน บางคนเป็นโรคตามผิว ให้คันก็มี เป็นหิดก็มี เป็นพุพองก็มี เป็นขี้กลาก เป็นเกลื้อน เป็นพยาธิ เป็นคุดทะราดก็มี อาจเป็นถึงขี้เรื้อนเป็นที่สุด ฯ เพราะอย่างนี้ จึงควรหมั่นอาบน้ำชำระเหงื่อไคลยังกายให้หมดจด ทำอย่างนี้แล้ว กายสลวย เหงื่อไคลออกสะดวก อากาศเข้าได้สะดวก จึงได้ความสำราญ ฯ ของสำหรับใช้ชำระกาย ในบางทีกล่าวว่าพวกภิกษุใช้ดิน ในเมืองเรามีดินสอพอง แต่ก่อนนี้เราใช้ดินชนิดนั้น ดินไม่เป็นแต่เครื่องชำระ เป็นเครื่องรักษาผิวด้วย แต่เดี๋ยวนี้เราใช้สบู่เป็นพื้น ตามความสะดวก ฯ

ไม่เพียงแต่ร่างกาย แม้เสื้อผ้า ที่นอน เหย้าเรือนบ้านช่อง ก็ควรรักษาให้สะอาดเหมือนกัน เสื้อผ้าพึงหมั่นซักหมั่นฟอกให้สลวย ผ้าปูที่นอนแลปลอกหมอนพึงซักฟอก ที่นอนแลหมอนพึงตาก อย่าหมักไว้ให้ตึดแลเหม็นสาบ คนใช้ของใหม่สบายกว่าของเก่า ด้วยเหตุนี้เอง เสื้อผ้าแลที่นอนไม่จำเป็นของดีเป็นของเลวก็ได้ แต่ควรเป็นของสะอาดไม่โสมม เหย้าเรือนพึงหมั่นล้างถูแลกวาด อย่าปล่อยให้สกปรกแลรกด้วยเผ้าผง บ้านช่องควรทำให้โปร่ง

ให้แห้ง อย่าให้ทึบแลแฉะชื้น ถ้าน้ำขังในหน้าฝน พึงทำท่อทำทางไขน้ำออกเสีย อย่าเทของโสโครกเกลื่อนกลาด พึงเทเป็นแห่งในที่ห่างเรือนแลหมั่นชำระอย่าปล่อยให้หมักหมม พึงรักษาความสะอาดแห่งของภายนอกประกอบ จะได้อยู่เป็นผาสุก ฯ

๖. เว้นของไม่สบาย

อาหารแสลงแลของมึนเมาเป็นของไม่สบาย ฯ คนเจ็บกินของแสลงแล้วเกิดไม่สบาย เพราะผิดสำแลง ฯ คนธาตุอ่อนกินอาหารเกินกำลังไฟธาตุของตนจะย่อย ย่อมไม่ผาสุก ฯ ฝิ่น กัญชา แลสุราเมรัย เป็นของมึนเมา ฯ ฝิ่นย่อมทำเส้นประสาให้ชา ย่อมทำใจให้เชื่อม มีความคิดไม่ว่องไว ทำให้ติดไม่ได้สูบ ย่อมทุรนทุราย มีใจหงุดหงิด คุมสติไม่อยู่ ในที่สุดให้เกิดโรคลงแดง อาจนำชีวิตเสีย ไม่มีจะสูบอาจทำการลักขโมยก็ได้ ฯ กัญชาย่อมทำเส้นประสาทให้พิกล ทำตาให้ลายแลเห็นผิดไปจากจริง ทำหูให้เขวได้ยินเพี้ยนไปจากจริง ทำสติให้เฟือนสำคัญผิดไปจากจริง ฯ สุราคือเหล้า เมรัยคือน้ำตาลดองต่างชนิดมีรสเมาเจือเป็นของทำโลหิตให้เสียกำลัง แลทำสติอารมณ์ให้เสียในที่สุดให้เกิดโรคริดสีดวงลำไส้ ฯ ของมึนเมาสามอย่างนี้ ใช้เป็นยาเป็นครั้งเป็นคราว ย่อมให้สำเร็จประโยชน์ได้บ้าง คนลงท้องกินยาแทรก ฝิ่น ๆ ย่อมคุมท้องให้หยุดลง คนเป็นผีมีอาการปวดเหลือทน สูบฝิ่น ๆ ทำเส้นประสาทให้ชาย่อมหายปวด คนนอนไม่หลับ กินยาเข้ากัญชา ๆ ทำเส้นประสาทให้ชา ย่อมหลับได้ คนเจ็บเป็นโรคสำคัญจะต้องรีบกินยาให้ขับโลหิต กินยาเข้าสุราเป็นกระสาย สุราย่อมขับโลหิตให้แล่น เป็นอันได้แก้โรคนั้นทันที คนผู้ไม่รู้จักประมาณ คือ ความพอดี เอามาเสพเป็นอาจิณ ย่อมเป็นของให้โทษดังกล่าวแล้ว คนผู้ติดแล้ว มักหลงไปว่าของเหล่านั้นให้คุณ ฯ คนสูบฝิ่นมักเห็นไปว่าฝิ่นเป็นเครื่องระงับทุรนทุราย ข้อนี้จริง แต่ความทุรนทุรายนั้น ไม่ได้มีแก่

คนอื่น มีเฉพาะแก่คนผู้สูบติด นี้เป็นเพราะฝิ่นนั้นเองทำให้ติด ไม่ได้สูบ ร่างกายต้องการฝิ่นจึงเกิดทุรนทุราย พอสูบเข้า ร่างกายได้ฝิ่นทุรนทุรายจึงระงับไป ฯ คนกินเหล้ามักเห็นไปว่าเหล้าเป็นเครื่องแก้เมื่อยขบ ปรากฏว่าเป็นอย่างนั้น แต่อันที่จริงเหล้านั่นเองทำให้เมื่อยขบ เพราะความเมื่อยขบนั้น ไม่ได้มีแก่คนไม่ติดเหล้า เฉพาะมีแก่คนติดเหล้าเหมือน ๆ กัน แต่เขาเข้าใจว่าเป็นโรคเฉพาะตัวของเขา เปรียบเหมือนม้าที่คนขี่ขับให้วิ่งไป ถูกเฆี่ยนด้วยแส้เจ็บเข้าก็วิ่งไปพักหนึ่ง การวิ่งนั้นเอง ทำให้ม้าล้าลง เร็วไม่ทันใจผู้ขี่ ๆ ก็ลงแส้อีก ม้าก็วิ่งไปอีกพักหนึ่งแล้วล้าลงอีก ฉันใด คนกินเหล้า ๆ ทำให้โลหิตเดินอ่อน จึงรู้สึกเมื่อยขบ พอกินเหล้าเข้าไป เหล้าขับโลหิตให้เดินเร็วไปพักหนึ่ง ความเมื่อยขบย่อมบรรเทาไปพักหนึ่งแล้วกลับเป็นอีก ชวนให้กินซ้ำอีก ฉันนั้น ฯ ของมึนเขาเหล่านี้ ไม่ใช่ของสบายแท้จริง แต่ลวงให้สำคัญว่าเป็นของสบาย โดยที่สุดแต่ยาสูบยังเป็นของให้โทษแก่คนมีอวัยวะภายในไม่แข็งแรงฯ

นอกจากทำความไม่สำราญ สุรายังทำคนให้ฉิบหายเสียเป็นอันมาก คนเมาสุราย่อมคิดพล่าน ใจหุดหงิด ไม่มีสติยั้ง ย่อมก่อวิวาททำร้ายผู้อื่นแล้วถูกจับไปได้รับโทษต้องติดคุก บางทีเขามาข่มเหงก่อนเสียอีก แต่คุมสติไว้ไม่อยู่ ไม่รู้จักยั้ง ทำตอบเขาเกินพอดี ตนเองกลับต้องรับโทษมากกว่าเขา ก็มีโดยชุกชุม ฯ เพราะอย่างนี้แล ในทางพระศาสนา ท่านจึงสอนให้เว้นจากดื่มสุราเมรัย บัญญัติไว้เป็นองค์ศีลคำรบ ๕ ฯ ฝิ่นกัญชาในครั้งพุทธกาล ยังไม่รู้จักใช้กัน ในพระบาลีจึงไม่ได้กล่าวถึง แต่เป็นของอนุโลมสุรา โดยฐานเป็นของมึนเมาด้วยกัน ฯ

ผู้หวังความสำราญแลความปลอดโปร่ง พึงเว้นของไม่สบายเหล่านี้เสียฯ

๗. เสพของสบาย

อาหารอันถูกแก่ธาตุ แลยาอันเป็นคู่ปรับแก่โรคเป็นของสบาย ฯ ของสบายนี้ ไม่เพ่งเอาของถูกลิ้นเพ่งเอาของอนุกูลแก่ร่างกาย แม้เป็นของไม่ถูกแก่

ลิ้น เช่นยา ๆ อาหารสบาย ในทางพระศาสนา ท่านก็ถือว่าเป็นของสำคัญ อาจทำจิตให้ชื่นบานเจริญสมณะธรรมปรุโปร่ง ฯ

คนผู้เอาใจใส่รักษาร่างกายด้วยอาการดังกล่าวแล้ว ย่อมจะอยู่สำราญ ห่างจากความเจ็บไข้ สามารถจะทำกิจธุระของตนให้มีผลไพบูลย์ ฯ ขอทุกคน จงเอาใจใส่บริหารร่างกายของตน ๆ ดังกล่าวมาฉะนี้ ฯ

กรณียะ ๒ ประการ

ทุกคนเกิดมา จำต้องได้รับอุปการะของท่านผู้อื่นก่อน จึงเป็นอยู่ได้ ๆ พอเกิดมาย่อมได้รับอุปการะของมารดาบิดาก่อน ถ้าเป็นกำพร้า ยังมีท่านผู้อื่นผู้มีกรุณา ตั้งอยู่ในที่เป็นมารดาบิดา รับเอาเป็นธุระเลี้ยงดูแทน ๆ ครั้นโตขึ้นหน่อยได้รับความฝึกสอนศิลปวิทยาแลความประพฤติในสำนักครู ๆ ถึงปูนทำการงานได้ ยังได้พึ่งท่านผู้ใหญ่เป็นนายอุปถัมภ์ค้ำชู ๆ นอกจากนี้ ยังต้องอยู่ใต้พระบารมีของพระมหากษัตริย์ทรงปกครองให้อยู่เย็นเป็นสุข ปราศจากภัยอันตรายแลได้อาศัยพระศาสนาเป็นหลักแห่งความประพฤติของตน จึงอาจทำตนให้ถึงความสวัสดี ไม่ตกไปในทางชั่ว ๆ โดยที่สุดได้พึ่งคนนี้บ้าง ได้อาศัยคนนั้นบ้าง ในบางครั้งบางคราว ๆ เมื่อเป็นเช่นนี้ ชื่อว่าเป็นหนี้อุปการะของท่านอยู่ ๆ คนเป็นหนี้ทรัพย์ของท่านผู้อื่น ตระบัดสินของท่านจงใจไม่เสียดอกเบี้ยแลไม่ส่งต้นเงิน โดยที่สุด เป็นเพราะหมดกำลัง จัดว่าเป็นลูกหนี้ไม่ดี ไม่มีคนเชื่อถือยอมให้กู้หนี้อีก ต่อเป็นลูกหนี้ดี กล่าวคือ เสียดอกเบี้ยให้แก่ท่านเป็นค่าป่วยการ แลส่งต้นเงินคืนท่านเมื่อท่านเรียก จึงอาจกู้หนี้เอาทรัพย์ท่านผู้อื่นมาเป็นทุน ลูกหนี้ดีเช่นนี้ออกปากกู้ทรัพย์ท่านผู้ใดผู้หนึ่ง ท่านย่อมเชื่อถือแลเต็มใจให้ นี้ฉันใด ผู้เป็นหนี้อุปการะของท่าน ก็ฉันนั้น เมื่อถึงคราวเพิกเฉยเสียไม่ตอบแทนบุญคุณของท่าน ไม่จัดว่าเป็นคนกตัญญูกตเวที โดยที่สุด ไม่อาจจะทำ ก็จัดว่าเป็นคนอาภัพ ไม่อาจทำความเบิกบานใจให้แก่ท่านผู้เป็นเจ้าพระคุณ ไม่ทำผู้อื่นให้มีแก่ใจจะอุดหนุนค้ำชู ฝ่ายผู้ได้ตอบแทนบุญคุณของท่านจัดว่าเป็นคนกตัญญูกตเวที ชื่อว่าเป็นคนมีวาสนาไม่อาภัพ ได้ทำความเบิกบานใจให้แก่ท่านผู้เป็นเจ้าพระคุณ มีท่านผู้อื่นเต็มใจอุดหนุนค้ำชู ๆ เหตุนั้นคนผู้เป็นหนี้อุปการะของท่าน จึงมีกรณียะ คือ กิจอันจะพึงทำ คือ

ปฏิการ การทำตอบแทน เมื่อได้ทำแล้ว ได้ชื่อว่าเป็นผู้กตัญญูกตเวที แปลว่ารู้จักแลฉลองคุณท่าน ฯ

บุตรธิดาพึงฉลองคุณมารดาบิดา ในเวลายังมีชีวิต ด้วยสถาน ๔ คือ ทำนุบำรุงเลี้ยงดูท่าน ๑ ช่วยทำกิจธุระของท่าน ๑ รักษาสกุล ๑ ทำตนให้เป็นที่วางใจของท่านว่าเป็นผู้สมควรรับทรัพย์มรดก ๑ อีกสถานหนึ่งชักนำให้ตั้งอยู่ในกัลยาณธรรมความดี ถ้าอาจทำได้เป็น ๕ สถานด้วยกัน ฯ เมื่อมารดาบิดาสิ้นชีวิตแล้ว พึงทำการปลงศพแลบำเพ็ญกุศลอุทิศให้ตามประเพณี แม้สถานอื่น ที่ยังทำได้ในเวลาหลัง ก็ควรทำด้วยเหมือนกัน ฯ บุตรธิดาได้ทำหน้าที่ของตนอย่างนี้แล้ว ชื่อว่าได้ฉลองคุณมารดาบิดาเป็นคนกตัญญูกตเวที ฯ

ศิษย์พึงฉลองคุณครู ในเวลาที่อยู่ในสำนัก ด้วยการเคารพนับถือ ด้วยความเอื้อเฟื้อ ด้วยการอุปัฏฐากด้วยการเชื่อฟัง ด้วยการตั้งใจเรียน เข้ากันเป็น ๕ สถาน เมื่อออกจากสำนักไปแล้ว พึงเกื้อกูลแลเอาธุระตามกำลัง ฯ ศิษย์ได้ทำหน้าที่ของตนอย่างนี้แล้ว ชื่อว่าได้ฉลองคุณครู เป็นคนกตัญญูกตเวที ฯ

ข้าแผ่นดินพึงฉลองพระคุณพระมหากษัตริย์ ตามภูมิของตน ฯ ราษฎรพึงทำตัวให้เป็นพลเมืองดี โดยนัยมีประการดังต่อไปนี้ :–

๑. ไม่ประพฤติตัวเป็นหัวไม้ผลาญชีวิต และทำร้ายร่างกายของกันแลกัน ฯ

๒. ไม่ประพฤติตัวเป็นขโมย เอาทรัพย์สินของผู้อื่น ฯ

๓. ไม่เกาะผู้อื่นกิน เช่น เป็นคนขอทาน คิดเลี้ยงตัวเอง ไม่รบกวนให้เป็นเหตุรำคาญของญาติมิตร ฯ

๔. ขยันทำการงานแสวงหาทรัพย์ รู้จักรักษาแลจับจ่าย ฯ

๕. เลี้ยงดูคู่ผัวเมียแลลูกของตน คนยังมีมารดาบิดาผู้ไม่สามารถเลี้ยงท่านด้วย ฯ

๖. ถ้าอาจว่านั้น เจือจานญาติมิตรผู้ขาดแคลน ตลอดถึงเกื้อกูลคนอนาถากำพร้าชราพิการ ผู้ไม่อาจเลี้ยงตัวเองโดยแท้ ฯ

๗. ออกทรัพย์เสียค่าอากรตามประเภทแห่งสิน แลการงานของตนเป็นราชพลี สำหรับบำรุงแผ่นดิน ฯ

๘. ถ้าอาจว่านั้น ออกเองทั้งนั้น หรือเข้าเรี่ยไร ในการงานอันจะเป็นประโยชน์แก่แผ่นดิน เช่นเข้าเรี่ยไรสร้างเรือรบถวาย หรือในการงานอันเป็นประโยชน์สาธารณะ เช่นเกื้อกูลโรงเรียน และโรงพยาบาล ทำถนนแลสะพาน เป็นต้น ฯ

๙. ทำนุบำรุงลูกให้เป็นคนสมกำลัง มีร่างกายบริบูรณ์ล่ำสันแข็งแรง ไม่เป็นคนโรคแลพิการ ที่เป็นผู้ชาย จะได้เข้ารับราชการทหารตามคราว แล้วออกเป็นพลเมืองผู้สามารถ ที่เป็นผู้หญิง จะได้เป็นมารดาของบุตรที่แข็งแรงแลเป็นชาวเมืองผู้สามารถดุจกัน ฯ

๑๐. เคารพนับถือแล ซื่อสัตย์ใน สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินของตน ตลอดถึงราชสกุล ฯ

๑๑. นับถือเชื่อฟังหมายประกาศพระราชบัญญัติอันเป็นกฎหมายแผ่นดิน เว้นจากข้อห้าม ทำตามข้อสั่ง ฯ

๑๒. อุดหนุนยุติธรรม ถูกอ้างเป็นพยาน เบิกความตามสัจจริง ไม่อำความหรือกล่าวเท็จ ฯ

๑๓. นับถือเจ้าหน้าที่ในราชการผู้เป็นใหญ่เหนือตนขึ้นไป โดยฐานะอันควร ฯ

ข้าราชการพึงประพฤติตนให้สมเป็นคนราชการ โดยนัยมีประการดังต่อไปนี้:–

๑. เคารพนับถือ จงรักภักดี ซื่อสัตย์ ในสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินของตน ฯ

๒. เที่ยงธรรมในหน้าที่ ไม่ประพฤติลำเอียงด้วยอำนาจอคติ ฯ

๓. รักษาสามัคคีในหมู่ข้าราชการด้วยกัน ฯ

๔. เมตตากรุณาในข้าราชการผู้น้อยกว่าตน ตลอดจนราษฎร ไม่ริษยาขึ้งเคียดเบียดเบียน ฯ

๕. ประพฤติตนให้เป็นที่วางใจได้ของท่านผู้ใหญ่เหนือตน แลเป็นที่นับถือเป็นที่ไว้ใจได้ของผู้น้อยกว่าตนตลอดจนราษฎร ฯ

๖. รู้จักนับถือผู้อื่นโดยฐานที่ควร ไม่เป็นคนหยิ่งเจ้ายศเจ้าศักดิ์ แลดูหมิ่นเขา ฯ

๗. รู้สึกสุขทุกข์ความชอบความชังของผู้อื่นด้วยน้ำใจของตนเอง ฯ

๘. เป็นคนขยันในราชการไม่ทำเชือนแช ฯ

๙. ทำราชการด้วยความไม่ประมาท ไม่สะเพร่าใช้ความดำริโดยรอบคอบ ฯ

๑๐. รู้จักว่าอย่างไรเป็นประโยชน์แห่งราชการแท้จริง อย่างไรมิใช่ไม่เห็นแก่ได้อย่างเดียว ดุจคำว่า ขนทรายเข้าวัด ฯ

๑๑. ไม่ถือประโยชน์ของตนเป็นใหญ่กว่าประโยชน์แห่งราชการ ฯ

๑๒. ทำราชการมุ่งให้สำเร็จประโยชน์แห่งราชการจริง ๆ คือให้การปกครองสำเร็จประโยชน์แก่มหาชน ฯ

๑๓. ตั้งใจทำราชการจริง ๆ ด้วยถือว่าเป็นหน้าที่ของตน ไม่เป็นคนเห็นแต่จะได้ หรือมุ่งความสะดวกของตนในทางอื่น จึงทำอย่างที่เรียกว่าสุกเอาเผากิน ฯ

๑๔. รักษาพระเกียรติยศแห่งสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินของตน ไม่เป็นคนขี้เมา ขี้ปด หยำเปในทางอื่น ฯ

ข้าแผ่นดินได้ทำหน้าที่ของตนอย่างนี้แล้ว ชื่อว่าได้ฉลองพระคุณพระมหากษัตริย์ จัดว่าเป็นคนกตัญญูกตเวที ฯ

คนผู้ได้รับอบรมมาในพระพุทธศาสนา พึงฉลองพระคุณสมเด็จพระ-สัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้เป็นพระธรรมสามิสรเจ้าของพระพุทธศาสนา ตามภูมิของตน ฯ คฤหัสถ์พึงบำรุงพระสงฆ์ด้วยตักบาตรหรือ ส่งสำรับเป็นนิตย์ หรือด้วยตักบาตรเลี้ยงพระเป็นคราว พึงบริจาคทรัพย์เป็นส่วนตนเอง ทั้งนั้นหรือเข้าเรี่ยไร หรือขวนขวายด้วยกำลังกายวาจาแลความคิด เพื่อปฏิสังขรณ์วัด พึงอุดหนุนในการเรียนพระธรรมวินัยของภิกษุสามเณร พึงสร้างหนังสือธรรมอันแนะนำสั่งสอนในทางปฏิบัติพระศาสนา พึงประพฤติธรรมอันเป็นหลักพระศาสนาด้วยตนเอง ถ้าสามารถพึงแนะนำผู้อื่นในทางนี้ด้วย ฯ บรรพชิตพึงสนใจเรียนพระธรรมวินัย แลพึงปฏิบัติให้สมควร พึงเอาธุระพระพุทธศาสนา แสดงธรรมแนะนำสั่งสอนบรรพชิตด้วยกันเอง แลคฤหัสถ์บำรุงศรัทธาเลื่อมใสของตนในพระศาสนา ฯ พุทธศาสนิกชนได้ทำหน้าที่ของตนอย่างนี้ชื่อว่าได้ฉลองพระคุณสมเด็จพระบรมศาสดา จัดว่าเป็นคนกตัญญูกตเวที ฯ

อีกฝ่ายหนึ่ง ได้อาศัยท่านผู้อื่นทำอุปการะก่อนอย่างนี้ จึงเป็นมาได้เมื่อตนเป็นผู้ใหญ่ของเขาบ้าง พึงเอาใจใส่ในกรณียะของตน กล่าวคือบุพการีการทำก่อน แม้จะหวังอุปการตอบไม่ได้ ก็ไม่ควรเพิกเฉยเสียทีเดียว ควรทำตามหน้าที่ เมื่อได้ทำเช่นนี้ ได้ชื่อว่าเป็นบุพการี เจ้าพระคุณของเขา ฯ

คนผู้เป็นมารดาบิดาของเขา พึงทำอุปการแก่บุตรธิดาของตน นอกจากเลี้ยงดูด้วยสถานอีก ๕ คือ คอยห้ามจากความชั่ว ๑ ชักนำให้ตั้งอยู่ในความดี ๑ ให้ได้รับความศึกษาสมควรแก่สกุลของตน ๑ เหล่านี้ควรทำมาแต่ลูกยังเยาว์ เมื่อลูกโตขึ้นให้มีคู่ผู้สมควรกัน ๑ มอบทรัพย์ให้เป็นทุนหรือเป็นมรดก ๑ ฯ ได้ทำอย่างนี้แล้ว ชื่อว่าเป็นบุพการีของบุตรธิดา ฯ

คนผู้เป็นครูของเขา พึงทำอุปการแก่ศิษย์ของตนด้วยความรักใคร่ฉันบุตรของตน ด้วยความรู้สึกรับผิดรับชอบในความเป็นไปของศิษย์ ด้วยแนะนำฝึกสอนให้รู้ศิลปวิทยาเป็นอย่างดีตามที่ตนจะสอนให้รู้ได้เท่าไร ด้วยความยกย่อง

ให้เป็นผู้มีชื่อเสียงแลด้วยอุปถัมภ์อย่างอื่น เป็น ๕ สถานด้วยกัน ฯ ได้ทำอย่างนี้แล้ว ชื่อว่าเป็นบุพการีของศิษย์ ฯ

กรณียะ ๒ ประการนี้ย่อมควบคุมโลกให้เป็นไปอยู่ ดุจเพลารถอันตรึงล้อไว้ให้หมุนเดินไปได้ฉะนั้น ฯ ทุกคนต่างมีกรณียะ ๒ ประการนี้ อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้งสองประการประจำตัวอยู่ ไม่ได้ทำแล้ว แม้เจ้าตัวเอง ก็ย่อมรู้สึกบกพร่องอึดอัดอยู่ เว้นคนใจด้านเหลือเกินเสีย เมื่อได้ทำแล้ว รู้สึกโล่งใจแลได้ความอิ่มใจเป็นผล ฯ แต่ยากนักที่จะให้พร้อมกันเข้าได้ ฯ ในสกุลใดมารดาบิดาได้ทำหน้าที่ของบุพการีจริง ๆ ไม่เป็นสักแต่ว่าเป็นมารดาบิดาของเขาเท่านั้น บุตรธิดาก็เป็นผู้กตัญญูกตเวที สมควรกัน สกุลนั้นย่อมเจริญแลมีความรุ่งเรืองไปข้างหน้า ฯ ในสำนักใด ครูเอาใจใส่ทำกรณียะของตนจริง ๆ ไม่สักแต่ว่าเป็นครูเขาโดยชื่อ ศิษย์ก็เป็นผู้กตัญญูกตเวที อนุวัติกันสำนักนั้นย่อมมีความเจริญตั้งอยู่ยั่งยืน ฯ ในแคว้นใด พระเจ้าแผ่นดินเอาพระหฤทัยใส่ในพระราชกรณียะจริง ๆ ประชาชนก็เป็นพลเมืองดีเข้ากัน แคว้นนั้นย่อมเจริญสมบูรณ์ ฯ ในศาสนาใด ศาสดาเอาเป็นธุระในสาวกเป็นอย่างดี ดุจสมเด็จพระบรมศาสดาของเราทั้งหลาย ได้ทรงทำแลอาจเปล่งพระสุรสีหนาทว่า กิจใดอันศาสดาผู้เอ็นดูจะพึงทำแก่สาวก กิจนั้นเราได้ทำแก่ท่านแล้วทุกประการ แลสาวกก็เป็นผู้กตัญญูกตเวที ร่วมใจกับศาสดาของตน ช่วยกันประกาศศาสนาเช่นพระมหาสาวกได้ทำมา ทั้งสองข้างต่างกลมเกลียวกัน ศาสนานั้นย่อมเจริญแพร่หลาย รุ่งเรืองสถาพร ฯ

ขอสาธุชน จงเอาใจใส่ทำกรณียะ ๒ ประการนี้ อันมีประจำตัวอย่างไรให้บริบูรณ์เมื่อได้ทำแล้ว คงได้ความรู้สึกโปร่งใจ แลอยู่เป็นสุขสบายทุกเมื่อแล ฯ

กำลัง ๔ ประการของ ผู้ครองเรือน

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ามีพระดำรัสประทานพระโอวาทแก่ท่านทั้งหลายว่า คนเราย่อมมีความปรารถนาร่วมกัน ในอันแสวงหาอาหาร ผ้านุ่งห่ม ที่อยู่แลเครื่องใช้อย่างอื่นอีก แลยังต้องการเครื่องใช้ต่าง ๆ อันอุดหนุนสุขแลความสะดวก แลทางที่แสวงหาก็มักร่วมกัน เมื่อเป็นเช่นนี้แม้ไม่ตั้งใจ ก็ชื่อว่าแข่งขันกันอยู่เอง อันการแข่งขัน เช่น วิ่งม้า ม้าตัวใดมีกำลังกว่าเพื่อน ม้าตัวนั้นย่อมชนะ ม้าตัวใดกะปลกกะเปลี้ย ม้าตัวนั้นย่อมแพ้ แข่งเรือก็เหมือนกัน เรือลำใด คนพายมีกำลัง แลพายพรักพร้อมกัน เรือลำนั้นย่อมชนะ เรือลำใดคนพายอ่อนแอแลไม่พรักพร้อมกัน เรือลำนั้นย่อมแพ้ ข้อนี้ฉันใด คนเราผู้แสวงหาปัจจัยเครื่องเลี้ยงชีวิตร่วมกัน ก็เป็นฉันนั้น คนใดมีกำลังสามารถคนนั้นย่อมหาได้สะดวกย่อมหาได้มาก คนใดหย่อนกำลัง คนนั้นย่อมหาได้ไม่สะดวกย่อมหาได้น้อย ยิ่งขาดกำลัง ยิ่งติดขัด เหตุนั้น จึงควรสั่งสมกำลังไว้ให้บริบูรณ์ ฯ กำลังนั้น ๔ ประการ คือ กำลังกาย ๑ กำลังทรัพย์ ๑ กำลังคุณ ๑ กำลังพวกพ้อง ๑ ฯ

กำลังกายย่อมเป็นมูลแห่งกำลังอย่างอื่น คนมีโรคภัยไข้เจ็บไม่แข็งแรงไม่อาจทำการหาทรัพย์สิน ขาดทรัพย์สิน ก็ยากที่จะทำความดี ขาดความดีก็ยากที่จะหาพวกพ้อง เหตุนั้น จึงควรบำรุงกำลังร่างกายให้บริบูรณ์ ฯ ทางบำรุงกำลังกายนั้น คือรู้จักประมาณในการกิน ในการนอน รักษาอิริยาบท นั่งนอนยืน เดิน ให้เป็นไปสม่ำเสมอ รักษาร่างกายผ้านุ่งแลที่อยู่ให้สะอาด เว้นของไม่สบายมีสุรา ฝิ่น กัญชา เป็นต้น เสพแต่ของสบายมีอาหารแลเภสัช อันถูกต้อง แก่ธาตุเป็นต้น ระวังป้องกันโรคอันยังไม่เกิด รีบรักษาโรคอันเกิดขึ้น

แล้วไม่ทอดทิ้งไว้ รักษาใจให้สงบ อย่าให้วุ่นไปด้วยความทะยานอยาก แลความเสียใจแค้นใจ ฯ

กำลังทรัพย์ย่อมเป็นกำลังอุดหนุนให้ได้เลี้ยงตนในทางปราศจากโทษ ให้ได้เลี้ยงคู่ผัวเมียเลี้ยงบุตร เลี้ยงมารดาบิดา ผูกไมตรีกับญาติมิตร ช่วยทำนุบำรุงบ้านเมือง แลเกื้อกูลพระศาสนา แลให้หากำลังอย่างอื่นได้กว้างออกไป คนมีทรัพย์จึงถึงความบริบูรณ์แล ทำประโยชน์ได้มากกว่าคนไร้ทรัพย์ เหตุนั้นจึงควรบำรุงกำลังทรัพย์ให้มั่งคั่ง ฯ ทางบำรุงกำลังทรัพย์นั้น คือ หมั่นประกอบการงานต่าง ๆ อันปราศจากโทษให้เหมาะแก่เวลาแลถิ่นฐาน ครั้นหาทรัพย์ได้แล้ว รู้จักรักษาไม่ให้เป็นอันตราย ไม่จับจ่ายสุรุ่ยสุร่าย เช่น กินเติบแลเล่นการพนัน เขม็ดแขม่ใช้สอยพอสมควร อีกฝ่ายหนึ่ง ไม่ควรตระหนี่เหนียวแน่นจนเกินดี ถึงคราวจับจ่าย พึงหักความเสียดายแล้วจับจ่ายตามควรไม่ทำเช่นนี้ ทรัพย์นั้นก็จะเป็นแต่เพียงทรัพย์ ให้เกิดความอิ่มใจแก่เจ้าของว่ามีทรัพย์เท่านั้น หาจัดว่าเป็นกำลังไม่ เพราะทรัพย์ที่จัดว่าเป็นกำลังนั้น ย่อมอุดหนุนเจ้าของให้ได้ถือเอาประโยชน์อย่างอื่นอีก ฯ

คนเราแม้มีทรัพย์ แต่มีคุณความดีไม่เทียบเขา เขาก็ไม่นิยมนับถือ เช่น คนตระหนี่ เสียดายทรัพย์ ไม่กล้าออกเรี่ยไรในการกุศล หรือในการอันเป็นประโยชน์ คนผู้กล้าทำย่อมดูหมิ่นไม่นับถือ ฯ คนที่เขาไม่นับถือ จะอยู่ที่ไหนก็ไม่อาจสนิทสนมกลมเกลียวกับคนอื่น เข้ากับเขาไม่ได้ ก็อยู่ไม่เป็นสุข เหตุนั้นจึงควรบำรุงกำลังคุณให้เจริญ ฯ ทางบำรุงกำลังคุณนั้น คือ เป็นคนมีความเพียรแลความอดทน รู้จักละอายแลยำเกรงต่อความผิด รู้จักระวังแลข่มใจของตน มีศรัทธาแลศีล มีสติแลปัญญา มีเมตตา แลความสัตย์ เห็นปานใด ทำตนให้เป็นผู้มีคุณเช่นนั้นเห็นปานนั้น ไม่ด้อยกว่าของเขา คุณอย่างใดยังไม่มี พึงอบรมให้มีขึ้น ที่มีแล้วพึงรักษาให้มั่นคงอย่าให้เสื่อมเสีย มีแต่ให้เจริญ ฯ

คนตัวผู้เดียว จะทำการหาเลี้ยงชีวิตไม่ได้ถึงไหน ถ้าสองคนผัวเมีย ได้ช่วยกันทำกว้างออกไป ยิ่งมีลูกโตพอช่วยทำการได้ ยิ่งได้ความสะดวกเข้า ยิ่งอาศัยคนอื่นนอกจากครอบครัวได้ด้วย กำลังก็ยิ่งมากเข้า พึงเห็นตัวอย่างในการบอกแขกช่วยกันทำนา คนครัวเดียว ๆ ย่อมทำนาได้มาก เหตุนั้น จึงควรบำรุงกำลัง พวกพ้องไว้ให้พรักพร้อม ฯ ทางบำรุงกำลังพวกพ้องนั้น คือ พึงทำความปรองดองกันในระหว่างครอบครัว พึงทำความสนิทสนมกับญาติมิตร พึงทำความชอบพอกับเพื่อนบ้าน สงเคราะห์เอาใจกัน ด้วยวัตถุสำหรับสงเคราะห์ ๔ ประการ คือให้ทรัพย์สิ่งของเกื้อกูลกัน ๑ พูดเอาใจกัน ๑ ช่วยธุระของกันแลกัน ๑ วางตนสม่ำเสมอ ไม่ถือตัว เพราะเหตุมีทรัพย์หรือมียศ แปลกกว่าเขา ๑ แลซื่อตรงในเขา ฯ

ขอท่านทั้งหลายจงตรวจดูกำลังเหล่านี้ของตน อย่างใดยังบกพร่อง จงขวนขวายทำอย่างนั้นให้เต็มที่บริบูรณ์ แล้วจงรักษาไว้อย่าให้รู้เสื่อมลง เช่นนี้จะได้ถึงความสะดวกอาจเลี้ยงชีวิตปราศจากความติดขัดในหมู่ที่กำลังแข่งขันกันอยู่ ชื่อว่ามีชัยชนะในโลกนี้ แล้วจงอาศัยกำลังทั้งสี่ประการนี้ บำเพ็ญกุศลสุจริตแลความดีความงามให้บริบูรณ์ เพื่อได้ชัยชนะในโลกหน้า นักปราชญ์ย่อมสรรเสริญผู้มีปัญญารู้จักเอาชัยชนะ ในโลกทั้งสองเช่นนี้ว่าเป็นคนฉลาดแท้จริง ฯ

ในที่สุดแห่งพระดำรัสนี้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้าประทานพรแก่ท่านทั้งหลายว่า ขอท่านทั้งหลายจงได้บรรลุผลอันเป็นประโยชน์ มีความสุขความเจริญงอกงามในพระพุทธศาสนา ปราศจากไข้เจ็บ เป็นสุขสำราญทุกคน เทอญ ฯ

พระโอวาท

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า

กรมหลวงวชิรญาณวงศ์

ชีวิต

ชนผู้เกิดมาเป็นมนุษย์ แม้จะต่างกันด้วยชาติสกุลทรัพย์ และโง่ฉลาดเป็นต้น ซึ่งท่านแสดงว่า เป็นด้วยอำนาจกรรมที่ทำไว้ในกาลก่อนก็ตาม แต่ก็เชื่อว่าได้มีทรัพย์สมบัติอันเป็นทุนเดิมติดมาแล้วด้วยกัน กล่าวคือร่างกายที่บริบูรณ์ด้วยอวัยวะครบถ้วน อาจใช้ประกอบกิจที่ดีที่เป็นเหตุอันจะให้ผลเป็นคนดียิ่งขึ้นกว่าพื้นเพเดิม ถ้าไม่ใช้ ร่างกายก็คงทรุดโทรมและแตกทำลายไปเปล่า เหมือนทรัพย์ภายนอกที่มีอยู่ ถ้าเจ้าของไม่ใช้ ก็ไม่มีประโยชน์ ฉะนั้น คนเช่นนี้ชื่อว่าทำชาติทำภพให้ล่วงไปเปล่าไม่มีประโยชน์ ไม่ได้กำไร แต่ก็ไม่ขาดทุน, แต่ถ้าใช้ในทางที่ผิด ที่ทำตนให้เป็นคนเลว และทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนก็ยิ่งเป็นโทษเพิ่มขึ้น เหมือนทรัพย์ภายนอกที่เจ้าของไม่รู้จักใช้ นำไปใช้ในทางชั่ว ก็เป็นโทษยิ่งขึ้น ฉะนั้น คนเช่นนี้ชื่อว่าใช้ชาติในทางชั่ว ทำภพให้เลวลงกว่าพื้นเพเดิม เป็นผู้ขาดทุน. ถ้าใช้ในทางที่ดี ที่ทำตนให้เป็นคนดียิ่งขึ้นไป และทำผู้อื่นให้ได้สุขสำราญก็เป็นประโยชน์เป็นคุณยิ่งขึ้น เหมือนทรัพย์ภายนอกที่เจ้าของรู้จักใช้นำไปใช้ในทางที่ดี ก็ให้เกิดผลทวีเพิ่มขึ้นและให้เจ้าของได้รับสุขสำราญ. ฉะนั้น คนเช่นนี้ชื่อว่าใช้ชาติในทางดี ทำภพให้เจริญยิ่งขึ้น เป็นผู้ได้กำไร.

ศีล

ศีลนี้ อย่างสูงต้องเป็นไทแก่ตัว คือไม่เป็นทาสของศีล อันหมายความว่า บุคคลตั้งใจรับศีลเพราะเห็นว่าเป็นบุญ แต่ก็ยังไม่เห็นโทษของการล่วงศีลจริง ๆ จึงต้องรักษาศีล กลัวศีลจะขาด, เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้รักษาศีล หรือศีลที่บุคคลรักษา ก็ไม่เป็นไทแก่ตัว, ต่อเมื่อได้ทำศีลให้เกิดมีตนไม่ต้องรักษา,

ศีลเป็นตัวเอง ตัวเองเป็นศีล, เช่นนี้ ได้ชื่อว่าศีลเป็นไท ไม่เป็นทาส คือไม่ต้องระวังรักษา เพราะกลัวจะขาด และเป็นศีลที่ท่านผู้รู้สรรเสริญเป็นอปรามัฏฐะ คือไม่ต้องยึดถือ. บุคคลที่ยังยึดถือศีลอยู่ ศีลอาจจะหลุดขาดได้, เหมือนดังบุคคลผู้เดินทางนำเสบียงอาหารไป ก็ต้องรักษาเสบียงอาหารนั้นไว้ กลัวจะตกจะหล่น และถ้าเผลอ ก็อาจจะตกจะหล่นได้, แต่ถ้าบุคคลผู้นำอาหารนั้นไป บริโภคอาหารนั้นเข้าไปเสีย ให้รสอาหารซึมซาบเข้าไปในร่างกายเช่นนี้ ได้ชื่อว่าทำศีลให้เป็นตัวของตัวเอง หรือทำตัวเองให้เป็นศีล ไม่ต้องไปมัวยึดถือ จึงไม่ขาดตกบกพร่อง, ศีลก็ได้ชื่อว่าเป็นศีลโดยตรง ซึ่งแปลว่าเป็นปกติ หมายความว่าปกติกาย ปกติวาจา ปกติใจ, ศีลนี้แหละ แม้ตั้งต้นแต่ศีลที่ยังต้องถือ ยังต้องยึด ยังต้องระวัง ก็ยังเป็นเหตุให้บุคคลผู้รักษาศีลอยู่ด้วยกันเป็นสุข ไม่เบียดเบียนกันและกัน, แต่ถ้าบุคคลที่อยู่ด้วยกันนั้นต่างฝ่ายต่างไม่มีศีลอยู่ด้วยกัน ก็ย่อมจะเบียดเบียนกันให้ทำให้ลำบาก เดือดร้อนทั้งตัวเอง เดือดร้อนทั้งผู้อื่น, เช่น คนที่มุ่งฆ่าเขามุ่งทำร้ายร่างกายเขา ตัวเองก็เดือดร้อน ผู้ที่ถูกมุ่งและรู้เรื่องก็เดือดร้อน. เมื่อเขามุ่งฆ่ามุ่งทำร้ายร่างกายเรา ผู้มุ่งก็เดือดร้อน, เราเองที่ถูกมุ่ง เมื่อรู้อยู่ ก็เดือดร้อนไม่เป็นสุข, ถ้าต่างฝ่ายต่างมีศีลอยู่ด้วยกัน ไม่คิดฆ่าไม่คิดร้ายกันเป็นต้น อยู่ด้วยกันก็เป็นสุขเพราะไว้วางใจกันได้, แม้ศีลองค์อื่น ๆ ก็เป็นเช่นนี้แหละ

การศึกษา

การศึกษาที่เรียกว่า "ปริยัติ" นั้นมี ๓ อย่าง คือ อลคทฺทูปมา ปริยตฺติ "การศึกษาเปรียบเหมือนงูพิษ" คือผู้ศึกษาธรรมมีพระสูตร เป็นต้นแล้ว ไม่พิจารณาธรรมทั้งหลายด้วยปัญญา, เมื่อไม่พิจารณาธรรมก็ไม่ปรากฏต่อความ

เพ่งเล็ง, ผู้ศึกษาก็มีการโต้แย้งกันเป็นผล ไม่ได้รับผลแห่งการศึกษานั้น. ธรรมที่ศึกษาไม่ดีเช่นนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ เป็นไปเพื่อทุกข์ จึงเปรียบเหมือนงูพิษ. ประการที่ ๒ นิสฺสรณตฺถา ปริยตฺติ "การศึกษามีการสลัดออก (จากทุกข์) เป็นผล" คือผู้ศึกษาตั้งใจมุ่งศึกษาเพื่อความบริบูรณ์แห่งศีล เป็นต้น ไม่มุ่งเหตุเพียงการโต้เถียงเท่านั้น แม้ต้องโต้เถียงธรรมที่ผู้ศึกษากันบ้าง ก็เพื่อช่วยกันเฟ้นหาสัจจธรรม เป็นธรรมสากัจฉาเท่านั้น. ธรรมที่ผู้ศึกษามุ่งศึกษาด้วยดีเช่นนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขตลอดกาลนาน. ประการที่ ๓ ภณฺฑาคาริยปริยตฺติ "การศึกษาเปรียบเหมือนขุนคลัง" กล่าวคือ การศึกษาของท่านผู้ประสบธรรมแล้ว แต่ยังศึกษาอยู่เพื่อมุ่งรักษาระเบียบประเพณีและเพื่ออนุรักษ์วงศ์ (ของสมณะ) ไว้.

การศึกษาประการต้น ไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์ ทั้งเป็นไปเพื่อโทษทุกข์ ทำผู้ศึกษาให้เป็นคนเลวตกต่ำลงไปโดยลำดับ. การศึกษาประการที่ ๒ มุ่งศึกษาให้ดีแล้วทำศีลเป็นให้บริบูรณ์ เพื่อให้พ้นจากทุกข์ เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขทั้งแก่ตนทั้งแก่ผู้อื่น. ประการที่ ๓ ศึกษาเพื่อรักษาระเบียบประเพณีอันดีไว้ให้คงอยู่และเจริญสืบ ๆ กันไป.

โรค

โรคอันเป็นเหตุเสียดแทงนรชนนั้นคือ โลภะ ความโลภอยากได้ แรงขึ้นก็เป็นอภิชฌา มุ่งได้ของ ๆ ผู้อื่นมาเป็นของ ๆ ตนไม่เลือกผิดถูก, โทสะ ความคิดประทุษร้าย ซึ่งเกิดขึ้นเสียดแทงใจตนก่อน แรงขึ้นก็เป็นพยาบาท มุ่งร้ายเบียดเบียน, โมหะ ความหลงแรงขึ้นก็เป็นมิจฉาทิฏฐิ ความเห็นผิดจากคลองธรรมคือ เห็นดีเป็นชั่ว เห็นชั่วเป็นดี.

เมื่อความโลภเกิดขึ้น ย่อมทำให้คนมุ่งคิดแต่จะได้ฝ่ายเดียว เป็นผู้ไม่รู้จักอิ่มจักพอ เป็นผู้หิวหรือพร่องอยู่เป็นนิจ จำต้องแสวงหามาปรนปรือให้สม

ความอยากของตน, เมื่อไม่ได้ในทางที่ชอบ ก็เป็นเหตุให้แสวงหาในทางที่ผิด ย่อมทำให้เดือดร้อนเป็นทุกข์อยู่เสมอ ทั้งแก่ตน ทั้งแก่ผู้อื่น.

เมื่อโรคคือโทสะเกิดขึ้น ก็เสียดแทงตนเองก่อน แล้วประทุษร้ายเบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อนอีก เป็นการก่อความทุกข์ทั้งแก่ตนทั้งแก่ผู้อื่น

เมื่อโรคคือโมหะเกิดขึ้น ย่อมให้เป็นคนมืดมิด ไม่รู้จักผิดชอบชั่วดี, ถ้าหนักเข้าก็เกิดมิจฉาทิฏฐิ เห็นผิดเป็นชอบ เห็นชอบเป็นผิด ย่อมก่อทุกข์ให้แก่ตนและคนอื่น

โรคคือโลภะ โทสะ โมหะ ทั้ง ๓ นี้เกิดขึ้นในบุคคลใด ย่อมเสียดแทงบุคคลนั้นให้เดือดร้อนอยู่เป็นนิจ, และถ้าปล่อยเชื้อโรคนี้ออกไปถึงผู้ใดสถานที่ใด ก็ทำให้ผู้นั้น สถานที่นั้นเดือดร้อนไปด้วย

สามัคคี

ผู้มีหน้าที่ร่วมกัน จำต้องมีความสามัคคีพร้อมเพรียงกันช่วยกันทำการงานของหมู่ การงานนั้น จึงจักสำเร็จลุล่วงได้ผลดี, แต่ถ้าตรงกันข้ามก็ไม่สำเร็จหรือสำเร็จผลที่ชั่วอันไม่เป็นที่ปราถนา เพราะฉะนั้น พระพุทธศาสนาจึงสอนให้บุคคลมีความสามัคคีกัน ดังพระมหาเถรภาษิตแสดงไว้ว่า สพฺเพสํ สงฺฆภูตานํ สามคฺคี วุฑฺฒิสาธิกา "ความพร้อมเพรียงของหมู่ ยังความเจริญให้สำเร็จดังนี้"

แม้มีความสามัคคี แต่ปฏิบัติด้วยประมาทเลินเล่อ ก็อาจได้ผลเสียหายอย่างมาก, พระพุทธศาสนาจึงสอนให้ไม่ประมาทเลินเล่อ และสอนให้มีสติควบคุมกำกับอยู่ทุกขณะ ทั้งขณะก่อนทำ ขณะกำลังทำอยู่ และทำสำเร็จไปแล้วก็ระลึกดูให้รู้ว่าเป็นผลดีหรือเสียหายอย่างไร เพื่อจักได้แก้ไขในคราวต่อไป, มีภาษิตสอนไว้ว่า นิสมฺม กรณํ เสยฺโย "ใคร่ครวญก่อน จึงทำดีกว่า," สติ

สพฺพตฺถ ปตฺถิยา "สติ จำปรารถนาในที่ทั้งปวง" ถ้าตรงกันข้ามก็ได้ผลเสียหายดังพระพุทธภาษิตแสดงไว้ว่า ปมาโท มจฺจุโน ปทํ "ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย" (คือเสื่อมจากประโยชน์ที่จักพึงได้ เสื่อมจากความดีที่จักพึงถึง)

อนึ่ง การปฏิบัติตามหน้าที่ ทั้งส่วนใหญ่ทั้งส่วนน้อย จะสำเร็จได้ดีได้ก็ต้องมีกำลังใจเข้มแข็ง กล้าเสียสละประโยชน์สุขส่วนตัวหรือประโยชน์อันยิ่งใหญ่และสำคัญกว่าข้อนี้พึงเห็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นตัวอย่าง พระองค์ทรงกล้าเสียสละสุขและทรัพย์สมบัตินานาประการ โดยที่สุด ในสมัยใกล้จะตรัสรู้ก็ได้เสียสละเลือดเนื้อ เพื่อมุ่งผลอันยิ่งใหญ่ กล่าวคือพระโพธิญาณนี้แสดงให้เห็นว่า การที่บุคคลจักบรรลุผลที่ดีส่วนใหญ่ส่วนสำคัญ จะต้องไม่ติดอยู่เพียงผลประโยชน์อันเล็กน้อยเท่านั้น

ธรรม--อธรรม

ทางพระพุทธศาสนา แสดงไว้ว่า อธรรม หรืออกุศลธรรมคือความชั่วร้ายเสียหายต่าง ๆ ตั้งต้นแต่โลภ โกรธ หลง ที่เป็นมูลเหตุของอกุศลทุจจริตตลอดจนทุจริตกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นข้อที่ควรละ, ธรรมหรือกุศลธรรม คือความดีงามต่าง ๆ ตั้งต้นแต่ความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง ที่เป็นมูลเหตุของกุศลสุจริต ตลอดจนสุจริตกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นข้อที่ควรประพฤติ, เพราะธรรมและอธรรมทั้ง ๒ มีวิบาก คือ ผลไม่เหมือนกัน ดังพระพุทธภาษิตว่าอธมฺโม. นิรยํ เนติ "อธรรมย่อมนำไปสู่นิรยะคือคติที่เสื่อม," ธมฺโม ปาเปติ สุคติ "ธรรมย่อมให้ถึงสุคติ คือ คติที่ดี," ข้อนี้ย่อมเป็นไปตั้งแต่ในสมัยปัจจุบัน บัดนี้เอง. ผู้ประพฤติอธรรมและแผ่อธรรมออกไปถึงผู้อื่นย่อมถึงนิรยะในปัจจุบัน, เพราะทำตนให้เป็นคนเลว ให้เสื่อมจากความดีให้เดือดร้อนและทำผู้อื่นให้เดือด

ร้อนด้วย,อธรรมแผ่ออกไปเท่าใดความเสื่อมความเดือดร้อน ก็แผ่ออกไปเท่านั้น, ส่วนผู้ประพฤติธรรมและแผ่ธรรมออกไปถึงผู้อื่น ย่อมถึงสุคติในปัจจุบัน, เพราะทำตนให้เป็นคนดี ให้เจริญให้สงบสุข และทำผู้อื่นให้สงบสุข, ธรรมแผ่ออกไปเท่าใด ความเจริญความสงบสุขก็แผ่ออกไปเท่านั้น, ทั้ง ๒ ฝ่ายนี้ก็ปรากฏเห็นกันอยู่ ไม่ใช่เหตุผลที่ลี้ลับ, เพราะทุก ๆ คนผู้อยู่ร่วมกันต่างก็เป็นผู้ทำ และได้รับผลเองบ้าง พลอยได้รับผลที่ผู้อื่นทำบ้างอยู่ด้วยกัน

สันติ

สันติ ความสงบสุขนั้น ย่อมเป็นสิ่งจำปรารถนาของบุคคลทุกหมู่เหล่า ไม่เลือกชาติ ชั้น วรรณะ, แต่ผู้มุ่งสันติต้องประพฤติตนเป็นผู้สงบกาย สงบวาจา สงบใจ ด้วยประพฤติธรรม คือ หิริ ความละอายใจต่อความชั่ว เปรียบเหมือนคนที่เกลียดสิ่งโสโครก ไม่อยากเข้าใกล้, โอตตัปปะ คนเกรงกลัวต่อบาปทุจจริตเมื่อ รู้ว่าสิ่งใดผิดไม่ฝ่าฝืนทำลงไป เปรียบเหมือนคนกลัวอสรพิษ ไม่กล้าเข้าใกล้ฉะนั้นหิริโอตัปปะทั้ง ๒ อย่างนี้ เป็นธรรมคุ้มครองรักษาชาวโลกให้อยู่ด้วยความสงบสุข ดังภาษิตแสดงว่า

หิริโอตฺตปฺปิยญฺเจว โลกํ ปาเลติ สาธุกํ

"หิริและโอตัปปะ ย่อมรักษาชาวโลกให้เป็นสุขอยู่ได้" ดังนี้.

ผู้มุ่งดำเนินชีวิตให้พ้นจากความชั่ว ดำเนินไปในทางดี ตลอดถึงประสบสันติสุข ต้องมีสติคอยระมัดระวังตัวอยู่เสมอ ไม่เผลอเพลินไปกับอิฏฐารมณ์ภายนอก คือ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข จนเกินไป. และไม่หดหู่คับแค้นเพราะอนิฏฐารมณ์ คือ การเสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา ทุกข์, พึงมีสติพิจารณารู้เท่าทันความจริงของโลก แล้วตักเตือนตนให้บำเพ็ญแต่ความดี อันเป็นทางให้เกิดผลดี คือ ความสุข ตามพระพุทธภาษิตที่แสดงไว้ว่า

อตฺตนา โจทยตฺตานํ ปฏิมํเสตมตฺตนา

โส อตฺตคุตฺโต สติมา สุขํ ภิกฺขุ วิหาหิสิ

"จงเตือนตนด้วยตนเอง จงพิจารณาสอบสวนตนด้วยตน, ผู้มีสติคุ้มครองตน มีปกติเห็นภัยในโทษแม้มีประมาณน้อย จักอยู่เป็นสุข" ดังนี้.

หลักการศึกษา

การศึกษาจะดำเนินไปด้วยดี ต้องปฏิบัติตามหลักที่ทรงแสดงไว้คือ ธตา ทรงจำ, วจสา ปริจิตา สั่งสมด้วยวาจาคือท่อง, มนสานุเปกฺขิตา เพ่งคือพินิจพิจารณาด้วยมนะ, ทิฏฺฐิยา สุปฏิปิทฺธา เจาะคือขบด้วยทิฏฐิความเห็น. เมื่อได้ทราบหลักนี้แล้ว บรรพชิตผู้บวชในพระศาสนาจึงควรเล่าเรียนวินัย, ปฏิบัติวินัยที่ยังไม่ได้ปฏิบัติ, ที่ปฏิบัติแล้วยังไม่มีบริบูรณ์ ก็ปฏิบัติให้ดี, และปฏิบัติธรรมที่ปฏิบัติอยู่ให้ดียิ่งขึ้นโดยสามารถ, คอยหมั่นตรวจดูตนอยู่เสมอ ตามนัยแห่งอภิณหปัจจเวกขณ์ธรรมอันบรรพชิตพึงพิจารณาเนือง ๆ ว่า "วันคืนล่วงไปบัดนี้เราทำอะไรอยู่," และพึงสำเหนียกอยู่เสมอว่า เราอาศัยผู้อื่นเป็นอยู่ จึงควรประพฤติปฏิบัติในหน้าที่ของบรรพชิตให้บริบูรณ์สมบูรณ์โดยตรง ก็คือปฏิบัติตนเข้าหาธรรมวินัย อย่ากดธรรมวินัยลงมาหาตน. ส่วนการศึกษาที่ได้รับประกาศนียบัตร หรือปริญญาบัตร ชั้นนั้นชั้นนี้ เป็นเพียงเครื่องหมายแสดงให้รู้ว่าได้ผ่านการศึกษาชั้นนั้น ๆ มาแล้ว อย่าถือเอาประกาศนียบัตร หรือปริญญาบัตรขึ้นเป็นธงเท่านั้นแล้ว ปฏิบัติตนให้ห่างไกลธรรมวินัย หรือมุ่งเพียงศึกษาไปประกอบอาชีพอย่างเดียว เพราะหลักใหญ่ของพระพุทธศาสนาอยู่ที่การปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติใกล้ธรรมวินัยเพียงใด ชื่อว่าได้ทำตนให้มีแก่นสาร เป็นสุชีวิตะชีวิตก็ดีเพียงนั้น.

ประกาศนียบัตร

การศึกษาทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้ใช้ความรู้ไปดำเนินตนให้ถูกทาง มิใช่เพื่อประกอบอาชีพแต่ส่วนเดียว โดยเฉพาะบรรพชิตในพระพุทธศาสนา พึง

วางใจให้อยู่เหนือโลกธรรม ไม่ฟุบลงหรือฟูขึ้นเพราะอำนาจแห่งโลกธรรม. ประกาศนียบัตรหรือปริญญาบัตร อันผู้สำเร็จการศึกษาได้รับแล้วนี้ เป็นเพียงเครื่องแสดงว่ามีความรู้ชั้นนั้นชั้นนี้เท่านั้น, ท่านผู้มีความรู้และเป็นผู้สงบระงับไม่สอบไล่ก็มี, เพราะฉะนั้น อย่ายกเอาประกาศนียบัตรหรือปริญญาบัตรขึ้นเป็นเครื่องปฏิบัติตนให้ผิดสมณสารูป, เมื่อได้ศึกษามาจนจบหลักสูตรแล้ว ก็จงตั้งใจช่วยกันรักษาเกียรติศักดิ์แห่งประกาศนียบัตรและปริญญาบัตร แล้วช่วยกันนำเอาความรู้ทางพระพุทธศาสนาออกประกาศแสดงให้ปรากฏแก่คนที่ยังไม่รู้ เพื่อให้มีความรู้ต่อ ๆ กันไป และช่วยกันธำรงรักษาสืบต่ออายุพระศาสนาด้วย.

พระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาพิเศษกว่าศาสนาอื่น ด้วยหลักสำคัญชั้นต้น ก็คือสอนให้รู้ก่อนเชื่อ ไม่ใช่สอนให้เชื่อก่อนรู้, เพราะผู้เชื่อก่อนรู้ อาจเชื่อไปในทางที่ผิด, สอนมีเหตุผล ที่อาจใช้ปัญญาพิจารณาให้เห็นอรรถได้, เพราะผู้ไม่ใช้ปัญญาหาเหตุผล ย่อมหลงงมงาย, สอนให้ผู้ปฏิบัติตามได้ประสบผลด้วยตนเอง ไม่ต้องคอยให้ใครหยิบยกยื่นให้ แม้ในปัจจุบันนี้ ไม่ต้องคอยไปจนถึงชาติหน้า เพราะผู้หวังผลเอาแต่ที่เขาจะให้ ขาดความไว้ใจตัวเอง และที่หวังในชาติหน้าไม่เห็นจริงในปัจจุบัน ก็เป็นแต่หวังใจเท่านั้น รู้ไม่ได้ว่าจะมีผู้คอยให้จริงหรือไม่. พระอริยบุคคลที่ได้ความรู้ และได้ปฏิบัติดีเป็นส่วนเหตุ ก็ได้บรรลุผลคือละกิเลสได้ในปัจจุบัน มีละสักกายทิฏฐิเป็นข้อต้น, แม้ไม่ถึงเป็นพระอริยบุคคล เหตุผลที่ต่ำลงมาก็พอเห็นได้. เพราะฉะนั้น ผู้มุ่งธรรมจึงสมควรศึกษาธรรมให้รู้ธรรม ควรพิจารณาให้รู้อรรถ และควรปฏิบัติธรรมให้เป็นธัมมานุธัมมปฏิปันนะ ปฏิบัติธรรม สมควรแก่ธรรม.

ผู้สร้าง

พระพุทธศาสนา ดูเหมือนไม่ปฏิเสธผู้สร้าง, พึงพิจารณาดูปฏิจจสมุปบาทสายสมุทัย, แต่ที่ต่างจากศาสนาอื่น ก็คือ ในที่สุดให้กำจัดผู้สร้าง ไม่ใช่อ้อนวอน, พึงพิจารณาดู ปฏิจจสมุปบาทสายนิโรธ เพราะผู้สร้างถึงจะสร้างอย่างไร ก็ไม่พ้นทุกข์ คือแก่ เจ็บ ตาย, มีพระพุทธภาษิตในอุทานคาถาว่า

อุปาทานปจฺจยา ภโว ภูโต ทุกฺขํ นิคจฺฉติ
ชาตสฺส มรณํ โหติ: เอโส ทุกฺขสฺส สมฺภโว.

เพราะปัจจัยคืออุปทาน ภพจึงเกิด, ผู้เกิดแล้วย่อมถึงทุกข์, ความตายย่อมมีแก่ผู้เกิดแล้ว. นี้เป็นความเกิดพร้อมแห่งทุกข์. แต่ยังกำจัดผู้สร้างไม่ได้ขาด ก็พึงให้การสร้างเป็นผลไปในทางดี เพื่อได้ผลเป็นภพที่ดี, อย่าให้การสร้างเป็นไปในทางชั่ว อันจะให้ผลเป็นภพชั่วเลย.

สพฺพปาปสฺส อกรณํ การไม่ทำชั่วทั้งปวง
กุสลสฺสูปสมฺปทา การยังความดีให้ถึงพร้อม
สจิตฺตปริโยทปนํ การชำระจิตของตนให้ผ่องใส
เอตํ พุทฺธาน สาสนํ นี้คำสั่งสอนของพระผู้รู้ทั้งหลาย.

ปฏิบัติธรรม

อันการสนใจในธรรม และใคร่ธรรมนั้น เป็นเหตุเบื้องต้นแห่งการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ซึ่งทำบุคคลให้เป็นคนดี จำเพาะตัวส่วนหนึ่ง, ทำบุคคลให้อยู่ด้วยกันเป็นหมวดหมู่ได้เป็นสุข เพราะอยู่ด้วยกันด้วยความสุขส่วนหนึ่ง. ตรงกันข้ามกับผู้ประพฤติอธรรม ผู้ประพฤติอธรรมคือส่วนที่ไม่ใช่ธรรมอันตรงกับความชั่วหรือบาปอกุศล ย่อมทำบุคคลผู้ประพฤติอธรรมนั้น ให้เป็นคนเลวด้วย ทำคนที่อยู่ด้วยกันให้เดือดร้อนด้วย, มีมาตั้งแต่กาลก่อนจนบัดนี้ ผู้มีปัญญา เมื่อ

ใช้ปัญญาพิจารณาดูด้วยดีจะเห็นได้. ถ้าคนเองประพฤติธรรมส่วนดีส่วนชอบอยู่ ก็ได้ชื่อว่าหนุนตนให้เป็นคนดีส่วนหนึ่ง, ทำบุคคลที่อยู่ด้วยกันและเกี่ยวข้องกัน ให้ไม่เป็นทุกข์เดือดร้อนอีกส่วนหนึ่ง, ถ้ายิ่งแสดงธรรมแก่บุคคลอื่น เพื่อให้ เขาได้ความรู้ความเข้าใจ แล้วปฏิบัติธรรมด้วย ก็ยิ่งแผ่ความสุขไปแก่บุคคลที่ อยู่ด้วยกันเป็นหมวดหมู่นั้นให้มากยิ่งขึ้นไป. แต่ถ้าบุคคลเป็นผู้ประพฤติอธรรม ตนเองก็เป็นคนเลว เมื่อเกี่ยวข้องกับบุคคลผู้อื่น ก็ทำผู้ที่เกี่ยวข้องกันให้เดือด ร้อน, ยิ่งแสดงอธรรมออกไปให้ผู้อื่นฟัง และชักนำผู้อื่นให้ประพฤติอธรรม ก็ ยิ่งเพิ่มความเดือดร้อนเป็นทุกข์ให้บุคคลอื่นให้กว้างขวางยิ่งขึ้นไป, ปรากฏเห็น ได้แม้ในปัจจุบันนี้. ด้วยเหตุนี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อทรงแสดงธรรมฝึก บุคคลเพื่อให้รู้จักธรรมเป็นธัมมัญญู และทรงแนะนำให้รู้เนื้อความของธรรม ให้ เป็นอัตถัญญูรู้อรรถ คือ เนื้อความแล้ว ต่อไปก็ทรงแสดงแนะนำให้บุคคลเป็น ธรรมานุธรรมปฏิปันนะ คือ ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม. ธรรมอันใดที่เป็น ส่วนชั่ว เป็นส่วนผิด เป็นส่วนไม่ดี ก็พยายามละเสีย, ธรรมอันใดที่เป็นส่วน ชอบ ส่วนดี เป็นสุจริต ก็พยายามปฏิบัติ. เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ได้ชื่อว่าฝึกตนเอง ให้ดำเนินไปในทางดีทางชอบ, เพื่อผลคือทำตนให้เป็นคนดีด้วย ทำผู้อื่นที่อยู่ ด้วยกันให้ไม่เป็นทุกข์หรือเป็นสุขด้วย.

ความดี

บุคคลตั้งใจทำดีให้เกิดขึ้นในตน หรือกระทำตนให้ถึงพร้อมด้วยความดี เช่นนี้ บุคคลก็จะดีขึ้นโดยลำดับเป็นชั้น ๆ ขึ้นไป: ยิ่งทำดีให้เกิดขึ้นเท่าใด ตนเองก็เป็นคนดีเท่านั้น และถ้าทำเช่นนี้เหมือน ๆ กัน คนที่อยู่ด้วยกันก็จะ เป็นคนดีเสมอกัน อยู่ด้วยกันเป็นสุข. แต่ที่ไม่เป็นเช่นนั้น ก็เพราะบุคคลต่าง ไม่ตั้งใจทำจริง ตนเองไม่ตั้งใจทำตนเองให้ดี เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ไม่มีทางที่จะแนะ นำผู้อื่นให้ทำดีได้, ถึงจะเข้าใจว่าตัวทำดีด้วยมุ่งแสวงหาลาภ ยศ สรรเสริญ สุข

ให้เกิดขึ้น ก็เกิดขึ้นด้วยการทุจริตอันไม่ใช่เกิดขึ้นด้วยการสุจริต, แล้วก็อวดกันแสดงความเหย่อหยิ่งต่อกัน ให้เห็นว่าตนเองสามารถจะประพฤติทุจริตเลือกเอาลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ให้มีมาได้, คนที่เป็นชนิดเดียวกันก็พอใจเอาอย่างกันไป กลายเป็นคนชั่วที่ไม่ทำดีด้วยกัน. เมื่อเช่นนั้นอยู่ด้วยกันจะเป็นอย่างไร, ก็อยู่ด้วยกันเป็นทุกข์ เพราะต่างคนต่างก็แย่งลาภ ยศ สรรเสริญ สุข จะให้มีขึ้นในตนด้วยการทุจริตประพฤติชั่ว, ต่างประพฤติทุจริตต่อกันและกันเช่นนี้ ตนเองพิจารณาให้ดีจะเห็นว่าตนเองก็เป็นคนชั่ว ผู้อื่นที่เป็นพวกเดียวกันกับตนก็เห็นว่าเป็นคนชั่ว, เมื่อเป็นเช่นนี้ก็จะอยู่เป็นสุขด้วยกันอย่างไรได้, พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงแสดงให้ทำความดีให้ถึงพร้อม

ปูชนียวัตถุ

วัตถุที่ควรบูชา ทางพระพุทธศาสนากล่าวโดยย่อก็คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า, เพราะพระองค์ได้ทรงรู้จักโลกตามเป็นจริง กล่าวโดยย่อก็คือ รู้จักโอกาสโลก อันได้แก่พิภพอันเป็นที่อยู่อาศัย, รู้จักสังขารโลกได้แก่สิ่งที่ปรากฏเกิดมีตั้งอยู่ในโอกาสโลก เช่น วัตถุหรือของต่าง ๆ ตลอดจนถึงร่างกายของคนและสัตว์ รู้จักสัตตโลก โลกคือสัตว์ คือผู้ข้องผู้ติดอยู่ในโอกาสโลก และในสังขารโลก, เมื่อทรงรู้ตามเป็นจริงก็เป็น โลกุตตระ อยู่เหนือโลก, เพราะว่าโลกย่อมแปรปรวนเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ โอกาสโลกก็แปรปรวนอยู่เสมอไป ในบางถิ่นก็เป็นอย่างนั้น แล้วก็เป็นอย่างนี้ อย่างโน้นไป, สังขารโลก ก็เป็นเช่นเดียวกัน ในบางคราวมีเช่นนั้น มีเช่นนี้ เช่นโน้น บางคราวก็ทำลายไป, สัตวโลกโลก คือสัตว์ผู้ข้องผู้ติดอยู่ในโอกาสโลกและในสังขารโลก ก็เปลี่ยนแปลงไปบางคราวข้องในสิ่งนั้น บางคราวข้องในสิ่งนี้ สิ่งโน้น ไม่อยู่ที่ได้. พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงรู้จักโลกตามเป็นจริง และไม่หลงไปในโลกทั้งหมดจึงเป็นโลกุตตระ อยู่เหนือโลก, ความรู้จักโลก ตามเป็นจริงและอยู่เหนือโลก

เป็นวิชชาวิมุตติ อันเป็นพระธรรมชั้นสูงสุดที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงบรรลุมา, คนที่ได้ฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เรียนส่วนที่ยังไม่รู้ให้รู้ขึ้นพิจารณาเนื้อความของส่วนที่ยังไม่รู้ให้เข้าใจเนื้อความ ตั้งใจปฏิบัติตามสามารถ จนถึงรู้จักโลกตามพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และอยู่เหนือโลกเป็นส่วน ๆ หรือเป็นภูมิ ๆ ชั้น ๆ ตั้งแต่ชั้นต้นชั้นต่ำขึ้นไปโดยลำดับ, นี่ได้ชื่อว่าพระสงฆ์ คือหมู่คนที่เรียนธรรมได้พิจารณาธรรม ได้ปฏิบัติธรรมเสมอ ๆ เหมือนกัน จึงเป็นหมู่กันด้วยธรรม จนถึงเป็นหมู่กันด้วยได้บรรลุธรรม ดังนี้. เพราะฉะนั้น พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ จึงเป็นปูชนียวัตถุที่ควรบูชา.

คนดี–คนชั่ว

ทุกคน ถ้าถามตนเองว่าปรารถนาเป็นคนดี หรือปราถนาเป็นคนชั่วคนเลว, ก็คงตอบตนเองว่าปรารถนาเป็นคนดี ไม่ปรารถนาเป็นคนชั่วคนเลว, แต่ถึงเช่นนั้นก็มีคนเป็นอันมาก ไม่ดำเนินไปดี จึงไม่ถึงดี (ไม่เป็นสุคโต), แต่ดำเนินไปชั่ว จึงถึงชั่ว ถึงเลว (เป็นทุคคโต) ทางดำเนินก็ไม่เป็นสุคติแต่เป็นทุคติ. ทำไมจึงเป็นเช่นนี้? ทางพระพุทธศาสนาแสดงว่า เพราะประมาท คือเลินเล่อละเลิงมัวเมาไม่มีสติ ระลึกดูตัวเองให้รู้ว่าเป็นเป็นอย่างไร มิหนำซ้ำเสพของเมาที่ทำให้ประมาทยิ่งขึ้นอีก ยอมตัวลงอยู่ใต้อำนาจของมาร คือความชั่วร้ายที่คอยล้างผลาญความดีความชอบของตนเอง. ไม่พยายามถอนตนเองจากหล่มหรือความชั่วร้าย แต่กลับกดตนเองลงไปในหล่มเสียอีก เพราะเห็นเป็นดีไป ไม่นึกถึงว่าในที่สุด (อาจไม่นานนักก็ได้) ก็ต้องตาย, เมื่อตาย ทรัพย์สินและร่างกายก็จำต้องทิ้งหมด จะติดตามไปก็แต่สุคติและทุคคติเท่านั้น. เมื่อเป็นเช่นนี้ ตนเองก็ปกครองตนเองให้ดีไม่ได้ และเมื่อปกครองผู้อื่น จะปกครองเขาให้ดีได้อย่างไร. ถ้าหวนกลับเข้าพิจารณาดูตัวเองเพียงสักครู่ ก็อาจพอเห็นได้บ้าง

อีกอย่างหนึ่ง สุคโต หมายความว่าเป็นผู้มั่งมี คือ เป็นผู้พอ, ตรงกันข้ามกับทุคคโต ซึ่งหมายความว่าเป็นผู้ยากจน คือ เป็นผู้ไม่พอไม่มีทรัพย์พอเลี้ยงชีพ เพราะไม่รู้จักแสวงหาในทางที่ถูก แม้มีทรัพย์มากมายแล้ว ก็ยังไม่รู้จักพอก็ชื่อว่าเป็นผู้จนอยู่นั่นเอง.

มนุษย์

มนุษย์ผู้ละชั่วประพฤติดีตามสมควรแก่ความเป็นมนุษย์สามัญ สมาทานประพฤติตนอยู่ในเบญจศีล เบญจกัลยาณธรรม อันเป็นมนุสสปฏิปทา ข้อปฏิบัติที่ทำคนให้เป็นมนุษย์ ชื่อว่า มนุสฺสมนุสฺโส มนุษย์สมมนุษย์.

มนุษย์ผู้มีหิริความละอาย โอตตัปปะความเกรงกลัวต่อความชั่วอันเป็นบาปทุจริต แม้ไม่มีผู้อื่นรู้เห็นก็ไม่กล้าทำ, เพราะมีจิตประกอบด้วยความละอายและความเกรงกลัวต่อความชั่วเป็นปกติวิสัย ตั้งอยู่ในธรรมขาวสะอาด คือ กายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต ชื่อว่าเป็น เทวมนุสฺโส มนุษย์เทพ.

มนุษย์ผู้ตั้งอยู่ในคุณธรรมอันประเสริฐ อันเป็นภูมิธรรมชั้นสูงยิ่งขึ้นไปตามนัยแห่งอริยปฏิปทา ชื่อว่า อริยมนุสฺโส มนุษย์อริยะหรือ อารยมนุษย์.

มนุษย์เหล่านี้ ย่อมมีปรากฏอยู่ในชาติภพนี้.

ความรู้

ความรู้ แม้เป็นธรรมที่ทำให้เกิดขึ้นได้จริง แต่ว่าใจของบุคคลมีกำลังอ่อน จึงไม่สามารถกำจัดความชั่วที่เกิดขึ้นได้ ต้องตกไปในอำนาจของมาร คือกิเลสผู้ทำลายล้างความดีซึ่งมีอารมณ์เป็นอาวุธ กิเลสที่ยื่นออกมายึดอารมณ์เป็นประดุจแขนของมาร อารมณ์เป็นประดุจอาวุธ, เมื่อกำลังของจิตต์อ่อน มารออกมาผจญ จึงต้องพ่ายแพ้ไม่สามารถจะชนะความชั่วอันเป็นมารได้. เมื่อจะสู้กับมาร คือกิเลสภายใน จึงจำต้องทำศรัทธาความเชื่อให้เกิดขึ้น ด้วยพิจารณาจับ

เหตุจับผลสอดส่องแสวงหาความจริง แล้วกำจัดความไม่เชื่อให้เสื่อมสูญไป ความเชื่อเมื่อเกิดขึ้นเป็นกำลังกล้า ก็ได้ชื่อว่าเป็นศรัทธาพละ กำลังคือศรัทธา อย่าง ๑, ทำความเพียรให้เกิดขึ้น กำจัดความเกียจคร้านเสียได้ ความเกียจคร้านไม่มีเข้ามาครอบงำใจ ก็เป็นวิริยะความบากบั่นหรือความเพียร เมื่อมีกำลังกล้า ก็เป็นวิริยพละ อย่าง ๑, ทำสติความระลึกได้ให้เกิดมีขึ้น กำจัดความหลงลืมสติให้เสื่อมไป เมื่อมีกำลังแก่กล้า ก็เป็นสติพละ กำลังคือสติ อย่าง ๑, ทำจิตให้ตั้งมั่น กำจัดความฟุ้งซ่านเสียได้ เมื่อมีกำลังกล้า ก็เป็นสมาธิพละ กำลังคือสมาธิ อย่าง ๑, ความพิจารณาให้รู้ตามเป็นจริงในอารมณ์ที่ได้ประสบพบเห็น เป็นเครื่องกำจัดความรู้ชั่วหรือรู้ผิดให้เสื่อมไปเมื่อมีกำลังกล้า ก็เป็นปัญญาพละ กำลังคือปัญญา อย่าง ๑.

สัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา เป็นธรรมที่เป็นอุปการะเป็นเครื่องอุดหนุนใจ เมื่อต่อสู้กำจัดข้าศึกของตน ๆ เสียได้ ก็ถึงความเป็นใหญ่ เป็นอินทรีย์อย่างหนึ่ง ๆ ซึ่งเรียกว่า สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญินทรีย์ คือ สัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา, เมื่อเป็นเช่นนี้ มารคือกิเลสย่อมสงบไม่เกิดขึ้นครอบงำใจ. ท่านผู้ปฏิบัติเช่นนั้น ได้ชื่อว่าเป็นมุนีผู้รู้ แม้ชั่วขณะหนึ่งคราวหนึ่งก็เป็นการดี เมื่อทำขึ้นบ่อย ๆ เข้า ความเป็นผู้รู้ก็เกิดมีขึ้นบ่อย ๆ จนถึงเป็นอกุปปธรรม มีอันไม่กำเริบคือเสื่อมไปเป็นธรรมดา. พระสัมมาสัมพุทธะทรงเป็นมหามุนี คือเป็นผู้รู้ใหญ่ ก็เพราะทรงทำความเป็นผู้รู้ให้เกิดมีขึ้นด้วยอาศัยพละจนถึงอินทรีย์เป็นลำดับด้วยประการฉะนี้.

เมตตา

การแผ่ไมตรีจิตให้เขาเป็นสุข ได้ชื่อว่าเมตตา เป็นเครื่องป้องกันและพยาบาทความมุ่งร้าย มีปริยายที่จะพึงแสดงเป็น ๒ คือแผ่เฉพาะและแผ่ทั่วไป ได้ชื่อตามเหตุนั้นว่า โอทิสฺสผรณา (แผ่จำเพาะ) และอโนทิสฺสผรณา (แผ่ไม่

จำเพาะ). การแผ่โดยเฉพาะเจาะจงบุคคลหรือหมู่ซึ่งได้ชื่อว่า โอทิสฺสผรณา พึงเห็นตัวอย่างในบิดามารดาหวังความสุขแก่บุตรธิดา หรือครูบาอาจารย์หวังความเจริญแก่ศิษย์ คนที่เป็นมิตรหวังความเจริญแก่กันและกัน ตลอดถึงท่านผู้ดำรงอิสริยยศสูงสุดในหมู่ หวังความดีความเจริญแก่ปริสชน เป็นต้น. การแผ่โดยไม่มีขอบเขตเฉพาะเจาะจงบุคคล สุดแต่ตนหวังสุขเกลียดทุกข์ฉันใด ก็มีแก่ใจคิดจะให้ผู้อื่นเป็นฉันนั้น ได้ชื่อว่า อโนทิสฺสผรณา พึงเห็นตัวอย่างในสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้มีพระหฤทัยหวังจะให้สัตว์บรรลุถึงสุขทุกถ้วนหน้า.

อันคุณคือเมตตานี้ บุคคลมาเจริญให้มากเพียงใด ก็ยิ่งมีผลไพศาลออกไปเพียงนั้น, เหมือนดวงไฟ เมื่อบุคคลนำมาตั้งโต๊ะไว้มากดวงก็ได้รับแสงสว่างมากขึ้น.

ความสุข

ความสุขที่บุคคลปรารถนา แสดงตามนัยแห่งพระพุทธศาสนาแยกเป็นสอง คือ สามิสสุข สุขมีอามิส คือเครื่องล่อ ๑, นิรามิสสุข สุขที่ไม่มีอามิส คือสงบจากเครื่องล่อ ๑. สามิสสุข สุขที่มีอามิสนั้นคนสามัญมุ่งหมายกันมาก เพราะเป็นความสุขอย่างโลดโผน เป็นความสุขอย่างตื่นเต้น ดูเหมือนจะตรงกับภาษาไทยว่าสนุก, นิรามิสสุข สุขที่ไม่มีอามิส ก็คือความสุขสงบจากความโลดโผนตื่นเต้น โดยตรงคือสุขที่อยู่ด้วยความสงบ. แต่ว่าบุคคลเป็นผู้มีจิตอันหยาบ ยังต้องการความโลดโผนตื่นเต้นอันเป็นอามิส ด้วยเห็นว่าเป็นของสนุกแม้จะได้เห็นบ่อย ๆ ทำให้จืดชืดไปบ้าง ก็พยายามแสวงหาเพิ่มบำรุงเพื่อให้ติด, เช่นดื่มน้ำเมา เมื่อทำจิตให้มัวเมาขึ้นแล้ว ก็มุ่งความโลดโผนตื่นเต้นไปตามอำนาจของความมัวเมา. นี้ปรากฏเห็นกันอยู่. ความสุขหรือความสนุกอันโลดโผนตื่นเต้น เพราะมีเรื่องเป็นเครื่องยั่วให้เกิดความครึกครื้นนั้น ถ้าเป็นความสุขหรือเป็นความสนุกที่ต้องการจริง ๆ แล้ว บุคคลก็คงไม่หยุด คงจะโลดโผนตื่นเต้นไปไม่หยุดยั้ง แต่นี่หาเป็นเช่นนั้นไม่. จะขืนปล่อยตัวเองให้

โลดโผนตื่นเต้นไปเท่าไร ก็ทำให้ร่างกาย จิตใจเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า ในที่สุดก็ต้องพัก. หยุดพักทำไม ? หยุดพักก็เพื่อสงบ สงบจากความโลดโผดตื่นเต้น อันเป็นความสุขอีกอย่างหนึ่ง, ความสุขที่สงบจากความโลดโผนตื่นเต้นนี้ แม้จะมีเท่าไรก็ไม่เหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าคงเป็นสุขอยู่ได้เสมอ นี้ปรากฏเห็นได้ง่าย ๆ. เพราะฉะนั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงทรงแสดงไว้ว่า สามิสสุข สุขที่มีอามิส เรื่องที่ยั่วให้โลดโผนตื่นเต้นไม่ใช่สุขประณีต, แต่ความสุขที่สงบไม่มีอามิส คือเรื่องมายั่วให้โลดโผนตื่นเต้นนั้น เป็นความสุขอันประณีต. และทรงแสดงทางปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงสุข อันประณีตนั้นโดยปริยาย คือนัยเป็นอันมาก.

หลักกรรมและประวัติสังเขป

พระพุทธศาสนาในนานาประเทศ

ของ

พระศรีวิสุทธิญาณ [๑]

(ประยูร สนฺตงฺกุโร ป. ธ. ๘)

วัดเทพศิรินทราวาส พระนคร

เลขาธิการสภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา แห่งประเทศไทย

---

๑. ปัจจุบันเป็นพระธรรมรัชมุนี

หลักกรรม

คำสอนของพระพุทธองค์นั้น อัศจรรย์ยิ่งนัก หาข้อบกพร่องอะไรไม่ได้ ยิ่งพิจารณายิ่งเห็นจริง ยิ่งรู้มากเท่าไร ยิ่งเห็นความอัศจรรย์มากเท่านั้น ถ้ายิ่งปฏิบัติตามด้วยแล้ว จะยิ่งมหัศจรรย์สักเพียงไร การนึกค้านคำสอนของพระองค์อันเกิดขึ้นเมื่อยังรู้น้อย แต่ตนนึกว่ารู้มากนั้น จะค่อย ๆ ลดลงทุกทีในเมื่อเรียนรู้มากขึ้น และจะกลับรู้สึกว่า ข้อที่ตนยังไม่รู้ไม่เข้าใจยังสงสัยนั้น มิใช่เป็นเพราะของท่านผิด เป็นเพราะเรายังเข้าไม่ถึงท่าน ไม่ใช่ท่านเข้าไม่ถึงเรา คำสอนของท่านมีเหตุผล และพร้อมทั้งข้อเท็จจริง คอยให้พิจารณาอยู่อย่างสมบูรณ์แล้ว ว่าแต่เราจะเข้าถึงเหตุผลนั้น ๆ หรือไม่เท่านั้น ท่านตรัสรู้ยังตรัสรู้ได้ ส่วนเรานั้นแม้แต่เป็นผู้ตามยังตามท่านไม่ทัน ดังนั้นถ้าจะหาความบกพร่องแล้ว ควรหาจากเรา ไม่ใช่จากท่าน ทางพระพุทธศาสนาต้องการให้พิสูจน์ จนรู้ข้อเท็จจริง เสียก่อนแล้วจึงพูด ไม่ใช่สักแต่พูดติ ทั้ง ๆ ที่ยังไม่ได้ผ่านการพิสูจน์ให้รู้แน่ อนึ่ง *เหตุผลที่สมบูรณ์นั้นต้องขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริง* ธรรมของท่านบริบูรณ์ด้วยเหตุผลและข้อเท็จจริง ซึ่งผู้ฟังอาจตรองตามให้เห็นจริงได้โดยไม่ต้องอาศัยความเชื่อเป็นตัวนำ ตรงกันข้ามกลับทรงสอนไม่ให้เชื่อคำสอนของท่านก่อน ก่อนที่จะได้พิจารณาเหตุผล เมื่อควรเชื่อจึงเชื่อ ทรงสอนให้รู้แล้วจึงเชื่อ ไม่ให้เชื่อก่อนแล้วจึงรู้ ธรรมของท่านก็ว่าด้วยเหตุผลธรรมดา พอที่ผู้มีปัญญาจะไตร่ตรองเข้าใจได้เช่นธรรมเรื่อง **กรรม**

ก็คนในโลกนี้มีอะไรอย่างหนึ่งคอยติดตามจัดแจงให้เป็นไปต่าง ๆ สิ่งนี้คือ **กรรม กรรม** แปลว่าการกระทำ เป็นคำกลาง ๆ ทำดีเรียกกุศลกรรม ทำชั่ว

เรียกอกุศลกรรม กรรมดีทำให้ได้ดี กรรมชั่วทำให้ได้ชั่ว เรามักเข้าใจว่า คำว่ากรรมหมายถึงเฉพาะแต่สิ่งที่ไม่ดีคู่กับเวร ซึ่งเป็นการเข้าใจคลาดเคลื่อนไปจากความหมายเดิม กรรมที่ทำแล้วในอดีตจนปัจจุบันเรียกว่ากรรมเก่า ไม่มีทางแก้ไข เพราะทำไปแล้ว กรรมที่จะทำใหม่เรียกว่ากรรมใหม่นี้พอมีทางแก้ไขได้ เพราะยังไม่ทำ พระพุทธเจ้าตรัสหลักของกรรมไว้ว่า **คนทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เหมือนหว่านพืชชนิดใด ได้ผลชนิดนั้น** ซึ่งเป็นหลักง่าย ๆ พอมองเห็น เราเรียนหนังสือจึงอ่านหนังสือได้ ถ้าไม่เรียนก็อ่านไม่ได้ เพียงเท่านี้ ก็ดูน่าเชื่อ ไม่น่ามีข้อข้องใจอะไร ตกลงยอมรับเรื่องกรรมในชาตินี้ แต่มีปัญหาทำให้เกิดไม่แน่ใจตรงที่ว่า **กรรมเก่ามีจริงหรือไม่ โดยเฉพาะกรรมแต่ชาติก่อน และกรรมติดตามเราไปได้อย่างไร เรามองไม่เห็น กับทำไมทำดีกลับได้ชั่ว ทำชั่วกลับได้ดี.**

ที่ว่า *กรรมมีจริงหรือไม่* นั้น เมื่อทราบว่ากรรมคือการกระทำแล้วก็ไม่มีปัญหาอะไร ส่วนเรื่อง **กรรมในชาติก่อน** ติดตามมาให้ผลในชาตินี้นั้น ก็มีตัวอย่างให้มองเห็นอยู่รอบตัวแล้ว ว่าแต่เราจะดูออกหรือไม่เท่านั้น เช่นคนทุกคนเกิดมาไม่เหมือนกันเลย บางคนเกิดมาพิการ บางคนก็ไม่พิการ บางคนงาม บางคนไม่งามบางคนพอเกิดมาก็ตาย บางคนเกิดมาอายุยืนจนเบื่อแม้แต่พี่น้องท้องเดียวยังต่างกันทั้ง ๆ ที่มาจากพิมพ์เดียวกันแท้ ๆ ถ้าจะว่าเป็นเพราะบิดามารดาก็ยิ่งเลอะ เพราะพ่อแม่เป็นดุจพิมพ์ เด็กเกิดมาจากพิมพ์เดียวกันก็ต้องเหมือนกัน ดุจรถหรือของอันผลิตออกมาในรุ่นเดียวกัน ซึ่งจะต้องเหมือนกันหรือคล้ายกันทั้งนั้น จะต่างกันก็ไม่มาก และธรรมดาพ่อแม่ก็ต้องการให้เด็กที่เกิดนั้นมีรูปร่างงาม ไม่พิการมีผิวขาวผิวดำตามแต่จะปรารถนา แต่เด็กที่เกิดมาหาได้เป็นไปตามที่ตนปรารถนาทั้งหมดไม่ และทุกคนก็ต้องการความเป็นคนไม่พิการ มีรูปร่างดี มีสติปัญญา เกิดในที่ดีด้วยกันทั้งนั้น แต่ไฉนกลับไปได้ร่างไม่งามเป็นต้น ข้อนี้เป็น

เพราะอะไรที่ปรากฏผลเช่นนี้ แสดงว่าต้องมีเหตุ เหตุนั้นก็คือกรรมแต่ปางก่อนนั่นเองจัดสรร เราทั้งหลายบัดนี้ไม่ได้เพิ่งเริ่มเกิดในชาตินี้ ถ้าเราทุกคนเป็นคนใหม่ คนทั้งโลกก็ต้องเหมือนกัน จะต่างกันก็ไม่มาก เหมือนรถหรือสิ่งของดังกล่าวแล้ว พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า กรรมย่อมจัดสรรสัตว์ ให้ดีบ้าง ให้เลวบ้างตามการกระทำของตน คนทำนา ก็ได้ชื่อว่าชาวนา คนค้าขาย ก็ได้ชื่อว่าพ่อค้าจะไม่มีเหตุไม่ได้เพราะปรากฏผล ไม่ควรลืมว่าหลักที่ว่าผลปัจจุบันย่อมแสดงเหตุในอดีตนั้น เป็นที่รับรองกันอยู่แล้ว รถที่ดีหรือเลวนั้นใครก็รู้ได้ว่า เป็นเพราะเหตุคือการสร้างทำดีหรือเลวผิดกัน ทั้ง ๆ ที่ได้แต่ใช้ไม่เคยเห็นการสร้างทำ โบสถ์ของเรานี้ยังคงเป็นอย่างนี้ ไม่พังไม่ล้ม เราก็พูดได้ว่าเป็นเพราะเหตุคือการก่อสร้างดี ทั้ง ๆ ที่เราก็เกิดมาไม่ทันเห็นเหตุคือการสร้างเห็นแต่ผลของเหตุ ผลย่อมแสดงเหตุที่มองไม่เห็นอย่างนี้ เมื่ออย่างนี้เรายอมรับในข้อเท็จจริงอย่างนั้นก็ต้องยอมรับ ถ้าจะว่าเป็นการบังเอิญ ก็ควรคิดว่าเรื่องบังเอิญนั้น ควรใช้ในเมื่อยังหาเหตุไม่ได้ ก็นี่มีเหตุคือกรรมอยู่แล้ว จึงควรงดใช้ และขอให้นึกเทียบด้วยว่าวันนี้คือพรุ่งนี้ของเมื่อวานนี้ วานซืนนี้ก็คือเมื่อวานนี้ของเมื่อวานนี้ เรื่องที่เราทำในวันนี้จะเป็นเรื่องเก่าในพรุ่งนี้ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในจุลลกัมมวิภังคสูตร ความย่อว่า มนุษย์ที่เกิดมามีอายุสั้น เพราะแต่ก่อนนั้นชอบฆ่าพันดุร้าย มีอายุยืน เพราะไม่ฆ่าและมีความกรุณา มีโรคมาก เพราะแต่ก่อนมักเบียดเบียนทำร้ายเขา มีโรคน้อย เพราะไม่เบียดเบียนทำร้ายเขา มีรูปไม่งามเพราะแต่ก่อนเป็นคนมักโกรธและผูกโกรธแสดงอาการโกรธให้ปรากฏ มีรูปงามเพราะไม่โกรธง่าย เมื่อโกรธก็ระงับเสียไม่ผูกโกรธ ดังนี้เป็นต้น.

ส่วนข้อว่า *กรรมติดตามไปได้อย่างไร มองไม่เห็น* นั้น ทางพระพุทธศาสนากล่าวว่า กรรมติดตามผู้ทำไปเหมือนเงาติดตามตน จะขับไล่อย่างไรก็ไม่

หนี จะจับตัวก็ไม่ได้ ข้อนี้มีสิ่งเปรียบให้เห็นง่าย ๆ เช่น ร่างกายของเรานี้ชั่วระยะ ๕–๖ ปี ก็เปลี่ยนจากของเก่าเป็นของใหม่หมด แต่แผลเป็นของเรา ถ้าเป็นแผลเล็กน้อย ก็คงอยู่ชั่วระยะหนึ่ง แล้วหมดไป แต่ที่เป็นมากนั้น คงอยู่ติดตัวไปจนตาย แผลเป็นก็คือกรรม หรือ เช่น นาย ก. ฆ่านาย ข. เมื่อ ๕ ปีก่อน มาบัดนี้ถูกเจ้าหน้าที่จับตัวไป โทษที่นาย ก. ทำไว้เมื่อ ๕ ปีก่อนได้ติดตามนาย ก. มาตลอด ๕ ปี จนถูกจับ โทษนั้นคือกรรมนั่นเอง ถ้าสมมติว่าเดือนหนึ่งเป็นหนึ่งชาติ ๕ ปี เป็น ๖๐ ชาติ กรรมตามไปทันเอาชาติที่ ๖๐ ถ้ายิ่งถือตามนักปราชญ์ชาวตะวันตก ที่กล่าวไว้เมื่อเร็ว ๆ นี้ว่าคนเรานี้ตายไปทุก ๆ ๑๐ วินาทีแล้ว ยิ่งไปใหญ่ หรือเหมือนก้อนหินที่เราขว้างไป การที่ก้อนหินแล่นไปในอากาศนั้น เพราะแรงส่งจากการขว้าง แรงส่งติดตามไปกับก้อนหิน แต่เรามองไม่เห็นทั้ง ๆ ที่รู้ว่ามี ของที่มองไม่เห็นจะว่าไม่มีเสียทั้งหมดไม่ได้ ถ้าใครว่าไม่มีก็เท่ากับค้านตนเอง ท้ายทอยของเราแม้*มอง*ไม่เห็นแต่ก็รู้ว่ามี เสียงและรสก็เช่นเดียวกัน ยิ่งไปกว่านั้น พลังงานของปรมาณูเราก็รู้ว่ามี ทั้ง ๆ ที่แม้ปรมาณูก็มองไม่เห็น.

ข้อว่า *ทำดีไม่ได้ดี ทำชั่วกลับได้ดี* นั้น ข้อนี้สำคัญมาก ทำให้คนบางคนกล่าวล่วงเกินพระพุทธเจ้า ที่จริงที่ท่านว่า ทำดีได้ดี นั้นถูกแล้ว ถ้าเราทำดีเพื่อความดี ไม่ใช่ทำความดีเพื่อการค้า ครูสอนนักเรียนเพื่อให้รู้วิชาแล้วนำไปทำประโยชน์ต่าง ๆ เท่านี้ก็เป็นการทำดีได้ดีอยู่ในตัวแล้ว เพียงเท่านี้เรียกว่าทำดีเพื่อความดี ถ้าหวังเลยไปว่า เพื่อให้เขาตอบแทนคุณ เมื่อเขาไม่ทำตนก็เดือดร้อน เช่นนี้เรียกว่าทำความดีเพื่อการค้า เรื่องการตอบแทนเป็นเรื่องของเขา ไม่ใช่เรื่องของครู ถ้าทำดีเพื่อความดีแล้วจะไม่เดือดร้อน จะไม่พูดว่าทำดีได้ชั่ว *แต่ผู้ทำความดีเพื่อการค้าแล้วจะเดือดร้อน จะพูดว่าทำดีได้ชั่ว* นี้เป็นวิธีดูว่าเขาทำดีเพื่ออะไร อนึ่งกรรมนั้นมีต่างกัน หนักบ้างเบาบ้าง มากบ้างน้อย

บ้าง ให้ผลก็ผิดกัน ขว้างลูกหนังไปที่กำแพง ขว้างแรงผลกระท้อนก็แรง ขว้างค่อย ผลกระท้อนก็ค่อย ไม่ขว้างเลย ผลกระท้อนก็ไม่มี นี้เป็นหลักธรรมดาที่สุด กรรมก็เหมือนกัน กรรมหนักย่อมให้ผลเรี่ยวแรงและนานกว่ากรรมเบา คนที่ทำชั่วกลับได้ดีนั้น เพราะกรรมดีแต่ปางก่อนของเขามีกำลังแรงกว่ากรรมชั่วที่ทำใหม่ในชาตินี้ และยังตามส่งผลอยู่ เขาจึงเป็นอย่างนั้น เขายังได้ดีเพราะกรรมดีเก่าของเขา ดังคนหาทรัพย์ได้มาก ตั้งแต่ในบั้นต้นและบั้นกลางของชีวิต ในบั้นปลาย แม้จะไม่ทำอะไร ถึงจะเล่นบ้างกินบ้างก็ยังมั่งมีอยู่ไม่ยากจน หรือดัง นาย ก. เดิมเป็นคนไม่ซื่อสัตย์ ต่อมากลับประพฤติตัวเป็นคนซื่อสัตย์ดี ในระยะแรก คนอื่นจะไม่เชื่อถือ จะคงนึกอยู่ว่า นาย ก. เป็นคนหลอกลวงไม่ซื่อสัตย์เช่นเดิม ถ้า นาย ก. เกิดน้อยใจและพูดว่า ตนอุตส่าห์ทำดีแล้วกลับได้ชั่ว ดังนี้เราทั้งหลายก็พอรู้ได้ว่า นาย ก. พูดถูกไม่ถูกเช่นไร หรือดังคนพายเรือจ้ำอย่างแรง พอเรือแล่นไปอย่างเร็วแล้ว แม้จะกลับหันหลังพายจ้ำกลับอย่างแรงอีก เรือนั้น จะไม่ถอยหลังในทันที จะคงแล่นไปตามเดิมก่อนด้วยกำลังแรงของการพายครั้งก่อน ทั้ง ๆ ที่พายกลับหลังอย่างแรงอย่างนั้น และที่เราว่าเขาได้ดีนั้น ก็กล่าวเอาเองจากภายนอก ภายนอกดูเขาร่ำรวยเป็นสุขสบาย แต่ภายในอาจจะอยู่ในกองทุกข์ คนที่ทำชั่วนั้นอย่างน้อยตัวเองก็รู้ว่าตัวทำชั่ว และความรู้สึกอย่างนี้ย่อมเป็นพิษต่อจิตใจของตนเอง สุขกายไม่สำคัญเท่าสุขใจ อย่างนี้จะเรียกว่าได้ดีอย่างไร ถ้าเขาถูกถามขึ้นว่ารวยเพราะอะไร ทั้ง ๆ ที่เขาก็รู้ว่ารวยเพราะความชั่วคือทุจริตกรรม แต่ก็บอกว่ารวยเพราะความดีคือสุจริตกรรม นาย ก. ชิงทรัพย์เขา และฆ่าเจ้าทรัพย์ตาย แล้วหนีไปอยู่ต่างเมือง ทำตนเป็นคนดีอยู่ในศีลธรรม คนเมืองนั้นยกย่องนับถือว่าเป็นคนดี ต่อมาถูกจับไปลงโทษ คนเมืองนั้นไม่รู้เรื่องความจริงก็กล่าวว่าคนทำดีกลับได้ชั่ว หรือนาย ก. ปกติเป็นคนดีแต่พอเมาสุราจัด ไปเที่ยวด่าว่าท้าทายนาย ข. หาย

เมาแล้วลืมไม่รู้เรื่อง เมื่อนาย ข. โกรธไม่พูดด้วย นาย ก. ก็นึกหาเหตุไม่ได้ว่าไฉนนาย ข. จึงโกรธตน ตนก็ไม่ได้ทำอะไรไม่ดีต่อเขา ตรงกันข้ามมีแต่ทำดีต่อเขา เหตุผลเหล่านี้เป็นข้อแสดงในข้อว่า ทำดีได้ชั่วจริงหรือไม่.

กรรมให้ผลยุติธรรมเสมอ ทำดีต้องได้ดี ทำชั่วต้องได้ชั่ว สุดแต่เร็วหรือช้าเท่านั้น พระพุทธพจน์นี้ไม่ผิดแน่ ว่าแต่เราเองเถิด นี่ว่าถึงกรรมชั่ว แม้กรรมดี ก็เป็นเช่นเดียวกัน แต่มีนัยตรงกันข้าม ถ้ากรรมดี แรงมาก ก็ส่งให้ได้ดีมากคือความสุขอย่างสูง อย่างนี้เรียกว่า กรรมแรงสูงฝ่ายดี.

ถ้าจะเชื่ออะไรสักอย่าง ก็จงเชื่อเรื่องกรรม คือ การกระทำและผลของการกระทำ ก็พอจะหาความสงบกายใจได้ตามควร ถ้าไม่เชื่อกรรมในชาติก่อนก็คงไม่ปฏิเสธกรรมในชาตินี้ ที่รู้เห็นได้ง่าย ๆ ไปปล้นเขาก็ต้องถูกจับ หรือไม่ก็ต้องกลายภาวะจากคนเป็นเสือ รู้หนังสือก็เพราะเรียน ถ้าไม่เรียนอยากรู้เท่าไรก็รู้ไม่ได้ กรรมที่ตนทำไปนั้น ถึงแม้ว่าตนจะนึกว่าตนเองไม่ได้รับผล ผู้อื่นก็ได้รับผล ซึ่งเท่ากับตนได้รับผลเหมือนกัน ถึงแม้จะเป็นโดยอ้อมก็ตาม ทั้งนี้ขอให้พิจารณาให้กว้างสักหน่อย ก็จะทราบได้ และเมื่อรู้ดังนี้แล้วก็อย่าได้นึกว่าเรื่องกรรมเป็นเรื่องใช้ไม่ได้ทั้งหมดเลย *"อันแตงโมนั้น เมื่อไม่เห็นประโยชน์ของเมล็ด ก็จงอย่าได้ทิ้งเสียทั้งผลเลย จงเลือกเอาเนื้อไว้บ้าง"* เรื่องกรรมเก่าใครจะเชื่อหรือไม่ก็ตาม แต่ก็มีประโยชน์อยู่คือทำให้บุคคลระวังไม่ทำความชั่วเต็มที่ และยังมีทำความดีเผื่อไว้บ้าง อย่างนี้ถึงจะจมก็ไม่ลึก ถ้าคนไม่เชื่อเสียเลยแล้วจะทำให้ผู้นั้นกอบโกยแก่งแย่งเพื่อความสุขส่วนตัวเท่านั้น โดยไม่คำนึงว่าจะไปทำลายประโยชน์ความสุข และชีวิตของใครบ้าง ถ้าเป็นอย่างนี้กันทุก ๆ คนแล้ว โลกจะสงบสุขได้อย่างไร คนอย่างนี้จมก็จมทั้งตัว เมื่อทราบดังนี้แล้วก็ควรละกรรมชั่วทำแต่กรรมดี.

กรรมดีขั้นแรกที่เข้าใจกันว่าง่าย ๆ นั้น ก็คือเรื่องศีล โดยเฉพาะศีล ๕ ซึ่งพุทธบริษัทต่างเข้าใจกันดีแล้วว่าทรงบัญญัติเพื่ออะไร แต่จะกล่าวซ้ำอีกครั้งหนึ่งว่า ทรงบัญญัติเพื่อป้องกันการทำชั่วทางกาย วาจา เพราะเป็นการทำลายผู้อื่นตลอดจนตัวเอง ทางชีวิตร่างกาย ประโยชน์และจิตใจ พูดถึงศีล บางคนเห็นว่าเป็นเรื่องโบราณคร่ำครึจืดชืด ความจริงต้นเหตุของความดีคือ ศีล ต้นเหตุสำคัญของกฎหมายทุกประเภทก็เนื่องอยู่ใน ศีล ๕ นี้เอง ถ้าจะว่าศีลไม่ดี ก็ขอให้นึกตรงกันข้ามบ้างว่า ถ้าเช่นนั้น ไม่มีศีล คือฆ่ากัน ทำร้ายกัน โกงกัน ขโมยกัน ก็ต้องดี แล้วก็จะรู้เอง ถ้าทุกคนมีศีลไม่ต้องมากเพียง ๕ ข้อเท่านั้น คงทำให้คนอยู่ด้วยความสงบสุข ไม่มีสงคราม โลกคงเปลี่ยนรูปไปจากนี้มากนัก.

ข้อ ๑. **อย่าฆ่า คน สัตว์ ตลอดจนทำร้าย** ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะสัตว์ เพราะฆ่าคนมีโทษร้ายแรงเพียงไรก็ทราบกันอยู่แล้ว การฆ่าต้องประกอบด้วยเจตนาฆ่า ถ้าไม่มีเจตนา ไม่ชื่อว่าฆ่าโดยสมบูรณ์ ฆ่าสัตว์มีหลายสถาน แต่โดยหลักใหญ่มี ๓ คือ ฆ่าเพราะไม่ชอบฆ่าเพื่อสนุกเป็นกีฬา และฆ่าเป็นอาหาร.

ฆ่าเพราะไม่ชอบ นั้น คือ สัตว์มันรบกวนเรา เราจึงทำลายมัน ความจริงมันก็ไม่ได้ตั้งใจรบกวนเรา มันเที่ยวหาอาหารไปตามเรื่องของมัน แต่อาการนั้นมาขัดกับความต้องการของเรา เราจึงว่ามันรบกวน และเอาชีวิตมันเป็นเครื่องแลกเปลี่ยน ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนที่แพงที่สุด สัตว์ทุกชนิดไม่ว่าจะมีประโยชน์ต่อมนุษย์หรือไม่ ต่างก็มีสิทธิที่จะเกิดมาในโลก และมีกรรมสิทธิในชีวิตพอกับมนุษย์ด้วยกันทั้งนั้น เมื่อเราว่ามันไม่มีประโยชน์ เราเองก็อาจไม่มีประโยชน์อะไรแก่มันก็ได้ ถ้าจะว่าเมื่อไม่ให้ฆ่าสัตว์เช่นยุงแล้ว ก็เท่ากับส่งเสริมให้มียุงมากขึ้น ก็ตอบได้ว่า การที่เราฆ่ายุงเพื่อให้หมดนั้น เป็นการแก้ที่ผลจึงไม่รู้จักหมด ทั้ง ๆ ที่ฆ่ากันมานานนักแล้ว ถ้าแก้ที่เหตุแล้วต้องไม่มีมากอย่างนี้.

ส่วน *ฆ่าเพื่อสนุกเป็นกีฬา* นั้น ถ้าเรานึกย้อนถึงตัวเราเองบ้างว่า หากใครเขามาเอาชีวิตเราเป็นเครื่องเล่น เราจะรู้สึกอย่างไร พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ไม่ว่ามนุษย์หรือสัตว์ต่างกลัวต่อการถูกทำร้าย กลัวต่อความตายด้วยกันทั้งนั้น การเอาชีวิตเขามาเป็นเครื่องเล่นนั้นเป็นการเห็นแก่ตัวอย่างยิ่ง ธรรมดาการเล่นกีฬาทั้งสองฝ่ายก็ต้องมีกำลังพอกัน เช่นฟุตบอลล์ก็มีฝ่ายละ ๑๑ คนเท่ากัน มวยก็ต้องมีขนาดเท่ากัน ถ้าเอามวยขนาดผิดกันมาขึ้นเวทีก็ไม่เรียกว่ากีฬา เรียกว่าฆาตกรบนเวที สัตว์นั้นมีแต่อาวุธสั้นประจำตัวเพียงเขี้ยวเล็บงาเขาเท่านั้น สถานที่อยู่ก็เปิดเผยไม่ระวังตัว แต่นักล่าสัตว์ที่นึกว่าตนเป็นนักกีฬานั้น มีอาวุธยาวกว่า มีอำนาจมากกว่า แอบซุ่มอยู่บนห้างเตรียมพร้อมอยู่เสมอ เมื่อได้เปรียบกว่ากันจนเทียบไม่ได้เช่นนี้ จะเรียกว่าเป็นกีฬาได้อย่างไร มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐมีจิตใจสูง แต่กลับเบียดเบียนสัตว์ผู้ต่ำกว่าและแพ้เปรียบตนทุกทาง อย่างนี้จะเรียกว่าเป็นสัตว์ประเสริฐได้อย่างไร เมื่อมันถูกยิงมันทนทุกข์ทรมานแสนสาหัส มองดูมนุษย์ผู้เข้ามาใกล้ด้วยสายตาหวาดระแวงตกใจกลัวยิ่งนัก แต่มนุษย์ผู้ยิงกลับยิ้มเข้าใกล้อย่างภาคภูมิใจในการล่าชีวิตเขา สัตว์ต้องพลัดพรากจากพวกพ้องคู่ครอง ลูกและชีวิตเพื่อความสนุก เพื่อเป็นกีฬาของคน ดังนี้ ยิ่งกว่านั้นคนยังเอาอวัยวะบางส่วนเช่นศีรษะเป็นต้น มาประดับที่บ้าน เพื่อประกาศความเป็นนักล่าศีรษะและความโหดร้ายของตนอย่างภาคภูมิ กีฬานั้นเล่นอย่างอื่นได้ไม่จำเป็นต้องใช้ชีวิตเขาเป็นกีฬา

ส่วนฆ่าเป็นอาหาร นั้น ถ้าจะมีผู้กล่าวว่า ร่างกายต้องการเนื้อสัตว์ ก็จะตอบได้ว่า สิ่งใดมีอยู่ในเนื้อสัตว์ซึ่งร่างกายต้องการ เช่น ไขมัน เกลือแร่เป็นต้น สิ่งนั้นก็มีอยู่ในพืชผัก คนงดเนื้อสัตว์เสียใช้อาหารผักก็ไม่ตาย เช่นนักปฏิบัติธรรมบางท่านหรือพวกฤษี ที่พระพุทธเจ้ายังคงให้พระฉันเนื้อสัตว์ได้ ก็ไม่ใช่เพราะยกย่องการกินเนื้อสัตว์ เป็นเพราะเพื่อให้เหมาะแก่ภาวะของพระที่ต้องเป็นคนเลี้ยงง่าย ชาวบ้านเขามีอาหารอย่างไรก็ฉันตามนั้น มิฉะนั้นจะเป็นการก่อ

ความลำบากให้แก่ตนเองและชาวบ้านโดยไม่จำเป็น แต่พระองค์ก็ทรงห้ามไม่ให้ฉันเนื้อที่เขาฆ่ามาจำเพาะพระ ไม่ใช่เพื่อคนอื่นด้วย ซึ่งพระองค์ก็รู้เห็นหรือสงสัยว่าเขาฆ่ามาจำเพาะตน ถ้าไม่รู้ไม่สงสัยหรือเขาฆ่ามาเพื่อคนทั่วไปไม่เฉพาะพระเนื้อชนิดนี้ฉันได้ ถ้าจะว่าเนื้อสัตว์ทำให้คนฉลาด ก็ขอให้นึกถึงคนป่าซึ่งกินแต่เนื้อเป็นนิตย์บ้าง การพูดว่าสัตว์เกิดมาเพื่อเป็นอาหารของคน ก็เป็นการพูดเอาเองของผู้เห็นแก่ตัว สัตว์มันไม่รับรู้ด้วย ถ้าจะกลับพูดว่ามนุษย์เกิดมาเพื่อเป็นอาหารของเสือ ของยุง เราจะรู้สึกอย่างไร เพียงถูกยุงกินเลือดหน่อยเดียวก็ยังไม่ยอม ทางพระพุทธศาสนา ยกค่าชีวิตของคนและสัตว์เหมือนกันหมด โดยใครทำลายก็บาปทั้งนั้น ต่างกันแต่บาปมากหรือน้อย คนหรือสัตว์ต่างก็ต้องหาอาหารมาเลี้ยงท้องเหมือนกัน คนมีวิธีหาได้ดีกว่าสัตว์ อาหารก็มีมากชนิดกว่ามีโอกาสอิ่มท้องได้มากกว่า ส่วนสัตว์กินอาหารได้แต่บางอย่าง ได้กินอิ่มบ้างไม่อิ่มบ้าง พอหมดเวลาก็หมดโอกาสกิน ทั้ง ๆ ที่กำลังหากินหิวน่าสงสาร แทนที่เราจะให้อาหารมัน เรากลับเอามันมาเป็นอาหารเสียเอง ชีวิตใคร ๆ ก็รัก ไม่ใช่รักแต่เรา ความตายใครก็กลัว ไม่ใช่กลัวแต่เรา พระพุทธองค์ตรัสว่า เมื่อเปรียบเทียบดังนี้แล้ว ก็ไม่ควรฆ่าเขา ทำร้ายเขา

ข้อ ๒ **อย่าลักอย่าโกง** สิ่งที่ถูกลักถูกโกงมี ๒ อย่างคือ ของส่วนตัวและของส่วนรวม ลักหรือโกงของส่วนรวมมีโทษมาก เพราะมากเจ้าของ คนขโมยหรือโกงเขาเป็นคนเห็นแก่ตัวจัด เป็นนักฉวยโอกาสอย่างน่าละอาย คนอื่นเขาหาเลี้ยงชีพโดยสุจริตด้วยความเหนื่อยยาก พยายามสะสมทรัพย์เอาไว้ แต่ตนเองกลับไปทำลายสิทธิในทรัพย์สินของเขา เอามาเป็นของตน เป็นคนคิดสั้นรักตัวอย่างผิด ๆ มีมือมีสมองเหมือนเขา แต่กลับลักกินโกงกิน

ข้อ ๓. **อย่าประพฤติผิดประเวณี** ธรรมดาคู่ครองและธิดาของใคร ๆ ก็รักและหวง ถือว่าเป็นสมบัติล้ำค่าของตน ไม่ควรทำลายน้ำใจกัน ด้วยทำผิดประเวณีและอย่าคิดเข้าข้างตัว ผลของกรรมนี้พระพุทธองค์ตรัสว่าทำให้มีศัตรูมาก ทำให้ได้คู่ครองตลอดจนบุตรธิดาไม่ดี ทำให้ระแวงในคู่ครองและธิดา

ข้อ ๔. **อย่าพูดปดหลอกลวง** ธรรมดาคนทุกคนแม้แต่ตัวคนพูดปดเอง ย่อมต้องการความจริงด้วยกันทั้งนั้น ดังนั้น ไฉนจึงพูดถึงเรื่องไม่จริงที่แม้แต่ตนเองก็ไม่ชอบให้คนอื่นฟังเล่า คนทุกคนถึงแม้ว่าจะไม่ถูกคนอื่นหลอกลวงตนเองก็ถูกตนเองหลอกลวงอยู่ทุกขณะแล้ว ด้วยให้รักโกรธ กลัว โศก ดุว่าให้เป็นอย่างนั้น อย่างนี้ ต้องเป็นทุกข์เพราะถูกปดหลอกลวงโดยตนเองจนหนักเพียบอยู่แล้ว ไม่พอทีเลยที่ผู้อื่นจะปดหลอกลวงซ้ำเติมเข้าให้อีก ควรเห็นอกเห็นใจกัน เราถูกหลอกลวงโดยตนเองและผู้อื่นมามากแล้วตั้งแต่เกิดจนตาย จนเผาก็ยังมีเผาหลอกเผาจริง คนมักปดมักหลอกลวงเป็นคนนิสัยเสีย เห็นคนอื่นไม่ซื่อตรงเหมือนตนไปหมด เป็นเหตุให้หวาดระแวง ใจเป็นอกุศล เป็นผู้ทำลายประโยชน์ตนและผู้อื่น คนพูดปด มักพูดมากกว่าทำ, ฟัง, ดู. ธรรมชาติสร้างมือ ตา หู ไว้อย่างละสอง สร้างปากไว้หนึ่ง แสดงว่า ให้ฟัง ให้ดู ให้ทำมากกว่าพูด คนมักปดมีความคดยิ่งกว่าระบบลำไส้เสียอีก ตอนแรกจะปดคนได้มาก ตอนหลังจะปดได้คนเดียวคือตนเอง คนมักปดย่อมมีปากกับใจไม่ตรงกัน มักมีรับอยู่ที่ปาก แต่มีปฏิเสธอยู่ที่ใจ ในพระพุธธศาสนาไม่ปรากฏตัวอย่างเลยว่า คนมักปดได้สำเร็จมรรคผลนิพพาน

ข้อ ๕. **อย่าเสพสุราเมรัย** ปกติมนุษย์ก็มีความเมาเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว เช่นเมาใน ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ในวัยว่าตนยังแข็งแรง ในชีวิตในความไม่มีโรค และในอื่น ๆ อีก ถึงเมาขนาดนี้แล้วก็ดูไม่ผิดปกติอะไรนัก เพราะคนส่วนมากก็เมาพอ ๆ กันเลยหาผู้เปรียบเทียบได้ยาก ต้องไปเปรียบเทียบกับผู้เมาน้อยหรือไม่เมาเลย เช่นพระอริยเจ้าจึงจะรู้สึกถึงความแตกต่างกัน แม้จะมีเมาในเป็นทุนเดิมอยู่ไม่น้อยแล้ว ก็ยังไม่พอ ยังแสวงหาเมานอกคือสุรามาเติมให้เมาเข้าไปอีก เลยกลายจากเมาเป็นบ้าเสียสติไปเลย เพราะสุราย่อมละลายสติได้เป็นอย่างดี ความจริงดื่มเพียงนิดหน่อยไม่เมา ก็ไม่น่ามีโทษอะไร แต่นักดื่มมักจะดื่มน้อยไม่ได้ เดิมก็ตั้งใจไว้ทีน้อย แล้วก็มากจนได้ เมาแล้วก็ยังว่าไม่เมา เพราะ

มากมาจากน้อย หรือน้อยนำไปให้ถึงมากเช่นนี้ พระพุทธองค์จึงทรงห้ามดื่มเสีย เลย น้อยก็ไม่ได้ เว้นไว้แต่ในบางกรณี เช่นเจืออยู่ในแกงเพื่อชูรส ดื่มสุรามาก หรือจนเมามีโทษมาก ทำลายทั้งตนเองและผู้อื่น ทำให้เสียทรัพย์เสียเกียรติ เป็นต้น ทำให้ล่วงศีลอีก ๔ ข้อได้ เมาแล้วนอนก็เป็นการทำลายร่างกายตนเอง ชื่อว่าไม่รักตัว ร่างกายนี้เมื่ออยู่ในอก พ่อ แม่ ท่านถนอมดุจวัตถุล้นค่าไม่ยอมให้ภัยอันตรายใด ๆ มากล้ำกลาย แต่นี่ตนเองกลับทำลายเสีย *เวลานี้ชาวโลกเขารู้แล้วว่า พระพุทธศาสนาในเมืองไทยเป็นดีกว่าที่อื่น แต่พอเขาเข้ามาเพื่อสืบศาสนา เขาก็ต้องผิดหวังกลับไปสืบยังเมืองอื่น ซึ่งเขาก็รู้ว่าสู้เมืองไทยไม่ได้ ด้วยความเสียดาย เพราะเขามารู้ว่าพระพุทธศาสนาในเมืองไทยนั้นมีขอบเขตอยู่แค่ในกำแพงวัด นอกกำแพงวัดออกไปก็เป็นร้านเหล้า เพียงแต่จำนวนร้านเหล้าเท่านั้นก็บอกให้เขารู้อะไร ๆ ได้แล้ว*

การดื่มสุรานั้นแบ่งเป็นส่วนใหญ่ ๆ ได้สี่ประเภทคือ ดื่มเพื่อสมาคม ดื่มเพื่อระงับตนเอง เช่นดื่มเพื่อระงับความเสียใจเป็นต้น ดื่มโดยเนื่องมาจากโรคประสาทอ่อน เช่นดื่มเพื่อระงับความตื่นเต้นประหม่า หรือเพื่อกระตุ้นความกล้าเป็นต้น และดื่มเพราะติดโดยตรง อันเป็นการดื่มที่ถือว่าเป็นการทำลายและลงโทษตนเองอย่างแรง สองพวกแรก ดื่มเพราะป้องกันตนเองจากสิ่งภายนอก สองพวกหลัง ดื่มเพราะมีสภาพจิตผิดปกติอันเป็นเรื่องภายใน รวมความว่าการติดสุรานั้น ส่วนใหญ่เดิมมิใช่เป็นโรคทางกายแต่เป็นการพ่ายแพ้ทางจิตใจมากกว่า

ในเวลานี้ เท่าที่มีผู้สำรวจดูแล้วในโลก ปรากฏว่าโรคจิตอันเกิดจากแพ้พิษ กำลังทวีจำนวนคนไข้ยิ่งขึ้นทุกที พิษนั้นมีสามชนิด และชนิดที่เป็นกันมากนั้นคือพิษสุรา ทั้งนี้เพราะคนเราชอบริอ่านหาพิษชนิดนี้มาใส่ตนเอง

สุราเป็นของเกินต้องการของร่างกาย ดังจะเห็นได้จากอาการผิดปกติของร่างกาย อันแสดงให้รู้ถึงการตอบโต้ของร่างกายอันมีต่อสุรา ในขณะที่คนดื่มสุรา

เข้าไป และสุขภาพ ประสาท สติ ย่อมละลายได้ เพราะของเกินต้องการชนิดนี้ถึงอย่างนั้น คนเราก็ยังชอบหาของเกินต้องการของร่างกายอย่างนี้ มาให้ร่างกายเสมอ

ตามธรรมดาพ่อกับลูก ผู้ใหญ่กับผู้น้อย ย่อมมีความเคารพยำเกรง เชื่อฟังกัน แต่สุราสามารถทำให้พ่อกลายเป็นเพื่อนกับลูก ผู้ใหญ่กลายเป็นผู้น้อยได้ หรือต่ำยิ่งกว่านั้น สุราก็สามารถบันดาลให้เป็นไปได้ สุราสามารถก่อให้เกิดสิ่งที่ผิดปกติในทางเสื่อมทรามที่ไม่น่าจะเป็นไปได้ ให้เป็นไปได้เสมอ

มีบางคนกล่าวว่า ที่คนยังดื่มสุราอยู่ เพราะยังมีโรงผลิตสุราของรัฐบาลอยู่ บางคนก็ว่าถึงไม่มีโรงผลิตสุราของรัฐบาล คนก็ยังดื่มสุราอยู่นั่นเอง เพราะปรากฏว่ายังมีสุราประชาบาล คือที่ประชาชนต้มกลั่นเอง เสนอขายอยู่อีกมากมาย อย่างไรก็ตาม เรื่องดื่มหรือไม่ดื่มนั้น เป็นเรื่องของตนเอง คนอื่นเป็นแต่ส่วนประกอบ ตนดื่มเองเมาเอง ไม่ดื่มก็ไม่เมา คนอื่นเขาหาเมากับตนไม่ และควรจะคิดต่อไปอีกหน่อยหนึ่งว่า ถ้าทางบ้านเมืองเลิกผลิตสุราราษฎรจะเลิกดื่มหรือไม่ หรือถ้าราษฎรเลิกดื่มสุราให้หมด การผลิตสุราจะยังคงมีอยู่ได้หรือไม่ แล้วก็จะรู้เองว่าการดื่มหรือไม่ดื่มนั้น ความสำคัญอยู่ที่ตนคนดื่มเอง ดังนั้นผู้ที่ควรปรับปรุงแก้ไข และควรวิพากย์วิจารณ์นั้นก็คือตัวคนที่ดื่มนั่นเอง

วิธีปฏิบัติเกี่ยวกับสุราที่จะไม่ดื่มนั้น จัดเป็นหลักใหญ่ ๆ ๓ คือ ๑. อย่าดู ๒. ถ้าต้องดู ก็อย่าดื่ม ๓. ถ้าจำเป็นต้องดื่ม ก็จงมีสติระวังอย่าให้เมา

เฉพาะผู้ที่ติดสุราแล้วนั้น ก. ควรสำรวจข้อบกพร่องของตนเอง ข. ตั้งปัญหาถามตัวเองว่า ๑. ตัวติดเหล้าหรือเปล่า ๒. ทำไมจึงติดมีความจำเป็นที่แท้จริงอะไรหรือ ค. ควรพิจารณาดูคนอื่นที่เมามายว่ามีอาการน่าสังเวชเพียงไร แล้วนำมาเปรียบกับตน ฆ. พิจารณาถึงส่วนได้ส่วนเสีย

เมื่อปฏิบัติศีล ๕ นี้ได้ ก็ได้ชื่อว่าทำกุศลกรรมขั้นแรกแล้ว กรรมที่แรงที่สุดเรียกอนันตริยกรรม ที่เป็นฝ่ายชั่วได้แก่ฆ่าพ่อแม่เป็นต้น กรรมฝ่ายหนึ่งไม่

ถึงอนันตริยกรรม เมื่อทำมาก ๆ หรือหนัก ๆ รุ่นแรงกว่าอีกฝ่ายหนึ่งแล้วก็ให้ผลก่อนกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง เหมือนหาบของ ๒ ข้าง ถ้าจะให้อีกข้างหนึ่งหนักกว่าก็ต้องนำอะไรมาเติมให้หนักกว่า ดังนั้นจึงควรทำกรรมดีให้มากเพราะเรามีของชั่วเป็นทุนสำรองอยู่เท่าไรเราก็ไม่ทราบการทำความดีนั้น อย่างน้อยก็ให้ความอุ่นใจแก่ผู้ทำ ดังพระสุคตได้ตรัสไว้ในกาลามสูตร ความย่อว่า ถ้าชาติหน้ามี ผลของกรรมดีชั่วมี เมื่อตายไปแล้ว เราผู้ทำกรรมดีย่อมไปสู่สุคติ นี้เป็นความอุ่นใจข้อที่หนึ่ง ข้อที่สองว่า ถ้าชาติหน้าไม่มี ผลของกรรมดีกรรมชั่วไม่มี เราก็จักไม่มีเวรภัยกับใคร มีความสุขในชาตินี้ ข้อสามว่า ผู้ใดทำบาป บาปชื่อว่าเป็นอันทำไซร้ เราไม่ได้ทำบาป ไหนเลยทุกข์จะมีแก่เรา เป็นต้น ตกลงดีทั้งนั้นได้ทั้งผู้เชื่อและผู้ที่ไม่เชื่อ เรื่องตายแล้วเกิดและเรื่องกรรม ตามที่นักชีววิทยาได้สำรวจแล้ว ปรากฏว่ามีสัตว์อยู่ในโลกนี้ประมาณเจ็ดหมื่นชนิด ที่ยังไม่ได้สำรวจอีกต่างหาก และในจำนวนที่สำรวจแล้วแต่ละชนิดก็มีจำนวนมากนัก เช่น ยุง เป็นต้น เฉพาะแมลงเท่านั้นก็ตั้งสองแสนกว่าชนิด และมนุษย์เราก็เป็นเพียงหนึ่งในเจ็ดหมื่นเท่านั้น การที่เราได้ผลคือเกิดเป็นมนุษย์ ไม่พลาดไปเกิดในร่างสัตว์นั้นต้องมีเหตุไม่ใช่เป็นเอง เราไม่ดีคงไม่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์เรา ดีมาแล้ว ดังนั้นจึงควรทำความเป็นมนุษย์ของเราให้ดีที่สุดเท่าที่จะดีได้ ในการทำดีให้เป็นอนุสรณ์แห่งความดีแก่คนรุ่นต่อไป

การที่ทราบเรื่องกรรมนี้ ทำให้มีการสำรวจข้อบกพร่องของตนเองมากกว่าของคนอื่น นับว่าได้วิธีแก้ปัญหาชีวิตอีกวิธีหนึ่ง เป็นทางออกของใจที่เป็นทุกข์ คนมีทุกข์ก็เหมือนคนอยู่ในห้องอันเต็มไปด้วยควัน ประตูออกก็มีอยู่แล้วก็ควรเปิดออกไป ถึงแม้ไม่แน่ใจว่าจะออกไปสู่อะไรก็ตาม แต่ก็ยังดีกว่าจะทนทุกข์ให้ควันรมอยู่ในห้อง ด้วยมัวหารายละเอียดกับประตูออก ออกไปแล้วก็รู้เอง อนึ่ง ธรรมดาคนเราเมื่อมีเรื่องไม่สบอารมณ์ มักจะไม่ยอมโทษตัวเอง มักจะหาที่โทษ โดยโทษคนนั้นบ้าง คนนี้บ้าง โทษคนไม่ได้โทษผีโทษต้นไม้ก็เอา แม้

แต่กระโถนก็ถูกโทษ รวมความว่าขอให้ได้โทษ ให้มีที่โทษ ให้พ้นจากตัวเองก็แล้วกัน การโทษผู้อื่นสิ่งอื่นเช่นนี้เป็นเหตุให้เกิดโกรธเคือง เกิดความกลัว เกิดความขุ่นข้องใจ ชวนให้ทำลายสิ่งของ และเกิดโต้เถียงวิวาท เป็นการเพิ่มกรรมชั่วเข้าให้อีก แต่ถ้ามาโทษกรรมของตนเองแล้ว เรื่องก็จะสงบ จะไปโกรธวิวาท หรือทุบตีกรรมก็ไม่ได้ ตนเองก็เบาใจที่ได้โทษผู้อื่นสมใจ และจะได้ผลสะท้อนคือตัวของตัวจะบอกตัวเองให้ทำแต่ความดี นี้เป็นการอาศัยเรื่องกรรมเป็นทางออกของใจอีกทางหนึ่ง

พระพุทธเจ้าตรัสว่า *เราทำดีก็ตาม ทำชั่วก็ตาม เราจักเป็นผู้รับผลกรรมอันนั้น กรรมเก่าเป็นของแก้ไม่ได้ เพราะแล้วไปแล้ว แต่สำหรับกรรมที่จะทำใหม่จงละที่เป็นฝ่ายชั่วเสีย ทำแต่ฝ่ายดีและจงทำเพื่อความดีเถิด กิเลสนั้นเมื่อคนสำเร็จเป็นพระอรหันต์ก็หมดเรื่อง ส่วนเรื่องกรรมนั้นถึงสิ้นกิเลสเป็นพระอรหันต์แล้ว แต่ยังไม่ปรินิพพาน ก็ยังต้องเสวยผลของกรรม ต่อปรินิพพานแล้วจึงจบเรื่องกรรม เรื่องกรรมเป็นเรื่องยืดเยื้อเช่นนี้ทุกคนตามธรรมดาก็มีกรรมดีบ้างชั่วบ้างและต้องได้รับผลของกรรมนั้น ๆ ประจำตัวอยู่ทั่วกันแล้ว ขอเราท่านจงอย่าได้เพิ่มกรรมทำทุกข์ให้แก่ผู้อื่นอีกเลย และ* **จงทำความดีเพื่อความดีเถิด.**

ประวัติสังเขป

พระพุทธศาสนาในนานาประเทศ

พระพุทธศาสนาในอินเดีย

พระพุทธศาสนาในอินเดียตอนพุทธกาลจะไม่กล่าว จะกล่าวเฉพาะภายหลังพุทธกาล

เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพานได้ ๓ เดือน คณะสงฆ์ได้ทำสังคายนาธรรมวินัยเป็นครั้งแรก ที่เมืองราชคฤห์ โดยปรารภการพูดจาบจ้วงพระพุทธเจ้าของภิกษุรูปหนึ่ง การทำสังคายนาครั้งนี้ มีพระมหากัสสปะเป็นประธาน และกล่าวถึงธรรมวินัย ไม่กล่าวถึงอภิธรรม สังคยนาครั้งนี้พระปุราณะซึ่งเป็นเถระผู้ใหญ่มีศิษย์มากผู้หนึ่งไม่ยอมรับรอง

เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพานได้ ๑๐๐ ปี ได้มีการสังคายนาครั้งที่ ๒ ที่เมืองเวสาลี โดยปรารภเรื่องที่ภิกษุชาววัชชีบางพวกในครั้งนั้นได้กระทำซึ่งมี ๑๐ ข้อมีฉันอาหารที่สั่งสมเป็นข้อต้น มีรับเงินทองเป็นข้อสุดท้าย สังคายนาครั้งนี้มีท่านสัพพคามีเถระเป็นประธานร่วมด้วยพระเรวัตมหาเถระเป็นเถระสำคัญ พวกภิกษุชาววัชชีได้เข้าไปหาพร้อมข้าวของเป็นอันมาก และขอให้ท่านร่วมกับพวกตนแต่พระมหาเถระไม่เล่นด้วย ภิกษุชาววัชชีจึงไปหาศิษย์สนิทของพระมหาเถระพร้อมด้วยสิ่งของเป็นอันมาก ขอให้ท่านร่วมเป็นพวกด้วย แต่ก็ไม่สำเร็จอีก

สังคายนาครั้งนี้ ภิกษุชาววัชชีพวกนั้นไม่ยอมรับรอง เพราะถ้ารับรองก็แปลว่าตนเป็นฝ่ายผิด และเรียกพวกตนเองว่ามหาสังฆิกะ การแตกแยกของคณะสงฆ์เริ่มปรากฏชัด

เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖ ได้มีการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ ที่นครปาตลีบุตร โดย

ปรารภพวกนอกศาสนาเข้ามาปลอมบวชในพระพุทธศาสนา ทำให้พระสงฆ์เกิดรังเกียจกันแตกเป็น ๑๘ นิกาย จนงดไม่ทำอุโบสถถึง ๗ ปีก่อนทำการสังคายนาครั้งนี้ ได้มีการสึกภิกษุอลัชชีถึงหกหมื่นเรูป เสร็จแล้วจึงได้ทำอุโบสถ คณะสงฆ์มีพระโมคคลีบุตรเป็นประธาน ได้ถือโอกาสทำสังคายนา โดยมีพระเจ้าอโศกมหาราชทรงเป็นผู้อุปถัมภ์ ในการทำสังคายนาครั้งนี้ ได้มีการสังคายนาพระอภิธรรมปิฎกด้วย ซึ่งในการสังคายนาครั้งที่หนึ่งและที่สองมิได้กล่าวถึง

จากการสังคายนาครั้งนี้ได้มีการส่งพระธรรมทูตไปยังส่วนต่าง ๆ ของโลก ๙ สาย ทั้งในยุโรปทั้งในอาฟริกา ทั้งในเอเซีย โดยเฉพาะลังกา และสุวรรณภูมิ เพราะการพระธรรมทูตครั้งนี้ จึงทำให้พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทยังมีอยู่ในโลก มิฉะนั้นคงสูญไปจากโลกแล้ว เพราะว่าต่อมาพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานเท่านั้นยังคงมีอยู่ในอินเดีย และพอถึงพระพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ศาสนาพุทธทุกนิกายก็หมดไปจากความรู้ของชาวอินเดียและเพิ่งจะมารู้สึกอีกครั้งหนึ่ง เมื่อไม่กี่สิบปีนี่เอง

ในราชวงศ์ศุงคะ (ครองอำนาจอยู่ ๑๑๑ ปี ระหว่างพุทธศตวรรษ ๔–๕) อันมีพราหมณ์ปุษยมิตรเป็นต้นวงศ์ ได้กวาดล้างพระพุทธศาสนา เผาวัด ฆ่าพระ เผาคัมภีร์ แต่ทำลายไม่สำเร็จ เพราะพระพุทธศาสนาตั้งมั่นในประชาชนแล้ว และได้มีกษัตริย์วงศ์อื่นยังนับถือศาสนาพุทธอยู่ โดยเฉพาะพระเจ้ามิลินท์ (ศตวรรษ ๔–๕) ได้ทรงเลื่อมใสอย่างยิ่ง พระพุทธรูปได้เกิดขึ้นครั้งแรกในระยะนี้และเรียกว่า พระสมัยคันธาระ เพราะสร้างในแคว้นคันธาระ

ต่อมามีราชวงศ์ศาลิวาหนะหรือศาตวาหนะ (พุทธษตวรรษ ๔–๗) มีศูนย์กลางอยู่ที่นครอมราวดี กษัตริย์ในราชวงศ์นี้หลายองค์ได้บำรุงพระพุทธ-ศาสนา เจดีย์สัญจิได้สร้างในสมัยราชวงศ์นี้

การทำสังคายนาในอินเดียนั้น มีอีกครั้งหนึ่งเมื่อ พ.ศ. ๖๒๑ ในสมัยของพระเจ้ากนิษกะ แห่งราชวงศ์กุษาณ (พุทธศตวรรษ ๕–๗) ที่เมืองปุรุษ

ปุระคือ **เปชวาร** ในขณะนี้อยู่ติดกับตักสิลา แต่บางท่านว่าทำที่เมืองชาลันธะ เป็นการทำสังคายนาของพระพุทธศาสนาฝ่ายเหนือ หรือมหายาน ไม่ใช่ของฝ่ายเถรวาทและทางฝ่ายเถรวาทก็มิได้ร่วมในพิธีด้วย ดังนั้นการสังคายนาครั้งนี้ ทางฝ่ายเถรวาทจึงไม่รับรอง เหตุผลในการทำสังคายนาครั้งนี้ คือเพื่อขจัดข้อขัดแย้งของคณะสงฆ์ ๑๘ นิกายเป็นต้น อนึ่งการสังคายนาครั้งนี้ได้รจนาอรรถกถาด้วย โดยใช้ภาษาสํสกฤต (บางท่านกล่าวว่าไม่ปรากฏว่าใช้ภาษาอะไร) ได้ผลคือระงับข้อพิพาทได้ชั่วคราว แต่ไม่สามารถระงับการแยกนิกายได้

เมื่อราชวงศ์กุษาณะเสื่อมอำนาจแล้ว ราชวงศ์คุปตะได้ตั้งขึ้นทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดียมีราชธานีอยู่เมืองปาตลีบุตร ราชวงศ์นี้มีอำนาจอยู่ประมาณ ๒๐๐ ปี (ศตวรรษ ๘–๙) กษัตริย์ในราชวงศ์นี้ บางองค์นับถือพระพุทธศาสนา บางองค์นับถือฮินดู สมัยนี้เป็นสมัยรุ่งเรืองด้วยศิลปวิทยา วรรณคดีและการศึกษาพุทธศิลปแบบคุปตะ เป็นพุทธศิลปที่งามยิ่ง คัมภีร์ธรรมศาสตร์มหาภารตะ รามายณะ ปุราณะ ได้มีการรวบรวมร้อยกรองในสมัยนี้ วัดในพระพุทธศาสนากลายเป็นวิทยาลัยและมหาวิทยาลัย เช่นนาลันทา การพระธรรมทูตได้เจริญ ทำให้พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานแพร่หลายทั่วไป โดยเฉพาะในเอเซียตะวันออกเช่นประเทศจีนแม้หลวงจีนฟาเหียนก็ได้จาริกไปอินเดีย เมื่อประมาณ พ.ศ. ๙๐๐ นี้ ในระยะนี้พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทจวนดับแล้วคงรุ่งเรืองแต่ฝ่ายมหายาน

ราว พ.ศ. ๑๐๐๐ ชนเผ่าหูนะ หรือฮั่น ซึ่งนับถือฮินดูได้รุกรานอินเดียมาทางตะวันตก ได้ทำลายนครตักสิลาอันเป็ศูนย์แห่งพระพุทธศาสนาในแถบนี้ ได้ทำลายวัด คัมภีร์ และภิกษุสามเณร รุกเข้าไปจนถึงเมืองโกสัมพี พวกหูนะครองอำนาจอยู่ราว ๕๐ ปี ก็ถูกกษัตริย์วงศ์คุปตะปราบได้

ราว พ.ศ. ๑๑๐๐ พระเจ้าหรรษาแห่งราชวงศ์วรรธนะมีอำนาจเหนือราชวงศ์คุปตะมีเมืองกานยกุพชะหรือ กาเนาชเป็นราชธานี พระองค์ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานนิกายตันตระ อันเป็นนิกายที่เข้ากันได้กับ

ลัทธิฮินดู โดยพระพุทธศาสนายอมทิ้งปัจเจกลักษณะ ของตนผ่อนปรนโอนอ่อนเข้าหาลัทธิฮินดูมากเกินจนเข้าเป็นพวกเดียวกับฮินดูได้

มหาวิทยาลัยนาลันทาเจริญมากในยุคนี้ และหลวงจีนเหี้ยนจัง หรือฮวนฉ่าง หรือฮวนฉ่าง หรือถังซำจั๋งได้มาศึกษาที่ลานันทาในยุคนี้ พระเจ้าหรรษาได้สิ้นพระชนม์เพราะถูกลอบทำร้ายโดยพวกฮินดู ที่โกรธว่าพระองค์ทรงบำรุงพระพุทธศาสนามากกว่าฮินดู

ในระยะศตวรรษ ๑๐-๑๓ ได้มีมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาคู่แข่งกับนาลันทาอีกแห่งหนึ่งชื่อ ลภลภีซึ่งตั้งขึ้นโดยกษัตริย์ในราชวงศ์ไมตรกะ อยู่ทางอินเดียตะวันตก แต่ได้ถูกทำลายโดยกองทัพมุสลิมในเวลาต่อมา

เมื่อสิ้นราชวงศ์วรรธนะแล้วราชวงศ์ปาละได้เกิดขึ้นแทน มีอำนาจในแถบอินเดียตะวันออกเฉียงเหนือจนถึงตอนกลาง

เมื่อราว พ.ศ. ๑๒๕๐ ราชวงศ์นี้เป็นพุทธมามกะนับถือพระพุทธศาสนามหายานนิกายตันตระ โดยเฉพาะนิกายมันตรยาน ซึ่งหนักไปในทางเวทมนต์คาถาอิทธิฤทธิ์ โดยทิ้งหลักเหตุผลอันเป็นสัญญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา ในสมัยนี้ได้มีมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นใหม่หลายแห่ง เช่นโอทันตบุรี วิกรมสิลาชคัททละ โสมบูระ ในยุคนี้ท่านศานตรักษิต ท่านปัทมสัมภวะได้เดินทางไปธิเบต อนึ่ง ท่านไจสิงภิกษุชาวจีนได้เดินทางไปอินเดียในระหว่าง พ.ศ. ๑๒๑๖-๑๒๓๘ ซึ่งอยู่ในระยะก่อนหน้าราชวงศ์นี้เล็กน้อย

มหาวิทยาลัยทั้งหลายได้ถูกทำลายย่อยยับจากกองทัพมุสลิมในกาลต่อมา

พระพุทธศาสนาได้รับความกระทบกระเทือนอย่างหนัก ก่อนที่จะประสบความวิบัติจากกองทัพมุสลิม กล่าวคือเมื่อราว พ.ศ. ๑๓๐๐ ท่านศรีศังกราจารย์นักบวชฮินดูได้แต่งคัมภีร์เวทานตะโดยนำหลักพระพุทธธรรมไปปรับปรุงเป็นคำสอนของฮินดู แม้พระพุทธเจ้าก็ว่าเป็นพระนารายณ์อวตาร ลัทธิฮินดูรุ่งเรืองขึ้น แต่พระสงฆ์กลับวุ่นอยู่กับมันตรยาน มีความคิดคลาดเคลื่อนจากหลักที่แท้จริงของพระพุทธศาสนาในขณะนั้น

ในขณะที่พระพุทธศาสนาเจริญในภายนอกแต่ภายในกำลังอยู่ในอาการป่วยหนัก พอกองทัพมุสลิมมาย่ำยี เมื่อราว พ.ศ. ๑๗๐๐ พระพุทธศาสนาก็ล้ม เพราะพระสงฆ์ไม่พยายามรักษาลักษณะเฉพาะของพระพุทธศาสนา กลับนำลักษณะเฉพาะของศาสนาอื่นมาเป็นของพระพุทธศาสนา จึงเกิดความวิบัติในภายหลังอย่างนี้ อินเดียเป็นแดนพุทธภูมิแต่คนอินเดียไม่รู้จักพระพุทธศาสนาเป็นเวลาหลายร้อยปี เพิ่งมารู้เมื่อเร็ว ๆ นี้เองโดยชาวต่างชาติเป็นผู้รื้อฟื้น

พระพุทธศาสนาในจีน

พระพุทธศาสนาเข้าไปสู่ประเทศจีนราว พ.ศ. ๓๒๖ แต่ตามที่ปรากฏหลักฐานทางการ ปรากฏว่าเมื่อ พ.ศ. ๖๐๘ พระเจ้าฮั่นแม่งตี่ได้ส่งคณะทูตไปสืบศาสนา ณ เมืองโขตัน (สมัยนั้นเป็นส่วนหนึ่งของอินเดีย) เมื่อคณะทูตกลับมาพร้อมด้วยภิกษุ ๒ รูป ซึ่งเป็นชาวอินเดีย คือ พระกาศยปะมาตังคะ พระธรรมรักษะ พร้อมด้วยคัมภีร์พระพุทธศาสนาส่วนหนึ่ง ภิกษุทั้ง ๒ ได้พักที่เมืองลกเอี๋ยง (โลยัง) อันเป็นนครหลวงและได้แปลคัมภีร์เป็นภาษาจีน ศาสนาพุทธต้องต่อสู้กับลัทธิเต๋าและขงจื้ออย่างเต็มที่ บางครั้งศาสนาพุทธต้องถูกทำลายจนถึงปลายราชวงศ์ฮั่น จึงมีนักปราชญ์ชื่อโม่จื้อได้แสดงพุทธธรรมให้เห็นว่าสูงกว่าลัทธิขงจื้อ และมีปรัชญาสูงกว่าลัทธิเต๋า ประกอบกับความประพฤติอันบริสุทธิ์ของพระสงฆ์ พระศาสนาจึงได้รับความนิยมเลื่อมใสกว่าลัทธิอื่น ๆ ในสมัยราชวงศ์ เว (วุย) ศาสนาพุทธได้เป็นศาสนาประจำชาติจีน ต่อมาได้มีภิกษุผู้เป็นนักปราชญ์หลายท่าน เช่นท่านกุมารชีวะเป็นต้น ได้เข้าไปสู่ประเทศจีน ได้นำพระพุทธศาสนานิกายมหายานไปเผยแผ่ เช่นนิกายสุขาวดี ต่อมาท่านโพธิธรรมได้นำพระพุทธศาสนานิกายเซน (ฌาน) ไปเผยแผ่ในประเทศจีนได้รับความนิยมเป็นอันมาก พระพุทธศาสนาได้เจริญถึงขีดสูงสุดในราชวงศ์ถัง เนื่องจากพระพุทธศาสนาในประเทศจีน ซึ่งในระยะแรกเป็นนิกายเถรวาท แต่ระยะต่อ ๆ

มาเป็นนิกายมหายานทั้งนั้น และมีมากนิกาย ทำให้เกิดความสับสนและเกิดพิธีกรรมจนเกินความจำเป็น ทำให้คนติดในพิธีกรรมมากกว่าปัจเจกลักษณะของพระพุทธศาสนา เมื่อพระพุทธศาสนาขาดปัจเจกลักษณะก็ย่อมยากที่จะตั้งได้ เมื่อมีเหตุการณ์ทางการเมืองซ้ำเติมอีกศาสนาพุทธในประเทศจีนจึงประสบความวิบัติ นิกายใหญ่ ๆ ในประเทศจีนมี ๗ นิกาย เช่นนิกายเทียนไท้ และแบ่งเป็นนิกายย่อย ๆ อีกมาก

พระพุทธศาสนาในเกาหลี

พระพุทธศาสนาไปสู่ประเทศเกาหลี เมื่อประมาณ พ.ศ. ๙๑๕ โดยภิกษุจีนชื่อชุนเตา ในสมัยที่ประเทศเกาหลีแตกแยกเป็น ๓ อาณาจักร คืออาณาจักรทางหนือ ตะวันตกเฉียงใต้ และตะวันออกเฉียงใต้เป็นนิกายมหายาน โดยเริ่มจากทางเหนือก่อน ต่อมาได้แพร่หลายไปในอาณาจักรที่เหลือทั้งสองนั้นด้วย ตอนแรกได้รับความนิยมนับถือจากคนชั้นสูง จนถึงราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖ ในราชวงศ์หวั่ง พระพุทธศาสนาในเกาหลีได้เจริญถึงขีดสุดทั้งด้านการศึกษาทั้งด้านการปฏิบัติ ต่อมาด้วยอำนาจการเมือง ชนชั้นปกครองไม่ค่อยนิยม แต่ประชาชนทั่วไปนิยม

ปัจจุบันนี้ประชาชนทั่วไปนิยมพระพุทธศาสนานิกายเซน นับถืออมิตาภาพุทธะ หรือพระเมตตรัยโพธิสัตว์

พระพุทธศาสนาในญี่ปุ่น

พระพุทธศาสนาเข้าไปสู่ญี่ปุ่นโดยผ่านทางเกาหลี หนังสือประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่นชื่อ นิฮอนโกชิ ได้บันทึกไว้ว่า เมื่อวันที่ ๑๓ ตุลาคม พ.ศ. ๑๐๙๕ อันเป็นปีที่ ๑๓ ในรัชกาลของพระเจ้ากิมเมจิ ผู้เป็นจักรพรรดิองค์ที่ ๒๙ ของญี่ปุ่น พระพุทธศาสนาได้เข้าไปสู่ประเทศญี่ปุ่น โดยพระเจ้าเซเมโว แห่งเกาหลี (เกาหลีอาณาจักรตะวันตกเฉียงใต้) ส่งราชทูตชื่อ นูริชิชิเกอิ มาสู่ราชสำนัก

ของพระเจ้ากิมเมจิ พร้อมด้วยพระพุทธรูป ธง คัมภีร์พุทธธรรม และพระราชสาส์น แสดงพระราชประสงค์ที่จะขอให้พระเจ้ากิมเมจิรับนับถือพระพุทธศาสนา พระเจ้ากิมเมจิ ทรงรับด้วยความพอพระทัย นี่เป็นการเริ่มต้นของพระพุทธศาสนาในญี่ปุ่น

แต่พระพุทธศาสนาได้รับการต่อต้านอย่างมากจากศาสนาชินโต อันเป็นศาสนาเดิมของญี่ปุ่น จึงทำให้แพร่หลายได้ช้า ต่อมามกุฏราชกุมารโชโตกุ หรืออุมายาโดได้กำจัดผู้ที่เป็นศัตรูของพระพุทธศาสนาและยกย่องพระพุทธศาสนาด้วยวิธีต่าง ๆ จนถึงประกาศราชโองการของจักรพรรดิ เมื่อ ๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๑๑๓๗ เทอดทูนพระรัตนตรัย ต่อจากนั้น พระพุทธศาสนาได้เจริญโดยลำดับ พระมหากษัตริย์ได้ทรงนับถืออย่างสูงบางองค์ เช่น จักรพรรดินี (ราชินี) โกเกน ได้ผนวชเป็นภิกษุณี ชั่วระยะหนึ่ง แล้วลาผนวชเสวยราชใหม่ สิ่งเหล่านี้ทำให้คณะสงฆ์มีอิทธิพลและละเลยต่อคันธธุระ และวิปัสสนาธุระ เพราะยุ่งอยู่กับกิจธุระของชาวบ้านมากเกินไป ต่อมาราว พ.ศ. ๑๓๓๗ พระเจ้ากัมมุ จักรพรรดิองค์ที่ ๕๐ ได้เร่งพระคณะสงฆ์กลับไปสนใจในธุระทั้งสองนั้น พระองค์ทรงส่งเสริมการศึกษาของพระสงฆ์จนส่งพระเถระไปศึกษาที่ประเทศจีน และทรงยกย่องพระสงฆ์ที่เคร่งครัด อยู่ในที่วิเวก

ก่อนหน้าที่ญี่ปุ่น ได้รับพระพุทธศาสนานิกายต่าง ๆ ๖ นิกาย จากจีน ต่อมาได้เสื่อมหมด และพระภิกษุที่ไปศึกษาจากประเทศจีน ได้กลับมาตั้งนิกายใหม่ ๒ นิกาย คือ เทนได เมื่อ พ.ศ. ๑๓๔๗ พระไซโจ (เดงเกียวไดชิ) เป็นผู้ตั้ง มีหลักคำสอนหนักไปในการศึกษาหลักธรรมชั้นสูง ส่งเสริมให้บูชาพระพุทธเจ้า (โคดม) และพระโพธิสัตว์ นิกายชินงอน พระกุไกเป็นผู้ตั้ง ในเวลาใกล้เคียงกับนิกายเทนได มีหลักคำสอนตามนิกายตันตระ สอนให้คนบรรลุโพธิญาณด้วยการสวดมนต์อ้อนวอน ถือคัมภีร์มหาไวโรจนสูตรเป็นสำคัญ และปรับคำสอนให้โอนเข้าหาลัทธิชินโตของญี่ปุ่นเดิม ในยุคนี้ศาสนาพุทธในญี่ปุ่น

มีสองแบบ คือ แบบชั้นสูง ปฏิบัติเคร่งครัด กับแบบง่าย ๆ เข้ากับประชาชนได้สะดวก

ต่อมาได้เกิดความยุ่งยากทางการเมือง ทำให้พระสงฆ์ประพฤติย่อหย่อน ภายหลังได้เกิดนิกายสำคัญ ๓ นิกาย คือ–

๑) **นิกาย โจโด หรือสุขาวดี** ท่านเคนกุหรือ โฮเนนเป็นผู้ตั้ง เมื่อ พ.ศ. ๑๗๑๘ นิกายนี้สอนว่า แดนสุขาวดีเป็นแดนอมตสุข ผู้จะไปถึงได้ด้วยออกพระนามพระอมิตาภาพุทธะ นิกายนี้เดิมเป็นของจีนต่อมานิกายนี้ได้มีนิ-กายย่อยอีกมาก และมีนิกายหนึ่งชื่อ โจโดชิน (สุขาวดีแท้) ตั้งโดยท่านชินแรน ซึ่งมีคติว่า ฮิโชอิโชกุ ไม่มีพระไม่มีฆราวาส ข้อนี้ทำให้พระในนิกายนี้มีครอบครัวได้ ฉันเนื้อได้ มีความเป็นอยู่คล้ายฆราวาส วัดนิกายนี้เป็นวัดใหญ่ที่สุดในเมืองเกียวโต ชื่อวัดฮองงันชิ

๒) **นิกายเซน หรือ ฌาน ธฺยาน** นิกายนี้นับถือพระโคดมพุทธเจ้า มีคำสอนที่เป็นหลักคือ ถือว่าทุกคนมีธาตุพุทธะ (คือธาตุรู้) อยู่ในตัว ทำอย่างไรจึงจะให้ธาตุพุทธะนี้ปรากฏออกมาได้ โดยความสามารถของตัวเอง โดยไม่ต้องอาศัยผู้อื่นเป็นผู้สอน สอนให้ดำเนินชีวิตอย่างง่าย ให้เข้าถึงโพธิญาณอย่างฉับพลันนิกายนี้มีคนนิยมมากในคนชั้นสูงและพวกนักรบเป็นต้น กำเนิดของลัทธิบูชิโด นิกายนี้แยกเป็นนิกายย่อยออกไปอีกมาก และนับถือท่านโพธิธรรม

๓) **นิกายนิจิเรน** ท่านนิจิเรนเป็นผู้ตั้ง ท่านผู้นี้โจมตีนิกายอื่นอย่างรุนแรงว่าไม่ถูกต้อง และยกย่องคัมภีร์สัทธรรมปุณฑริกสูตรอย่างเดียว โดยภาวนาว่า นะมึ เมียว โพเรงเงเกียว (นโม สทฺธมฺมปุณฺฑริกสุตฺตสฺส) เมื่อเปล่งคำนี้ออกมาด้วยความรู้สึกว่าตัวมีธาตุพุทธอยู่ในใจ ก็จะบรรลุถึงโพธิได้ นิกายนี้มีนิกายย่อยออกไปอีกมาก ขณะนี้ในญี่ปุ่นมีนิกายที่สำคัญ ๆ อยู่ ๑๓ นิกาย และมีนิกายย่อยอีกมาก คนนับถือศาสนาพุทธมีจำนวนลดลง คนไม่นับถือศาสนาใดเลยมีจำนวนเพิ่มขึ้น

พระพุทธศาสนาในธิเบต

เดิมชาวธิเบตนับถือลัทธิปอนปะ (โพปุ) อันเป็นลัทธินับถือผี พระพุทธศาสนาเข้าไปสู่ประเทศธิเบตเมื่อไร ยังไม่มีหลักฐานแน่นอน เริ่มปรากฏหลักฐาน เมื่อสมัยพระเจ้าสรองสานคัมโป (ประสูติ พ.ศ. ๑๑๖๐) ซึ่งมีพระมเหสีสองพระองค์เป็นชาวจีนและเนปาล ซึ่งทรงเป็นพุทธมามิกาทั้งสององค์ พระเจ้าสรองสานคัมโปได้ทรงพยายามนำพระพุทธศาสนาไปสู่ประเทศธิเบต แต่ต้องต่อสู้กับลัทธิเดิม คือลัทธิปอนปะเป็นเวลานานจึงสามารถตั้งมั่นอยู่ได้ แต่ก็ไม่มั่นคง เพราะพระพุทธศาสนาที่ทรงนำไปครั้งแรกเป็นแบบเถรวาท จึงไม่ถูกกับความเคยชินของชาวธิเบต ซึ่งนับถือผี ต่อมาในราว พ.ศ. ๑๒๙๘–๑๓๔๐ พระเถระจากมหาวิทยาลัยนาลันทา ประเทศอินเดีย ชื่อ พระศานตรักษิต ได้นำหลักพุทธธรรมที่ถูกต้องไปเผยแผ่ในธิเบตอีก โดยการอาราธนาของกษัตริย์ธิเบต แต่ก็ได้ผลน้อย ต้องกลับไปประเทศอินเดีย ต่อมาท่านปัทมสัมภวะ จากอินเดียได้นำพระพุทธศาสนามหายานนิกายตันตระเข้าไปสอนชาวธิเบต ปรากฏว่าได้ผลเป็นอย่างดียิ่ง เพราะต้องกับความรู้สึกของชาวธิเบต (นิกายตันตระเป็นนิกายหนักไปในทางเวทมนต์ พิธีกรรม อิทธิฤทธิ์) พระพุทธศาสนาเลยตั้งมั่นในธิเบตตั้งแต่นั้นมา

กษัตริย์ธิเบตแทบทุกองค์ทรงเป็นพุทธมามกะ บางองค์ให้ทำพจนานุกรมภาษาสํสกฤต–ธิเบต เป็นครั้งแรกเมื่อราว พ.ศ. ๑๓๕๗ มีการเขียนประวัติศาสตร์ธิเบตครั้งแรก เมื่อราว พ.ศ. ๑๓๕๙–๑๓๘๑ สมัยพระเจ้าราลปาเชน

ต่อมามีกษัตริย์บางองค์ไม่นับถือพระพุทธศาสนา รังแกพระพุทธศาสนาด้วยวิธีต่าง ๆ จนพระสงฆ์ต้องหนี ประชาชนเลยช่วยกันทำลายกษัตริย์องค์นั้น พระสงฆ์เลยกลับมีอำนาจเข้มแข็งยิ่งขึ้น ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ ๑๖ พระอตีศะหรือพระทีปังกรศรีชญาณแห่งมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาวิกรมศิลาในแคว้นพิหาร ได้เข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในธิเบต การเผยแผ่ครั้งนี้นับว่าเป็น

ครั้งสำคัญ เพราะทำให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติของธิเบตอย่างแท้จริง

นิกายของธิเบตมีหลายนิกาย เช่น นิกายเก่า ที่นับถือท่านปัทมสัมภวะ เรียก **นิกายมยิงมาปา** (หมวกแดง) ที่นับถือท่านอตีศะ อันเป็นแบบโยคาจาร ไม่ส่งเสริมไสยศาสตร์ พระสงฆ์ต้องถือเพศ พรหมจรรย์ เรียก **นิกายเกลูกปา** (หมวกเหลือง) ส่วนนิกายเดิมที่นับถือผีเรียก **นิกายปอนปะ** (หมวกดำ)

เพราะมีการทำลายกษัตริย์บ่อยครั้ง บางครั้งคณะสงฆ์ต้องทำหน้าที่ปกครองบ้านเมือง นอกจากนั้นยังได้มีกษัตริย์ธิเบตทรงพระนามว่า พระเจ้าอัลตันข่านได้ทราบว่า ประมุของค์ที่ ๓ ของนิกาย เกลูกปา (ซึ่งเป็นนิกายที่คนนับถือมากที่สุด) ชื่อ สอดนัมยาโส (พ.ศ. ๒๐๘๙–๒๑๓๐) เคยเป็นอาจารย์ของตนในชาติก่อน เมื่อพระองค์เสวยพระชาติเป็นกุบไล่ข่าน จึงตั้งท่านยาโสเป็นดาไลลามะ (มีปัญญาดังทะเล) ต่อจากนั้น ประมุขสงฆ์นิกายนี้จึงมีชื่อว่าดาไลลามะทุกองค์ และดาไลลามะองค์ที่ ๕ (พ.ศ. ๒๑๕๘–๒๒๒๓) ได้รับมอบจากกษัตริย์มงโกล ให้ปกครองประเทศธิเบต ดาไลลามะ จึงเป็นประมุขของธิเบตทั้งทางศาสนาจักรทั้งทางอาณาจักร ต่อมาในสมัยดาไลลามะองค์ที่ ๗ (พ.ศ. ๒๓๕๑–๒๔๐๑) ศาสนาคริสต์ได้เริ่มเข้าไปสู่ประเทศธิเบตทำให้เกิดความปั่นป่วนภายในประเทศ เพราะศาสนานี้มีการเมืองปนด้วย ดาไลลามะองค์ปัจจุบันนี้เป็นองค์ที่ ๑๔ ขณะนี้ประทับอยู่ที่อินเดีย คำว่า ดาไลลามะเป็นภาษามงโกล แต่ในภาษาธิเบต เรียกว่า คยัมโปลิมโปเช

พระพุทธศาสนาในเนปาล

ศาสนาพุทธแพร่เข้าไปสู่เนปาล ทางประเทศอินเดีย และแต่เดิมนั้นประเทศเนปาลก็เป็นส่วนหนึ่งของประเทศอินเดีย ในรัชสมัยของพระเจ้าอโศกพระองค์ได้ทรงพระราชทานพระราชธิดาทรงพระนามว่าจารุมดี ให้สมรสกับขุน

นางผู้ใหญ่ชาวเนปาล พระเจ้าอโศกและเจ้าหญิงจารุมตีได้ทรงสร้างวัด และเจดีย์หลายแห่ง ซึ่งยังปรากฏอยู่ที่นครกัฐมัณฑุในปัจจุบันนี้ ในรัชกาลพระเจ้าอโศกอังศวรมัน ในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ได้พระราชทานพระราชธิดาให้อภิเษกกับพระเจ้าสรองสานคัมโปแห่งธิเบต และได้ทรงนำพระพุทธศาสนาไปสู่ประเทศธิเบตด้วย

พระพุทธศาสนาในประเทศเนปาล เดิมเป็นแบบเถรวาท ต่อมาเนปาลได้กลายเป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนามหายานนิกายตันตระ และได้มีนิกายย่อยๆ ของพระพุทธศาสนามหายานอีก ๔ คือ สวาภาวิกะ (มีเอง) ไอศวริกะ (นิกายสากล) การมิกะ (กัมมิกะนิกา) ยาตริกะ (ยาติกะนิกาย) แต่ละนิกายได้มีคำสอนเป็นนิกายย่อยออกไปอีกมาก

เมื่อเร็วๆ นี้ได้มีการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทขึ้นในประเทศเนปาล และได้ส่งภิกษุสามเณรไปศึกษาในประเทศที่เป็นเถรวาท

พระพุทธศาสนาในลังกา

ประมาณ พ.ศ. ๒๓๖ พระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งพระมหินทเถระกับภิกษุสามเณรอุบาสกไปประกาศศาสนาที่ประเทศลังกา พระมหินทเถระได้พบพระเจ้าเทวานัมปิยดิส ในขณะที่พระองค์ทรงล่าสัตว์ พระเถระได้แสดงตนให้ทราบว่าตนเป็นใคร และได้แสดงธรรม จบแล้วพระราชากับบริวารได้แสดงตนเป็นอุบาสก นั่นเป็นการเริ่มของพระพุทธศาสนาที่ประเทศลังกา ต่อมามีคนมาขอบวชมาก จนพระนางอนุฬามเหสีของพระเจ้าเทวานัมปิยดิสทรงอยากบวชเป็นภิกษุณี พระเจ้าอโศกจึงให้เจ้าหญิงสังฆมิตราภิกษุณี กับอนุจรไปลังกาพร้อมด้วยกิ่งศรีมหาโพธิ์ตรัสรู้ (ปัจจุบันนี้ถือว่าเป็นต้นโพธิ์ที่มีอายุมากที่สุดในโลก) เพื่อให้การบวชแก่พระนางพร้อมด้วยบริวาร ลังกาจึงมีบริษัท ๔ ครบ ตั้งแต่นั้นพระราชาทรงสร้างถูปารามเจดีย์ เป็นที่ประดิษฐานพระสารีริกธาตุ

กับบาตรของพระพุทธเจ้า นับว่าเป็นเจดีย์องค์แรกในลังกา เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘ ได้มีการสังคายนาครั้งแรกที่ถูปารามนี้ ใน พ.ศ. ๔๕๐ สมัยพระเจ้าวัฏคามินี-อภัย มีการจารึกพระธรรมวินัยบนใบลาน นับว่าเป็นครั้งแรกที่มีการจารึกพระ-พุทธพจน์เป็นหนังสือ ใน พ.ศ. ๙๕๖ สมัยพระเจ้ามหานาม มีการคัดลอกอรรถกถาอันเป็นคัมภีร์ลังกาออกเป็นภาษามคธโดยท่านพุทธโฆษาจารย์ พ.ศ. ๑๕๘๗ สมัยพระเจ้าปรักกมาพาหุ ได้มีการชำระอรรถกถาและแต่งฎีกาเป็นภาษาบาลี เพื่อขยายความในพระบาลี

เมื่อพระพุทธศาสนาตั้งมั่นในลังกาแล้วได้เจริญก้าวหน้ามาก ในประวัติศาสตร์ลังกา กล่าวว่า ถ้าใครไม่นับถือพระพุทธศาสนา ถือว่าไม่ใช่คน บ้านเมืองร่มเย็นเปิดประตูนอนได้ ครั้งนั้นในเมืองอนุราธบุรี ซึ่งเป็นเมืองหลวงมีวัดใหญ่ ๒ วัด คือ **วัดอภัยคิริ** (มหายาน) มีพระ ๕,๐๐๐ รูป กับ **วัดมหาวิหาร** (เถรวาท) มีพระ ๓,๐๐๐ รูป ศาสนาพุทธในลังกาได้รับอันตรายจากศาสนาพราหมณ์และศาสนาเชน หลายครั้ง ตามแต่พระเจ้าแผ่นดินลังกาจะนับถือศาสนาอะไร แต่ที่สำคัญก็คือ ได้รับจากชาวพุทธด้วยกัน ที่ได้ยุยงให้ผู้มีอำนาจทำลายชาวพุทธฝ่ายตรงกันข้าม เช่นพวกอภัยคีรีทำกับพวกมหาวิหาร เช่นให้ออกกฎหมายห้ามคนใส่บาตรแก่พระพวกมหาวิหาร เป็นต้น

เพราะมีสงครามอยู่เสมอ เมืองหลวงต้องย้ายหลายแห่ง พระพุทธศาสนาบางครั้งจึงเจริญ บางครั้งก็เสื่อมจนต้องขอพระไปจากต่างประเทศ และกลับเจริญถึงขีดสุดท้าย ในสมัยพระเจ้าปรักกมพาหุ จนพม่า มอญ ส่งกุลบุตรไปบวชที่ลังกาแล้วกลับนำหลักการไปปรับปรุงคณะสงฆ์พม่า มอญ และในยุคนั้นเอง ไทยสมัยสุโขทัยได้นิมนต์พระเถระลังกาพร้อมด้วยพระไตรปิฎกไปสู่สุโขทัย เริ่มแต่ปี พ.ศ. ๒๐๘๔ พุทธศาสนาในลังกาได้ประสบความวิบัติอย่างร้ายแรงเรื่อยไป เพราะคริสต์ศาสนาอันมากับพวกชาวตะวันตก พระเณรถูกฆ่า ถูกสึก วัดคัมภีร์ ถูกทำลาย ประชาชนถูกบังคับให้นับถือศาสนาคริสต์ จนถึงสมัยพระเจ้า

กิตติสิริราชสีหะ ครั้งนั้นในลังกาไม่มีพระเลย มีแต่สามเณร พระองค์มีพระประสงค์จะฟื้นฟูพระพุทธศาสนาใหม่ ได้ทรงทราบว่าเมืองไทยมีพุทธศาสนาดีกว่าที่อื่น จึงมีพระราชสาส์นขอพระสงฆ์ไทยไปบวชให้ชาวลังกา เมื่อ พ.ศ. ๒๒๙๓ พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศได้ทรงส่งพระอุบาลีกับคณะไปให้การอุปสมบทแก่กุลบุตรชาวลังกา เป็นการตั้งพระสงฆ์คณะสยามวงศ์ หรืออุบาลีวงศ์ขึ้นในประเทศลังกาอย่างนี้

มีกษัตริย์ลังกาองค์หนึ่ง คือพระเจ้าธรรมปาละ ไปเข้ารีตมีชื่อทางศาสนาคริสต์ว่าดองยวง บาทหลวงโปรตุเกสได้นำพระเขี้ยวแก้วจากดองยวงใช้ครกตำจนแหลกต่อหน้าชาวพุทธลังกาแล้วให้นำไปทิ้งน้ำ เพื่อความดีความชอบ รัฐบาลโปรตุเกสได้สร้างเหรียญที่ระลึก ด้านหนึ่งของเหรียญเป็นรูปผู้สำเร็จราชการโปรตุเกสประจำลังกา มีจารึกว่าผู้พิทักษ์ศาสนาอันเที่ยงแท้ อีกด้านหนึ่งเป็นรูปบาทหลวงกำลังตำพระเขี้ยวแก้ว แม้โป๊ปจากวาติกันก็ส่งสาส์นชมเชยที่สาวกของเขาทำลายปูชนียวัตถุของชาวพุทธได้

ด้วยการต่อสู้เพื่อความคงอยู่ของพระพุทธศาสนา จึงทำให้พระลังกากลายเป็นพระการเมืองไปในตอนแรก ต่อมาได้กลายไป แม้ไม่ใช่พระศาสนาพระก็ยุ่งกับเขาด้วย

พระพุทธศาสนาในลังกา ถูกทำลาย กดขี่ ขัดขวางความก้าวหน้าโดยชนชั้นปกครองซึ่งนับถือศาสนาอื่นตลอดมา จนชนชั้นปกครองเป็นชาวพุทธ พระพุทธศาสนาจึงมีฐานะดีขึ้น

นิกายในลังกามี ๓ คือ **สยามวงศ์หรืออุบาลีวงศ์** เป็นนิกายที่ใหญ่ที่สุด คนชั้นสูงจึงบวชได้ **รามัญวงศ์** ถือตามแบบมอญ กับ **มรัมมวงศ์** ถือตามแบบพม่า

พระพุทธศาสนาในมอญ-พม่า

พระพุทธศาสนามาสู่มอญ–พม่า ครั้งแรกในสมัยของพระโสณะ และพระอุตตระ ในฐานะที่มอญ–พม่า อยู่ในแคว้นสุวรรณภูมิ แต่บางท่านกล่าวว่าพระพุทธศาสนาไปสู่พม่า มิใช่สายพระโสณะพระอุตตระ แต่เป็นสายของภิกษุอินเดีย ซึ่งไปสู่พม่าโดยตรงจากอินเดียเพราะอยู่ติดกัน อย่างไรก็ตามในพุทธศตวรรษที่ ๑๑ พระพุทธศาสนาได้เจริญอยู่ในพม่าแล้ว ครั้งแรกเข้าไปในรูปเถรวาท ต่อมาได้รับพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานนิกายตันตระไว้นับถือ เพราะถูกกับอัธยาศัย (ชาวพม่าเดิมมาจากธิเบต) โดยศิษย์ของพระวสุพันธุผู้เป็นเถระสำคัญของนิกายนี้ นำเข้าไปเผยแผ่ ครั้งนั้นพม่ามีเมืองชื่อพุกามเป็นเมืองหลวงพม่ามีอีกชื่อหนึ่งว่า มรัมมะ

พวกมอญหรือเตลง (คำนี้มาจากพระนามกษัตริมอญองค์หนึ่งซึ่งเป็นชาวอินเดียจากแคว้นเตลิงคณะ) มีเมืองหลวงชื่อสะเทิ้ม อันเป็นดินแดนแห่งเถรวาท

ในพุทธศตวรรษที่ ๑๖ พระเจ้าอนุรุทธ์ (อโนรธามังช่อ) กษัตริย์แห่งพม่าได้รับคำชี้แจงจากพระมอญ ชื่ออรหันต์ หรือธัมมทัสสี เกิดเลื่อมใสในเถรวาทอย่างแรงกล้า จึงมีพระราชสาส์นไปถึงกษัตริย์มอญเมืองสะเทิ้ม เพื่อขอคัมภีร์พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท เมื่อกษัตริย์เมืองมอญไม่ยอมให้ จึงยกทัพไปตีเมืองสะเทิ้ม (สุธรรมวดี) ได้นำพระไตรปิฎก ปูชนียวัตถุ และพระเถระมอญที่มีความรู้กลับไปเมืองพุกาม เหตุการณ์นี้ทำให้มอญกับพม่ารวมกัน (ผู้รู้บางท่านแจ้งเมืองสะเทิ้มคือนครปฐมครั้งโบราณ เมื่อถูกพระเจ้าอโนรธามังช่อตีแตกแล้วก็กลายเป็นเมืองร้างไป) อานันทเจดีย์ซึ่งเป็นเจดีย์องค์แรกในพม่า ผู้สร้างก็เป็นเชื้อสายกษัตริย์องค์นี้ กษัตริย์พม่าต่อ ๆ มาได้ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนามากและได้ส่งภิกษุไปศึกษาบ้าง บวชบ้างที่ลังกา แล้วกลับมาสู่พม่า พร้อมทั้งนำแบบอย่างของลังกามาใช้ในพม่า พระบางรูปกลับจากลังกาแล้วมาตั้งคณะเถรวาทใหม่ก็มีหลายคณะ ทำให้เกิดการแตกแยกภายในวงการพระศาสนา

เมืองพุกามได้ถูกทำลายเพราะกุบไลข่าน เมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๐ จนถึงสมัยพระเจ้าธรรมเจดีย์ไตรปิฎกธร (๒๐๐๓–๒๐๓๔) ครั้งนั้นในพม่ามีพระ ๖ นิกาย พระองค์ได้ใช้พระราชอำนาจบังคับพระทั้ง ๖ นิกายนั้น บวชใหม่จากพระเถระลังกา รวมเป็นนิกายเดียวกัน สองศตวรรษต่อมาได้มีการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชแห่งพม่าขึ้นปกครองสังฆมณฑลพม่า เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๔ ในสมัยพระเจ้ามินดง ได้ทรงให้จารึกพระไตรปิฎกบนแผ่นหิน ๗๒๙ แผ่น ซึ่งพม่าถือว่าเป็นการทำสังคายนา ครั้งที่ ๕ ของพระพุทธศาสนา

ต่อมาพม่าได้เสียอิสรภาพแก่อังกฤษอย่างเด็ดขาด เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๘ พระเจ้าธีบอ (สีปอมิน) เป็นกษัตริย์องค์สุดท้ายของพม่า และได้อิสรภาพเมื่อวันที่ ๑๗ ตุลาคม ๒๔๙๐

พม่าเปลี่ยนการปกครองจากระบบกษัตริย์เป็นสาธารณรัฐแล้ว ตำแหน่งพระสังฆราชแห่งสังฆมณฑลพม่าก็เลิกไป แต่มีตำแหน่งอภิธชมหารัฐคุรุแทน

พม่าขณะนี้มี ๓ นิกาย คือ ชะเวคิน นิกายนี้ไม่ใช้ร่ม ไม่สูบบุหรี่ ไม่ฉันหมากในเวลาวิกาล นิกายสุธัมมา ฉันหมาก สูบบุหรี่ในเวลาวิกาลได้ ใช้ร่มได้ นิกายทวาร ใช้คำทวารแทนกรรม เช่น กายทวาร วจีทวาร แทนกายกรรม วจีกรรม เป็นต้น

ประเทศมอญ–พม่า ในโบราณเรียกว่า ศรีเกษตร

พุทธศาสนาในเขมร

เดิมคนเขมรนับถือศาสนาพราหมณ์นิกายไศวเวท ตามกษัตริย์ซึ่งเป็นพราหมณ์ชาวอินเดีย เพิ่งเริ่มนับถือศาสนาพุทธฝ่ายมหายานนิกายตันตระ เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ ๑๑ พร้อม ๆ กับอินโดนีเซีย ในพุทธศตวรรษที่ ๑๕ พระเจ้าโศวรมันได้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนามาก สมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ (พ.ศ. ๑๗๒๔–๑๗๖๓) ทรงบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างมากอีกเหมือนกัน เช่น

ทรงสร้างปูชนียสถานต่าง ๆ ในเขตนครวัด นครธม เช่นเป็นต้นว่า ปราสาทตาพรหม ประสาทพระขรรค์ รวมทั้งพระกริ่ง (กริ่งพระปทุม เพื่อบูชาพระไภสัชคุรุพุทธเจ้า) เป็นต้น แม้อย่างนี้ ศาสนาพุทธก็ยังไม่เป็นศาสนาประจำชาติของเขมร แม้แต่ในพุทธศตวรรษที่ ๑๙ และเพิ่งจะมานับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ในเมื่อเกี่ยวข้องกับประเทศไทย สมัยอยุธยาตอนต้นนี่เองจนนับถือเป็นศาสนาประจำชาติ

ปัจจุบันนี้ร่องรอยของศาสนาพราหมณ์ยังคงมีอยู่ที่ซากเทวสถาน เช่นนครวัด นครธม ซึ่งสร้างยกพื้นสูง (ถ้าเป็นพุทธสถานไม่มีการยกพื้นสูง เช่นที่ปราสาทพระขรรค์) และในพิธีกรรมเช่นในราชพิธีบางอย่างเท่านั้น

อาณาจักรเขมรนั้นเดิมเรียก ฟูนำ (โบนำพรมหรือเจนละบก) และเจนละ (เป็นเขมรที่อยู่ใกล้น้ำ)

พระพุทธศาสนาในลาว

เป็นที่ทราบกันทั่วไปแล้วว่าคนลาวนั้นคือคนไทยแท้ส่วนหนึ่งซึ่งอพยพมาจากประเทศจีนเช่นเดียวกับไทยน้อยในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและในแหลมทองนี้ ก็คนไทยนั้นตามจดหมายเหตุของจีนแจ้งว่า ให้นับถือพระพุทธศาสนาอย่างเป็นทางการ เมื่อ พ.ศ. ๖๑๒ โดยพ่อขุนหลวงเม้า กษัตริย์ไทยอาณาจักรอ้ายลาว พร้อมด้วยประชาชนไทยอีกกว่า ๕๕๓,๗๖๑ คน ได้ปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะ คนไทยแม้จะอพยพลงมาสู่แหลมทอง หรือไปทางพม่า หรือทางอินเดียเหนือก็คงนับถือพระพุทธศาสนาอยู่อย่างเดิมไม่เปลี่ยนแปร ดังนั้นถ้าจะว่าพระพุทธศาสนาแพร่ไปสู่ประเทศลาวเมื่อไรจึงเป็นการยาก

อย่างไรก็ตามที่ยอมรับกันตามทางการก็อาจเริ่มได้ตั้งแต่สมัยพระเจ้าฟ้างุ้ม พระเจ้าฟ้างุ้มได้ราชธิดาของพระเจ้าศรีจุลราชแห่งเขมรเป็นชายา ได้ยกทัพไปตีเมืองชวา (หลวงพระบาง) ซึ่งพระยาคำผง พระเจ้าปู่ครองอยู่ เมื่อชนะแล้ว

ได้ครองเมืองเมื่อ พ.ศ. ๑๘๕๙ พระองค์ได้พระบางจากเขมรโดยที่พระเจ้าศรีจุล-ราชมอบให้ ได้นำไปประดิษฐานไว้ที่เมืองชวานี้ ดังนั้นเมืองนี้ภายหลังจึงได้ชื่อว่าเมืองหลวงพระบาง พระเจ้าฟ้างุ้มได้สร้างวัดชื่อยอดแก้วไว้ให้เป็นที่ประดิษฐานพระบาง จึงเป็นอันว่าพระพุทธศาสนาได้เริ่มตั้งในราชอาณาจักรลาวดังนี้ ต่อมาพระ-เจ้าฟ้างุ้มได้ถูกเนรเทศ และได้ไปอาศัยพระยาคำตัน เจ้าเมืองน่านจนสิ้นพระ-ชนม์ โอรสของพระองค์ชื่อท้าวอุ่นเรือนหรือพระยาสามแสนไทยได้เป็นกษัตริย์ต่อ พระองค์ทรงบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างดี ทรงสร้างวัดหลายวัด ทรงสร้างหอไตรปิฎก และสำนักศึกษาของสงฆ์ สิ้นพระชนม์ เมื่อ พ.ศ. ๑๙๕๙ พระชนม์ ๖๓ พรรษา พระเจ้าโพธิสารราช เสวยราชย์เมื่อ พ.ศ. ๒๐๕๙ ทรงมีศรัทธาในพระพุทธศาสนามาก ทรงประกาศให้ประชาชนเลิกเจ้าเข้าผี ได้ยึดพระพุทธ-ธรรมเป็นหลักดำเนินชีวิต ทรงให้รื้อศาลผีหลวงและให้สร้างวัดสุวรรณเทวโลกแทน พระองค์สิ้นพระชนม์เพราะถูกช้างล้มทับ

พระไชยเชษฐาธิราช ทรงเป็นโอรสของพระเจ้าโพธิสารราชกับพระนางยอดคำ ซึ่งเป็นราชธิดาของพระเกษเกล้า เจ้ากรุงเชียงใหม่ ได้ครองราชย์เมื่อ พ.ศ. ๒๐๙๑ มีเมืองเวียงจันทน์เป็นเมืองหลวง พระองค์สร้างและปฏิสังขรณ์วัดและปูชนียสถานมากแห่ง เช่น ปฏิสังขรณ์พระธาตุหลวงเวียงจันทน์ พระธาตุพนมเป็นต้น ทรงสร้างพระองค์ตื้อเป็นต้น ในสมัยของพระองค์มีวัดในกำแพงเมืองเวียงจันทน์ถึง ๘๐ วัด พระองค์เสด็จในการสงครามแล้วหายสาบสูญไปในป่า

พระเจ้าสุริยวงศาธรรมิราช ทรงเป็นกษัตริย์ต่อมา พระองค์ทรงส่งเสริมการศึกษาของพระพุทธศาสนา หนังสือวรรณคดี เช่น สังข์ศิลป์ชัย ปู่สอนหลานหลานสอนปู่ เป็นต้น แต่งในสมัยนี้ พระองค์สวรรคตเมื่อ พ.ศ. ๒๒๓๗

พระพุทธศาสนาในประเทศลาวนั้น มีการพระพุทธศาสนาในไทยเป็นหลัก

พระพุทธศาสนาในมาเลเซีย

พระพุทธศาสนามาสู่มาเลเซียโดยมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองตามพรลิงคะ คือ นครศรีธรรมราช เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ ๑๐ ในแบบเถรวาท โดยได้รับตรงจากลังกา ต่อมาเมื่ออาณาจักรศรีวิชัยเจริญและได้แพร่อิทธิพลมาสู่ที่นี่แล้วขยายไปจนถึงลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ประชาชนก็หันไปนับถือนิกายมหายาน ตามแบบของอาณาจักรศรีวิชัยผู้มีอำนาจ ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๒–๑๗ เมื่ออาณาจักรศรีวิชัยเสื่อมอำนาจ เมื่อราว ศตวรรษที่ ๑๗ มหายานก็เสื่อมตามไป เมื่อทางนครศรีธรรมราชมีการฟื้นฟูพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทใหม่ ในสมัยต้นสุโขทัย ทางมาเลเซียก็เริ่มต้นใหม่ แต่ได้ถูกอิทธิพลของพวกมุสลิมครอบงำ ทำลายโบราณสถาน โบราณวัตถุ คัมภีร์ต่าง ๆ จนแทบไม่มีอะไรเหลืออยู่เลย นอกจากพระพิมพ์ ดินดิบ ดินเผา ซึ่งอยู่ตามถ้ำและภาพเขียนในถ้ำลึก ในปัจจุบันนี้มีแต่ของใหม่

พระพุทธศาสนาในอินโดเนเซีย

พระพุทธศาสนาไปสู่ประเทศอินโดเนเซีย ที่เกาะชวา และเกาะสุมาตรา เริ่มแต่ศตวรรษที่ ๑๑ เป็นนิกายมหายานแบบตันตระ หรือมันตรยาน มีศูนย์อยู่ที่เมืองปาเล็มบัง เกาสุมาตฐาอานาจักรศรีวิชัยก็อยู่ที่เมืองปาเล็มบังนี้ ในครั้งนั้นอินโดเนเซียแบ่งเป็น ๑๐ อาณาจักร ทุกอาณาจักรศาสนาพุทธได้แพร่ไปทั่ว มีภิกษุกว่า ๑,๐๐๐ รูป มีการศึกษาทางพุทธศาสนาเจริญมาก แม้ภิกษุไอซิง ชาวจีน ภิกษุชาวอินเดีย เช่น ท่านอติศทีปังกรท่านจันทรกีรติ แห่งมหาวิทยาลัยวิกรมศิลาที่อินเดียก็เคยไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่อินโดเนเซีย ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ได้เสื่อมเพราะถูกพวกมุสลิมรุกรานอาณาจักรศรีวิชัยมีอำนาจมาก ได้แผ่อำนาจจากสุมาตรา ขึ้นมาจนถึงลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา (ไม่ใช่แค่ไชยาเท่านั้น) และพระพุทธศาสนามหายานนิกายตันตระก็ได้แผ่ขยายตามมาด้วย พระเครื่องเครื่องรางของขลังต่าง ๆ ย่อมเป็นเครื่องหมายแห่งนิกายนี้ อาณาจักรศรีวิชัย

มีอายุในพุทธศตวรรษ ๑๒ – ๑๗ ก็เสื่อม พระพุทธศาสนานิกายนี้ก็เสื่อมตามไป ด้วยอย่างไรก็ตามพุทธศาสนาโบราณ เช่นบุโรบูโด เป็นต้น อันใหญ่โตและวิจิตร และพระพุทธรูปขนาดต่าง ๆ ย่อมเป็นเครื่องแสดงให้เห็นความเลื่อมใสของชาวพุทธในชวาโบราณ ว่ามีมากเพียงไรในพระพุทธศาสนา

ปัจจุบันนี้ชาวพุทธในประเทศนี้ได้เริ่มตื่นตัว และได้มีกุลบุตรไปบวชเป็นภิกษุในพม่า ไทย เป็นต้น แล้วกลับไปจรรโลงพระพุทธศาสนาในประเทศนี้

พระพุทธศาสนาในไทย

พ.ศ. ๒๓๖ พระเจ้าอโศกมหาราชทรงส่งพระโสณะกับพระอุตตระมาประกาศพระศาสนาที่แคว้นสุวรรณภูมิ (แหลมทอง) ซึ่งครั้งนี้มีชนชาวมอญ ละว้าอาศัยอยู่ และมีคนอินเดียภาคใต้ โดยเฉพาะชาวกลิงคราษฎร์ (ซึ่งหนีสงครามของพระเจ้าอโศกมาอยู่ที่นี่) อยู่ประปรายทางตอนใต้ มีคนไทยแทรกแซงอยู่ตอนเหนือ พระพุทธศาสนาตอนนี้เป็นฝ่ายเถรวาท

อาณาจักรอ้ายลาว

พ.ศ. ๖๑๒ ขุนหลวงเม้า กษัตริย์ไทยผ่านหนึ่งแห่งอาณาจักรอ้ายลาว พร้อมด้วยประชาชนคนไทย ๗๗ หัวเมือง ๕๑,๘๙๐ ครอบครัว เป็นคน ๕๕๓,๗๖๑ คนได้แสดงตนเป็นพุทธมามกะจากสมณทูตจีน ความจริงก่อนหน้านี้คนไทยเริ่มนับถือพระพุทธศาสนากันบ้างแล้ว และเป็นพระพุทธศาสนาที่รับตรงจากอินเดีย และเป็นนิกายเถรวาท แต่ยังไม่เป็นทางการ กษัตริย์ยังไม่นับถือจนมาถึงครั้งนี้ และคนไทยก็นับถือพระพุทธศาสนาประจำมาตั้งแต่บัดนั้นจนบัดนี้ แม้จะอพยพลงมาทางใต้ ก็นำพระพุทธศาสนามาด้วย

อาณาจักรน่านเจ้า (พุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๘)

เมื่ออาณาจักรอ้ายลาวแตก เพราะการรุกรานของจีน คนไทยได้อพยพมาตั้งอาณาจักรน่านเจ้า (เรียกตามจีนซึ่งแปลว่าเป็นใหญ่ในทิศใต้) ในอาณาจักรนี้พระพุทธศาสนารุ่งเรืองมาก มีวัดมากโดยเฉพาะในเมืองหนองแส มีระฆังใหญ่ใบหนึ่งจารึกว่าพ่อขุนหลูพุ้ง เป็นผู้สร้างอุทิศเป็นพุทธบูชา ระยะนี้ไทยเจริญและเข้มแข็งมาก จนจีนไม่สามารถขจัดได้ ต้องใช้อุบายคือ ราชวงศ์ได้ส่งเจ้าหญิงอันฮั่วเชียงกงจู๊มาเป็นมเหสี กษัตริย์พร้อมด้วยผู้ติดตามซึ่งเป็นคนจีน ให้มาสอนศาสนาพุทธฝ่ายมหายาน วัฒนธรรมจีน หนังเสือจีน และพยายามปลูกฝังความรู้สึกแก่คนไทยว่า ชาติไทยต่ำต้อยป่าเถื่อนเพื่อให้คนไทยเกิดปมด้อยในชาติของตนแล้วหันไปนิยมชาติจีนว่าวิเศษ จึงทำให้คนไทยอยากทำตัวเป็นคนจีน (เหมือนชาวตะวันตกทำกับเราในเวลานี้) ซึ่งได้ผลคือพอถึงราชวงศ์ซ้องคนไทยในเมืองได้ทิ้งประเพณีไทย รับประเพณีจีน เรียนหนังสือจีน ใช้หนังสือจีนเป็นหนังสือราชการ แต่งตัวแบบจีน นับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานนิกายตันตระ นับถือพระอวโลกิเตศวร เมื่อคนไทยทิ้งปัจเจกลักษณะของตนไปนิยมลักษณะของชาติอื่นแทน ทิ้งความนิยมไทยไปชาติอื่น ดูถูกคนไทยด้วยกัน แต่ไปเชื่อถือชาติอื่น และพระพุทธศาสนาที่นับถือ ก็ไม่มีปัจเจกลักษณะของพระ-พุทธศาสนาที่แท้จริง จึงเสียอำนาจแก่กุบไลข่าน ต้องอพยพพาพระพุทธศาสนาลงมาทางใต้อีกในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ข้อนี้ควรถือเป็นบทเรียนสำคัญควรสำนึก

อาณาจักรลานนา-ลานช้าง

ในระยะเวลาแห่งอาณาจักรน่านเจ้านั้น คนไทยที่เล็งเห็นการณ์ไกล ไม่ชอบพฤติการของคนไทยที่ไปนิยมจีน และเห็นว่าอาณาจักรน่านเจ้าจะไปไม่รอดจึงเริ่มอพยพลงมาหาพวกคนไทย ซึ่งอพยพลงมาอยู่ทางใต้ก่อนแล้ว พร้อมทั้งนำพระพุทธศาสนาติดลงมาด้วยและประมาณ พ.ศ ๑๒๙๙พ่อขุนท้าวกุ (กวา) หรือ

ไสยผงโอรสพ่อขุนบรม (บุลม) ได้อพยพมาตั้งอาณาจักรโยนกเชียงแสน ในเขต สุวรรณภูมิ ที่นี่คนไทยได้รวมกันสร้างบ้านเมือง และรับวัฒนธรรมจากมอญ–ขอม อันเป็นเจ้าของถิ่นมาแต่เดิม พระพุทธศาสนาในแถบนี้ฝ่ายเถรวาท มีคนนับถือมาก คนไทยจึงนับถือศาสนาพุทธทั้งสองฝ่ายร่วมกัน แต่หนักทางเถรวาท

(ประวัติต่อจากนี้ขอให้ดูหนังสือพระพุทธศาสนาในราชอาณาจักรไทย ที่สภาการศึกษามหากุฏราชวิทยาลัย จัดพิมพ์)

ธรรมะของพระภิกษุพระยานรรัตนราชมานิต (พระธมฺมวิตกฺโก) วัดเทพศิรินทราวาส

คนเราเมื่อมีลาภก็มีเสื่อมลาภ เมื่อมียศก็มีเสื่อมยศ เมื่อมีสุขก็มีทุกข์ เมื่อมีสรรเสริญก็มีนินทา เป็นของคู่กันมาเช่นนี้ จะไปถืออะไรกับปากมนุษย์ ถึงจะดีแสนดีมันก็ติ ถึงจะชั่วแสนชั่วมันก็ชม นับประสาอะไร พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐเลิศยิ่งกว่ามนุษย์ และเทวดายังมีมารผจญ ยังมีคนนินทาติเตียน ปุถุชนอย่างเราจะรอดพ้นจากโลกะธรรมดังกล่าวแล้วไม่ได้ ต้องคิดเสียว่าเขาจะติก็ช่าง ชมก็ช่าง เราไม่ได้ทำอะไรให้เขาเดือดเนื้อร้อนใจ ก่อนที่เราจะทำอะไรเราคิดแล้วว่า ไม่เดือดร้อนแก่ตัวเราและคนอื่น เราจึงทำ เขาจะนินทาว่าใส่ร้ายอย่างไรก็ช่างเขา บุญเราทำกรรมเราไม่สร้าง พยายามสงบกายวาจาสงบใจ จะต้องไปกังวลกลัวใครติเตียนทำไม ไม่เห็นมีประโยชน์เปลืองความคิดเปล่า ๆ

นรรัตน

คัดจากหนังสือยุวพุทธิกสมาคมชลบุรี ในพระสังฆราชูปถัมภ์

เรื่องของภาษีอากรฝ่ายสรรพากร

โดย สงวน สุวรรณเลิศ

๑. ความเป็นมาของภาษีอากรฝ่ายสรรพากร

ภาษีอากรเป็นของคู่กับรัฐบาล มีรัฐบาลมาตั้งแต่เมื่อใด ภาษีอากรก็มีมาตั้งแต่เมื่อนั้น จะผิดแผกแตกต่างกันบ้างก็แต่หลักการและวิธีปฏิบัติจัดเก็บเท่านั้น ประเทศไทยก็เช่นเดียวกันกับหลักการที่กล่าวข้างต้น เพราะตามหลักฐานศิลาจารึกก็ปรากฏว่ามีมาตั้งแต่ครั้งตั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีทีเดียว

การเก็บภาษีอากรในประเทศไทยแต่โบราณ ตามที่ปรากฏในหนังสือเก่าปรากฏว่า จัดเก็บเป็น ๔ อย่าง คือ จังกอบ อากร ส่วย และฤชา รวมเรียกกันว่า ส่วยสาอากรหรือส่วยสัดพัฒยากร หาได้เรียกว่าภาษีอากรอย่างทุกวันนี้ไม่ คำว่าภาษีอากรนี้เพิ่งจะมาปรากฏขึ้นในรัชกาลที่ ๓ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้เอง

สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี โดยเฉพาะในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชผลประโยชน์ของแผ่นดินนอกจากส่วยสัดพัฒยากรดังกล่าวมาแล้วแต่สมัยโบราณ ยังมีทางได้อย่างอื่นอีก คือได้จากค่าที่นาหลวงและสวนหลวงผู้ทำต้องแบ่งผลที่ทำได้ส่งเป็นภาคหลวงอย่างหนึ่ง และได้กำไรจากการค้าขายในพระคลังสินค้าอย่างหนึ่ง สมัยก่อนมามีทางได้ผลประโยชน์ของหลวงด้วยการแต่งเรือไปค้าขายยังนานาประเทศด้วยอีกทางหนึ่ง วิธีเก็บผลประโยชน์แผ่นดินเช่นที่กล่าวมานี้ใช้เป็นประเพณีสืบเนื่องติดต่อกันมาจนตลอดสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี

สมัยกรุงธนบุรีเป็นราชธานีและในสมัยกรุงรัตนโกสินทรเป็น

ราชธานี

เมื่อสมัยรัชกาลที่ ๑ และรัชกาลที่ ๒ การเก็บส่วยสัดพัฒยากรและประกอบการซื้อขายในพระคลังสินค้าและการค้าทางเรือได้ดำเนินสืบต่อมาแบบอย่างครั้งกรุงศรีอยุธยา ไม่ปรากฏว่าได้มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใดนอกจากได้เปลี่ยนพิกัดอัตราจากเดิมไปบ้าง

ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ ๓ ได้ทรงจัดการแก้ไขวิธีการเก็บผลประโยชน์แผ่นดินหลายอย่างคือทรงแก้ไขวิธีการเก็บภาษีอากรเดิม เช่น เก็บค่านาเป็นตัวเงินแทนเก็บข้าวเปลือกขึ้นฉางหลวงเป็นต้น และได้ทรงตั้งภาษีขึ้นใหม่อีกหลายอย่าง คำว่า "ภาษี" จึงได้เกิดปรากฏขึ้นในรัชการที่ ๓ นี้เอง คำนี้สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงสันนิษฐานว่าคงจะมาจากคำภาษาจีนแต้จิ๋วว่า "บู๊ซี" ซึ่งหมายความว่า สำนักเจ้าพนักงานทำการเก็บผลประโยชน์แผ่นดิน ทั้งนี้เพราะได้ทรงจัดวิธีเก็บภาษีโดยให้มีผู้ว่าประมูลรับผูกขาดเก็บประโยชน์แผ่นดินขึ้น ใครประมูลได้ก็ได้ชื่อว่า "เจ้าภาษี"

ครั้นถึงรัชกาลที่ ๔ ได้ทรงแก้ไขปรับปรุงการภาษีอากรและผลประโยชน์ต่าง ๆ อีกการเก็บผลประโยชน์แผ่นดินในระยะนั้น แบ่งหน้าที่เป็นกระทรวงต่าง ๆ ซึ่งจะเห็นได้จากบัญชีที่จัดทำขึ้นในรัชกาลที่ ๕ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๕ ก่อนสมัยจัดการพระคลังตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ ปรากฏว่าภาษีอากรต่าง ๆ แทรกแซงแยกย้ายกันอยู่ในหน้าที่กรมต่าง ๆ ถึง ๑๐ แห่ง และได้เงินผลประโยชน์ภาษีอากรนอกจากค่าราชการส่วยและภาษีฝิ่นอีกด้วย

ในรัชกาลที่ ๕ เมื่อพระองค์ได้ทรงบัญชาการแผ่นดินเอง ทรงเห็นว่า **ราชการในสมัยนั้นแยกย้ายสำส่อน เรื่องเงินกับเรื่อศาลนี่คล้ายกันเที่ยวแยกอยู่ทุกหมู่ทุกกรม ผลจึงมีว่าคดีความไม่ใคร่แล้ว และเงินแผ่นดินก็เก็บได้ไม่เท่าไร** เงินผลประโยชน์แผ่นดินได้เข้าพระคลังไม่เต็มจำนวนมักติดค้างอยู่ตามเจ้ากระทรวงและเจ้าภาษีนายอากรเสียโดยมาก เงินพระคลังมหาสมบัติไม่พอจ่ายถึงกับรัฐบาลเป็นหนี้อยู่ จึงทรงพระราชดำริให้จัดการพระ

คลังตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๖ โดยตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ขึ้นเป็นที่สำนักงานโดยในชั้นแรกเป็นแต่ให้มีกรมบัญชีกลางสำหรับรวมบัญชีเงินผลประโยชน์แผ่นดินซึ่งต่างกระทรวงต่างเป็นเจ้าหน้าที่จัดเก็บนั้น ให้รู้ว่าเป็นจำนวนเงินเท่าใด แลเร่งเรียกเงินให้ส่งเข้าพระคลังมหาสมบัติตามกำหนด และได้ทรงพระราชทานอำนาจเต็มแก่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ามหามาลากรมพระยาบำราบปรปักษ์ ซึ่งทรงเป็นอธิบดีองค์แรกในการนี้

ในสมัยนั้น การเก็บภาษีอากรทั้งที่กรุงเทพฯ และตามหัวเมืองยังใช้วิธีที่กระทรวงพระคลังเรียกประมูลให้มีผู้รับผูกขาดไปเก็บภาษีอากรต่าง ๆ ทุกปี ครั้นเมื่อได้ตั้งกระทรวงขึ้นใหม่ ๑๒ กระทรวงตามแบบยุโรป ภายหลังเมื่อสมเด็จกรมพระยาเทววงศ์วโรปการได้เสด็จไปดูงานในยุโรปกลับมากราบบังคมทูลรายงานตามที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตรัสสั่งให้ไปพิจารณาแบบคณะเสนาบดีในยุโรปว่า เขาเอาอะไรเป็นหลักกำหนดตำแหน่งเสนาบดี การตั้งกระทรวง ๑๒ กระทรวงนี้ ต้องนับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวง และได้ทรงจัดการปกครองหัวเมืองอย่างเทศาภิบาลคือรวมหัวเมืองหลายหัวเมืองเป็นมณฑล และให้มีเจ้านายหรือข้าราชการผู้ใหญ่ชั้นยศอยู่ในระหว่างเสนาบดีกับเจ้าเมืองไปประจำบัญชาการเป็นเจ้าพนักงานจัดการต่าง ๆ ในอาณาเขตของตนตามคำสั่งเสนาบดี ทั้งเป็นหูเป็นตาเป็นที่ปรึกษาหารือของเสนาบดีด้วย รัฐบาลมีรายจ่ายเพิ่มขึ้น เพราะต้องจ่ายเงินเดือนให้แก่ข้าราชการ ซึ่งตามประเพณีเดิม ข้าราชการกระทรวงต่าง ๆ ตั้งแต่เสนาบดีลงมา ได้รับแต่เบี้ยหวัดประจำปีกับค่าธรรมเนียมต่าง ๆ ในการที่ทำเป็นผลประโยชน์ในตำแหน่ง หาได้รับเงินเดือนไม่ สร้างที่ทำการและบ้านพักเจ้าพนักงาน เพราะตามหัวเมืองไม่มีศาลารัฐบาลตั้งประจำสำหรับว่าราชการบ้านเมืองเหมือนอย่างทุกวันนี้ เจ้าเมืองตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ไหนก็ว่าราชการบ้านเมืองที่บ้านของตน จนกับศาลากลางจึงเป็นทรัพย์ส่วนตัวของเจ้าเมือง ก็พอดีเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๘ มีเรื่องเกิดขึ้นในมณฑลปราจีน

ว่า อากรค่าน้ำที่ให้นายอากรรับผูกขาดในเมืองปราจีนนั้น ได้เข้าพระคลังยังน้อยกว่าที่ควรจะได้อยู่มาก เพราะนายอากรที่รับผูกขาดไปมีอำนาจเฉพาะปีหนึ่ง ฉะนั้นจึงต้องรีบรัดเก็บเงินให้ได้ภายในเวลาที่ตนมีอำนาจ ใครเข้าว่าประมูลก็ต้องกะจำนวนไว้ให้ต่ำด้วยกลัวขาดทุน และนายอากรก็ใช้อุบายเลี่ยงพระราชบัญญัติ นายอากรได้ร้องขอลดเงินอากร ครั้นจะให้ผู้อื่นรับประมูลผูกขาดก็ไม่มี ซึ่งมีท่าทีว่า นายอากรจะโกงเงินอากร โดยสมยอมกันไม่รับประมูลในจำนวนเงินอากรเท่าเดิม พระยาฤทธิรงค์รณเฉท สมุหเทศาภิบาลมณฑลปราจีนบุรีขอรับอาสาที่จะจัดเก็บเงินอากรเองให้ได้มากกว่าจำนวนเงินอากรที่นายอากรรับผูกขาดอยู่ แต่มีเงื่อนไขอยู่ว่าจะเก็บเงินให้ได้เท่านายอากรคนเดิม แต่ถ้าเก็บได้เกินกว่านายอากรคนเดิม ๆ ไปเท่าใด ก็ขอให้กระทรวงพระคลังอนุญาตให้กระทรวงมหาดไทยใช้เงินที่เพิ่มขึ้นนั้นปลูกสร้างสถานที่ว่าการและที่พักข้าราชการในมณฑลปราจีนซึ่งต้องการเงินอยู่ เสนาบดีกระทรวงพระคลังในสมัยนั้นคือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมขุนศิริธัชสังกาศ ยังทรงเกรงว่า ถ้าจะเปลี่ยนวิธีการเก็บจากวิธีว่าประมูลผูกขาดโดยให้สมุหเทศาภิบาลจัดเก็บแล้ว ก็อาจจะเกิดความลำบาก เพราะถ้านายอากรไม่ส่งเงิน กระทรวงพระคลังอาจจะเอาตัวมาขังเร่งเงินได้ ถ้าสมุหเทศาภิบาลไม่ส่งเงิน เสนาบดีกระทรวงพระคลังก็เอาตัวสมุหเทศาภิบาลมาขังไม่ได้ เงินหลวงก็จะสูญไป ครั้นเมื่อนายอากรร้องขอลดเงินอากร และผู้อื่นก็ไม่มีใครเข้าประมูลจึงทรงยอมให้สมุหเทศาภิบาลมณฑลปราจีนเป็นผู้เก็บอากร ซึ่งก็ปรากฏว่าเก็บได้เงินมากกว่าเงินอากรที่นายอากรเคยเก็บได้หลายเท่า พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นหิศรราชหฤทัยซึ่งทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติสืบต่อจากพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมขุนศิริธัชสังกาศ ทรงทราบเรื่องก็เลื่อมใสในการที่เปลี่ยนแปลงนั้น จึงทรงตกลงกับกระทรวงมหาดไทยซึ่งมีสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพเป็นเสนาบดีในสมัยนั้นให้สมุหเทศาภิบาลเริ่มเป็นผู้จัดการเก็บภาษีอากรตั้งแต่นั้นมา

อนึ่ง ขอแทรกเกี่ยวกับเรื่องกระทรวงมหาดไทยช่วยราชการกระทรวงพระคลังมหาสมบัติเก็บภาษีอากรไว้สักเล็กน้อยว่า ในยามที่บ้านเมืองกำลังจะพัฒนานั้น เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยได้ทรงเข้าไปมีบทบาทอันสำคัญในการเร่งรัดจัดเก็บภาษีอากรอย่างไรบ้าง ขออนุญาตนำพระนิพนธ์ของสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพมาเขียนไว้เพื่อทราบดังต่อไปนี้ "เรื่องเงินซึ่งโปรดให้ข้าพเจ้าปรึกษากับกรมพระนรา ฯ นั้นข้าพเจ้าเคยทูลท่านแต่แรกเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยว่า จัดหัวเมืองจะต้องใช้เงินมาก ถ้ากระทรวงพระคลัง ฯ ไม่ให้เงินพอแก่การก็จัดไม่สำเร็จ ท่านตรัสว่าได้ทรงคิดคาดอยู่แล้ว แต่เงินรายได้แผ่นดินยังน้อยนัก ถ้ารายได้ไม่เพิ่มขึ้นก็ยากที่จะจ่ายเงินให้พอแก่การกระทรวงมหาดไทยได้ เพราะฉะนั้น เมื่อข้าพเจ้าจัดการปกครองหัวเมือง ขอให้คิดบำรุงผลประโยชน์แผ่นดินไปด้วยกัน ถ้าสามารถทำให้เงินรายได้เพิ่มขึ้นเท่าใด จะจ่ายให้กระทรวงมหาดไทยใช้มากกว่ากระทรวงอื่น ๆ ข้าพเจ้าก็รับจะช่วยคิดหาผลประโยชน์แผ่นดินด้วยตามประสงค์ ครั้นเมื่อข้าพเจ้าจะขึ้นไปตรวจหัวเมืองเหนือ กรมพระนรา ฯ ตรัสแก่ข้าพเจ้าว่า ตามหัวเมืองเหล่านั้นเงินส่วยค้างอยู่มาก ถ้าข้าพเจ้าเร่งรัดเอาเงินส่วยลงมาได้บ้างก็จะดี.........ข้าพเจ้าขอให้กระทรวงพระคลัง ฯ ได้อนุญาตว่า ถ้าลูกหนี้คนใดชำระเงินหมดจำนวนที่ค้างในเวลาข้าพเจ้าขึ้นไปนั้น ข้าพเจ้าจะลดเงินให้เขาครึ่งหนึ่งก็ได้ เป็นโอกาสพิเศษที่ยากจะมีอีก ถ้าใครอยากจะพ้นหนี้หลวงก็ให้เอาเงินมาชำระเสียให้สิ้นเชิง ถ้าเช่นนั้นข้าพเจ้ายอมให้ลดหนี้ให้ครึ่งหนึ่งตามอนุญาตของกระทรวงพระคลัง ฯ ก็มีผลอย่างพระยาวรพุฒิ ฯ คาดด้วยลูกหนี้ที่มีเงินพากันสมัคร จะชำระหนี้หลวงให้สิ้นเชิงด้วยเห็นแก่ส่วนลด บางคนตัวเงินมีไม่พอถึงไปเที่ยวกู้เงินผู้อื่นมาเพิ่มเติมจนพอชำระหนี้ก็มี ได้เงินสดกว่า ๒๐๐,๐๐๐ บาท เวลานั้นยังไม่ใช้ธนบัตร ได้เงินบาททั้งนั้น ข้าพเจ้าต้องให้หาเรือลำหนึ่งบรรทุกเงินลงมาถวาย กรมพระนรา ฯ ก็ทรงยินดี........." และก็เป็นการบังเอิญอย่างแปลกประหลาดเมื่อรัฐบาลได้จัดตั้งสำนักงาน ก.ต.ภ. ขึ้น

มาในยามที่ประเทศกำลังพยายามหาเงินมาพัฒนาประเทศ ท่านประธาน ก.ต.ภ. ก็ได้แก่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย (ขณะนี้ผนวก ก.ต.ภ. ให้มารวมเป็น ก.ต.ป.)

ครั้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๐ พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติได้ทรงจัดการขอมหาอำมาตย์ตรี พระยาอินทรมนตรีศรีจันทรกุมาร (F.H.Giles) กับ นายดับลิยู. เอ. แกรแฮม จากรัฐบาลอินเดียมารับราชการในตำแหน่งผู้ตรวจการคลังตามหัวเมือง แล้วได้ส่งพระยาอินทรมนตรีไปตรวจการคลังมณฑลปราจีน และได้มีรับสั่งให้ตรวจการเดินสำรวจรางวัดที่นามณฑลปราจีนบุรีด้วย พระยาอินทรมนตรี ได้ทำรายงานการตรวจสำรวจรังวัดที่นาส่งเข้ามาถวายพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย ๆ ได้ทรงทราบรายงานนั้นแล้ว ทรงเห็นว่าพระยาอินทรมนตรี มีวุฒิในเรื่องที่ดินและการสรรพากร จึงทรงแต่งตั้งให้ **พระยาอินทรมนตรีเป็นเจ้ากรมสรรพากรนอก ขึ้นอยู่ในกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ**

ครั้นต่อมาเมื่อต้นปี พ.ศ. ๒๔๔๑ นายริเวตคาแวค (Chares James Rivet—Carwac) ที่ปรึกษากระทรวงพระคลังมหาสมบัติในสมัยนั้น ซึ่งต่อมาภายหลังได้เป็นอธิบดีกรมบาญชีกลาง ได้ทำรายงานกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงในเรื่องการสรรพากรยืดยาวมีใจความว่า ในเมืองทั้งปวง มีอินเดียเป็นต้น ซึ่งเขาได้จัดวางการคลังแลการสรรพากรเป็นหลักฐานลงระเบียบเรียบร้อยแล้วนั้น เขามีวิธีเป็นหลักอย่างหนึ่งว่า การสรรพากรคือการเก็บภาษีอากรให้อยู่ในมือเจ้าพนักงานพวกหนึ่ง การคลังหรือการรักษาเงินให้อยู่ในมือเจ้าพนักงานอีกพวกหนึ่ง สำหรับกำกับกันไม่ให้เจ้าพนักงานสองพวกนี้รวมกันเข้าได้เลย เพราะถ้ารวมกันแล้วจะตรวจสอบการทุจริตหากมีขึ้นได้ยาก แลว่าตามวิธีการปกครองของประเทศสยามนั้นเจ้าพนักงานที่เป็นเครื่องมือสำหรับเก็บเงินผลประโยชน์แผ่นดินทั้งปวง มีเจ้าพนักงานของกระทรวงมหาดไทยอยู่ในท้องที่แล้ว

คือ เจ้าเมือง อำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เพราะฉะนั้นควรแยกการสรรพากรเก็บผลประโยชน์แผ่นดินออกเป็นคนละพวกกับการคลังหรือการรักษาเงิน คือนายริเวตคาแวค เห็นว่า ควรแยกการสรรพากรไว้ในบังคับบัญชากระทรวงมหาดไทยเพื่อให้แยกออกเป็นเจ้าพนักงานพวกหนึ่งต่างหากจากเจ้าพนักงานคลัง พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงพระราชดำริเห็นชอบหลักการซึ่งนายริเวตคาแวคกราบบังคมนั้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ยก**กรมสรรพากรนอกมาขึ้นกระทรวงมหาดไทย** ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๔๒ มีหน้าที่จัดการเก็บภาษีอากรและผลประโยชน์แผ่นดินทั้งปวงในหัวเมืองนอกจากมณฑลกรุงเทพ ฯ (เว้นแต่การศุลกากร)

ในปี พ.ศ. ๒๔๔๑ ได้จัดตั้ง**กรมสรรพากรขึ้นในสังกัดอยู่ในกระทรวงนครบาล** มีมีสเตอร์เกรแฮม (W.A.Graham) เป็น**เจ้ากรมสรรพากรใน**เป็นคนแรก กระทรวงนครบาลในสมัยปกครองบังคับบัญชามีอยู่ ๗ เมือง คือ ๑. กรุงเทพ ฯ ๒. เมืองนนทบุรี ๓. เมืองสมุทรปราการ ๔. เมืองเขื่อนขันธ์ ๕. เมืองปทุมธานี ๖. เมืองธัญญบุรี ๗. เมืองมีนบุรี กรมสรรพากรในมีหน้าที่จัดการเก็บภาษีอากรและผลประโยชน์แผ่นดินทั้งปวงในมณฑลกรุงเทพ ฯ

ครั้นเมื่อวันที่ ๑ เมษายน ๒๔๕๘ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้โอนกรมสรรพากรในมาขึ้นกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ และเมื่อวันที่ ๒ กันยายน ๒๔๕๘ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้โอนกรมสรรพากรนอก มาขึ้นกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ และให้รวมกรมสรรพากรในกับกรมสรรพากรนอกเข้าเป็นกรมเดียวกันเรียกว่า "**กรมสรรพากร**" กับได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ พระยาอินทรมนตรีศรีจันทรกุมาร อธิบดีกรมสรรพากรนอก เป็นอธิบดีกรมสรรพากร **ตั้งแต่วันที่ ๒ กันยายน ๒๔๕๘** เช่นเดียวกัน

จึงเป็นอันว่า กรมสรรพากร ได้จัดตั้งขึ้นตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันนี้เป็นเวลาเกือบ ๕๗ ปีแล้ว

กรมสรรพากรเดิมตั้งสถานที่ทำการอยู่ถนนสี่พระยา ซึ่งต่อมากรมสรรพสามิตตั้งที่ทำการอยู่แทนเมื่อกรมสรรพากรได้ย้ายที่ทำการไปอยู่ท้ายหอรัษฎากรพิพัฒน์ในพระบรมมหาราชวัง ซึ่งเป็นที่ทำการกระทรวงการคลังในปัจจุบันนี้ เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ แต่เนื่องจากสถานที่ทำการของกรมสรรพากรที่หอรัษฎากรพิพัฒน์คับแคบไม่เพียงพอกับเจ้าหน้าที่ที่ได้เพิ่มมากขึ้น ซึ่งขณะนั้นรัฐบาลได้นำภาษีอากรใหม่ ๆ มาจัดเก็บหลายอย่าง เช่น ภาษีโรงเรือน ฯ เป็นต้น จึงได้ย้ายสถานที่ทำการไปเช่าอยู่ที่วังกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน (เก่า) ตำบลบ้านบาตร์ ซึ่งเป็นที่ทำงานขององค์การน้ำตาลไทยในปัจจุบันนี้ เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๓ และได้ย้ายมาอยู่ที่ทำการกรมสรรพากรที่สร้างใหม่ที่สพานเสี้ยว เมื่อวันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๔๙๖ ซึ่งเป็นที่ทำการอยู่ในขณะนี้

เมื่อพระยาอินทรมนตรี ฯ อธิบดีกรมสรรพากรคนแรกได้ดำรงตำแหน่งอยู่เป็นเวลา ๑๕ ปี ได้ออกจากราชการฐานสูงอายุ เมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๒ หม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไชยันต์ (พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าวิวัฒนไชย) ปลัดทูลฉลองกระทรวงพระคลังมหาสมบัติได้ย้ายมาดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมสรรพากรแทนเมื่อวันที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๔ เมื่อหม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไชยันต์ได้ย้ายไปดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศุลกากรแล้ว ทางการจึงได้ย้ายหม่อมเจ้าวิมวาทิตย์ ระพีพัฒน์ ปลัดทูลฉลองกระทรวงเศรษฐการ มาดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมสรรพากร เมื่อวันที่ ๒๗ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๘ ต่อมาหม่อมเจ้าวิมวาทิตย์ ระพีพัฒน์ ได้ย้ายไปดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศุลกากร ทางการจึงได้ย้ายหลวงอาจพิศาลกิจ ทูตการคลัง กระทรวงการคลัง มาดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมสรรพากร เมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๑ ต่อมาหลวงอาจพิศาลกิจได้ย้ายไปเป็นที่ปรึก-

ษากระทรวงการคลัง ทางการจึงได้แต่งตั้งนายหิรัญ สูตะบุตร รองอธิบดีกรมสรรพากร ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมสรรพากร เมื่อวันที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๔๙๘ อนึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่า เมื่อนายหิรัญ สูตะบุตร ได้เข้ามาดำรงตำแหน่งอธบดีกรมสรรพากรแล้ว นายหิรัญ สูตะบุตร ได้กล่าวคำปราศรัยแก่ข้าราชการกรมสรรพากรเนื่องในโอกาสที่เข้ารับตำแหน่งอธิบดีกรมสรรพรกร ณ ห้องประชุมกรมสรรพากร เมื่อวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๔๙๘ เป็นทำนองแถลงนโยบายหรือให้คำปฏิญญามีสาระสำคัญ ๕ ประการดังต่อไปนี้คือ.–

๑. จะปราบคอร์รับชั่นโดยเด็ดขาด

๒. เก็บภาษีให้ได้ผลดีที่สุด โดยไม่เพิ่มภาระภาษีแก่ประชาชน

๓. ต้องมีการเก็บภาษีที่ดี คือกฎหมายดี วิธีดำเนินการดี และเจ้าพนักงานดี

๔. ต้องปฏิบัติการตามมติมหาชน

๕. ข้าราชการสรรพากรที่ประพฤติตนดีและปฏิบัติงานเป็นผลดีแต่ประเทศชาติมากต้องได้รับความดีความชอบมากและก่อนผู้อื่น

เมื่อนายหิริญ สูตะบุตรได้ถึงแก่อนิจจกรรมเมื่อวันที่ ๒๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๑ นายเยื่อ สุสายัณห์ อธิบดีกรมบัญชีกลางได้ย้ายมาดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมสรรพากรเมื่อวันที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๑๑ ครั้นเมื่อนายเยื่อ สุสายันห์เกษียณอายุเมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๑๕ นายพิพัฒน์ โปษยานนท์ รองอธิบดีกรมสรรพากร ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมสรรพากร เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๑๕ และดำรงตำแหน่งอยู่ในปัจจุบันนี้

หน้าที่และลักษะงานของกรมสรรพากร

กรมสรรพากรเป็นกรมใหญ่กรมหนึ่งซึ่งตั้งมาช้านานเป็นเวลา ๕๗ ปีแล้ว มีหน้าที่จัดเก็บภาษีอากรและสาขาอยู่ทั่วราชอาณาจักร ได้จัดเก็บผลประโยชน์ทวี

ขึ้นจนได้เป็นทุนสำหรับจัดการทำนุบำรุงบ้านเมืองรุ่งเรืองเป็นลำดับมา ภาษีอากรในสมัยก่อนวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ คือก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองซึ่งกรมสรรพากรจัดเก็บมีอยู่ ๑๗ ประเภทคือ.–

๑. อากรค่านา (Pdddy Land Tax)
๒. อากรสวนใหญ่ (Orchard Tax)
๓. ภาษีค่าที่ไร่อ้อย (Sugar Cane Plantation Tax)
๔. ภาษีไร่ยาสูบ (Tobacco Plantation Tax)
๕. อากรสมพัตสร (Garden Tax)
๖. อากรสวนจาก (Attap Plantation Tax)
๗. ภาษีต้นตาลโตนด (Toddy Palm Tax)
๘. อากรนาเกลือ (Salt Field Tax)
๙. อากรค่าที่สวน (Some Sorts of OrchardTax)
๑๐. ภาษีโรงร้าน (House Land Shop Tax)
๑๑. ภาษีโรงเรือนและที่ดิน (House and Land Tax)
๑๒. ภาษีเงินเดือน (Salary Tax)
๑๓. อากรค่าน้ำ (Flishing Tax)
๑๔. อากรฟองเตา (Turtle's egg Tax)
๑๕. อากรรังนก (Birds' nest Tax)
๑๖. อากรการฆ่าสัตว์ (SLuaughter Tax)
๑๗. ภาษีรัชชูปการ (Capitation Tax)

ประเภทภาษีอากรที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่า ในสมัยที่กล่าวนี้ส่วนใหญ่ได้ถือเอาที่ดินและสิ่งปลูกสร้างเป็นหลักในการจัดเก็บภาษีอากร ภาระภาษีส่วนใหญ่จึงตกหนักอยู่แก่เกษตรกร ภาษีรัชชูปการซึ่งเก็บจากชายฉกรรจ์

เป็นหลักสำคัญ ภาษีอากรที่จัดว่าเป็นภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ นี้เมื่อสรุปแล้วมีหลักการเก็บจาก

๑. จำนวนพื้นที่ดินที่ใช้ในการเพาะปลูกหรือประกอบการเกษตร ตลอดถึงการทำนาเกลือ

๒. จำนวนต้นไม้ตามพิกัดซึ่งปลูกไว้ในที่สวน

๓. โรงร้านหรือโรงเรือนที่ให้เช่าหรือใช้ประกอบการค้าหรือการอุตสาหกรรม

เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้วจึงได้ค่อย ๆ ยกเลิกไป และยกเลิกไปหมดสิ้น เมื่อได้ประกาศใช้ประมวลรัษฎากรโดยพระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติประมวลรัษฎากร พุทธศักราช ๒๔๘๑ ปัจจุบันนี้คงเก็บอยู่เพียงประเภทเดียว คือ ภาษีโรงเรือนและที่ดิน ซึ่งจัดเก็บอยู่แต่ในเขตเทศบาลและได้โอนให้เทศบาลเป็นผู้จัดเก็บเป็นรายได้ของเทศบาลเอง ไม่นำเข้างบประมาณแผ่นดินมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๙ ตามพระราชบัญญัติปันรายได้บำรุงเทศบาล พุทธศักราช ๒๔๗๙ และพระราชบัญญัติรายได้เทศบาล พ.ศ. ๒๔๙๗ ตามลำดับ ต่อมาเมื่อได้ตราพระราชบัญญัติสุขาภิบาล พ.ศ. ๒๔๙๖ ขึ้นแล้ว ก็ได้ตราพระราชบัญญัติรายได้สุขาภิบาล พ.ศ. ๒๔๙๘ ให้สุขาภิบาลจัดเก็บภาษีโรงเรือนและที่ดินในเขตสุขาภิบาลเป็นรายได้สุขาภิบาล

การปรับปรุงภาษีอากรให้เป็นธรรมแก่สังคมในสมัยนั้น รัฐบาลได้ถือหลักโดยคำนึงถึงความสามารถในการเสียภาษีของราษฎรตามส่วนซึ่งราษฎรจะเสียได้ หลักในเรื่องความแน่นอน หลักความสะดวก และหลักประหยัดค่าใช้จ่าย กับได้คำนึงถึงความรู้สึกของประชาชนในทางการเมืองเป็นสิ่งประกอบการพิจารณา การปรับปรุงภาษีอากรนั้นในเบื้องแรกได้จัดทำเป็นกฎหมายในรูปประมวลกฎหมายเรียกว่า **ประมวลรัษฎากร** ประกาศใช้โดยพระราชบัญญัติให้ใช้บท

บัญญัติแห่งประมวลรัษฎากร พุทธศักราช ๒๔๘๑ เดิมมีอยู่ ๔ ลักษณะคือ.-

ลักษณะ ๑ ข้อความเบื้องต้น

ลักษณะ ๒ ภาษีอากรฝ่ายสรรพากร

หมวด ๑ บทเบ็ดเสร็จทั่วไป

หมวด ๒ วิธีการเกี่ยวแก่ภาษีอากรประเมิน

หมวด ๓ ภาษีเงินได้

หมวด ๔ ภาษีโรงค้า

หมวด ๕ ภาษีการธนาคาร การเครดิตฟองซิเอร์ การออมสิน และการประกันภัย

หมวด ๖ อากรแสตมป์

หมวด ๗ อากรมหรสพ

ลักษณะ ๓ เงินช่วยบำรุงท้องที่

ลักษณะ ๔ เงินช่วยการประถมศึกษา

ต่อมาได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมรวม ๒๔ ครั้ง โดยพระราชกำหนด ๒ ครั้ง โดยพระราชบัญบัติ ๒๐ ครั้ง และโดยประกาศของคณะปฏิวัติอีก ๑ ครั้ง

๑. พ. ร. บ. แก้ไขเพิ่มเติมประมวลรัษฎากร พุทธศักราช ๒๔๘๒

๒. ,, ,, ,, (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๔๘๓

๓. ,, ,, ,, (ฉบับที่ ๓) พุทธศักราช ๒๔๘๕

๔. ,, ,, ,, (ฉบับที่ ๔) พุทธศักราช ๒๔๘๕

๕. ,, ,, ,, (ฉบับที่ ๕) พ.ศ. ๒๔๘๙

๖. ,, ,, ,, (ฉบับที่ ๖) พ.ศ. ๒๔๙๐

๗. ,, ,, ,, (ฉบับที่ ๗) พ.ศ. ๒๔๙๐

๘. ,, ,, ,, (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๔๙๔

๙. ,, ,, ,, (ฉบับที่ ๙) พ.ศ. ๒๔๙๕

๑๐. ,, ,, ,, (ฉบับที่ ๑๐) พ.ศ. ๒๔๙๖

๑๑. ,, ,, ,, (ฉบับที่ ๑๑) พ.ศ. ๒๔๙๗

๑๒. ,, ,, ,, (ฉบับที่ ๑๒) พ.ศ, ๒๔๙๗

๑๓. ,, ,, ,, (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๐๑

พระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมประมวลรัษฎากร พ.ศ. ๒๕๐๑

๑๔. ,, ,, ,, (ฉบับที่ ๑๔) พ.ศ. ๒๕๐๑

๑๕. ,, ,, ,, (ฉบับที่ ๑๕) พ.ศ. ๒๕๐๒

๑๖. ,, ,, ,, (ฉบับที่ ๑๖) พ.ศ. ๒๕๐๒

๑๗. ,, ,, ,, (ฉบับที่ ๑๗) พ.ศ. ๒๕๐๒

๑๘. ,, ,, ,, (ฉบับที่ ๑๘) พ.ศ. ๒๕๐๔

๑๙. ,, ,, ,, (ฉบับที่ ๑๙) พ.ศ. ๒๕๐๘

๒๐. ,, ,, ,, (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๑๓

๒๑. ,, ,, ,, (ฉบับที่ ๒๐) พ.ศ. ๒๕๑๓

ประกาศของคณะประฏิวัติฉบับที่ ๒๐๖ ลงวันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๑๕

นอกจากประมวลรัษฎากรแล้ว ยังมีภาษีอากรที่กรมสรรพากรจัดเก็บโดยพระราชบัญญัติซึ่งเป็นเอกเทศอีก ๒ ประเภท คือ อากรการฆ่าสัตว์ โดยพระราชบัญญัติอากรการฆ่าสัตว์ พุทธศักราช ๒๔๘๘ และ อากรรังนกอีแอ่น โดยพระราชบัญญัติอากรรังนกอีแอ่น พุทธศักราช ๒๔๘๒ โดยเฉพาะอากรฆ่าสัตว์ต่อมาได้โอนไปให้เทศบาลจัดเก็บโดยพระราชบัญญัติรายได้เทศบาล พ.ศ. ๒๔๙๗ และ โอนไปให้สุขาภิบาลจัดเก็บ โดยพระราชบัญญัติรายได้สุขาภิบาลพ.ศ. ๒๔๙๘ กับได้โอนไปให้จังหวัดจัดเก็บ โดยพระราชกฤษฎีการายได้จังหวัด (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๐๑ ฉะนั้น ในปัจจุบันนี้ภาษีอากรที่กรมสรรพากรจัดเก็บจึงมีดังนี้.–

๑. ภาษีเงินได้ (Income Tax)

ก. ภาษีเงินได้ซึ่งเก็บจากบุคคลธรรมดา (Individual Income Tax)

ข. ภาษีเงินได้ซึ่งเก็บจากบริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล (Company and juristic Partnership Income Tax)

๒. ภาษีการค้า (Business Tax)

ส่วนภาษีป้าย (Signboard Tax) นั้น ภาษีนี้เทศบาลและองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นอื่นเป็นผู้จัดเก็บตามพระราชบัญญัติรายได้เทศบาล พ.ศ. ๒๔๙๗ สุขาภิบาลเป็นผู้จัดเก็บตามพระราชบัญญัติรายได้สุขาภิบาล พ.ศ. ๒๔๙๘

๓. อากรแสตมป์ (Stamp Duty)

๔. อากรมหรสพ (Entertainments Tax)

ภาษีบำรุงท้องที่ (Local Developments Tax) ภายในเขตเทศบาล เทศบาลเก็บเอง ส่วนองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นอื่นก็จัดเองเช่นเดียวกัน

๕. อากรรังนกอีแอ่น (Birdsnest Tax)

เป็นอันว่าภาษีอากรที่กรมสรรพากรจัดเก็บ และนำเงินเข้างบประมาณนั้นมีเพียง ๕ ประเภทเท่านั้น นอกจากนี้กรมสรรพากรยังได้รับมอบให้จัดเก็บภาษีการค้าและอากรมหรสพในส่วนที่เป็นรายได้ของเทศบาล สุขาภิบาล และจังหวัดอีกด้วย ระบบภาษีปัจจุบันได้กระจายภาระภาษีแก่บุคคลทั่วไปตามความสามารถและรายได้ของบุคคลยิ่งกว่า และเป็นธรรมแก่สังคมยิ่งกว่าสมัยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

งานของกรมสรรพากรในปัจจุบันนี้แบ่งออกเป็นกอง ๆ โดยถือประเภทภาษีอากรเป็นหลักในการแบ่งงานของกองและอื่น ๆ แต่เมื่อกล่าวถึงลักษณะของงานกรมสรรพากรโดย **เนื้อแท้** แล้ว เราอาจแบ่งออกกล่าวได้ดังนี้คือ.–

๑. การยื่นรายการหรือการขอเสียภาษีอากร ภาษีอากรที่กรม

สรรพากรจัดเก็บอยู่ในขณะนี้บางประเภทกฎหมายได้กำหนดให้มีการยื่นรายการเพื่อเสียภาษี จึงจะได้ทราบว่าผู้ต้องเสียภาษีอากรจะต้องเสียเท่าใด เช่น ภาษีการค้า ภาษีเงินได้ เป็นต้น บางประเภทไม่ได้กำหนดให้ยื่นรายการ แต่กำหนดให้เสียภาษีอากรได้เลยตามจำนวนที่จะต้องเสีย เช่น อากรแสตมป์ และอากรมหรสพเป็นต้น งานขั้นนี้เป็นงานขั้นแรกหรือเบื้องต้นของงานกรมสรรพากรในการจัดเก็บภาษีอากร

๒. **การตรวจสอบ** เมื่อได้มีการยื่นรายการเพื่อเสียภาษีอากรแล้ว เจ้าหน้าที่จะต้องตรวจสอบการปฏิบัติในขั้นแรกนั้นว่า เป็นการถูกต้องครบถ้วนตามความเป็นจริงหรือบริบูรณ์ หรือไม่อย่างไร ถ้าปรากฏว่าไม่ถูกต้องตามความจริงหรือไม่บริบูรณ์ ก็จะได้จัดการแก้ไขและหรือเรียกเก็บภาษีอากรเพิ่มเติมเสียให้ถูกต้องครบถ้วน เพื่อมิให้มีการรั่วไหล หลีกเลี่ยงหรือมีการตกหล่น

๓. **การเก็บภาษีอากร** การเก็บภาษีอากรจะต้องจัดเก็บให้เป็นธรรมตามกฎหมายและตามระเบียบแบบแผนที่ทางการได้กำหนดไว้ ที่ว่าเก็บภาษีอากรให้เป็นธรรมตามกฎหมายนั้น หมายความว่า กฎหมายภาษีอากรของกรมสรรพากรได้บัญญัติให้เก็บภาษีอากรจากอะไร ใครเป็นผู้เสีย เสียอย่างไร เสียเมื่อใด และเสียในอัตราเท่าใด ก็จะต้องปฏิบัติจัดเก็บให้เป็นไปตามนั้นโดยเคร่งครัด มิให้เป็นการลุ่ม ๆ ดอน ๆ ขาด ๆ เกิน ๆ กฎหมาย ส่วนที่ว่าเก็บภาษีอากรให้เป็นไปตามระเบียบแบบแผนนั้น หมายความว่า การปฏิบัติจัดเก็บภาษีอากรแต่ละประเภทนั้น นอกจากจะมีกฎหมายบัญญัติไว้แล้ว ในรายละเอียดปลีกย่อยหรือทางปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ ซึ่งกรมสรรพากรหรือกระทรวงการคลังได้วางระเบียบไว้อย่างไรแล้ว ก็จะต้องปฏิบัติให้เป็นไปตามระเบียบแบบแผนนั้นโดยเคร่งครัด เช่น ระเบียบของกระทรวงการคลังได้วางไว้ว่า ในการรับชำระภาษีอากรนั้นเมื่อมีผู้มาขอเสีย เจ้าหน้าที่จะต้องอำนวยความสะดวกให้โดยรีบรับชำระทันทีโดย

อย่าให้ผู้ชำระต้องเสียเวลารอนานและรู้สึกเบื่อหน่าย ถ้าผู้ชำระมีเป็นจำนวนมากจะรับชำระให้เสร็จไปโดยรวดเร็วไม่ได้ ก็ให้เสนอผู้บังคับบัญชาสั่งเจ้าหน้าที่แผนกอื่นมาช่วย การเรียกหลักฐานจากผู้ชำระ เช่น ให้นำใบเสร็จปีเก่ามาแสดงก่อนรับเงินเพื่อสะดวกแก่ตนในการชำระ เป็นสิ่งไม่พึงกระทำ เพราะหลักฐานอย่างอื่นของทางราชการมีอยู่แล้ว ดังนี้เป็นต้น ก็จะต้องปฏิบัติให้เป็นไปตามนั้น

๔. การปฏิบัติการทางบัญชี การเก็บรักษาและการนำเงินส่งคลัง เงินภาษีอากรที่เก็บได้แล้วเจ้าหน้าที่จะต้องนำลงบัญชีตามระเบียบที่วางไว้และเก็บรักษาเงินที่เก็บได้ไว้ในที่ที่ปลอดภัยและมั่นคงมิให้เป็นอันตรายสูญหายไป อนึ่งเงินเก็บได้นี้จะต้องนำส่งหรือนำฝากคลังทุกบาททุกสตางค์ จะกันเอาไว้ใช้จ่ายหรือยักยอกเป็นอาณาประโยชน์ส่วนตนหาได้ไม่

๕. การตรวจตัดปีเงินผลประโยชน์ การดำเนินการในขั้นนี้มีความสำคัญต่อราชการสรรพากรมาก การที่ต้องมีการตรวจตัดปีก็เพราะ

(๑) เพื่อเป็นการพิสูจน์ให้ได้ทราบว่า การปฏิบัติราชการของเจ้าหน้าที่สรรพากรในอำเภอหรือกิ่งอำเภอภายในระยะเวลาที่ล่วงมาแล้ว จนถึงวันที่ตรวจตัดปีนั้นว่า ได้ปฏิบัติถูกต้องตามระเบียบแบบแผนหรือละเลยกิจการที่ควรกระทำอย่างใด

(๒) เพื่อป้องกันการทุจริต

(๓) เมื่อเจ้าหน้าที่ผู้ใดกระทำความบกพร่องทุจริตในการปฏิบัติจัดเก็บเงินผลประโยชน์ ก็จะได้รีบแก้ไขดำเนินการให้เป็นผลดีแก่ราชการ

๒. ทำไมจึงต้องเสียภาษีอากร

ข้าพเจ้าไม่จำเป็นที่จะต้องนำกฎของ วากเนอร์ นักเศรษศาสตร์ชาวเยอรมันที่ว่า "รัฐย่อมมีความโน้มเอียงอยู่เป็นนิจในการก่อตั้งสาธารณกิจขึ้นใหม่

สาธารณกิจใดที่รัฐมีอยู่ก็ปรับปรุงสร้างเสริมให้ดีขึ้น" หรือโอมาคัยยัม นักปราชญ์ชาวอิหร่านที่กล่าวว่า "ใครว่าอำนาจเป็นสิ่งประเสริฐ ใครว่าสวรรค์เป็นที่บรมสุขก็ช่างเขา เราว่าเงินดีกว่า ดูแต่ดอกกุหลาบซิ จะงามเปล่งปลั่งก็ที่เกษรทอง เมื่อเกษรทองร่วงแล้วดอกกุหลาบก็หมดงาม คนเราถุงเงินขาด ความหวังอะไรในโลกนี้ก็อันตรธานสิ้น" ซึ่งรัฐก็เช่นเดียวกันก็ต้องมีเงินทองมาจับจ่ายใช้สอยในสาธารณกิจของรัฐเช่นเดียวกัน หรือของนักปราชญ์ราชบัณฑิตคนอื่นใดมาอธิบาย เพราะข้าพเจ้าเห็นว่ายังไม่ทราบซึ้งถึงใจพอ ข้าพเจ้าขออัญเชิญประกาศพระบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระองค์ทรงเป็นนักปราชญ์ของประเทศไทย จนกระทั่งชาวต่างประเทศสรรเสริญในพระปรีชาสามารถ เช่น วิลเลี่ยมยอห์นบัตะวัด เจ้าเมืองสิงคโปร์ในสมัยนั้นได้มีจดหมายถึงเจ้าพระยาพระคลัง มาเพื่อแสดงความยินดี และมาถวายพระพรเมื่อเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ ในปี พ.ศ. ๒๓๙๔ ความตอนหนึ่งในจดหมายฉบับนั้นมีว่า "ข้า ฯ เห็นว่าพระองค์ท่านทรงพระสติปัญญาเรียนรู้ศิลปศาสตร์วิทยาการต่าง ๆ เป็นสำคัญมั่นคงว่า พระองค์ท่านได้ครองราชสมบัติเป็นใหญ่ในเมืองไทยแล้ว ไพร่ฟ้าประชาราษฎรและลูกค้าวานิชในต่างประเทศก็จะได้มีความสุขมากขึ้นกว่าแต่ก่อน ข้าฯ เห็นว่าจะเกิดศักราชใหม่ เมืองไทยจะรุ่งเรือง........." คำอธิบายนั้นมีข้อความดังต่อไปนี้ "........เมื่อจะปกครองรักษาท่านทั้งปวงให้พ้นอุปัทวันตราย คือ ต้องโจรผู้ร้ายและก้ำเกินกันต่าง ๆ และภัยอื่น ๆ เป็นอันมากอยู่ดังนี้แล้ว แต่พระองค์เดียวไม่มีกำลังผู้อื่นช่วยเป็นที่ปรึกษาคิดอ่าน และพลโยธาทวยหาญที่เป็นกำลังจะปราบปรามศัตรูและพวกพาลผู้ร้ายต่าง ๆ ก็ดี ไม่มีพระราชทรัพย์พอใช้ในที่จะพระราชทานเบี้ยหวัดรางวัลแก่ผู้ช่วยในราชการแผ่นดินและโยธาทวยหาญ และจะจับจ่ายในการงานสร้างถิ่นถานต่าง ๆ และเครื่องศาสตราวุธเป็นเครื่องรักษาแผ่นดินนั้นก็ดีแล้ว จะรักษาปกครองท่านทั้งปวงไปได้หรือ ฯ ก็ภาษีอากรต่าง ๆ

ซึ่งเรียกเป็นส่วนหลวงตามพิกัดที่ควร ๑๐ ลดบ้าง ๑๒ ลดบ้าง ๑๕ ลดบ้าง แต่ผู้ประกอบการทำมาหากินนั้น ๆ ก็ทราบพระราชหฤทัยอยู่แล้วว่า ท่านทั้งปวงไม่พอใจเสีย แต่ถ้าจะให้ยกเลิกเสียหมดตามประสงค์ของท่านทั้งปวง ก็จะได้สิ่งใดมาจับจ่ายทำนุบำรุงในการแผ่นดินเล่า มิใช่ว่ามีราชฤทธิจะทรงอธิฐานให้ฝนแก้วเจ็ดประการตกลงมาเต็มบ้านเต็มเมืองได้เหมือนพระเวสสันดร โดยถ้าจะให้ทำฝนแก้วเจ็ดประการตกลงมาทั่วทั้งบ้านเมืองได้ เมื่อนั้นแก้วเจ็ดประการก็จะเหมือนหญ้าและใบไม้ จะซื้อขายกันไม่ได้ก็จะต้องร้องหาสิ่งอื่นมาใช้แทนเงินทองดอกกระมัง.........”

ในเรื่องจัดการแก้ไขปรับปรุงภาษีอากรในรัชกาลของพระองค์ท่านนั้น นอกจากมุ่งที่จะให้ได้เงินภาษีอากรแล้ว ยังเพื่อเกื้อหนุนการทำมาหากินของราษฎรอีกด้วย ซึ่งจะได้พบเห็นในหมายประกาศในรัชกาลที่ ๔ มีคติอยู่ ๒ ประการ คือ

๑. “ภาษีจะมีกำไร ก็เพราะราษฎรทำมาหากินคล่องโดยสะดวก”

๒. “ราษฎรทั้งปวงเล่าก็ยอมเสียภาษีแต่โดยดีทุกประการเป็นอันช่วยราชการแผ่นดิน ซึ่งเป็นที่พึ่งของท่านทั้งปวง”

อนึ่งโดยที่การเสียภาษีนี้ถือว่าเป็นหน้าที่ของพลเมืองทุกคน ข้าพเจ้าใคร่จะขออัญเชิญพระราชหัตถ์เลขาของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงเจ้าพระยายมราช เมื่อ ร.ศ. ๑๓๑ มาเพื่อให้เห็นว่าพระองค์ได้ทรงเสียสละในเรื่องภาษีอากรให้แก่รัฐบาลเป็นประการใด ทั้งนี้ เพื่อเป็นเยี่ยงอย่างแก่ผู้ต้องเสียภาษีอากรทั่วไป ซึ่งมีข้อความดังต่อไปนี้ “—... ด้วยแต่ก่อน ๆ มา การเก็บภาษีที่ดินและโรงร้าน กรมพระคลังข้างที่ไม่เคยเสียให้กับเจ้าพนักงานสรรพากรเลย บัดนี้ ฉันมาไตร่ตรองดูเห็นว่า ทรัพย์สมบัติของฉันทั้งหลายที่เป็นส่วนตัวก็เท่ากับเป็นทรัพย์สินของคนธรรมดาคนหนึ่ง แต่เหตุใดฉันมาเอาเปรียบแก่คน

ทั่ว ๆ ไป ซึ่งดูเป็นการไม่สมควรเลย ส่วนผู้อื่นจะไปเก็บเอาจากเขา ของ ๆ ตัวฉันเองก็ดกันเอาไว้ เพราะคนธรรมดาทั่ว ๆ ไป ใครมีทรัพย์สมบัติเป็นที่ดิน หรือโรงร้านเมื่อถึงคราวที่เจ้าพนักงานจะเก็บภาษี เขาก็ต้องเสียภาษีให้กับเจ้าพนักงานตามส่วนมากและน้อยของทรัพย์สมบัติที่เขามีอยู่ ตัวฉันเองถ้านอกจากในทางราชการแล้วฉันก็ถือว่าฉันเป็นคนธรรมดาคนหนึ่ง ทรัพย์สมบัติของฉันที่มีอยู่ก็นับว่าเป็นส่วนมาก ถ้ารัฐบาลจะแบ่งประโยชน์ของฉันที่ได้มาจากทรัพย์สินทั้งหมดนั้นบ้าง ฉันก็มีความยินดีเต็มใจที่จะเฉลี่ยให้เป็นการอุดหนุนชาติและบ้านเมืองอย่างคนสามัญด้วยเช่นกัน เพราะฉะนั้นตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ขอให้เจ้าพระยายมราชเก็บภาษีอากรในที่ดินและโรงร้าน ซึ่งนับว่าเป็นส่วนตัวฉันเอง อย่างที่ได้เคยเก็บมาจากที่อื่นทั่วไปนั้น .....“

พุทธภาษิตที่พอจะยกขึ้นมากล่าวเกี่ยวกับเรื่องนี้มีอยู่ว่า

“มตฺตาสุขปริจฺจาคา ปสฺเส เจ วิปุลํ สุขํ

จเช มตฺตาสุขํ ธีโร สมฺปสฺสํ วิปุลํ สุขํ”

ซึ่งแปลว่า “ถ้าพึงเห็นความสุขอันกว้างขวาง เพราะยอมเสียสละความสุขส่วนน้อย ผู้มีปัญญาเล็งเห็นความสุขอันกว้างขวาง ก็ควรเสียสละความสุขส่วนน้อยเสีย”

๓. หลักการและวิธีการจัดเก็บภาษีอากรฝ่ายสรรพากร และที่ฝ่ายสรรพากรเคยจัดเก็บ

ภาษีอากรฝ่ายสรรพากรนั้นหมายถึงภาษีอากรอะไรบ้าง ภาษีอากรฝ่ายสรรพากรนอกจากจะหมายถึงภาษีอากรที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ และการควบคุมของกรมสรรพากรตามประมวลรัษฎากร ซึ่งได้แก่ภาษีเงินได้เก็บจากบุคคลธรรมดา ภาษีเงินได้เก็บจากบริษัทและห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล ภาษีการค้า อากรแสตมป์และ

อากรมหรสพแล้ว ยังหมายความถึงภาษีอากรที่จัดเก็บตามพระราชบัญญัติซึ่งเป็นเอกเทศด้วย ซึ่งได้แก่อากรรังนกอีแอ่น นอกจากนี้กรมสรรพากรยังได้รับมอบให้จัดเก็บรายได้เทศบาล รายได้สุขาภิบาล รายได้จังหวัดในส่วนที่เกี่ยวกับภาษีการค้าและอากรมหรสพอีกด้วย ส่วนภาษีอากรที่กรมสรรพากรเคยจัดเก็บอยู่ก่อนนั้นได้แก่ภาษีโรงเรือนและที่ดิน ภาษีบำรุงท้องที่ ภาษีป้าย อากรฆ่าสัตว์และอากรการประมง

ภาษีอากรทุกประเภทย่อมจะต้องมีหลักการและวิธีการจัดเก็บ คือ

หลักการ

๑. เก็บจากอะไร (เอาอะไรเป็นหลักฐานในการจัดเก็บ)

๒. เก็บจากใคร (หมายความว่าใครมีหน้าที่เสีย)

วิธีการจัดเก็บ

๑. เก็บอย่างไร (ทำอย่างไรจึงจะได้เงินภาษี)

๒. เก็บเมื่อใด

๓. อัตราเท่าใด

ถ้าท่านเข้าใจหลักการและวิธีการจัดเก็บภาษีอากรทุกภาษีอากรแล้ว ก็เท่ากับว่าท่านได้ถึงหัวใจของภาษีอากรทุกประเภทแล้ว ส่วนรายละเอียดนอกเหนือไปจากนี้ เป็นเรื่องที่ท่านที่สนใจจะต้องไปศึกษาหาความรู้เอาเอง

๑. ภาษีเงินได้

ก. ภาษีเงินได้เก็บจากบุคคลธรรมดา

หลักการ

ภาษีเงินได้ประเภทนี้ เก็บจากเงินได้พึงประเมิน ซึ่งหมายความว่าเงินได้อันเข้าลักษณะต้องเสียภาษีเงินได้ และหมายความรวมตลอดถึงทรัพย์สินหรือประ-

โยชน์อย่างอื่นที่ได้รับซึ่งอาจคิดคำนวนได้เป็นเงิน

เงินได้พึงประเมินจำแนกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ๘ ประเภท ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ประเภทที่ ๑

เงินได้เนื่องจากการจ้างแรงงานไม่ว่าจะเป็นเงินเดือน ค่าจ้าง เบี้ยเลี้ยง โบนัส เบี้ยหวัด บำเน็จ บำนาญ เงินค่าเช่าบ้าน เงินที่คำนวณได้จากมูลค่าของการได้อยู่บ้านซึ่งนายจ้างให้อยู่โดยไม่เสียค่าเช่า เงินที่นายจ้างออกให้เป็นค่าภาษีเงินได้หรือภาษีอากรอื่น เงินที่นายจ้างจ่ายชำระหนี้ใด ๆ ซึ่งลูกจ้างมีหน้าที่ต้องชำระ และเงิน ทรัพย์สินหรือประโยชน์ใด ๆ บรรดาที่ได้เนื่องจากการจ้างแรงงานนั้น

ประเภทที่ ๒

เงินได้เนื่องจากหน้าที่หรือตำแหน่งงานที่ทำ หรือจากการรับทำงานให้ไม่ว่าจะเป็นค่าธรรมเนียม ค่านายหน้า ค่าส่วนลด เงินอุดหนุนในงานที่ทำ เบี้ยประชุม บำเหน็จ โบนัส เงินค่าเช่าบ้าน เงินที่คำนวณได้จากมูลค่าของการได้อยู่บ้านที่ผู้จ่ายเงินได้ให้อยู่โดยไม่เสียค่าเช่า เงินที่ผู้จ่ายเงินได้ออกให้เป็นค่าภาษีเงินได้หรือภาษีอากรอื่น เงินที่ผู้จ่ายเงินได้จ่ายชำระหนี้ใด ๆ ซึ่งผู้มีเงินได้มีหน้าที่ต้องชำระ และเงิน ทรัพย์สิน หรือประโยชน์ใด ๆ บรรดาที่ได้เนื่องจากหน้าที่หรือตำแหน่งงานที่ทำ หรือจากการรับทำงานให้นั้น ไม่ว่าหน้าที่หรือตำแหน่งงานหรืองานที่รับทำให้นั้นเป็นการประจำหรือชั่วคราว

ประเภทที่ ๓

ค่าแห่งกู๊ดวิลล์ ค่าแห่งลิขสิทธิ์ หรือสิทธิอย่างอื่น เงินปีหรือเงินได้มีลักษณะเป็นเงินรายปีอันได้มาจากพินัยกรรม นิติกรรมอย่างอื่น หรือคำพิพากษาของศาล

ประเภทที่ ๔

เงินได้ที่เป็น

(ก) ดอกเบี้ยจากพันธบัตร หุ้นกู้ เงินกู้ยืม จำนำ จำนองหรือเงินฝาก

(ข) เงินปันผล เงินส่วนแบ่งของกำไร หรือประโยชน์ใดที่ได้จากบริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล

(ค) เงินโบนัสที่จ่ายแก่ผู้ถือหุ้น หรือผู้เป็นหุ้นส่วนในบริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล

(ง) เงินลดทุนของบริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล เฉพาะส่วนที่จ่ายไม่เกินกว่ากำไรและเงินที่กันไว้รวมกัน

(จ) เงินเพิ่มทุนของบริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล ซึ่งตั้งจากกำไรที่ได้มาหรือเงินที่กันไว้รวมกัน

(ฉ) ผลประโยชน์ที่ได้จากการที่บริษัท หรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลควบเข้ากันหรือรับช่วงกันหรือเลิกกัน ซึ่งตีราคาเป็นเงินได้เกินกว่าเงินทุน

(ช) ผลประโยชน์ที่ได้จากการโอนหุ้น หรือโอนการเป็นหุ้นส่วนซึ่งตีราคาเป็นเงินได้เกินกว่าที่ลงทุน

ประเภทที่ ๕

เงินหรือประโยชน์อย่างอื่นที่ได้เนื่องจาก

(ก) การให้เช่าทรัพย์สิน

(ข) การผิดสัญญาเช่าซื้อทรัพย์สิน

(ค) การผิดสัญญาซื้อขายเงินผ่อน ซึ่งผู้ขายได้รับคืนทรัพย์สินที่ซื้อขายนั้นโดยไม่ต้องคืนเงินหรือประโยชน์ที่ได้รับไว้แล้ว

ในกรณี (ก) ถ้าเจ้าพนักงานประเมินมีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้มีเงินได้แสดงเงินได้ต่ำไป ไม่ถูกต้องตามความเป็นจริง เจ้าพนักงานประเมินมีอำนาจประเมินเงินได้นั้นตามจำนวนเงินที่ทรัพย์สินนั้นสมควรให้เช่าได้ตามปกติ และให้ถือว่าจำนวนเงินที่ประเมินนี้ เป็นเงินได้พึงประเมินของผู้มีเงินได้ ในกรณีนี้จะอุทธรณ์การประเมินก็ได้ ทั้งนี้ให้นำบทบัญญัติว่าด้วยการอุทธรณ์ตามส่วน ๒ หมวด ๒ ลักษณะ ๒ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ในกรณี (ข) และ (ค) ให้ถือว่าเงินหรือประโยชน์ที่ได้รับไว้แล้วแต่วันทำสัญญาจนถึงวันผิดสัญญาทั้งสิ้น เป็นเงินได้พึงประเมินของปีที่มีการผิดสัญญานั้น

ประเภทที่ ๖

เงินได้จากวิชาชีพอิสระ คือวิชากฎหมาย การประกอบโรคศิลป วิศวกรรม สถาปัตยกรรม การบัญชี ประณีตศิลปกรรม หรือวิชาชีพอิสระอื่นซึ่งจะได้มีพระราชกฤษฎีกากำหนดชนิดไว้

ประเภทที่ ๗

เงินได้จากการรับเหมาที่ ผู้รับเหมา ต้องลงทุนด้วย การ จัดหาสัม ภาระ ในส่วนสำคัญนอกจากเครื่องมือ

ประเภทที่ ๘

เงินได้จากการธุรกิจ การพาณิชย์ การเกษตร การอุตสาหกรรม การขนส่ง หรือการอื่นนอกจากที่ระบุไว้ในประเภทที่ ๑ ถึงประเภทที่ ๗ แล้ว

๑. **บุคคลทุกคนไม่ว่าอยู่ในประเทศไทยหรืออยู่นอกประเทศไทย** ที่มีเงินได้พึงประเมินในปีที่ล่วงมาแล้วตามเกณฑ์ที่กำหนด เนื่องจากหน้าที่งานหรือกิจการที่ทำในประเทศไทย หรือเนื่องจากกิจการของนายจ้างในประเทศไทย หรือเนื่องจากทรัพย์สินที่อยู่ในประเทศไทย ไม่ว่าเงินได้นั้นจะจ่ายในประเทศไทยหรือนอกประเทศไทย เป็นผู้ต้องเสียภาษีเงินได้

๒. **บุคคลทุกคนที่อยู่ในประเทศไทย** ที่มีเงินได้ประเมินในปีที่ล่วงมาแล้วตามเกณฑ์ที่กำหนดเนื่องจากหน้าที่งานหรือกิจการที่ทำในต่างประเทศ หรือเนื่องจากทรัพย์สินที่อยู่ในต่างประเทศ เมื่อนำเงินได้พึงประเมินนั้นเข้ามาในประเทศไทย เป็นผู้ต้องเสียภาษีเงินได้

ผู้ที่อยู่ในประเทศไทยชั่วระยะเวลาหนึ่งหรือหลายระยะ รวมเวลาทั้งหมดถึงหนึ่งร้อยแปดสิบวันในปีภาษีใด ให้ถือว่าผู้นั้นอยู่ในประเทศไทย

อนึ่ง การเก็บภาษีเงินได้ประเภทนี้ นอกจากเก็บจากบุคคลธรรมดาแล้ว ยังเก็บจากห้างหุ้นส่วนหรือคณะบุคคลที่มิใช่นิติบุคคล และบริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล ซึ่งมีบุคคลหนึ่งบุคคลใดถือหุ้นหรือเป็นหุ้นส่วนเกินกว่าร้อยละ ๕๐ ของจำนวนทุนทั้งหมดอีกด้วย

วิธีปฏิบัติจัดเก็บ

แบ่งออกได้เป็น ๓ วิธี ดังต่อไปนี้

๑. การนำเงินภาษีไปชำระเอง

๒. เจ้าพนักงานประเมิน ประเมินเรียกเก็บ

๓. การหักภาษี ณ ที่จ่าย

๑. การนำเงินภาษีไปชำระเอง

ก. ให้บุคคลที่มีหน้าที่เสียภาษีเงินได้เก็บจากบุคคลธรรมดา ยื่นแบบแสดงรายการเงินได้ ภ. ง. ด. ๙ ก. พิเศษ, ภ.ง.ด. ๙ ก. หรือ ภ. ง. ด. ๙ แล้วแต่กรณี ต่อเจ้าพนักงานประเมินประจำอำเภอภายในเดือนกุมภาพันธ์ของทุก ๆ ปี ณ ที่ว่าการอำเภอท้องที่หรือกรมสรรพากร ถ้ามีเงินภาษีที่จะต้องเสียและภาษีนั้นรัฐบาลองค์การของรัฐบาล เทศบาล สุขาภิบาล หรือองค์การบริหารราชการส่วนท้องถิ่นอื่นมิได้ชำระแทนให้ทั้งหมดหรือบางส่วน จะต้องชำระภาษีพร้อมกับการยื่นแบบแสดงรายการเงินได้

ข. บุคคลประเภทที่มีเงินได้พึงประเมินประเภทที่มิต้องหักภาษีเงินได้ไว้ ณ ที่จ่าย (คือบุคคลที่มีเงินได้พึงประเมินตามประเภทที่ (๕) (๖) (๗) (๘) จากบุคคลที่มิใช่รัฐบาล องค์การของรัฐบาล เทศบาล สุขาภิบาล หรือองค์การบริหารราชการส่วนท้องถิ่นอื่น) มีเงินได้พึงประเมินตั้งแต่ ๑๐,๐๐๐ บาท ขึ้นไป จะยื่นแบบแสดงรายการและนำภาษีไปชำระต่ออำเภอท้องที่ก่อนถึงกำหนดเวลายื่นแบบแสดงรายการ (ก่อนเดือนกุมภาพันธ์) ก็ได้

๒. เจ้าพนักงานประเมินประเมินเรียกเก็บ

ก. บุคคลผู้มีหน้าที่เสียภาษีเงินได้ยื่นแบบแสดงรายการเงินได้ ภ. ง. ด. ๙ ก. พิเศษ ภ. ง. ด. ๙ ก. หรือ ภ. ง. ด. ๙ แล้วแต่กรณี ต่อเจ้าพนักงานประเมินประจำอำเภอ ณ ที่ว่าราชการอำเภอท้องที่หากมีเงินภาษีที่จะต้องเสีย แต่ภาษีนั้นรัฐบาล องค์การของรัฐบาลเทศบาล สุขาภิบาล หรือองค์การบริหารราชการส่วนท้องถิ่นอื่น เป็นผู้ชำระแทนทั้งหมดหรือบางส่วน ผู้นั้นไม่ต้องชำระภาษีพร้อมกับยื่นแบบแสดงรายการ เจ้าพนักงานประเมินจะทำการประเมินและแจ้งจำนวนเงินภาษีไปให้ทราบ และผู้นั้นจะต้องชำระภาษีภายในกำหนด ๓๐ วัน นับแต่วันได้รับทราบการแจ้งจำนวนภาษี (ภ. ง. ด. ๑๑)

ข. ในกรณีจำเป็นเพื่อรักษาประโยชน์ในการจัดเก็บภาษี เจ้าพนักงานประเมินมีอำนาจประเมินเรียกเก็บภาษีก่อนถึงกำหนดเวลายื่นรายการ (ก่อนเดือนกุมภาพันธ์) ก็ได้ ในกรณีนี้ถ้าจำเป็นจะให้ยื่นแบบแสดงรายการด้วยก็ได้ แต่ผู้ต้องเสียภาษีจะต้องนำเงินภาษีไปชำระต่ออำเภอท้องที่ภายในกำหนดเจ็ดวัน นับแต่วันได้รับทราบการแจ้งจำนวนภาษี (ภ.ง.ด.๑๑)

ค. กรณียื่นรายการไม่ถูกต้องตามความจริงหรือไม่บริบูรณ์

ถ้าภายในห้าปีนับแต่วันที่ได้ยื่นรายการแล้ว เจ้าพนักงานประเมินมีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้ใดแสดงรายการตามแบบที่ยื่นไม่ถูกต้องตามความเป็นจริง หรือไม่บริบูรณ์ เจ้าพนักงานประเมินมีอำนาจออกหมายเรียกตัวผู้ยื่นรายการนั้นมาไต่สวน และออกหมายเรียกพยานกับสั่งให้ผู้ยื่นรายการหรือพยานนั้น นำบัญชีหรือพยานหลักฐานอื่นอันควรแก่เรื่องมาแสดงได้ แต่เจ้าพนักงานประเมินจะต้องให้เวลาล่วงหน้าไม่น้อยกว่าเจ็ดวันนับแต่วันส่งหมาย

เมื่อเจ้าพนักงานประเมินได้จัดการดังกล่าว และทราบข้อความแล้ว เจ้าพนักงานประเมินมีอำนาจที่จะแก้จำนวนเงินที่ประเมินหรือที่ยื่นรายการไว้เดิมโดยอาศัยพยานหลักฐานที่ปรากฏ และแจ้งจำนวนเงินที่ต้องชำระอีกไปยังผู้ต้องเสียภาษี และต้องชำระภาษีภายใน ๓๐ วัน นับแต่วันได้รับแจ้งจำนวน (ภ.ง.ด.๑๑)

ง. กรณีที่ไม่ยื่นรายการ

ผู้มีหน้าที่ยื่นแบบแสดงรายการเพื่อเสียภาษีเงินได้ไม่ยื่นรายการ เจ้าพนักงานประเมินมีอำนาจออกหมายเรียกตัวผู้นั้นมาไต่สวนและออกหมายเรียกพยานกับสั่งให้ผู้ที่ไม่ยื่นรายการหรือพยานนำบัญชีหรือพยานหลักฐานอื่นอันควรแก่เรื่องมาแสดงได้ แต่ต้องให้เวลาล่วงหน้าไม่น้อยกว่าเจ็ดวันนับแต่วันส่งหมาย

เมื่อเจ้าพนักงานประเมินได้จัดการดังกล่าวและทราบข้อความแล้ว เจ้าพนักงานประเมินมีอำนาจประเมินเงินภาษีและแจ้งจำนวนภาษีที่ต้องชำระไปยังผู้

ต้องเสียภาษี และต้องชำระภายใน ๓๐ วันนับแต่วันได้รับแจ้งจำนวน (ภ.ง.ด.๑๑)

ทั้งกรณีที่ยื่นรายการไม่ถูกต้องตามความเป็นจริงหรือไม่บริบูรณ์ และกรณีที่ไม่ยื่นรายการ ถ้าผู้ได้รับหมายหรือคำสั่งของเจ้าพนักงานประเมิน ไม่ปฏิบัติตามหมายหรือคำสั่งของเจ้าพนักงานประเมิน หรือไม่ยอมตอบคำถามเมื่อซักถาม **เจ้าพนักงานประเมินมีอำนาจประเมินเงินภาษีตามที่รู้เห็นว่าถูกต้อง** และแจ้งจำนวนภาษีไปยังผู้ต้องเสียภาษี ผู้ต้องเสียภาษีต้องชำระภาษีภายใน ๓๐วันนับแต่วันได้รับแจ้งจำนวน (ภ.ง.ด.๑๑)

จ. กรณีเจ้าพนักงานประเมินกำหนดจำนวนเงินได้สุทธิขึ้น

ในกรณีที่ผู้มีเงินได้มิได้ยื่นรายการเงินได้ หรือเจ้าพนักงานประเมินพิจารณาเห็นว่าผู้มีเงินได้ยื่นรายการเงินได้ต่ำกว่าจำนวนที่ควรต้องยื่น เจ้าพนักงานประเมินโดยอนุมัติอธิบดีกรมสรรพากร มีอำนาจที่จะกำหนดเงินได้สุทธิขึ้นโดยถือสิ่งเหล่านี้ คือ

(๑) เงินหรือทรัพย์สินซึ่งเป็นกรรมสิทธิ์ หรือ
(๒) เงินหรือทรัพย์สินซึ่งเข้ามาอยู่ในครอบครองของผู้มีเงินได้ หรือ
(๓) รายจ่ายของผู้มีเงินได้ หรือ
(๔) ฐานะความเป็นอยู่หรือพฤติการณ์ของผู้มีเงินได้ หรือ
(๕) สถิติเงินได้ของผู้มีเงินได้เอง หรือ
(๖) สถิติเงินได้ของผู้มีเงินได้เอง หรือของผู้อื่นที่กระทำกิจการทำนองเดียวกับผู้มีเงินได้

เป็นหลักในการพิจารณาในการกำหนดจำนวนเงินได้สุทธิขึ้น แล้วทำการประเมินแจ้งจำนวนเงินที่ต้องชำระไปยังผู้ต้องเสียภาษี และผู้ต้องเสียภาษีต้องชำระภายในกำหนด ๓๐ วัน นับแต่วันได้รับแจ้งจำนวน (ภ.ง.ด.๑๑)

การดำเนินการในเรื่องนี้ เจ้าพนักงานประเมินมีอำนาจออกหมายเรียกตัวมาไต่สวน แล้วทำการประเมินเรียกเก็บภาษีและเงินเพิ่มภาษี เช่นเดียวกับกรณี

ยื่นรายการไม่ถูกต้องตามความเป็นจริงหรือไม่บริบูรณ์ หรือไม่ยื่นรายการ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

๓. การหักภาษี ณ ที่จ่าย

บุคคล ห้างหุ้นส่วน บริษัท สมาคม หรือคณะบุคคลที่จ่ายเงินได้พึงประเมินทุกประเภท หักภาษีเงินได้ไว้ทุกคราวที่จ่ายเงินได้พึงประเมิน และให้หักภาษี ณ ที่จ่ายตามวิธีการดังต่อไปนี้

๑. วิธีหักภาษี ณ ที่จ่ายสำหรับเงินได้พึงประเมินตามประเภทที่ (๑) และ (๒) ให้คูณเงินได้พึงประเมินที่จ่ายด้วยจำนวนคราวที่จะต้องจ่าย เพื่อให้ได้จำนวนเงินเสมือนหนึ่งว่าได้จ่ายทั้งปี แล้วคำนวนภาษีตามวิธีคำนวนภาษีได้เงินภาษีทั้งสิ้นเท่าใดให้หารด้วยจำนวนคราวที่จะต้องจ่าย ได้ผลลัพธ์เป็นเงินเท่าใดให้หักภาษีไว้เท่านั้น

ถ้าหารด้วยจำนวนคราวที่จะต้องจ่ายไม่ลงตัวเหลือเศษเท่าใด ให้เพิ่มเงินเท่าจำนวนที่เหลือเศษนั้น รวมเข้ากับเงินภาษีที่จะต้องหักไว้ครั้งสุดท้ายในปีนั้น เพื่อให้ยอดเงินภาษีที่หักรวมทั้งปี เท่ากับจำนวนภาษีที่จะต้องเสียทั้งปี

ในกรณีรัฐบาลหรือองค์การของรัฐบาล ถ้าเป็นกรณีที่ไม่ต้องตั้งฎีกาเบิกเงิน ให้นำส่งเงินภาษี ณ ที่ว่าการอำเภอภายใน ๗ วัน นับแต่วันจ่ายเงิน แต่ถ้าเป็นกรณีที่ต้องตั้งฎีกาเบิกเงิน ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าพนักงานผู้จ่ายเงินที่จะตรวจสอบให้แน่ว่า จำนวนเงินภาษีที่จะต้องหักนั้น ได้คำนวณและจดไว้ในฎีกาเบิกเงินแล้วและให้เป็นหน้าที่ที่จะหักเงินจำนวนนั้นก่อนจ่าย

๒. วิธีหักภาษี ณ ที่จ่ายสำหรับเงินได้พึงประเมินตามประเภทที่ (๓) และ (๔) (ก) เว้นดอกเบี้ยจากพันธบัตร หุ้นกู้ เงินกู้ยืม จำนำ จำนอง หรือเงินฝาก ที่จ่ายให้แก่ผู้รับที่มีภูมิลำเนาในประเทศไทย ให้คำนวณภาษีตามอัตราได้เลยทีเดียวโดยไม่ได้รับการหักค่าใช้จ่ายและค่าลดหย่อน

ในกรณีรัฐบาลหรือองค์การของรัฐบาลเป็นผู้จ่าย ถ้าเป็นกรณีที่ไม่มีการตั้ง

ฎีกาเบิกเงิน ให้นำส่งเงินภาษี ณ ที่ว่าการอำเภอภายใน ๗ วัน นับแต่วันที่จ่ายเงินได้พึงประเมิน ถ้าเป็นกรณีที่มีการตั้งฎีกาเบิกเงิน ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าพนักงานผู้จ่ายเงินที่จะตรวจสอบให้แน่ว่า จำนวนเงินภาษีที่จะต้องหักนั้น ได้คำนวณและจดไว้ในฎีกาเบิกเงินแล้ว และให้เป็นหน้าที่ที่จะหักเงินจำนวนนั้นก่อนจ่าย

๓. วิธีหักภาษี ณ ที่จ่ายสำหรับเงินได้พึงประเมินตามประเภทที่ (๕) (๖) (๗) และ (๘) วิธีนี้ใช้เฉพาะรัฐบาลหรือองค์การของรัฐบาล เทศบาล สุขาภิบาล หรือองค์การบริหารราชการส่วนท้องถิ่นอื่น เป็นผู้จ่ายเท่านั้น เงินได้พึงประเมินที่จะต้องหักภาษี ณ ที่จ่ายตามวิธีนี้นั้น ต้องจ่ายให้กับรายหนึ่ง ๆ มีจำนวนรวมทั้งสิ้นตั้งแต่ ๑๐,๐๐๐ บาทขึ้นไป แมการจ่ายนั้นจะได้แบ่งจ่ายครั้งหนึ่ง ๆ ไม่ถึง ๑๐.๐๐๐ บาท ก็ดี ให้คิดคำนวณหักภาษีในอัตราพันละ ๓ แต่เฉพาะเงินได้ในการประกวดหรือแข่งขันให้คำนวณหักในอัตราภาษีเงินได้

ในกรณีรัฐบาลหรือองค์การของรัฐบาลเป็นผู้จ่าย ถ้าเป็นกรณีที่ไม่มีการตั้งฎีกาเบิกเงิน ให้นำส่งเงินภาษี ณ ที่ว่าการอำเภอภายใน ๗ วัน นับตั้งแต่วันที่จ่ายเงินได้พึงประเมิน ถ้าเป็นกรณีที่มีการตั้งฎีกาเบิกเงินให้เป็นหน้าที่ของเจ้าพนักงานผู้จ่ายเงินที่จะตรวจสอบให้แน่ว่า จำนวนเงินภาษีที่จะต้องหักนั้น ได้คำนวณและได้จดไว้ในฎีกาเบิกเงินแล้ว และให้เป็นหน้าที่ที่จะหักเงินจำนวณนั้นก่อนจ่าย

๔. ในกรณีเงินได้พึงประเมินตามประเภทที่ (๖) ที่จ่ายให้แก่ผู้รับที่ไม่มีภูมิลำเนาในประเทศไทย หรือมิได้อยู่ในประเทศไทย ให้หักเฉพาะค่าใช้จ่ายเป็นการเหมาร้อยละ ๔๐ แล้วคำนวณตามอัตราภาษีเงินได้

การคำนวณภาษีเงินได้

การคำนวณภาษีเงินได้แบ่งออกได้เป็น ๒ วิธีดังต่อไปนี้ คือ

(๑) วิธีคำนวณภาษีวิธีที่ ๑

เงินได้พึงประเมินเมื่อได้หักค่าใช้จ่ายและค่าลดหย่อนแล้ว เหลือเท่าใดให้หักลดหย่อนได้อีกสำหรับเงินบริจาค โดยให้หักได้เท่าจำนวนที่บริจาค แต่ไม่เกินร้อยละ ๑๐ ของเงินที่เหลือนั้น เหลือเท่าใดเป็นเงินได้สุทธิ และต้องเสียภาษีตามอัตราที่กำหนดไว้ในบัญชีอัตราภาษีเงินได้ ซึ่งจะทำเป็นวิธีเลขคณิตได้ดังนี้

ตั้ง เงินได้พึงประเมินก่อนหักรายจ่ายใด ๆ
ลบด้วย ค่าใช้จ่ายที่กฎหมายยอมให้หัก
คงเหลือ ....
ลบด้วย หักค่าลดหย่อน
ลบด้วย เงินบริจาค
คงเหลือ เป็นเงินได้สุทธิ

แล้วให้คำนวณภาษีเงินได้จากเงินได้สุทธิตามอัตราในบัญชีอัตราภาษีเงินได้ ดังต่อไปนี้

อัตราภาษีเงินได้สำหรับบุคคลธรรมดา

เงินได้สุทธิไม่เกิน	๑๐,๐๐๐ บาท	ร้อยละ ๑๐
เงินได้สุทธิส่วนที่เกิน	๑๐,๐๐๐ บาท	
แต่ไม่เกิน	๕๐,๐๐๐ บาท	ร้อยละ ๑๓
เงินได้สุทธิส่วนที่เกิน	๕๐,๐๐๐ บาท	
แต่ไม่เกิน	๑๐๐,๐๐๐ บาท	ร้อยละ ๑๖
เงินได้สุทธิส่วนที่เกิน	๑๐๐,๐๐๐ บาท	
แต่ไม่เกิน	๑๕๐,๐๐๐ บาท	ร้อยละ ๒๐
เงินได้สุทธิส่วนที่เกิน	๑๕๐,๐๐๐ บาท	

แต่ไม่เกิน	๒๐๐,๐๐๐ บาท	ร้อยละ ๒๕
เงินได้สุทธิส่วนที่เกิน	๒๐๐,๐๐๐ บาท	
แต่ไม่เกิน	๒๕๐,๐๐๐ บาท	ร้อยละ ๓๐
เงินได้สุทธิส่วนที่เกิน	๒๕๐.๐๐๐ บาท	
แต่ไม่เกิน	๓๐๐,๐๐๐ บาท	ร้อยละ ๓๕
เงินได้สุทธิส่วนที่เกิน	๓๐๐,๐๐๐ บาท	
แต่ไม่เกิน	๓๕๐,๐๐๐ บาท	ร้อยละ ๔๐
เงินได้สุทธิส่วนที่เกิน	๓๕๐,๐๐๐ บาท	
แต่ไม่เกิน	๔๐๐,๐๐๐ บาท	ร้อยละ ๔๕
เงินได้สุทธิส่วนที่เกิน	๔๐๐,๐๐๐ บาท	
แต่ไม่เกิน	๗๐๐,๐๐๐ บาท	ร้อยละ ๕๐
เงินได้สุทธิส่วนที่เกิน	๗๐๐,๐๐๐ บาท	
แต่ไม่เกิน	๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท	ร้อยละ ๕๕
เงินได้สุทธิส่วนที่เกิน	๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท	ร้อยละ ๖๐

อัตราภาษีเงินได้ตามวิธีคำนวณภาษีวิธีที่ ๑ นี้ มีอยู่ด้วยกัน ๑๒ ขั้น การคำนวณภาษีก็ต้องคำนวณเป็นขั้น ๆ ไป คือหนึ่งหมื่นบาทในขั้นที่หนึ่ง ร้อยละ ๑๐ สี่หมื่นบาทในขั้นที่สอง ร้อยละ ๑๓ ห้าหมื่นบาทในขั้นที่สาม ร้อยละ ๑๖ ห้าหมื่นบาทในขั้นที่สี่ ร้อยละ ๒๐ ห้าหมื่นบาทในขั้นที่ห้า ร้อยละ ๒๕ ห้าหมื่นบาทในขั้นที่หก ร้อยละ ๓๐ ห้าหมื่นบาทในขั้นที่เจ็ด ร้อยละ ๓๕ ห้าหมื่นบาทในขั้นที่แปด ร้อยละ ๔๐ ห้าหมื่นบาทในขั้นที่เก้า ร้อยละ ๔๕ สามแสนบาทในขั้นที่สิบ ร้อยละ ๕๐ สามแสนบาทในขั้นที่สิบเอ็ด ร้อยละ ๕๕ ส่วนที่เกินหนึ่งล้านบาทขึ้นไปไม่ว่ากี่แสนกี่ล้าน ก็ต้องเสียร้อยละ ๖๐ รวด ซึ่งเป็นขั้นที่สิบสอง หากทำเป็นรูปขั้นกระไดก็จะได้รูปดังนี้

	เงินได้สุทธิ	อัตราภาษี	ภาษีแต่ละขั้น	รวมภาษีเงินได้
(๑๒)	๑,๐๐๐,๐๐๐ ขึ้นไป	๖๐ %	–	–
(๑๑)	๗๐๐,๐๐๐๐–๑,๐๐๐,๐๐	๕๕ %	๑๖๕,๐๐๐	๔๒๖,๗๐๐
(๑๐)	๔๐๐,๐๐๐–๗๐๐,๐๐	๕๐ %	๑๕๐,๐๐๐	๒๖๑,๗๐๐
(๙)	๓๕๐,๐๐๑–๔๐๐,๐๐๐	๔๕ %	๒๒,๕๐๐	๑๑๑,๗๐๐
(๘)	๓๐๐,๐๐๑–๓๕๐,๐๐๐	๔๐ %	๒๐,๐๐๐	๘๙,๒๐๐
(๗)	๒๕๐,๐๐๑–๓๐๐,๐๐๐	๓๕ %	๑๗,๕๐๐	๖๙,๒๐๐
(๖)	๒๐๐,๐๐๑–๒๕๐,๐๐๐	๓๐ %	๑๕,๐๐๐	๕๑,๗๐๐
(๕)	๑๕๐,๐๐๑–๒๐๐,๐๐๐	๒๕ %	๑๒,๐๐๐	๓๖,๗๐๐
(๔)	๑๐๐,๐๐๑–๑๕๐,๐๐๐	๒๐ %	๑๐,๐๐๐	๒๔,๒๐๐
(๓)	๕๐,๐๐๑–๑๐๐,๐๐๐	๑๖ %	๘,๐๐๐	๑๔,๒๐๐
(๒)	๑๐,๐๐๑–๕๐,๐๐๐	๑๓ %	๕,๒๐๐	๖,๒๐๐
(๑)	๑–๑๐,๐๐๐	๑๐ %	๑,๐๐๐	๑,๐๐๐

(๒) วิธีการคำนวณภาษีวิธีที่ ๒

สำหรับผู้มีเงินได้พึงประเมินตั้งแต่ ๒๐,๐๐๐ บาทขึ้นไป การคำนวณภาษีตาม (๑) ให้เสียไม่น้อยกว่าร้อยละ ๐.๕ ของยอดเงินได้พึงประเมิน

ถ้าภาษีเงินได้ที่เจ้าพนักงานประเมินได้ประเมินแล้ว มีจำนวนต่ำกว่า ๕ บาท เป็นอันไม่ต้องเรียกเก็บ

วิธีคำนวณภาษีวิธีที่ ๑ และวิธีที่ ๒ เมื่อคำนวณแล้ววิธีใดเสียภาษีมากกว่า ให้เสียตามวิธีนั้น

ข. ภาษีเงินได้เก็บจากบริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล

หลักการ

เก็บจาก ๑. กำไรสุทธิ

๒. ค่าโดยสาร ค่าระวาง ค่าธรรมเนียมหรือประโยชน์อื่น

ใดก่อนหักรายจ่าย

๓. เงินได้พึงประเมินตามมาตรา๔๐(๒)(๓)(๔)(๕)หรือ(๖)

๔. เงินกำไรหรือเงินประเภทอื่นใดที่กันไว้จากกำไร หรือถือได้ว่าเป็นเงินกำไรจำหน่ายออกไปจากประเทศไทย

๕. เงินได้พึงประเมิน

๖. เงินได้หรือผลกำไรในประเทศไทย

ผู้มีหน้าที่เสียภาษีเงินได้ประเภทนี้

๑. บริษัทจำกัด

๒. ห้างหุ้นส่วนสามัญที่จดทะเบียนเป็นนิติบุคคล

๓. ห้างหุ้นส่วนจำกัด

อาจแบ่งบริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลออกเป็น ๘ ประเภท ดังต่อไปนี้

๑. บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลที่ตั้งขึ้นตามกฎหมายไทย และประกอบกิจการในประเทศไทย

๒. บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลที่ตั้งขึ้นตามกฎหมายของต่างประเทศและประกอบกิจการในประเทศไทย

๓. บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลที่ตั้งขึ้นตามกฎหมายของต่างประเทศกระทำกิจการในที่อื่น ๆ รวมทั้งในประเทศไทยด้วย

๔. บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลที่ตั้งขึ้นตามกฎหมายของต่างประเทศกระทำกิจการขนส่งผ่านประเทศต่าง ๆ รวมทั้งในประเทศไทยด้วย

๕. บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลที่ตั้งขึ้นตามกฎหมายของต่างประเทศมิได้ประกอบกิจการในประเทศไทย แต่มีเงินได้พึงประเมินตามประเภทที่ (๒) (๓) (๔) (๕) หรือ (๖) ที่จ่ายจากหรือในประเทศไทย

๖. บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลที่มีบุคคลหนึ่งบุคคลใดถือหุ้น หรือเป็นหุ้นส่วนเกินกว่าร้อยละ ๕๐ ของจำนวนทุนทั้งหมดของบริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล

๗. บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลที่จำหน่ายเงินกำไรหรือเงินประเภทอื่นใดที่กันไว้จากกำไรหรือที่ถือได้ว่าเป็นเงินกำไรออกจากประเทศไทย

๘. บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลซึ่งตั้งขึ้นตามกฎหมายของต่างประเทศมีลูกจ้าง หรือผู้ทำการแทน หรือผู้ทำการติดต่อในการประกอบกิจการในประเทศไทย ซึ่งเป็นเหตุให้ได้รับเงินได้หรือผลกำไรในประเทศไทย

วิธีปฏิบัติจัดเก็บ

๑. **บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลประเภท ๑–๓** เสียภาษีจากกำไรสุทธิและภายใน ๑๕๐ วัน นับแต่วันสุดท้ายของรอบระยะเวลาบัญชี ให้ชำระภาษีต่ออำเภอที่บริษัท ฯ ตั้งอยู่โดยให้ยื่น ภ.ง.ด. ๕ พร้อมกับบัญชีงบดุลย์ บัญชีทำการ บัญชีกำไรขาดทุน โดยเฉพาะบริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลประเภทที่ ๓ ให้ถือกำไรสุทธิที่ได้ในรอบระยะเวลาบัญชีที่ได้ในประเทศไทย

เสียภาษีในอัตราดังต่อไปนี้

กำไรสุทธิไม่เกิน	๕๐๐,๐๐๐ บาท	ร้อยละ ๒๐
กำไรสุทธิส่วนที่เกิน	๕๐๐,๐๐๐ บาท	
แต่ไม่เกิน	๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท	ร้อยละ ๒๕
กำไรสุทธิส่วนที่เกิน	๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท	ร้อยละ ๓๐

(๒) **บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลประเภทที่ ๔** เสียภาษีจากค่าโดยสาร ค่าระวาง ค่าธรรมเนียม หรือประโยชน์อื่นใดก่อนหักรายจ่ายและภายใน ๑๕๐ วัน นับแต่วันสุดท้ายของรอบระยะเวลาบัญชี ให้เสียภาษีต่ออำเภอที่บริษัทนั้นตั้งอยู่ โดยให้ยื่น ภ. ง. ด. ๕ ก. พร้อมกับบัญชีแสดงค่าโดยสาร ค่าระวาง ค่าธรรมเนียมหรือประโยชน์อื่นใดก่อนหักรายจ่าย

อัตราภาษีมีดังนี้

ก. **ในกรณีรับขนคนโดยสาร** เสียภาษีในอัตราร้อยละ ๑ ของค่า

โดยสาร ค่าธรรมเนียมและประโยชน์อื่นใดที่เรียกเก็บในประเทศไทยก่อนหักรายจ่ายใด ๆ **เนื่องในการรับขนคนโดยสารนั้น**

ข. ในกรณีรับขนของ เสียภาษีในอัตราร้อยละ ๑ ของค่าระวาง ค่าธรรมเนียมและประโยชน์อื่นใดที่เรียกเก็บไม่ว่าในหรือนอกประเทศไทย ก่อนหักรายจ่ายใด ๆ **เนื่องในการรับขนของออกจากประเทศไทยนั้น**

(๓) **บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลประเภทที่** ๕ เสียภาษีโดยให้ผู้จ่ายเงินได้พึงประเมินตามประเภทที่ (๒) (๓) (๔) (๕) หรือ (๖) ที่จ่ายจากหรือในประเทศไทย ให้แก่บริษัทประเภทนี้หักเงินที่จ่ายนั้นในอัตราไว้ดังต่อไปนี้.—

ก. เงินได้พึงประเมินตามประเภทที่ (๒) ให้หักค่าใช้จ่ายเป็นการเหมาร้อยละ ๒๐ แต่ต้องไม่เกิน ๒๐,๐๐๐ บาท แล้วคำนวณภาษีตามอัตราภาษีเงินได้สำหรับบริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล

ข. เงินได้พึงประเมินตามประเภทที่ (๓) หรือ (๔) ให้คำนวณภาษีตามอัตราภาษีเงินได้สำหรับบริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล

ค. เงินได้พึงประเมินตามประเภทที่ (๕) ให้หักค่าใช้จ่ายเป็นการเหมาร้อยละ ๑๐ แล้วคำนวณภาษีตามอัตราภาษีเงินได้สำหรับบริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล

ง. เงินได้พึงประเมินตามประเภทที่ (๖) ให้หักค่าใช้จ่ายเป็นการเหมาร้อยละ ๔๐ แล้วคำนวณภาษีตามอัตราภาษีเงินได้สำหรับบริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล

แต่อัตราภาษีเงินได้สำหรับบริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลประเภทนี้ให้คำนวณภาษีเงินได้ร้อยละ ๒๕ อัตราเดียวเท่านั้น โดยให้ผู้จ่ายเงินได้พึงประเมินนำเงินที่หักไว้นั้นส่งอำเภอท้องที่พร้อมกับยื่นแบบ ภ.ง.ด. ๕ ข. ภายในเจ็ดวันนับแต่วันสิ้นเดือนของเดือนที่จ่ายเงินได้พึงประเมินนั้น

(๔) **บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลประเภทที่** ๖ ให้เสียภาษี

เงินได้อย่างบุคคลธรรมดา

(๕) **บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลประเภทที่ ๗** ถ้าจำหน่ายเงินกำไรหรือเงินประเภทอื่นใดที่กันไว้จากกำไร หรือถือได้ว่าเป็นเงินกำไร ออกไปจากประเทศไทย ให้เสียภาษีเงินได้ในจำนวนเงินที่จำหน่ายนั้นในอัตราร้อยละ ๒๕ โดยนำส่งอำเภอท้องที่พร้อมกับยื่นแบบ ภ.ง.ด. ๕ค. ภายในกำหนดเจ็ดวันนับแต่วันจำหน่าย

(๖) **บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลประเภทที่ ๘** เสียภาษีเฉพาะที่เกี่ยวกับเงินได้หรือผลกำไรในประเทศไทย โดยให้บุคคลดังกล่าวเป็นตัวแทนของบริษัท ฯ มีหน้าที่และรับผิดชอบในการยื่นแบบ ภ.ง.ด. ๕ค.

๒. ภาษีการค้า

หลักการ

ภาษีการค้าเก็บจาก**รายรับ** รายรับหมายความว่าเงิน ทรัพย์สิน ค่าตอบแทนหรือประโยชน์ใด ๆ อันมีมูลค่าที่**ได้รับ**หรือพึง**ได้รับ** ไม่ว่าในหรือนอกราชอาณาจักร เนื่องจากการประกอบการค้า

ผู้มีหน้าที่เสียภาษีการค้า

คือผู้ประกอบการค้าซึ่งแบ่งออกได้ ๓ จำพวก ดังนี้คือ.–

๑. **ผู้ประกอบการค้าตามบทวิเคราะห์ศัพท์**

ผู้ประกอบการค้านั้นอาจจะทำในรูปบุคคลธรรมดา นิติบุคคล คณะบุคคลหรือรัฐวิสาหกิจก็ได้ แต่จะเป็นผู้ประกอบการค้าประเภทนี้หรือไม่นั้น จะต้องครบองค์ประกอบ ๓ ประการคือ

(๑) ต้องเป็นผู้ประกอบการค้าตามที่ระบุไว้ในช่อง ๓ ของบัญชีอัตราภาษีการค้าคือผู้นำเข้า ผู้ส่งออก ผู้ขายทอดแรก ผู้ขายทุกทอด ผู้ประกอบกิจการผู้รับจ้าง ผู้ให้เช่า นายหน้าตัวแทนผู้ทอดตลาด ผู้ให้บริการ ผู้ขาย ผู้รับประกันภัย

(๒) ประกอบการค้าในราชอาณาจักรและ

(๓) การค้าที่ประกอบนั้นจะต้องเป็นประเภทการค้าตามที่กำหนดไว้ในช่อง ๑ ของบัญชีอัตราภาษีการค้า ซึ่งมีอยู่ ๑๓ ประเภทด้วยกัน

การที่จะพิจารณาว่าผู้ใดเป็นผู้ประกอบการค้าตามบทวิเคราะห์ศัพท์หรือไม่ จะต้องดูช่อง ๑ ประเภทการค้าแห่งบัญชีอัตราภาษีการค้าเสียก่อนว่า เป็นประเภทการค้าที่กำหนดไว้หรือไม่ เมื่อเป็นประเภทการค้าตามที่ระบุไว้ในช่อง ๑ แล้ว จึงเลยไปดูช่อง ๓ ผู้ประกอบการค้าแห่งบัญชีอัตราภาษีการค้าว่า เป็นผู้ประกอบการค้าที่ระบุไว้หรือไม่ เมื่อเป็นผู้ประกอบการค้าตามที่ระบุไว้แล้ว จึงเป็นผู้ประกอบการค้าที่มีหน้าที่เสียภาษีการค้า

๒. ผู้ประกอบการค้าซึ่งกฎหมายกำหนดให้เป็น

ผู้ประกอบการค้าจำพวกนี้ได้แก่.–

(๑) ผู้นำสินค้าตามประเภทการค้า ๑ แห่งบัญชีอัตราภาษีการค้าเข้ามาในราชอาณาจักรโดยมิใช่นำมาขายหรือผลิตเพื่อขาย

(๒) ผู้นำสินค้าที่ได้รับยกเว้นภาษีการค้าเข้ามาในราชอาณาจักร ซึ่งได้แก่เครื่องจักร ส่วนประกอบและอุปกรณ์เครื่องจักรเพื่อการผลิตของตนเอง ได้โอนกรรมสิทธิ์หรือโอนการครอบครองสินค้าเหล่านี้ไปยังบุคคลอื่น หรือนำสินค้าเหล่านี้ไปใช้ในการใด ๆ ที่มิใช่การผลิตของตนเอง เช่นนำไปรับจ้างคนอื่นผลิตเป็นต้น

(๓) ผู้ทำหรือดัดแปลง หรือจัดให้ผู้อื่นทำหรือดัดแปลงรถยนต์ให้เป็นรถยนต์นั่ง หรือรถยนต์โดยสารที่มีที่นั่งไม่เกินสิบคน โดยมิใช่ทำหรือดัดแปลงเพื่อขาย แต่ทั้งนี้มิใช่รวมถึงผลงานของผู้ประดิษฐ์ค้นคว้าซึ่งมิได้ผลิตขึ้นเพื่อขาย

๓. ผู้ประกอบการค้าตามประกาศของอธิบดีกรมสรรพากร

ผู้ประกอบการค้าจำพวกนี้ได้แก่ผู้ที่อธิบดีกรมสรรพากร โดยอนุมัติรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ประกาศให้บุคคลใดที่เป็นผู้ผลิต ผู้นำเข้า ผู้ส่งออก ผู้ขายทอดหนึ่งทอดใด หรือทุกทอด ซึ่งสินค้าตามที่กำหนด แต่จะต้องไม่

เป็นผู้ที่บัญชีอัตราภาษีการค้าระบุให้เสียภาษีไว้โดยเฉพาะ มีหน้าที่เสียภาษีการค้าเพียงบางส่วน หรือทั้งหมดก็ได้ ในกรณีนี้ให้ถือว่าบุคคลนั้นเป็นผู้ประกอบการค้า

วิธีการจัดเก็บ

แบ่งออกได้เป็น ๓ วิธี ดังต่อไปนี้.–

๑. การนำเงินภาษีไปชำระเอง

๒. เจ้าพนักงานประเมิน ประเมินเรียกเก็บ

๓. การหักภาษี ณ ที่จ่าย

๑. การนำเงินภาษีไปชำระเอง

(๑) ยื่นแบบแสดงรายการการค้าชำระภาษีภายในกำหนดเวลาตามปกติ

ให้ผู้ประกอบการค้ายื่นแบบแสดงรายการการค้าตามแบบที่อธิบดีกรมสรรพากรกำหนดเป็นรายเดือนภาษี ให้ยื่นภายในวันที่ ๑๕ ของเดือนถัดไป ไม่ว่าจะมีรายรับในเดือนภาษีหรือไม่ก็ตาม ถ้ามีภาษีที่จะต้องเสีย ให้ชำระภาษีพร้อมกับยื่นแบบแสดงรายการการค้าต่อเจ้าพนักงาน ณ ที่ว่าการอำเภอท้องที่ซึ่งสถานการค้าตั้งอยู่ หรือต่อเจ้าพนักงาน และ ณ สถานที่อื่นที่อธิบดีกรมสรรพากรกำหนด

(๒) ผู้ประกอบการค้าที่มีรายรับเฉพาะประเภท

(ก) การนำเข้าในราชอาณาจักรซึ่งสินค้าตามประเภทการค้า ๑ แห่งบัญชีอัตราภาษีการค้า โดยมิใช่นำมาขายหรือผลิตเพื่อขาย

(ข) ผู้นำเข้าโอนกรรมสิทธิ์หรือโอนการครอบครองซึ่งสินค้าที่ได้รับยกเว้น คือสินค้าที่เป็นเครื่องจักร ส่วนประกอบ หรืออุปกรณ์เครื่องจักรเพื่อใช้ในการผลิตของตนเอง หรือนำสินค้านั้นไปใช้ในการใด ๆ ที่มิใช่การผลิตของตนเอง

(ค) การทำหรือดัดแปลง หรือจัดให้ผู้อื่นทำหรือดัดแปลงสิ่งใด ๆ ให้เข้าเป็นสินค้าตามประเภทการค้า ๑ ชนิด ๔ แห่งบัญชีอัตราภาษีการค้า

คือรถยนต์นั่ง รถยนต์โดยสารที่มีที่นั่งไม่เกินสิบคน โดยมิใช่เพื่อขาย แต่ทั้งนี้มิได้รวมถึงผลงานของผู้ประดิษฐ์ค้นคว้าซึ่งมิได้ผลิตขึ้นเพื่อขาย

ให้ยื่นแบบแสดงรายการการค้าตามแบบที่อธิบดีกรมสรรพากรกำหนด เป็นรายครั้งที่มีรายรับ หมายความว่าไม่ต้องยื่นแบบแสดงรายการการค้าทุกเดือน ยื่นเฉพาะเดือนที่มีรายรับ

(๓) ในกรณีที่ผู้ประกอบการค้ามีสถานการค้าหลายแห่ง

การยื่นแบบแสดงรายการการค้า ให้แยกยื่น ณ ที่ว่าการอำเภอท้องที่ซึ่งสถานการค้าแต่ละแห่งตั้งอยู่ แต่ผู้ประกอบการค้าอาจยื่นคำร้องต่ออธิบดีกรมสรรพากร ขอยื่นแบบแสดงรายการการค้ารวมกัน ณ กรมสรรพากร หรือ ณ ที่ว่าการอำเภอแห่งใดแห่งหนึ่ง เมื่ออธิบดีกรมสรรพากรเห็นสมควรจะอนุมัติก็ได้

(๔) ผู้ประกอบการค้าตามประเภทการค้าที่ ๕ การเช่าทรัพย์สิน แห่งบัญชีอัตราภาษีการค้า

ซึ่งมีสัญญาให้เช่าเครื่องเรือน และของใช้ที่ใช้ประจำอยู่กับโรงเรือนที่ให้เช่าอธิบดีกรมสรรพากรได้กำหนดเวลายื่นแบบแสดงรายการการค้าและการชำระภาษีการค้าเป็นอย่างอื่นกล่าวคือ ให้ชำระภาษีการค้าเป็นรายปี ๆ ละครั้ง โดยให้ยื่นแบบแสดงรายการการค้า และชำระษีการค้าภายในวันที่ ๑๕ มกราคม ของปีถัดไป

(๕) ผู้ประกอบการค้ารายย่อย ตามที่กำหนดในกฎกระทรวง คือ

(ก) ผู้ประกอบการค้าแผงลอย

(ข) ผู้ประกอบการค้าที่ไม่เคยมีรายรับในเดือนใดถึง ๑๐,๐๐๐ บาท

(ค) ผู้ประกอบการค้าเฉพาะสินค้าที่เป็นพืชผลจากไม้ยืนต้น

ถ้ามีความประสงค์จะขอเสียภาษีการค้าเหมาเป็นงวด ให้ปฏิบัติตามเงื่อนไขและวิธีการที่กำหนด

(๖) ยื่นแบบแสดงรายการการค้าและชำระภาษีการค้าพร้อมกับการเสียภาษีศุลกากร

กำหนดเวลายื่นแบบแสดงรายการการค้า และชำระภาษีสำหรับประเภทการค้า ๑ แห่งบัญชีอัตราภาษีการค้า เฉพาะสินค้าที่นำเข้าในราชอาณาจักร เมื่อรัฐมนตรีว่ากระทรวงการคลังเห็นสมควรประกาศร่นให้เร็วขึ้นสำหรับสินค้าทุกรายการ หรือบางรายการในประเภทนั้น ๆ ก็ได้

ในกรณีที่มีการร่นกำหนดเวลาชำระภาษีให้เร็วขึ้นตามวรรคก่อน และผู้ประกอบการค้าได้ชำระภาษี หรือวางเงินเป็นประกันภาษีภายในเวลาที่ร่นนั้น ให้ผู้ประกอบการค้าได้รับการลดภาษีตามอัตราที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังประกาศกำหนด แต่อัตราการลดนี้จะต้องไม่เกินร้อยละ ๒ ของจำนวนเงินภาษีที่ต้องเสีย หรือของจำนวนเงินที่วางประกันแล้วแต่จำนวนใดจะน้อยกว่า

ในกรณีที่มีการร่นกำหนดเวลานี้ อธิบดีกรมสรรพากรหรือรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังจะให้ขยายหรือเลื่อนกำหนดเวลายื่นแบบแสดงรายการการค้าและชำระภาษีการค้าไม่ได้

ในกรณีที่มีการร่นกำหนดเวลานี้ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังจะประกาศกำหนดให้กรมศุลกากรเรียกเก็บภาษีการค้าเพื่อกรมสรรพากรก็ได้ และให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังมีอำนาจประกาศกำหนดให้ชำระภาษีการค้าหรือวางเงินหรือหลักประกันอย่างอื่น หรือจัดให้มีผู้ค้ำประกันภาษีการค้าก่อนที่จะมีการออกใบขนสินค้าให้ตามกฎหมายว่าด้วยศุลกากร

การชำระภาษีในหัวข้อยื่นแบบแสดงรายการการค้าชำระภาษีเองนี้ ถ้าในเดือนภาษีใดมีจำนวนไม่ถึงสิบห้าบาท เป็นอันไม่ต้องเสียภาษีสำหรับเดือนภาษี

นั้น แต่มิให้ใช้บังคับในกรณีสินค้าที่นำเข้าในราชอาณาจักร

เรื่องนี้ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังได้ประกาศดังนี้

(๑) กำหนดยื่นเวลาแบบแสดงรายการการค้าและการชำระภาษีการค้า สำหรับประเภทการค้า ๑ แห่งบัญชีอัตราภาษีการค้า เฉพาะสินค้าที่นำเข้าในอาณาจักรทุกรายการ ให้ยื่นแบบแสดงรายการการค้าทุกครั้งที่มีการยื่นใบขนสินค้าตามกฎหมายว่าด้วยศุลกากร และชำระภาษีการค้าในวันนำเข้า

(๒) ผู้ประกอบการค้าที่ได้ชำระภาษีการค้า หรือวางเงินเป็นประกันภาษีการค้าภายในเวลาตามข้อ (๑) ให้ได้รับการลดภาษีในอัตราร้อยละ ๒ ของจำนวนเงินภาษีการค้าที่ต้องเสีย หรือของจำนวนเงินที่วางประกันภาษีการค้า แล้วแต่จำนวนใดจะน้อยกว่า

(๓) ภาษีการค้าเฉพาะสำหรับสินค้าที่มีการร่นกำหนดเวลาการยื่นแบบแสดงรายการการค้าและชำระภาษีการค้าตามข้อ (๑) ให้กรมศุลกากรเรียกเก็บเพื่อกรมสรรพากร

(๔) ให้ผู้ประกอบการค้าชำระภาษีการค้า หรือวางเงินหรือหลักประกันอย่างอื่น หรือจัดให้มีผู้ค้ำประกัน เป็นประกันภาษีการค้าก่อนที่จะมีการออกใบขนสินค้าให้ตามกฎหมายว่าด้วยศุลกากร การชำระภาษีการค้า หรือวางเงิน หรือหลักประกันอย่างอื่น หรือการจัดให้มีผู้ค้ำประกันเป็นประกันภาษีการค้าให้ปฏิบัติเช่นเดียวกันกับการชำระอากรขาเข้า หรือการวางเงินหรือหลักประกันอย่างอื่นหรือการจัดให้มีผู้ค้ำประกันเงินอากรขาเข้า แล้วแต่กรณี

ประกาศฉบับนี้ใช้บังคับสำหรับสินค้าที่มีการรับชำระอากรขาเข้า หรือการวางหลักประกันหรือการจัดให้มีผู้ค้ำประกันเงินอากรขาเข้า หรือออกใบขนสินค้าให้ตามกฎหมายว่าด้วยศุลกากร ตั้งแต่วันที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๐๙

นอกจากนี้ อธิบดีกรมสรรพากรยังได้ประกาศเกี่ยวกับภาษีการค้า (ฉบับที่ ๑๐) เรื่องกำหนดแบบแสดงรายการการค้า กำหนดสถานที่ยื่นแบบแสดงราย

การการค้า และชำระภาษีการค้า ในกรณีสินค้าที่ถือว่าขายในวันนำเข้าในราชอาณาจักร ดังนี้คือ .–

(๑) ให้ผู้นำเข้าซึ่งสินค้าที่ถือว่าขายในวันนำเข้าในราชอาณาจักร ยื่นแบบแสดงรายการการค้า และชำระการค้า ณ ที่ทำการศุลกากรที่มีการผ่านพิธีการศุลกากรสำหรับสินค้านั้น

(๒) การเสียภาษีการค้าตาม (๑) ให้ถือว่าเป็นการสมบูรณ์เมื่อได้รับใบเสร็จรับเงินซึ่งบุคคลดังต่อไปนี้ลงลายมือชื่อรับเงินแล้ว

ก) หัวหน้ากองเก็บอากร กรมศุลกากร หรือผู้ที่ได้รับมอบหมาย สำหรับการเสียภาษีการค้า ณ ที่ทำการศุลกากรใดๆ ในเขตจังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรี

ข) นายด่านศุลกากร หรือผู้ได้รับมอบหมาย สำหรับการเสียภาษีการค้า ณ ที่ทำการศุลกากรนั้น

๒. ชำระภาษีการค้าโดยเจ้าพนักงานประเมินเรียกเก็บ

(๑) **ในกรณีมิได้ยื่นแบบแสดงรายการการค้าภายในเวลาที่กฎหมายกำหนด** เมื่อเจ้าพนักงานประเมินประเมินเก็บภาษี ให้บุคคลผู้มีหน้าที่เสียภาษีชำระภาษีภายในสามสิบวัน นับแต่วันได้รับแจ้งการประเมิน

(๒) **ในกรณีผู้ประกอบการค้ายื่นแบบแสดงรายการการค้าไว้ไม่ถูกต้อง หรือมีข้อผิด** พลาดทำให้จำนวนภาษีที่ต้องเสียคลาดเคลื่อนไป เมื่อเจ้าพนักงานประเมินประเมินเรียกเก็บภาษี บุคคลผู้มีหน้าที่เสียภาษีต้องชำระภาษีภายในสามสิบวัน นับแต่วันได้รับแจ้งการประเมิน

(๓) ในกรณีผู้ประกอบการค้า หรือผู้มีหน้าที่ยื่นแบบแสดงรายการการค้าแทนผู้ประกอบการค้า ไม่ปฏิบัติตามหมายเรียกของเจ้าพนักงานประเมิน หรือไม่ยอมตอบคำถามของเจ้าพนักงานประเมินโดยไม่มีเหตุสมควร หรือไม่สามารถแสดงหลักฐานเพื่อคำ

นวณภาษี เจ้าพนักงานประเมินมีอำนาจประเมินเรียกเก็บภาษีตามที่รู้เห็นหรือพิจารณาว่าถูกต้อง บุคคลผู้มีหน้าที่เสียภาษีต้องชำระภาษีภายในสามสิบวัน นับแต่วันได้รับการประเมิน

(๔) **ในกรณีเจ้าพนักงานประเมินประเมินเรียกเก็บภาษีก่อนถึงกำหนดเวลา** ในกรณีจำเป็นเพื่อรักษาประโยชน์ในการจัดเก็บภาษี เจ้าพนักงานประเมินมีอำนาจที่จะประเมินเรียกเก็บภาษีจากผู้ต้องเสียภาษีก่อนถึงกำหนดเวลายื่นแบบแสดงรายการการค้าได้ เมื่อได้ประเมินแล้วให้แจ้งจำนวนภาษีต้องเสียไปยังผู้ต้องเสียภาษี และให้ผู้ต้องเสียภาษีชำระภาษีภายในเจ็ดวัน นับแต่วันได้รับแจ้งการประเมิน ภาษีที่ประเมินเรียกเก็บให้ถือเป็นเครดิตของผู้ต้องเสียภาษีในการคำนวณภาษี ในกรณีนี้เจ้าพนักงานประเมินจะสั่งให้ยื่นแบบแสดงรายการการค้าด้วยก็ได้

(๕) **ในกรณีผู้ประกอบการค้ามีสินค้าเกินจากบัญชีคุมสินสินค้า ขาดจากบัญชีคุมสินค้า** หรือมีสินค้าโดยไม่ทำหรือไม่ลงบัญชีคุมสินค้า ซึ่งกฎหมายให้ถือว่าเป็นการขายนั้น ข้าพเจ้าเห็นว่า เจ้าพนักงานประเมินไม่มีอำนาจที่จะทำการประเมินเรียกเก็บภาษีการค้าได้ เพราะในส่วน ๗ แห่งประมวลรัษฎากรที่ว่าด้วยอำนาจเจ้าพนักงานประเมิน มิได้บัญญัติให้อำนาจเจ้าพนักงานประเมินที่จะทำการประเมินภาษี เบี้ยปรับ และเงินเพิ่มในกรณีนี้ไว้

๓. การหักภาษี ณ ที่จ่าย

ในกรณีผู้อยู่นอกราชอาณาจักรมีสาขาในราชอาณาจักร เมื่อส่งสินค้าเข้าในราชอาณาจักร ไม่ว่าจะผ่านสาขาหรือไม่ก็ตามให้แก่ผู้สั่งที่เป็นผู้ได้รับยกเว้นภาษีทั้งที่เป็นผู้ประกอบการค้าที่ไม่อยู่ในบังคับบทบัญญัติว่าด้วยภาษีการค้า หรือเป็นรัฐวิสาหกิจที่ได้ยกเว้นภาษีการค้า ตามกฎหมายว่าด้วยรัฐวิสาหกิจนั้นๆ ให้ถือว่า ผู้นอกราชอาณาจักรและสาขาเป็นผู้นำเข้า

ให้ผู้สั่งตามวรรคก่อนมีหน้าที่หักภาษีการค้าจากเงินที่จ่ายชำระราคาสินค้า

และนำส่งหรือได้หักและนำส่งแล้วแต่ไม่ครบจำนวนที่ถูกต้อง ผู้จ่ายเงินต้องรับผิดร่วมกับผู้อยู่นอกราชอาณาจักร และสาขาในการเสียภาษีที่จะต้องชำระตามจำนวนเงินภาษีที่มิได้หักและนำส่ง หรือจำนวนที่ขาดไปแล้วแต่กรณี

ในกรณีผู้สั่งได้หักภาษีไว้แล้ว ให้ผู้อยู่นอกราชอาณาจักรและสาขาซึ่งต้องเสียภาษี พ้นความรับผิดที่จะต้องชำระเงินภาษีเท่าจำนวนเงินภาษีที่ผู้สั่งหักไว้แล้วนั้น และให้ผู้สั่งรับผิดชำระเงินภาษีจำนวนนั้นแต่ฝ่ายเดียว

การคำนวณภาษีการค้า

เป็นไปดังนี้ในกรณีโดยทั่วไปการนำเข้าให้ถือราคา ซี.ไอ.เอฟ. บวกอากรขาเข้าและกำไรมาตรฐาน แล้วคิดภาษีการค้าจากรายรับดังกล่าวนั้นตามบัญชีอัตราภาษีการค้า นอกจากนี้ยังมีพระราชกฤษฎีกาออกตามความในประมวลรัษฎากร ว่าด้วยการลดอัตรารัษฎากร (ฉบับที่ ๒๑) พ.ศ. ๒๕๐๙ และประกาศอธิบดีกรมสรรพากรเกี่ยวกับภาษีการค้า (ฉบับที่ ๒) เรื่องกำหนดหน้าที่ผู้เสียภาษีการค้า ตามมาตรา ๗๘ วรรค ๒ แห่งประมวลรัษฎากร

๓. อากรแสตมป์

หลักการ

เก็บจาก การกระทำตราสารที่ระบุกำหนดไว้ในบัญชีอัตราอากรแสตมป์ ซึ่งอาจแบ่งเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ ๒ ประเภท คือตราสารประเภทใบรับ และตราสารประเภทที่มิใช่ใบรับ

ผู้มีหน้าที่เสียอากร ได้แก่บุคคล ๓ ประเภท ดังต่อไปนี้คือ .—

๑. ผู้ที่ระบุไว้ในบัญชีอัตราอากรแสตมป์ในช่อง (ผู้มีหน้าที่เสียอากร)

๒. ผู้ทรงตราสาร

๓. ผู้ถือเอาประโยชน์แห่งตราสาร

วิธีปฏิบัติจัดเก็บ

วิธีเสียอากรแสตมป์แบ่งออกเป็น ๓ วิธี ดังต่อไปนี้

๑. **โดยใช้แสตมป์ปิดทับ** คือการได้เสียอากรโดยปิดแสตมป์ทับกระดาษก่อนกระทำ หรือในทันทีที่ทำตราสารเป็นราคาไม่น้อยกว่าอากรที่ต้องเสีย และได้ขีดฆ่าแสตมป์นั้นแล้ว

๒. **โดยใช้แสตมป์ดุน** คือการได้เสียอากรโดยใช้กระดาษมีแสตมป์ดุนเป็นราคาไม่น้อยกว่าอากรที่ต้องเสียและขีดฆ่าแล้ว หรือโดยยื่นตราสารให้พนักงานเจ้าหน้าที่ประทับแสตมป์ดุน และได้ชำระเงินเป็นจำนวนไม่น้อยกว่าอากรที่ต้องเสีย และขีดฆ่าแล้ว

๓. **โดยชำระเป็นตัวเงิน** คือการได้เสียอากรเป็นตัวเงิน เป็นราคาไม่น้อยกว่าอากรที่ต้องเสียตามบทบัญญัติว่าด้วยอากรแสตมป์ หรือตามระเบียบที่อธิบดีกรมสรรพากรจะได้กำหนดโดยอนุมัติรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง

การเสียอากรแสตมป์ เสียก่อนกระทำหรือในทันทีที่กระทำตราสาร

อัตราอากรแสตมป์ เสียตามลักษณะแห่งตราสารที่ได้ระบุกำหนดไว้ในบัญชีอัตราอากรแสตมป์

๔. อากรมหรสพ

หลักการ

เก็บจาก ค่าตั๋วเป็นรายตัวผู้ดู

ผู้มีหน้าที่เสียอากรมหรสพ คือ

(๑) เจ้าของมหรสพ

(๒) แต่ถ้าเป็นตั๋วไม่เสียค่าดู ให้ผู้ถือตั๋วเข้าดูเป็นผู้เสีย

วิธีปฏิบัติจัดเก็บ

ให้ผู้มีหน้าที่เสียอากรมหรสพเสียเป็นรายตัวผู้ดู และเสียโดยวิธีใดวิธีหนึ่ง ดังต่อไปนี้.–

(๑) ใช้แสตมป์ปิดตั๋วและขีดฆ่า

(๒) ใช้ตั๋วมีแสตมป์ดุน

(๓) เสียเป็นตัวเงินตามระเบียบที่อธิบดีกรมสรรพากรกำหนดโดยอนุมัติรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง

ถ้าตั๋วทำเป็นเล่มออกให้แก่ผู้ดู ต้องเสียอากรตามจำนวนค่าดูในตั๋วทุกฉบับ

ถ้าเป็นตั๋วออกให้สำหรับเข้าดูได้หลายครั้ง ให้เสียอากรตามจำนวนเงินค่าดูที่ปรากฏในตั๋วนั้น

การซื้อแสตมป์หรือตั๋วมีแสตป์ดุน เจ้าของมหรสพจะต้องซื้อจากที่ว่าการอำเภอ หรือที่ซึ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังกำหนดไว้

อัตราอากรมหรสพ

๑. ภาพยนตร์ให้เก็บอากรร้อยละ ๕๐ ของค่าตั๋ว

๒. กีฬาซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้จัดให้มีขึ้น ให้เก็บอากรร้อยละ ๑๐ ของค่าตั๋ว

๓. มหรสพอย่างอื่นให้เก็บอากรร้อยละ ๓๐ ของค่าตั๋ว ถ้าเป็นกีฬาตามที่กำหนดในกฎกระทรวง ให้เก็บอากรร้อยละ ๒๐ ของค่าตั๋ว

๔. ถ้าเป็นมหรสพผสม ให้เก็บอากรในอัตราสูง

๕. ตั๋วไม่เสียค่าดู ให้เก็บอากรตามราคาชั้นที่ดูเป็นรายครั้งและรายบุคคลที่เข้าดู

๖. การคำนวนอากร ถ้าเอาห้าหารมีเศษต่ำกว่าห้าสตางค์ให้ปัดทิ้ง

๗. บัตรทางราชการที่ออกให้เข้าดูโดยไม่ต้องเสียค่าดู และตั๋วที่มี

ราคาไม่เกิน ๕๐ สตางค์ ให้ได้รับยกเว้นไม่ต้องเสียอากร

ต่อมาได้มีประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๑๕๕ ลงวันที่ ๔ มิถุนายน ๒๕๑๕ ให้ยกเว้นอากรมหาสพตามประมวลรัษฎากรทุกประเภท นอกจาก

(๑) ภาพยนตร์

(๒) มหรสพผสมภาพยนตร์

(๓) โบว์ลิ่ง

(๔) แข่งม้า

๕. อากรรังนกอีแอ่น

หลักการ

เก็บจาก จำนวนเงินที่ผู้ได้รับอนุญาตประมูลได้

ผู้มีหน้าที่เสียอากร ผู้ที่ได้รับอนุญาตจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ให้เป็นผู้เก็บรังนกอีแอ่นบรรดาที่มีอยู่ตามธรรมชาติบนเกาะในท้องที่จังหวัดที่ได้ระบุไว้ในกฎหมาย

วิธีปฏิบัติจัดเก็บ

ผู้ใดบระสงค์ที่จะขออนุญาตเก็บรังนกอีแอ่นบรรดาที่มีอยู่ตามธรรมชาติบนเกาะตามที่กรมสรรพากรได้จัดแบ่งไว้ และตามกำหนดระยะเวลาที่กรมสรรพากรกำหนดไว้แล้ว ผู้นั้นจะต้องขอนุญาตโดยการประมูลเงินอากรตามเวลาและวิธีการซึ่งกรมสรรพากรหรือคณะกรมการจังหวัดจะได้ประกาศให้ทราบ เมื่อผู้นั้นได้รับอนุญาตจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังให้เป็นผู้ประมูลได้ หรือเป็นผู้ที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังจัดให้มีผู้รับอนุญาตโดยวิธีอื่น ในกรณีไม่มีผู้ประมูลเงินอากร หรือมีผู้ประมูลเงินอากรแล้ว แต่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังไม่อนุญาต บุคคลผู้นั้นจะต้องได้ทำหนังสือสัญญากับอธิบดีกรมสรรพากรหรือผู้ว่าราชการจังหวัดโดยมีผู้ค้ำประกันและรับรองแล้ว จึงถือว่าผู้นั้นได้รับ

อนุญาตเก็บรังนกอีแอ่นโดยสมบูรณ์ หน้าที่ของผู้ที่ได้รับอนุญาต การชำระเงินอากร วิธีชำระเงินอากร ตลอดจนการค้างชำระเงินอากรอย่างไรนั้น สุดแท้แต่หนังสือสัญญาที่ทำไว้ต่อกัน

๖. ภาษีป้าย

หลักการ

เก็บจาก ป้ายแสดงชื่อ ยี่ห้อ หรือเครื่องหมายที่ใช้ในการประกอบการค้า หรือประกอบกิจการอื่นเพื่อหารายได้ หรือโฆษณาการค้าหรือกิจการอื่นเพื่อหารายได้ ไม่ว่าจะได้แสดงหรือโฆษณาไว้ที่วัตถุใด ๆ ด้วยอักษร ภาพ หรือเครื่องหมายที่เขียน แกะสลัก จารึก หรือทำให้ปรากฏด้วยวิธีอื่น

ผู้มีหน้าที่เสียภาษีป้าย เจ้าของป้ายมีหน้าที่เสียภาษีป้ายเป็นรายปี

วิธีจัดเก็บ

ให้เจ้าของป้ายซึ่งจะต้องเสียภาษีป้าย ยื่นแบบแสดงรายการภาษีป้ายตามแบบและวิธีการที่กระทรวงมหาดไทยกำหนด ภายในเดือนมีนาคมของปี

ในกรณีเจ้าของป้ายอยู่นอกประเทศไทย ให้ตัวแทนหรือผู้แทนในประเทศไทยมีหน้าที่ยื่นแบบแสดงรายการภาษีป้ายแทนเจ้าของป้าย

เจ้าของป้ายผู้ใดมีป้ายอันต้องเสียภาษีภายหลังเดือนมีนาคมก็ดี หรือแสดงป้ายใหม่แทนป้ายเดิมที่ได้เสียภาษีป้ายนั้นแล้ว หรือเปลี่ยนแปลงแก้ไขป้ายเดิมอันเป็นเหตุให้ต้องเสียภาษีป้าย หรือเสียภาษีป้ายเพิ่มขึ้นตามบัญชีอัตราภาษีป้าย ให้เจ้าของป้ายยื่นแบบแสดงรายการภาษีป้ายต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ภายในสิบห้าวันนับแต่วันที่มีป้ายอันต้องเสียภาษี หรือนับแต่วันที่แสดงป้ายใหม่แทนป้ายเดิม หรือนับแต่วันที่เปลี่ยนแปลงแก้ไขป้ายเดิม แล้วแต่กรณี

การคำนวณภาษีป้าย

(๑) ป้ายที่มีอักษรไทยล้วนให้คิดในอัตรา

๑ บาทต่อห้าร้อยตารางเซนติเมตร

เศษของห้าร้อยตารางเซนติเมตร
ให้นับเป็นห้าร้อยตารางเซนติเมตร

(๒) ป้ายที่มีอักษรไทยปนอักษรต่างประเทศ หรือเครื่องหมาย ให้คิดในอัตรา
๑๐ บาทต่อห้าร้อยตารางเซนติเมตร
เศษของห้าร้อยตารางเซนติเมตร
ให้นับเป็นห้าร้อยตารางเซนติเมตร

(๓) ป้ายที่ไม่มีอักษรไทย ให้คิดในอัตรา
๒๐ บาทต่อห้าร้อยตารางเซนติเมตร
เศษของห้าร้อยตารางเซนติเมตร
ให้นับเป็นห้าร้อยตารางเซนติเมตร

(๔) ป้ายตาม (๑) (๒) หรือ (๓) เมื่อคำนวณเนื้อที่แล้วมีอัตราที่จะต้องเสียต่ำกว่าป้ายละ ๒๐ บาท ให้เสียภาษีป้ายละ ๒๐ บาท

(๕) ป้ายใหม่ที่แสดงแทนป้ายเดิม หรือป้ายเดิมที่เปลี่ยนแปลงแก้ไข ให้คิดอัตราตาม (๑) (๒) หรือ (๓) แต่กรณีและให้เสียเฉพาะจำนวนเงินภาษีที่เพิ่มขึ้น

(๖) พื้นที่ของป้ายไม่ว่าจะมีรูปร่างลักษณะอย่างไร ให้คำนวณดังนี้

ก. ถ้าเป็นป้ายมีขอบเขตกำหนดได้ ให้เอาส่วนกว้างที่สุดคูณด้วยส่วนยาวที่สุดของขอบเขตป้ายเป็นตารางเซนติเมตร

ข. ถ้าเป็นป้ายที่ไม่มีขอบเขตกำหนดได้ ให้ถือว่าตัวอักษร ภาพ หรือเครื่องหมายที่อยู่ริมสุดเป็นขอบเขตสำหรับส่วนกว้างที่สุดและยาวที่สุด แล้วคำนวณตาม ก.

๗. ภาษีบำรุงท้องที่

หลักการ

เก็บจาก พื้นที่ดินที่บุคคลหรือคณะบุคคลไม่ว่าจะเป็นบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคล ซึ่งมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน หรือครอบครองอยู่ในที่ดินที่ไม่เป็นกรรมสิทธิ์ของเอกชน

ผู้มีหน้าที่เสียภาษีบำรุงท้องที่

๑. บุคคลที่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน

๒. บุคคลที่ครอบครองอยู่ในที่ดินที่ไม่เป็นกรรมสิทธิ์ของเอกชน

วิธีจัดเก็บ

ก่อนอื่นผู้ว่าราชการจังหวัดจะต้องตั้งกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง ให้มีหน้าที่พิจารณาการตีราคาปานกลางของที่ดินโดยแบ่งเป็นเขตเทศบาล เขตสุขาภิบาล นอกเขตเทศบาลหรือสุขาภิบาลที่มีกำนัน นอกเขตเทศบาลหรือสุขาภิบาลที่ไม่มีกำนัน เสียก่อน

การตีราคาปานกลางของที่ดินนั้น ให้นำเอาราคาที่ดินในหน่วยที่จะทำการตีราคาซึ่งซื้อขายกันโดยสุจริตครั้งสุดท้ายไม่น้อยกว่าสามราย ในระยะเวลาไม่เกินหนึ่งปีก่อนวันตีราคา มาคำนวณถัวเฉลี่ยเป็นราคาปานกลาง โดยมิให้คำนวณราคาโรงเรือนสิ่งปลูกสร้าง หรือสิ่งเพาะปลูกเข้าด้วย

ในกรณีที่ไม่มีการซื้อขายที่ดินตามวรรคหนึ่งในหน่วยใด ให้นำเอาราคาปานกลางที่คำนวณตามวิธีการในวรรคหนึ่งของที่ดินในหน่วยใกล้เคียง ที่มีสภาพ

และทำเลที่ดินคล้ายคลึงกันมาเป็นราคาปานกลางของที่ดินในหน่วยนั้นได้

ถ้าไม่อาจตีราคาปานกลางตามสองวรรคก่อนได้ ให้กำหนดราคาปานกลางของที่ดินโดยถือเกณฑ์อย่างอื่นอันอาจแสดงราคาตลาดของที่ดินโดยเฉลี่ยได้

การตีราคาปานกลางของที่ดิน ให้ตีราคาเป็นหน่วยตำบล แต่ถ้าราคาปานกลางของที่ดินในตำบลใดแตกต่างกันมาก ให้พิจารณาตีราคาโดยกำหนดเขตในตำบลนั้นแยกออกเป็นหน่วย ๆ เพื่อให้การตีราคาปานกลางเป็นไปโดยเที่ยงธรรม

ให้เจ้าของที่ดินซึ่งมีหน้าที่เสียภาษีบำรุงท้องที่ยื่นแบบแสดงรายการที่ดินเป็นรายแปลงตามแบบที่กระทรวงมหาดไทยกำหนด

ในกรณีที่ดินที่อยู่นอกเขตเทศบาล เมื่อผู้ว่าราชการจังหวัดพิจารณาเห็นสมควรจะกำหนดให้เจ้าพนักงานสำรวจทำการสำรวจ แล้วยื่นแบบแสดงรายการที่ดินแทนเจ้าของที่ดินเป็นรายแปลงที่ทำการสำรวจก็ได้

แบบแสดงรายการที่ดินสำหรับที่ดินในเขตเทศบาล ให้ยื่นต่อเจ้าพนักงานประเมิน ณ สำนักงานเทศบาลที่ที่ดินแปลงนั้นอยู่ในเขต หรือยื่น ณ สถานที่อื่นที่นายกเทศมนตรีกำหนด

แบบแสดงรายการที่ดินสำหรับที่ดินนอกเขตเทศบาล ให้ยื่นต่อเจ้าพนักงานประเมิน ณ ที่ว่าการอำเภอที่ที่ดินแปลงนั้นอยู่ในเขต หรือยื่น ณ สถานที่อื่นที่นายอำเภอกำหนด

แบบแสดงรายการที่ดินดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ให้ยื่นภายในเดือนมกราคมของปีแรกที่มีการตีราคาปานกลางของที่ดินสำหรับกรณีปกติ และแบบแสดงรายการที่ดินที่ยื่นดังกล่าวนี้ ให้ใช้ได้ทุกปีในรอบระยะเวลาสี่ปีที่คณะกรรมการพิจารณาตีราคาปานกลางของที่ดินได้กำหนดไว้

ในการประเมินภาษีบำรุงท้องที่สำหรับปีแรกของการตีราคาปานกลางของที่ดินตามปกติ หรือของปีที่มีการตีราคาปานกลางของที่ดินใหม่ ในกรณีผู้ว่า

ราชการจังหวัดเห็นสมควร หรือเจ้าของที่ดินร้องขอให้ตีราคาปานกลางของที่ดินใหม่ ให้เจ้าพนักงานประเมินคำนวณภาษีบำรุงท้องที่ และแจ้งการประเมินภายในเดือนมีนาคมแรกหลังจากการตีราคาปานกลางของที่ดินตามวิธีการดังต่อไปนี้.–

(๑) ในกรณีที่ที่ดินอยู่ในเขตเทศบาล หรือนอกเขตเทศบาลที่ไม่มีกำนัน ให้เจ้าพนักงานประเมินแจ้งการประเมินเป็นหนังสือไปยังผู้ซึ่งมีหน้าที่เสียภาษีบำรุงท้องที่

(๒) ในกรณีที่ที่ดินอยู่นอกเขตเทศบาลที่มีกำนัน ให้เจ้าพนักงานประเมินปิดประกาศแจ้งการประเมินไว้ ณ ที่ว่าการอำเภอ ที่ทำการกำนัน และที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน

การประเมินภาษีบำรุงท้องที่ที่เจ้าพนักงานประเมินคำนวณไว้ดังกล่าวข้างต้นให้ใช้เป็นการประเมินภาษีบำรุงท้องที่สำหรับในปีต่อไปจนครบรอบระยะเวลาสี่ปี

ในกรณีที่เจ้าพนักงานประเมินไม่อาจคำนวณภาษีบำรุงท้องที่ และแจ้งการประเมินภายในเดือนมีนาคม ก็ให้แจ้งการประเมินภายหลังกำหนดเวลาดังกล่าวได้

ให้ผู้มีหน้าที่เสียภาษีบำรุงท้องที่ชำระภาษีบำรุงท้องที่ภายในเดือนเมษายนของทุกปี

ในกรณีที่ผู้มีหน้าที่เสียภาษีบำรุงท้องที่ได้รับแจ้งการประเมิน ไม่ว่ากรณีใด ๆ ให้ชำระภาษีบำรุงท้องที่ภายในสามสิบวันนับแต่วันได้รับแจ้งการประเมิน

ให้เจ้าของที่ดินเสียเงินเพิ่มนอกจากเงินที่ต้องเสียภาษีบำรุงท้องที่ในกรณีและอัตราดังต่อไปนี้.–

(๑) ไม่ยื่นแบบแสดงรายการที่ดินภายในเวลาที่กำหนด ให้เสียเงินเพิ่มร้อยละสิบของจำนวนเงินที่ต้องเสียภาษีบำรุงท้องที่ เว้น

แต่กรณีเจ้าของที่ดิน ได้ยื่นแบบแสดงรายการที่ดินก่อนที่เจ้าพนักงานประเมินจะได้แจ้งให้ทราบถึงการละเว้นนั้น ให้เสียเงินเพิ่มร้อยละห้าของจำนวนเงินที่ต้องเสียภาษีบำรุงท้องที่

(๒) ยื่นแบบแสดงรายการที่ดินโดยไม่ถูกต้อง ทำให้จำนวนเงินที่จะต้องเสียภาษีบำรุงท้องที่ลดน้อยลง ให้เสียเงินเพิ่มร้อยละสิบของภาษีบำรุงท้องที่ที่ประเมินเพิ่มเติม เว้นแต่กรณีที่เจ้าของที่ดินได้มาขอแก้ไขแบบแสดงรายการที่ดิน ให้ถูกต้องก่อนที่เจ้าพนักงานประเมินแจ้งการประเมิน

(๓) ชี้เขตแจ้งจำนวนเนื้อที่ดินไม่ถูกต้องต่อเจ้าพนักงานสำรวจ โดยให้จำนวนเงินที่จะต้องเสียภาษีบำรุงท้องที่ลดน้อยลง ให้เสียเงินเพิ่มอีกหนึ่งเท่าของภาษีบำรุงท้องที่ที่ประเมินเพิ่มเติม

(๔) ไม่ชำระภาษีบำรุงท้องที่ภายในเวลาที่กำหนด ให้เสียเงินเพิ่มร้อยละหนึ่งต่อเดือนของจำนวนเงินที่ต้องเสียภาษีบำรุงท้องที่ เศษของเดือนให้นับเป็นหนึ่งเดือน เงินเพิ่มดังกล่าวห้ามมิให้เก็บเกินจำนวนภาษีบำรุงท้องที่ที่ค้างชำระ ทั้งนี้ ไม่ให้นำเงินเพิ่มตาม (๑) (๒) หรือ (๓) มาคำนวณเป็นเงินเพิ่มตาม (๔) ด้วย

อัตราภาษีบำรุงท้องที่

มีทั้งหมดด้วยกัน ๔๓ ชั้น เริ่มแต่ราคาปานกลางไม่เกินไร่ละ ๒๐๐ บาท ไร่ละ ๕๐ สตางค์ จนถึงราคาปานกลางเกินไร่ละ ๕๐๐,๐๐๐ บาท ซึ่งให้เสียภาษีไร่ละดังต่อไปนี้.–

(๑) สำหรับราคาปานกลางของที่ดิน ๕๐๐,๐๐๐ บาทแรก ให้เสียภาษี ๔๐๐ บาท

(๒) สำหรับราคาปานกลางของที่ดินส่วนที่เกิน ๕๐๐,๐๐๐ บาท ให้เสียทุก ๆ ๑๐๐,๐๐๐ บาท ต่อ ๑๐๐ บาท เศษของ ๑๐๐,๐๐๐ บาท ถ้าถึง ๕๐,๐๐๐ บาท ให้ถือเป็น ๑๐๐,๐๐๐ บาท ถ้าไม่ถึง ๕๐๐,๐๐๐ บาท ให้ปัดทิ้ง

ส่วนที่ดินที่ใช้ประกอบการกสิกรรมเฉพาะประเภทไม้ล้มลุก ให้เสียกึ่งอัตรา แต่ถ้าเจ้าของที่ดินประกอบการกสิกรรมประเภทไม้ล้มลุกนั้นด้วยตนเอง ให้เสียอย่างสูงไม่เกินไร่ละ ๕ บาท

สำหรับที่ดินที่ทิ้งไว้ว่างเปล่าหรือไม่ได้ทำประโยชน์ตามควรแก่สภาพของที่ดิน ให้เสียเพิ่มขึ้นอีกหนึ่งเท่า

๘. ภาษีโรงเรือนและที่ดิน

หลักการ

เก็บจาก ค่ารายปีของทรัพย์สิน คือโรงเรือนหรือสิ่งปลูกสร้างอย่างอื่น ๆ กับที่ดินซึ่งใช้ต่อเนื่องกับโรงเรือนหรือสิ่งปลูกสร้างอย่างอื่นนั้น

"ค่ารายปี" หมายความว่า จำนวนเงินซึ่งทรัพย์สินนั้น ๆ สมควรให้เช่าได้ในปีหนึ่ง ๆ ถ้าทรัพย์สินนั้นให้เช่า ท่านว่าค่าเช่านั้นเป็นหลักคำนวณค่ารายปี แต่ถ้ามีเหตุอันบ่งให้เห็นว่า ค่าเช่านั้นมิใช่จำนวนเงินอันสมควรจะให้เช่าได้ในปีหนึ่ง ๆ ไซร้ ท่านว่าพนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจแก้หรือคำนวณค่ารายปีเสียใหม่

ผู้มีหน้าที่เสียภาษีโรงเรือน

เจ้าของโรงเรือนหรือสิ่งปลูกสร้างอย่างอื่น ๆ กับที่ดินซึ่งใช้ต่อเนื่องกับโรงเรือนหรือสิ่งปลูกสร้างอย่างอื่นนั้น แต่ถ้าเป็นโรงเรือนหรือสิ่งปลูกสร้างอย่างอื่น เจ้าของอยู่เองหรือให้ผู้แทนอยู่เฝ้ารักษา และซึ่งมิได้ใช้เป็นที่ไว้สินค้าหรือประกอบการอุตสาหกรรมแล้ว ได้รับยกเว้นภาษีโรงเรือน

วิธีจัดเก็บ

ภายใน ๔ เดือนนับแต่วันที่ ๑ มกราคม ทุก ๆ ปี หรือตั้งแต่วันใช้พระราชบัญญัติภาษีโรงเรือนและที่ดินในท้องที่ใด ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ประกาศในราชกิจจานุเบกษา และในหนังสือพิมพ์หรือ ณ ที่ว่าการอำเภอ สำนักงานเทศบาล หรือสำนักงานทะเบียนท้องถิ่นของเทศบาล แต่ในท้องที่ซึ่งมีกำนันผู้ใหญ่บ้าน ให้ประกาศโดยทางกำนันผู้ใหญ่บ้านด้วย ให้ผู้รับประเมินซึ่งมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ตั้งอยู่ในท้องที่ซึ่งให้ใช้พระราชบัญญัติโรงเรือนและที่ดินไปรับแบบพิมพ์ (ภ.ร.ด. ๒) จากกรมการอำเภอ พนักงานเทศบาลภายในกำหนดไม่น้อยกว่าสามสิบวัน นับแต่วันที่ได้ประกาศแล้ว ให้กรอกข้อความตามที่ตนทราบลงในแบบพิมพ์นั้น ยื่นต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ เมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่ได้ทำการประเมินภาษีเสร็จแล้ว ก็จะมีหนังสือแจ้ง (ภ.ร.ด. ๘) ไปยังเจ้าของโรงเรือนให้นำเงินค่าภาษีไปชำระภายใน ๙๐ วัน นับแต่วันได้รับแจ้งความ

อัตราภาษี

เสียอัตราร้อยละสิบสองกึ่งแห่งค่ารายปี

๕. อากรฆ่าสัตว์

หลักการ

เก็บจาก การฆ่าสัตว์ซึ่งสัตว์ หมายความว่า สัตว์ที่มิใช่สัตว์ป่า และหมายความเฉพาะโค กระบือ แพะ แกะ สุกร และสัตว์อื่นตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

(กฎกระทรวงฉบับที่ ๗ (พ.ศ. ๒๕๐๕) ให้ไก่ เป็ด และห่าน เป็นสัตว์ตามกฎหมายนี้ด้วย)

ผู้มีหน้าที่เสียอากร ได้แก่ผู้ทำการฆ่าสัตว์ นอกจากจะเสียอากรฆ่าสัตว์แล้วยังจะต้องเสียค่าธรรมสำหรับโรงฆ่าสัตว์ และค่าธรรมเนียมสำหรับโรงพักสัตว์ด้วย

วิธีจัดเก็บ

ผู้ฆ่าสัตว์ดังกล่าวจะต้องได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ และเสียอากรฆ่าสัตว์ ค่าธรรมเนียมสำหรับโรงฆ่าสัตว์ และค่าธรรมเนียมสำหรับโรงพักสัตว์ตามอัตราที่กำหนดในกฎกระทรวง

อัตราอากรและค่าธรรมเนียม

ตามกฎกระทรวง (พ.ศ. ๒๕๐๓)

ให้เรียกเก็บอากรฆ่าสัตว์ ค่าธรรมเนียมโรงฆ่าสัตว์ และค่าธรรมเนียมโรงพักสัตว์ ตามอัตราดังต่อไปนี้

(๑) **อากรฆ่าสัตว์**

โค	ตัวละ	๑๒	บาท
กระบือ	ตัวละ	๑๕	บาท
สุกร	ตัวละ	๑๐	บาท
สุกรที่มีน้ำหนักต่ำกว่า ๒๒.๕ กก.	ตัวละ	๕	บาท
แพะหรือแกะ	ตัวละ	๔	บาท

(๒) **ค่าธรรมเนียมโรงฆ่าสัตว์**

โค	ตัวละ	๘	บาท
กระบือ	ตัวละ	๘	บาท
สุกร	ตัวละ	๑๐	บาท
แพะหรือแกะ	ตัวละ	๒	บาท

(๓) ค่าธรรมเนียมโรงพักสัตว์ ตัวละ ๒ บาท

ตามกฎกระทรวง ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๐๕)

การฆ่าไก่ เป็ด หรือห่าน ให้เรียกเก็บตามอัตราดังต่อไปนี้.–

(๑) อากรฆ่าสัตว์ ไก่ เป็ด หรือห่าน ตัวละ ๐.๑๐ บาท

(๒) ค่าธรรมเนียมโรงฆ่าสัตว์

ไก่	ตัวละ ๐.๓๐	บาท
เป็ด	ตัวละ ๐.๕๐	บาท
ห่าน	ตัวละ ๑.๐๐	บาท

(๓) ค่าธรรมเนียมโรงพักสัตว์

ไก่ เป็ดหรือห่าน	ตัวละ ๐.๑๐	บาท

๑๐. อากรการประมง

หลักการ

เก็บจาก

การทำการประมง ซึ่งหมายความว่า จับ ดัก ล่อ ทำอันตราย ฆ่า หรือจับสัตว์น้ำในที่จับสัตว์น้ำด้วยเครื่องมือทำการประมงหรือด้วยวิธีใด ๆ

ผู้มีหน้าที่เสียอากรการประมง ได้แก่ ผู้มีอาชีพในการประมง การค้าสัตว์น้ำ ผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำ และอุตสาหกรรมสัตว์น้ำ

วิธีจัดเก็บ

ได้แบ่งที่จับสัตว์น้ำออกเป็น ๔ ประเภทคือ

(๑) ที่รักษาพืชพันธุ์

(๒) ที่ว่าประมูล

(๓) ที่อนุญาต

(๔) ที่สาธารณะประโยชน์

(๑) **ที่รักษาพืชพันธุ์** คือ ที่จับสัตว์น้ำซึ่งอยู่ในบริเวณพระอาราม หรือปูชนียสถาน หรือติดกับเขตสถานที่ดังกล่าวแล้ว บริเวณประตูน้ำ ประตูระบายน้ำ ฝาย หรือทำนบ หรือที่ซึ่งเหมาะแก่การรักษาพืชพันธุ์สัตว์น้ำ

ห้ามมิให้บุคคลใดทำการประมงหรือเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในที่รักษาพืชพันธุ์ เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากอธิบดี

ผู้รับอนุญาตต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขที่อธิบดีกำหนดให้

(๒) **ที่ว่าประมูล** คือ ที่จับสัตว์น้ำซึ่งสมควรจะให้บุคคลว่าประมูลผูกขาดทำการประมงและเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ

ห้ามมิให้บุคคลใดทำการประมง หรือเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในที่ว่าประมูล เว้นแต่ผู้รับอนุญาต ผู้รับอนุญาตต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขที่อธิบดีกำหนด

(๓) **ที่อนุญาต** คือ ที่จับสัตว์น้ำซึ่งอนุญาตให้บุคคลทำการประมง หรือเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และรวมตลอดถึงบ่อล่อสัตว์น้ำ

ห้ามมิให้บุคคลใดทำการประมง หรือเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในที่อนุญาต เว้นแต่ผู้รับอนุญาต ผู้รับอนุญาตต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขที่อธิบดีกำหนด

(๔) **ที่สาธารณะประโยชน์** คือ ที่จับสัตว์น้ำซึ่งบุคคลทุกคนมีสิทธิทำการประมงและเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำได้

บุคคลใดซึ่งทำการประมงหรือเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในที่สาธารณะประโยชน์ ต้องปฏิบัติตามเงื่อนไข ที่รัฐมนตรีกำหนดโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา

นอกจากนี้เครื่องมือจับสัตว์น้ำในพิกัดจะต้องได้รับอาชญาบัตรระบุชื่อบุคคลนั้น ๆ และเสียเงินอากรตามที่กำหนดไว้

อัตราอากรประมง

ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรมีอำนาจออกกฎกระทรวงกำหนดอัตราอากร และค่าธรรมเนียมไม่เกินอัตราตามบัญชีท้ายพระราชบัญญัติ อัตราเงินอากรและค่าธรรมเนียมมีทั้งหมด ๔ บัญชีด้วยกัน มีรายละเอียดตามที่กำหนดในกระทรวงนั้น ๆ

สุขภาพจิตในสหพันธมาเลเซีย

โดย นายแพทย์สงัน สุวรรณเลิศ พ.บ. D.Psych.

คำนำ

ในปัจจุบันนี้ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกกำลังสนใจเรื่องสุขภาพจิตกันมากขึ้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะอยู่ในยุคของวัตถุนิยม ความเปลี่ยนแปลงของสังคม วัฒนธรรม ทั้งประเทศพัฒนาและกำลังพัฒนา โดยนับเนื่องมาจากเกิดความขัดแย้งทางใจมากขึ้น ขาดสิ่งยึดเหนี่ยวทางใจ ก่อให้เกิดปัญหาทางอารมณ์ ทุกชีวิตเต็มไปด้วยการต่อสู้ดิ้นรนเพื่ออยู่รอดและสูงศักดิ์ ปัญหายาเสพย์ติด, เด็กเกเร, อาชญากรรม, คนอันธพาล และโรคจิต–โรคประสาท จึงตามมา ข้าพเจ้าโชคดีที่ได้ไปเห็นประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงคือมาเลเซียกำลังประสพปัญหานี้

ประเทศมาเลเซียเป็นประเทศหนึ่งที่เห็นความสำคัญในเรื่องบริการสุขภาพจิตนับว่าเป็นประเทศแรกที่ขอความช่วยเหลือมายังรัฐบาลไทย โดยในขั้นต้นขอเพียงจิตแพทย์และพยาธิแพทย์ไปร่วมมือปฏิบัติงานก่อน ซึ่งเรื่องนี้ได้สืบเนื่องมาจาก เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๔ ตันศรี ซาดอน อดีตรัฐมนตรีสาธารณสุขของสหพันธ์มาเลเซีย ได้เข้าเยี่ยม พล ต.อ. ประเสริฐ รุจิรวงศ์ รัฐมนตรีกระทรวงสาธารณสุขของประเทศไทย ณ วังปารุสกวัน ในโอกาสนั้นอดีตรัฐมนตรีสาธารณสุขสหพันธ์มาเลเซียได้หารือกับรัฐมนตรีกระทรวงสาธารณสุขของไทยเกี่ยวกับความร่วมมือทางการแพทย์ เนื่องด้วยสหพันธ์มาเลเซียเป็นประเทศเพื่อนบ้านที่สนิทสนม เพื่อเสริมสร้างสัมพันธภาพอันดีต่อกัน จอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ได้มอบหมายให้ พล.ท.แสวง เสนาณรงค์ เป็นผู้พิจารณาดำเนินงาน ซึ่งในเวลาต่อมาทางรัฐบาลไทยได้ส่งคณะผู้แทนไทยไปเจรจากับรัฐมนตรีกระทรวงสาธารณสุขมาเลเซีย โดยมีนายพิชาน ดโนทัย

รองปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีเป็นหัวหน้าคณะ และประกอบด้วย ศาสตราจารย์ น.พ. สวัสดิ์ สกุลไทย และศาสตราจารย์ น.พ. ณัฐ ภมรประวัติ เป็นผู้แทนมหาวิทยาลัยมหิดล ศาสตราจารย์ น.พ ประเสพ รัตนากร ผู้แทนกระทรวงสาธารณสุข และนายบดี จุณณานนท์ ผู้แทนสำนักงบประมาณ ออกไปเจรจาในรายละเอียดและคณะรัฐมนตรีได้ลงมติเมื่อ วันที่ ๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๔ ให้ความเห็นชอบในอันที่จะให้ความช่วยเหลือร่วมมือทางการแพทย์แก่รัฐบาลสหพันธ์มาเลเซีย ด้วยเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงเป็นจิตแพทย์ที่ได้รับเลือกให้ไปปฏิบัติงานด้านสุขภาพจิต ร่วมกับรองศาสตราจารย์ น.พ.ประสาน ต่างใจ พยาธิแพทย์ในโอกาสต่อมา อันเป็นที่มาของเรื่องสุขภาพจิตในสหพันธ์มาเลเซีย แรงบรรดาลอันนี้สืบเนื่องมาจากศาสตราจารย์ น.พ.ฝน แสงสิงแก้ว ที่ได้พร่ำสอนบรรดาศิษย์ทั้งหลายให้พึงสำเนียกในการศึกษาความคิด, ขนบธรรมเนียม, วัฒนธรรมของท้องถิ่นในการดำเนินงานด้านสุขภาพจิตและจิตเวชศาสตร์

ดำเนินเรื่อง

สภาพทางภูมิศาสตร์

มาเลเซียเป็นประเทศที่ตั้งอยู่ทางตอนใต้ของประเทศไทย จัดอยู่ในประเทศภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ ลักษณะของประเทศเป็นดินแดนที่แยกกันอยู่ ๒ ส่วน คือมาเลเซียตะวันตกและมาเลเซียตะวันออก มาเลเซียตะวันตกเป็นผืนแผ่นดินใหญ่ที่ติดต่อกับประเทศไทย ส่วนมาเลเซียตะวันออกนั้นเป็นดินแดนที่ห่างออกไปอีก ๔๐๐ ไมล์ โดยมีทะเลจีนกั้นพื้นที่ส่วนใหญ่ มาเลเซียตะวันตกมีอาณาบริเวณ ๕๐,๙๑๕ ตารางไมล์ มีพลเมืองประมาณ ๘.๕ ล้านคน ส่วนมาเลเซียตะวันออกมีอาณาบริเวณ ๗๘,๖๓๗ ตารางไมล์ ตั้งอยู่บนเกาะบอร์เนียวมีพลเมืองประมาณ ๑.๕ ล้านคน ประมาณ ๘๐ เปอร์เซ็นต์ ของ

ดินแดนแหลมมลายานี้ เป็นป่าทึบมีขุนเขาและหนองน้ำและประมาณได้ว่ามีพื้นที่ ๑๒ เปอร์เซ็นต์ ใช้ในการทำสวนยาง

สหพันธ์มาเลเซียเป็นประเทศเอกราช อันเป็นผลเนื่องมาจากความสำเร็จในการประกาศอิสรภาพของสหพันธ์มาลายา เมื่อวันที่ ๓๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๐ ต่อมารัฐต่าง ๆ ๑๑ รัฐในสหพันธ์มาลายากับรัฐใหม่ข้างนอกอีก ๓ รัฐได้แก่ สิงค์โปร์ ซาบาห์ หรือที่เรียกกันอีกอย่างหนึ่งว่าบอร์เนียวเหนือ และซาราวัค ได้รวมตัวเข้าเป็นประเทศเดียวกันเรียกอย่างปัจจุบันว่า "สหพันธ์มาเลเซีย" เมื่อวันที่ ๑๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๖ ครั้นต่อมาในพ.ศ. ๒๕๐๘ สิงค์โปร์ได้แยกตัวออกเป็นประเทศอิสระมีรัฐบาลของตนเองตราบเท่าทุกวันนี้

ลักษณะทางวัฒนธรรม

ลักษณะทางสังคมของสหพันธ์มาเลเซีย เป็นไปในรูปที่มีคนหลายเชื้อชาติหลายภาษามารวมกัน ในมาเลเซียตะวันตกประมาณว่า ๕๐ เปอร์เซนต์ของพลเมืองทั้งหมดเป็นชาวมลายูหรือไม่ก็เป็นคนที่สืบเชื้อสายมาจากอินโดนีเซีย, ประมาณ ๓๗ เปอร์เซตร์ เป็นชาวจีน และอีกเพียง ๑๒ เปอร์เซนต์เป็นชาวอินเดีย, ลังกาและปากีสถานรวมกัน ส่วนที่เหลือนั้นเป็นชนชาติต่าง ๆ ที่เข้ามาพำนักอยู่ ส่วนทางมาเลเซียตะวันออกนั้น ยังมีคนพื้นเมืองเผ่าอื่น ๆ นอกเหนือไปจากคนเชื้อสายมลายู เป็นชนกลุ่มน้อยที่มีถิ่นพำนักอยู่กันอย่างเป็นกลุ่มก้อน กะว่าประมาณ ๒ ใน ๓ พวกชนกลุ่มน้อยนี้มีลักษณะของการดำรงชีพและวัฒนธรรมคล้ายกันหลายอย่าง เชื่อได้ว่าพวกเหล่านี้มีการนับถือการทรงเจ้าเข้าผีมากกว่าส่วนอื่น ๆ ดังจะเห็นได้ว่ามีคน ๓ เผ่าใหญ่ ๆ อาศัยอยู่ในประเทศนี้ จนกระทั่งในปัจจุบันนี้แม้คนทั้ง ๓ เผ่าจะอาศัยอยู่ในอาณาบริเวณที่ใกล้เคียงกัน แต่คนทั้ง ๓ เผ่าก็ไม่ค่อยจะได้สังสรรค์กันนัก หรือถ้าพูดอีกนัยหนึ่งก็คืออยู่กันแบบต่างคนต่างอยู่ การแต่งงานกันระหว่างคน ๓ เผ่านั้นมีบ้าง แต่เมื่อเทียบปริมาณแล้ว

อาจกล่าวได้ว่ามีน้อยมาก ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากศาสนา โดยชาวมลายูนับถือศาสนาอิสลาม, ชาวจีนนับถือพุทธศาสนา, ขงจื้อ, คริสศาสนา ฯลฯ ส่วนชาวอินเดีย, ลังกา, นับถือศาสนาฮินดู, พุทธ ฯลฯ

ก่อนได้รับเอกราชในราวปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ชาวมลายูส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในชนบทตามหมู่บ้าน ส่วนชาวจีนและชาวอินเดียส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในเมือง ดังนั้นจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าฐานะทางเศรษฐกิจนั้นแตกต่างกันมาก ชาวมลายูยากจน ส่วนชาวจีนและชาวอังกฤษและอินเดียนั้นร่ำรวย ข้าราชการและผู้ที่ประกอบวิชาชีพส่วนมากเป็นพวกกลุ่มอินเดีย นับแต่ได้รับเอกราชมา ทางรัฐบาลได้พยายามแก้ไขและปรับปรุงสถานะการณ์ต่าง ๆ และได้คลี่คลายไปในทางดีขึ้น เช่นสนับสนุนให้ชาวมลายูได้รับการศึกษามากขึ้น ส่งเสริมอาชีพและให้มีความเป็นอยู่สูงขึ้นอย่างคน ๒ เผ่าที่กล่าวมาแล้ว อันเป็นสิ่งสำคัญในการแก้ดุลย์ทางปัญญา, สังคมและเศรษฐกิจ

ในมาเลเซียภาษาอันเป็นสื่อกลางในการติดต่อก็เกิดความยุ่งยากขึ้นพอสมควรทีเดียว สำหรับชาวมลายูเองก็มีความผิดเพี้ยนของภาษาของตนออกไปตามสภาพท้องถิ่น เช่นพวกที่อยู่ห่างออกไปคือในมาเลเซียตะวันออกเป็นต้น สำหรับชาวจีนส่วนใหญ่นั้นอพยพมาจากทางตอนใต้ของประเทศจีน ดังนั้นภาษาจีนฮกเกี่ยนและภาษาจีนกวางตุ้ง จึงใช้กันมากในมาเลเซีย และนอกจากนี้ยังมีภาษาจีนอื่น ๆ ที่ใช้ในมาเลเซียอีกอย่างน้อย ๘ ภาษา ส่วนภาษาจีนแมนดารินซึ่งเป็นภาษาของชาวจีนตอนเหนือและเป็นภาษาประจำชาติของประเทศสาธารณ-รัฐจีนนั้น นับว่าเป็นภาษาที่นิยมกันในหมู่คนจีนมลายูหนุ่มสาว ทั้งนี้เนื่องมาจากภาษาแมนดารินใช้สอนในโรงเรียนจีน ทีนี้หันมาทางกลุ่มอินเดียบ้าง ภาษาที่ใช้กันมากคือภาษาทมิฬ ซึ่งเป็นภาษาของพวกอินเดียที่มาจากรัฐมาดลาสและนอกจากนี้ก็ได้แก่พวกที่มาจากอินเดียตอนใต้แถวรัฐเคอราลา และพวกที่มาจากทางเหนือได้แก่พวกจากเบงกอล และปันจาบ

ชาวจีนและชาวอินเดียทั้งหลายที่อพยพเข้ามาทำมาหากินในมาเลเซียนี้ได้เริ่มมาตั้งแต่สมัยที่อังกฤษเข้าครอบครองแหลมมะลายูใหม่ ๆ เช่นชาวกวางตุ้งก็เข้ามาทำเกี่ยวกับเหมืองแร่ ชาวฮกเกี่ยนทำเกี่ยวกับการค้าขายเช่นนับตั้งแต่ค้าย่อยจนถึงค้าข้าวค้ายาง ชาวทมิฬเป็นกรรมกรทำสวนยาง พวกซิกส์เป็นตำรวจ พวกทมิฬและลังกาทำงานเกี่ยวกับทางรถไฟเป็นต้น ส่วนในปัจจุบันนี้การเลือกอาชีพไม่ได้เป็นไปอย่างแต่ก่อนแล้ว จะขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถของคนแต่ละเผ่าที่จะเลือกงานของตน ซึ่งบรรดาอาชีพต่าง ๆ เหล่านี้ถ้าใช้ความสังเกตุจะเห็นริ้วรอยเหลืออยู่ไม่น้อยทีเดียว

ขอหันกลับมาพูดเรื่องภาษาอีกครั้งหนึ่ง หลังจากที่มาเลเซียได้เป็นเอกราชแล้วจนถึง พ.ศ. ๒๕๑๐ ภาษาทางราชการนั้นได้ใช้ภาษาอังกฤษเรื่อยมา แต่ในปัจจุบันนี้รัฐบาลได้สนับสนุนให้ใช้ภาษาบาฮาซา อันเป็นภาษามาลายูกลางเป็นภาษาทางราชการ และให้สอนในโรงเรียนทุกแห่ง ร่วมกับภาษาต่าง ๆ ที่กล่าวแล้ว ยกตัวอย่างเช่นในโรงเรียนจีน นักเรียนจะต้องเรียนภาษาบาฮาซามาเลย์ตามบังคับ และนอกจากนี้ยังจะต้องเรียนภาษาจีนซึ่งเป็นภาษาเดิมของตน และภาษาอังกฤษ ซึ่งยังจำเป็นอย่างมาก ฉะนั้น เด็กต้องเรียน ๓ ภาษา

ชีวิตเด็กมาเลเซีย

รูทวองนักสุขภาพจิตที่มีชื่อเสียงของมาเลเซียและสิงคโปร์และเคยเป็นผู้เชี่ยวชาญอาวุโส ของอิสเวสเซนต์เตอร์ที่ฮาวาย ได้เขียนเรื่องเกี่ยวกับปัญหาทางอารมณ์ของเด็กในโรงเรียนในมาเลเซียไว้ ซึ่งข้าพเจ้าได้รวบรวมมาเล่าสู่กันฟังเพื่อประกอบความเข้าใจในเรื่องสุขภาพจิตให้แจ่มแจ้งยิ่งขึ้น ศาสตราจารย์นายแพทย์ฝน แสงสิงแก้ว ได้กล่าวถึงงานสุขภาพจิตโดยเน้นถึงการศึกษาและค้นคว้าตั้งแต่วัยเด็กให้แจ่มแจ้ง และจะต้องแก้ไขบำบัดเบาไปให้ได้ มิฉะนั้นแล้ว ปัญหา

ต่าง ๆ จะตามมาเมื่อร่างกายเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ฉะนั้นการศึกษาเรื่องเด็กในแง่ต่าง ๆ จึงจำเป็นอย่างยิ่ง

เมื่อเด็กมาเลเซียมีปัญหาหรือมีความขัดข้องในใจ สิ่งที่ควรจะคำนึงถึงก็คือ อะไรเป็นเหตุส่งเสริมที่ทำให้เกิดขึ้น น่าจะได้นึกถึงสิ่งสำคัญอยู่ ๒ ประการคือ

๑) ปัญหาสิ่งแวดล้อมของเด็กซึ่งประกอบขึ้นด้วยปัญหาทางบ้านและปัญหาสังคม ทางโรงเรียนควรจะช่วยแก้ปัญหาให้ได้ หรือไม่ก็เพียงแต่ช่วยให้ปัญหานั้นคลายลงไปได้

๒) ปัญหาที่เกิดขึ้นในมาเลเซียตะวันตกหรือตะวันออก น่าจะคล้ายคลึงกัน ถ้าแตกต่างกันก็อาจเป็นปัญหาของเด็กในเมืองและเด็กในชนบทเท่านั้น

ดังได้กล่าวมาแล้วแต่ต้นว่า มาเลเซียประกอบไปด้วยคนหลายเชื้อชาติ เพราะฉะนั้นเมื่อกล่าวถึงเด็กมาเลเซีย ก็ควรจะนึกถึงผู้ที่เกิดในมาเลเซีย ซึ่งมาจากคน ๓ ชาติใหญ่ ๆ คือมลายู, จีน, และอินเดีย และอื่น ๆ เช่นพวกที่อยู่ทางมาเลเซียตะวันออก

การเลี้ยงดูลูกในมาเลเซีย ถ้าจะเทียบกับประเทศทางตะวันตกแล้วจะเป็นไปในแบบประคับประคองและตามใจเด็ก เด็กมลายูได้รับความสนใจได้รับความเอาใจใส่และถนุถนอมอย่างสม่ำเสมอ ดังจะเห็นได้จากบิดามารดาที่เพิกเฉยต่อบุตรสังคมมักจะรังเกียจอย่างรุนแรง เช่นเดียวกับชาวจีนได้เสียสละอย่างมากในการดูแลบุตร และมีความภูมิใจอย่างยิ่งในการที่ได้ทำเช่นนั้น เด็ก ๆ มักจะไปไหนมาไหนกับผู้ใหญ่ในวันหยุดโรงเรียน เด็กลูกผู้ดีมีเงินมักจะได้รับการป้อยอจากพี่เลี้ยงเป็นอย่างดี

๒) การอบรมนิสสัย

การอบรมนิสสัยในมาเลเซียเริ่มต้นตั้งแต่วัยเด็ก ในประเพณีของชาวมลายู เด็กผู้หญิงจะได้รับการฝึกหัดให้รู้จักเย็บปักถักร้อย จะต้องทำเสื่อและหมอนให้เป็น สิ่งเหล่านี้จะทำให้บิดา มารดามีความปีติยินดีเป็นอย่างยิ่ง

เด็กผู้ชายจะได้รับการฝึกอบรมให้รู้จักการอ่านคัมภีร์กุรอาน ให้รู้จักการอ่านโคลง ฉันท์ กาพย์ หรือกลอน หรือไม่ก็จะต้องรู้จักวิธีเล่นการพะนัน หรือชนไก่ เมื่ออายุโตเต็มที่แล้ว ถ้าอยู่ใกล้ทะเลต้องเรียนรู้วิธีพายเรือหรือกระเชียงเรือ ถ้าอยู่ที่ดอนก็เรียนรู้วิธีที่จะต่อสู้กันด้วยดาบ ลูกผู้หญิงได้รับการฝึกฝนให้รู้จักหน้าที่ของแม่บ้าน ส่วนลูกผู้ชายนั้นให้เอาอย่างพ่อ การฝึกอบรมลูกผู้หญิงค่อนข้างจะเข้มงวดกวดขันกว่า ซึ่งพ่อแม่มักจะให้เด็กผู้ชายเที่ยวเตร่มากกว่าผู้หญิง สำหรับพ่อแม่ที่เป็นชาวจีนนั้นมักจะต้องการให้ลูกชายทำงานและติดต่อสังคมภายนอกเป็นเพื่อประโยชน์ในวันหน้า มีสุภาษิตจีนกล่าวไว้ว่า "ถ้าลูกชายดี ท่านต้องจ่ายเงิน" "ถ้าลูกชายชั่ว ท่านต้องเก็บเงิน"? คนจีนหรือคนอินเดียชั้นกลางต้องการให้ลูก ๆ เทียมหน้าเทียมตากับเพื่อน ๆ เพราะฉะนั้นพ่อแม่จะสนับสนุนอย่างเต็มความสามารถในอันที่จะให้ลูกชายได้รับการศึกษาและสร้างความดี บรรดาพี่น้องในครอบครัวเดียวกันต่างก็ช่วยกันสนับสนุนอย่างสุดความสามารถ ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่าเด็กผู้หญิงมักจะอยู่บ้าน แต่เด็กชายได้รับการส่งเสริมมากกว่า ยิ่งไปกว่านั้นส่วนมากมักจะคิดไปว่าเด็กผู้หญิงเรียนไปก็ศูนย์เงินเปล่า ต่อไปก็ต้องแต่งงานและเป็นของครอบครัวอื่นต่อไป

ฐานะของเด็กผู้หญิงในทางสังคมของชาวมาเลเซียนั้นด้อยกว่าเด็กผู้ชายอย่างไม่มีปัญหา เช่น เมื่อผู้ชายสนทนากัน เด็กผู้หญิงไม่ควรเข้าไปสนทนาด้วย แม้ในปัจจุบันนี้บางครอบครัวก็ยังคงถือเคร่งครัดอยู่โดยห้ามไม่ให้เด็กผู้หญิงคุยกับเด็กผู้ชาย ยกเว้นคนที่อยู่ในครอบครัวเดียวกัน ชาวมลายูมีกฎห้ามสำหรับผู้ชายและผู้หญิงไว้อย่างเคร่งครัดยิ่งกว่าชาวจีนและชาวอินเดีย ตัวอย่างเช่น "ไม่เป็นการสมควรที่ผู้หญิงและผู้ชายจะสนทนากันโดยมีท่าทีที่สนิทสนมโดยนั่งด้วยกัน ทำท่าเสมือนหนึ่งเป็นสามีและภรรยาต่อกัน หรือเดินไปด้วยกันหรือจ้องมองกันด้วยความรัก และห้ามไม่ให้เด็กชายและเด็กหญิงอยู่ด้วยกันในที่ลับตาคน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของความรักหรือเรื่องอื่นใดก็ตาม สิ่ง

ที่ไม่สมควรสำหรับลูกผู้หญิงชาวมลายูที่พึงระมัดระวังมีอยู่ ๕ ข้อด้วยกันคือ

๑) พึงระมัดระวังในการสนทนา

๒) พึงระมัดระวังในการเคลื่อนไหว

๓) พึงระมัดระวังในการจ้องมอง

๔) พึงระมัดระวังในสิ่งรอบข้าง

๕) พึงระมัดระวังในการเดิน

เรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องจริงและเป็นไปได้จริง ๆ โดยเฉพาะชาวมลายูมุสลิม การที่จะไปแตะต้องผู้หญิงนั้นลำบากมากจริง ๆ ถ้าคนไม่รู้ขนบธรรมเนียมของเขา จะให้เหมือนแบบประเทศอื่น ๆ นั้นเป็นไปได้ยากมาก โดยฉะเพาะชาวมลายูที่อยู่ตามหมู่บ้าน คนต่างถิ่นมักจะหัวแตกเสมอ ๆ และจะไม่ยอมให้เข้าในหมู่บ้าน มีเรื่องเล่าว่า เมื่อไม่นานมานี้เอง มีชาวอินเดียควงสาวมลายูไปในงานกินเลี้ยงที่มีเกียรติยศแห่งหนึ่ง ชาวอินเดียและชาวมลายูหญิงต่างมีการศึกษาดี ทั้งคู่ต่างถูกตบหน้าและถูกขับไล่ออกไปจากงาน โดยที่ผู้ตบเป็นเจ้านายและไม่มีความผิดด้วย ซึ่งเรื่องนี้เป็นเรื่องเล่าจะเท็จจริงอย่างไรไม่ทราบ แต่ก็เป็นปฐมนิเทศนอกทางการที่ข้าพเจ้าได้ยินก่อนที่จะลงมือปฏิบัติงานในมาเลเซีย หลังจากนั้นข้าพเจ้าเองชักจะขนลุก และมักจะไม่คุยกับผู้หญิงมลายูถ้าไม่จำเป็น

ส่วนชาวจีนและชาวอินเดียนั้นในเรื่องนี้ไม่มีกฎข้อบังคับไว้แน่นอน แต่มักจะเป็นหน้าที่ของพ่อแม่เองที่ต้องคอยสอดส่องดูแลความประพฤติในเรื่องรักเรื่องใคร่ของบุตรของตนเอง ในทัศนะของพ่อแม่ในปัจจุบันนี้ก็ยังคงเป็นไปในแบบเข้มงวดกวดขันอยู่ เด็กสาวเมื่อจะไปไหนมักจะไปกับเพื่อนหญิงด้วยกันและต้องอยู่ในดุลยพินิจของบิดามารดาด้วย ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่าเด็กมาเลเซียได้รับการเลี้ยงดูในแบบนี้ ลักษณะที่ออกมาก็เป็นแบบขี้อาย ติดต่อกับเพศตรงข้ามลำบาก ทั้งนี้และทั้งนั้นก็ขึ้นอยู่กับครอบครัวที่จะปลูกนิสัยบุตรของตน

๓) ระเบียบวินัย การทำโทษโดยวิธีตีเด็กนั้นมีอยู่ ทั้งนี้มีความเชื่อว่าผีที่ดื้อด้านที่อยู่ในตัวเด็กจะได้ออกไปเสียตั้งแต่ยังอยู่ในเยาว์วัย เด็กชาวมาเลเซียจะมีความรู้สึกอับอายมาก ถ้าพ่อแม่เกลียดชัง ยิ่งกว่าการเฆี่ยนตีเสียอีก เมื่อเด็กเติบโตขึ้นมักจะกลัวการเยาะเย้ยเนื่องจากพ่อแม่เกลียดชัง ปัญหาทางอารมณ์ของเด็กในโรงเรียนชั้นประถม ส่วนใหญ่มักจะมาจากขาดความสามารถในอันที่จะวางตัวให้เหมาะสมระหว่างบ้านกับโรงเรียน เด็กที่มีปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้มักจะมีอาการเฉย ๆ ขุ่นเคืองแยกตัวเอง และชีวิตภายในโรงเรียนเป็นไปในแบบที่เรียนไม่ได้ดี และก้าวร้าวผู้อื่น ถ้าไม่เข้าใจเด็กแล้ว สิ่งเหล่านี้ก็จะติดตัวไปในอนาคต

๔) ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและบุตร ความผูกพันธ์ในครอบครัวเป็นเรื่องสำคัญอีกเรื่องหนึ่งในวงการสุขภาพจิต บิดาชาวมลายูให้ความรักความอบอุ่นแก่บุตรเป็นพิเศษ สำหรับคนจีนนั้นบิดาไม่ค่อยจะแน่นอน และไม่ค่อยให้ความรักมากนัก ส่วนความผูกพันธ์ ที่มีต่อแม่นั้นมีมากทั้งคนจีนและคนมลายู

โดยทั่วไปแล้ว เด็กชาวมาเลเซียรู้จักเหนี่ยวรั้งความรู้สึกมาตั้งแต่เล็กๆ การกดระงับความรู้สึกก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือนได้ง่าย เช่นในระหว่างเพื่อนร่วมรุ่นความรักระหว่างเพศตลอดจนการเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ ดังกล่าวมาแล้วนี้บิดามารดาไม่ค่อยจะได้มีส่วนช่วยเหลือในเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น เด็กวัยรุ่นที่ไม่ค่อยเก็บตัวมักจะไม่ค่อยมีปัญหา ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโรงเรียนมักจะมาจากปัญหาที่เกิดขึ้นในพวกนักเรียนด้วยกัน มักจะพบได้ในนักเรียนหญิงมากกว่านักเรียนชาย

จากการสังเกตของข้าพเจ้าในการสอนนักเรียนนางพยาบาลในวิชาจิตเวชพบว่านักเรียนนางพยาบาลกลุ่มชาวมลายู ไม่ค่อยจะแสดงความคิดเห็นมากนัก

ภาษาอังกฤษไม่ค่อยจะแตกฉาน ขี้อาย แต่ชอบดนตรี ฟ้อนรำ และค่อนข้างจะมีเสน่ห์ ส่วนกลุ่มชาวจีนและอินเดีย ชอบแสดงความคิดเห็น ซักถามปัญหาต่าง ๆ อย่างไม่ต้องเกรงใจอาจารย์ ชอบอาสาทำงานต่าง ๆ ทำได้ว่องไว และคบง่าย นิยมวัฒนธรรมทางตะวันตกมากกว่าวัฒนธรรมเดิมของตน นิยมยกย่องผู้ที่มีภูมิปัญญาและต้องการจะศึกษาด้วย

ความคิดของชาวบ้านเกี่ยวกับการเจ็บป่วยทางใจ

เนื่องจากมาเลเซียประกอบขึ้นด้วยคน ๓ เชื้อชาติใหญ่ ๆ ดังกล่าวมาแล้ว ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเจ็บป่วยทางกายหรือทางจิตก็ตาม ย่อมแตกต่างกันออกไปโดยเฉพาะชาวบ้านซึ่งอาศัยอยู่ตามหมู่บ้านไกล ๆ หรือแม้แต่ชาวเมืองก็ตามแต่ ทั้งนี้ก็เนื่องจากแต่ละเชื้อชาติก็มีศาสนาและวัฒนธรรมแตกต่างกันออกไป เมื่อชาวบ้านเกิดป่วยเจ็บขึ้นมา ส่วนมากเขาจะนำไปรักษากับหมอชาวบ้านก่อน เมื่อหมอชาวบ้านรักษาไม่ได้แล้วจึงจะนำไปให้แพทย์รักษาต่อ ยกตัวอย่างเช่นชาวจีนในสิงค์โปร์ กวี (๑๙๖๙) พบว่าคนไข้จีนที่มาขอรับการรักษาตัวในโรงพยาบาล ๙๐ เปอร์เซนต์เป็นพวกที่ได้ไปหาหมอจีนชาวบ้านมาก่อนแล้วทั้งสิ้น สำหรับคนไข้ทางจิตกะว่า ๙๐ เปอร์เซนต์ไปรักษากับหมอชาวบ้านก่อนจะถึงมือจิตแพทย์เช่นเดียวกัน

คนมลายูตามหมู่บ้านซึ่งเรียกว่าแคมพอง มีความเชื่อเกี่ยวกับการเป็นโรคจิตว่าไม่ใช่เหตุที่เกิดขึ้นเพียงอย่างเดียว แต่มีโรคจิตอยู่หลายชนิด และหลายสาเหตุด้วยกัน สาเหตุสำคัญคือการทำคุน ทำไสย์ หรือทางภาษาไทยเราเรียกโดยทั่ว ๆ ไปคือถูกกระทำอันเป็นผลเนื่องมาจากทางไสยศาสตร์ และนอกจากนี้ก็สืบเนื่องมาจากอำนาจของผีร้ายต่าง ๆ แม้ว่าชาวมลายูจะนับถือศาสนาอิสลามก็ตาม แต่ศาสนาที่เขาเชื่อนั้นก็อิงเรื่องผีอยู่มากเช่นเดียวกัน เมื่อชาวมลายูป่วยเป็นโรคจิตขึ้นมา เขาก็มักจะทำพิธีสวดรักษาตามคัมภีร์โกหร่านเสียก่อนในขั้น

แรก เมื่อรักษาแบบนี้แล้วไม่หายเขาก็จะนำไปให้โบโมซึ่งเป็นหมอชาวบ้านหรือพาวัง (คนทรง) ทำการรักษาต่อไปอีก ทั้งโบโมและพาวังนี้เป็นที่รู้จักกันโดยทั่ว ๆ ไป อาจใช้ยากลางบ้าน หรือทำพิธีทางไสยศาสตร์ ตลอดจนเข้าทรงรักษาเหล่านี้เป็นต้น

ชาวมลายูโดยมากไม่ค่อยใช้โรงพยาบาลเหมือนชาวจีนและชาวอินเดีย ซึ่งเป็นข้อสังเกตุโดยทั่ว ๆ ไปในหมู่แพทย์ที่อยู่ในชนบท อันนี้อาจเป็นเพราะชาวบ้านอยู่ในหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลและลำบากในการติดต่อกับโรงพยาบาลประการหนึ่งหรือความคิดและความเชื่อที่มีความเลื่อมใสในการรักษาแบบพื้นบ้านอยู่อีกประการหนึ่ง โดยเฉพาะในทางจิตเวชศาสตร์ ศาสตราจารย์นายแพทย์เอ็งซองตันกล่าวว่าชาวมลายูรู้สึกเห็นอกเห็นใจช่วยเหลือและมักไม่ค่อยรังเกียจคนไข้โรคจิตที่อยู่ในครอบครัวเดียวกัน โดยเฉพาะคนไข้โรคจิตที่อยู่ตามหมู่บ้านมักจะไม่ค่อยส่งมายังโรงพยาบาลจิตเวช ถ้าไม่มีอาการรุนแรงจนเกินไป

อันความเชื่อถือเรื่องผีสางนางไม้ของชาวมลายูนั้น ค่อนจะฝังแน่นจนตราบเท่าปัจจุบันนี้ ไม่ว่าจะอยู่ในเมืองหรืออยู่ตามชนบท ความเจริญในทางวัตถุยังคงไม่สามารถจะโน้มน้าวให้เปลี่ยนแปลงไปได้ง่ายนัก ในมาเลเซียมักจะมีข่าวเรื่องผีเข้าคนทางหนังสือพิมพ์อยู่บ่อย ๆ เรื่องผีเข้าในประเทศไทยเราก็มีมากเช่นกัน แต่ที่แตกต่างกันก็ตรงที่ในมาเลเซียผีชอบเข้าเด็กนักเรียนหรือไม่ก็ผู้หญิงที่ทำงานตามโรงงานต่าง ๆ เมื่อผีเริ่มเข้าคนที่หนึ่ง ต่อไปก็จะเข้าคนที่ ๒ คนที่ ๓ บางแห่งจะเข้าถึง ๒๐–๓๐ คนในเวลาพร้อม ๆ กัน บางคนต้องส่งไปรักษาในโรงพยาบาลหรือหมอโบโม (หมอพื้นเมือง) เหตุการณ์เช่นนี้จะเกิดมีบ่อยๆ ตามโรงเรียนในชนบท ร้อนถึงจิตแพทย์ต้องไปตรวจสอบดูและทำการช่วยเหลือ ในภาษาทางจิตเวชศาสตร์เรียกอาการที่กล่าวมาแล้วนี้ว่าเป็นเอพิเดมิคฮิสทีเรียหรือโรคอุปาทานระบาดเป็นครั้งคราว โรคแบบนี้เมืองไทยเราก็เคยมีแต่หลายๆ ปี มีสักครั้งหนึ่ง ไม่ชุกชุมเหมือนมาเลเซีย แต่เดิมมาชาวบ้านมักจะคิดว่าเป็น

เรื่องของผีเพราะฉะนั้นหน้าที่รักษาหรือป้องกันก็คือหมอผี ไม่ค่อยคิดว่าเป็นเรื่องของจิตใจหรือสุขภาพจิตของเด็กในโรงเรียนว่าเป็นมาอย่างไร หมอสมัยใหม่ก็ไม่ค่อยมีใครสนใจมากนัก จนกระทั่งเมื่อ ๑๐ ปีมานี้เองได้มีจิตแพทย์ชื่อเอ็ง-ซองตันได้รับรายงานเรื่องนี้ไว้ในจดหมายเหตุทางแพทย์ จึงตัดตอนเล่าให้ฟังว่า ขณะที่หมอเอ็งซองตัน กำลังทำงานอยู่ในโรงพยาบาลจิตเวชแทมปอย (โรงพยา-บาลเดียวกับข้าพเจ้าที่ทำงานในมาเลเซีย) ได้รับรายงานข่าวว่าให้ไปดูเด็กนักเรียนที่โรงเรียนสหะศึกษาสอนภาษามลายูด้วย มีเด็กหลายคนบอกว่ามองเห็นผี แล้วก็ล้มลงหมดสติไปเมื่อหมอเอ็งซองตันไปถึงโรงเรียน เห็นครูนักเรียนกำลังชุลมุลวุ่นวายกันใหญ่ บ้างก็หามเด็กออกมานอนตามม้ายาว บ้างก็ปลอบเด็กบ้างก็ยืนดู หมอได้สอบถามดูได้ความว่ามีเด็กเห็นผี ๘ คน และมีอยู่เป็นจำนวนมากที่ตื่นตกใจส่วนคนที่เห็นผีนั้นเป็นเด็กหญิงทั้งสิ้น ได้ตรวจสอบร่างกายไม่พบสิ่งที่ผิดปกติ นอกจากมีเหงื่อออกและชีพจรค่อนข้างเร็ว บางคนกระสับกระส่ายพูดไม่ค่อยรู้เรื่อง มีอยู่คนหนึ่งร้องตะโกนออกมา ทึ้งผมและดึงนมของตนเอง ทำให้พวกเพื่อน ๆ เกิดสงสาร และพากันร้องไห้ต่อ ๆ กันไปอีก ทำให้วุ่นวายกันไปทั้งโรงเรียน หมอจึงตัดสินใจแยกเด็กทั้ง ๘ คนส่งโรงพยาบาลก่อน ความวุ่นวายจึงได้สงบลง ส่วนเด็กที่ส่งโรงพยาบาลนั้น บางคนค่อยยังชั่วขึ้น แต่ญาติไม่ต้องการให้รักษาจึงขอรับกลับ เพื่อไปรักษาตามแผนโบราณ

สาเหตุที่ชาวบ้านเชื่อว่าไมจึงเกิดมีเหตุการณ์เช่นนี้ขึ้น หมอเอ็งซองตันเล่าว่า ในขณะที่จิตแพทย์ไปถึงนั้น หมอพื้นเมืองก็ไปถึงเช่นเดียวกัน โดยหมอพื้นเมืองได้เข้าไปหาสาเหตุตามวิธีทางไสยศาสตร์ของเขาและบอกว่า ที่เด็กคนแรกเห็นผีข้างต้นไม้ เพราะว่าผีมีลูกเล็ก ๆ ๔๐ คนเดินซุ่มซ่ามไปข้างต้นไม้ไปเหยียบเอาขาเด็กเข้า ผีที่เป็นแม่โกรธมากจึงได้เข้าสิงเด็กผู้หญิงนั้น เรื่องนี้ได้เกิดมีอยู่กันเรื่อย ๆ มา แต่มาระบาดหนักเอาเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๓ และ ๒๕๑๔ โรงเรียนมัธยมในชนบทที่นับถือศาสนาอิสลาม เกิดมีโรคนี้ระบาดหนักนับได้ประมาณ

๒๗ แห่งด้วยกัน นักเรียนที่ตกเป็นเหยื่อของผีเข้านี้ส่วนใหญ่จะเป็นเด็กวัยรุ่น อาการที่แสดงออกมาให้เห็นทั้ง ๒๗ โรงเรียนนี้มีลักษณะคล้ายคลึงกันทั้งสิ้น ลักษณะอาการที่เห็นได้อย่างเด่นชัดก็คือหายใจถี่, ร้องตะโกน, มองเห็นผีร้าย แล้วก็ภาวะของจิตจะเข้าสู่ภวังค์โดยแสดงออกทางคำพูดต่าง ๆ ซึ่งเจ้าตัวเองไม่ทราบว่าพูดอะไรออกไปบ้าง บางคนก็ฟุบล้มหมดสติไปแบบเป็นลม และเมื่อฟื้นขึ้นมาแล้วจะจำอะไรไม่ค่อยได้ ส่วนการรักษานั้นอยู่ในมือของหมอพื้นบ้านคือโบโม ในการระบาดครั้งนี้จิตแพทย์แห่งมาเลเซียได้เข้าไปทำการวิจัยโดยได้รับความร่วมมือจากกระทรวงศึกษาธิการเพื่อหาสาเหตุและที่มาของโรคด้วย รายละเอียดจะไม่ขอนำมากล่าวในที่นี้ ส่วนในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ มีข่าวเรื่องนี้มีอยู่บ้างประปราย แต่มีรายใหญ่เกิดขึ้นในเดือนตุลาคมกลางเดือน เหตุนี้เกิดขึ้นที่ โรงงานทำวิทยุในเมืองปีนัง คนงานสาวพากันผละงานร่วมร้อย เนื่องจากเกิดมีผีเข้าคนงานหญิงรวมทั้งหมด ๒๐ คนพร้อมกันในระหว่างการทำงานผลัดกลางคืน โดยมีการกระโดดโลดเต้นในขณะที่กำลังทำงาน ส่งเสียงร้องตะโกน แล้วก็เป็นลมพับไป ถึงกับต้องไปรักษาที่โรงพยาบาล ๔ รายด้วยกัน ในตอนแรกเจ้าของโรงงานนึกว่าในเดือนตุลาคมนี้เป็นเดือนที่ชาวมุสลิมอดอาหารเพื่อถือบวช คงจะพากันหิวข้าวและอ่อนเพลียเลยเป็นลม ซึ่งในตอนหลังเมื่อได้พิจารณาดูแล้วเห็นว่าไม่ใช่ เพราะลักษณะที่แสดงออกแบบผีเข้าทั้งสิ้นคือ ส่งเสียงตะโกน บีบคอเพื่อนร่วมงาน และภาวะจิตเข้าสู่ภวังค์คือพูดอะไรออกมาโดยที่เจ้าตัวไม่รู้ หมอพื้นบ้านคือโบโมต้องเข้ามาช่วยเหลืออีก โดยแจ้งว่ามีผีร้ายเข้าสิงอยู่ในบริเวณโรงงาน และต้องการสาว ๆ ไว้เป็นเครื่องปลอบใจ อันนี้เป็นเรื่องของความเชื่อของชาวบ้าน ซึ่งยังคงมีอยู่และเป็นไปได้จริง ๆ แต่ถ้ามองดูในแง่ของสุขภาพจิตแล้ว น่าจะมีอะไรอยู่ภายใต้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้น ๆ เป็นแน่

นอกจากเรื่องฮิสทีเรียหมู่ หรือแปลเป็นไทยว่า อุปาทานหมู่ หรือผีเข้าแบบเป็นหมู่แล้วยังมีเรื่องที่ค่อนข้างจะพบได้มากอีกเรื่องหนึ่งคือเรื่องบ้าจี้ ซึ่ง

ในเมืองไทยเราก็มีเช่นเดียวกัน แต่ชาวมลายูเป็นมากกว่าคนไทยเรา อันที่จริงแล้วไม่นับว่าเป็นโรค แต่ทำไมจึงชุกชุมในหมู่ชาวมลายูนั้นน่าจะได้นึกถึงเพราะมันเกี่ยวโยงไปถึงหลายอย่างด้วยกัน นับแต่การเลี้ยงดูเด็ก และการสังสรรค์ในระหว่างคนต่อคน ดังเช่นเมื่อปีที่แล้วได้มีชาวจีนและชาวฝรั่งได้รายงานเรื่องบ้าจี้ไว้ละเอียดลออคือ จู, ทองและสมิธ ได้กล่าวถึงการสำรวจภาวะสุขภาพจิตในซาราวัค จากรายงานนี้ได้ทำติดต่อกันมาหลายปี โดยประชากรที่ได้รับการสำรวจครั้งนี้มีประมาณ ๑๘๐๐๐ คน ประกอบด้วยคน ๓ เชื้อชาติด้วยกัน คือคนเผ่าอิบาน, มลายู และชาวจีน อย่างละ ๖๐๐๐ คน รวบรวมได้คนบ้าจี้ทั้งหมด ๖๕ รายด้วยกัน เป็นหญิงทั้งหมด ในจำนวนนี้เป็นชาวมลายู ๕๒ รายชาวอิบาน ๑๓ ราย ส่วนคนจีนนั้นไม่พบเลย ประชาชนชาวมาเลเซียรู้จักบ้าจี้อย่างดีโดยมีชื่อเรียกว่าลาฮ์ต้า ลักษณะอาการที่แสดงออกคือ เมื่อใช้มือจี้ที่บริเวณสะเอวหรือตกใจหรือได้ยินเสียงดัง ๆ คนที่เป็นบ้าจี้จะแสดงอาการออกมาให้เห็นคือพูดอะไรซ้ำ ๆ กันออกมาทำอะไรซ้ำ ๆ กัน เช่นยกมือขึ้นลงก็ทำซ้ำ ๆ กัน, เมื่อมีอาการจะทำอะไรตามสั่งได้ เช่นกำลังถือของอยู่บอกให้ขว้างทิ้งก็จะขว้างทันทีแลอาการที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ มักจะพูดคำสัปดล ส่วนมากก็เกี่ยวกับเรื่องอวัยวะเพศชายหรือหญิง ซึ่งอาการดังกล่าวมาแล้วนี้จะแตกต่างกับการตกใจอย่างธรรมดาที่เราพบในผู้หญิงโดยทั่ว ๆ ไป อาการต่าง ๆ เหล่านี้ชาวบ้านชอบล้อเลียนกันมาก คนที่เป็นโรคนี้ในมลายูมักจะเกิดขึ้นราว ๆ อายุ ๓๐ ปีขึ้นไปในวัยหนุ่มสาวไม่ค่อยพบ

นอกจากนี้ยังมีกลุ่มอาการอีกชนิดหนึ่งซึ่งมักจะเกิดขึ้นกับผู้ชาย ชาวมาลายูคืออะม็อคอาการของอะม็อคนี้จะรุนแรงมาก คือมักจะเกิดขึ้นโดยกระทันหันโดยมีอาการคุ้มคลั่ง ดุร้าย เจอะอะไรขวางหน้าไม่ได้จะต้องฆ่าทันที คนไข้จะวิ่งไปอย่างไม่มีความหมาย อาการอาจสงบลงได้เองหรือถูกฆ่าตายโดยชาวบ้าน ใน

รายที่อาการสงบได้เอง มักจะจำเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในตอนนั้นไม่ได้ และเรื่องนี้มีคดีขึ้นศาลกันอยู่บ่อย ๆ

ชาวอินเดีย

ชาวอินเดียที่กล่าวถึงนี้จะรวมไปถึงพวกชาวลังกาด้วย ชาวอินเดียนี้ก็คล้ายกับชาวมาลายูในแง่ของความเชื่อถือ พวกฮินดูนับถือพระเจ้าและมีวัดของตนเอง ตามโรงภาพยนต์มักจะมีเหตุการณ์เกิดขึ้นเป็นประจำโดยเฉพาะ โรงที่ฉายภาพยนต์อินเดีย ชาวอินเดียในโรงภาพยนต์จะเกิดเป็นโรคอุปาทานแบบเป็นหมู่กันขึ้น โดยจะร้องโวยวายขึ้นแล้วก็มีอาการชักกระตุกขึ้นพร้อมกันทีละหลาย ๆ คน ทางโรงภาพยนต์จะต้องหยุดพักการฉายชั่วคราว และนำส่งคนเหล่านั้นไปรักษาที่วัด และหลังจากนั้นฉายต่อไปบางเรื่องหยุดหลายครั้ง ในขณะที่ข้าพเจ้าอยู่ที่ยอร์โฮ-มารู มีหนังเรื่องหนึ่งเกี่ยวกับเรื่องพระผู้เป็นเจ้าเป็นหนังที่ดีมากในฉากมีการต่อ-สู้กันระหว่างงูกับนกยูง (นกยูงเป็นสัญญลักษณ์ของพระผู้เป็นเจ้า) เพื่อป้องกันเด็กเล็ก ๆ คนหนึ่งซึ่งนอนอยู่ เมื่อถึงตอนที่ต่อสู้กันทีไร ชาวอินเดียซึ่งอยู่ในโรงภาพยนต์แห่งนั้นก็เกิดมีอาการเป็นโรคฮิสทีเรียหมู่ทุกที ส่วนอย่างอื่น ๆ นั้นไม่ค่อยจะมีอะไรแปลกออกไปจากชาวมาลายูมากนัก

ชาวจีน

ในเรื่องของชาวจีนนี้อาจกล่าวพาดพิงไปถึงชาวจีนในสิงค์โปร์ด้วย เพราะสิงค์โปร์เพิ่งแยกตัวออกไปเมื่อ ๗ ปีมานี้เอง อันที่จริงแล้วสิงค์โปร์และมาเลเซียยังติดต่อกันและไปมาหาสู่กันอยู่เช่นเคย เมืองหน้าด่านที่ติดอยู่กับสิงค์โปร์คือยอร์โอร์บารู อันเป็นเมืองที่ข้าพเจ้าไปปฏิบัติงานอยู่ สิงค์โปร์กับยอร์โอร์บารูเชื่อมต่อกันโดยมีสพานแบบเดียวกับฝั่งพระนครกับฝั่งธนบุรี ประชาชนจากสิงค์-โปร์มาทำงานที่ยอร์โอร์บารูและที่ยอร์โอร์บารูก็ไปทำงานเช่นเดียวกัน เช้า ๆ เย็น ๆ จะเห็นรถวิ่งเข้าออกเป็นแถวยาวเหยียดทีเดียว ฉะนั้นความเชื่อถือในหมู่คนจีนนั้นเหมือนกันและเป็นโรคคล้าย ๆ กัน

เนื่องจากชาวจีนมีความเชื่ออยู่อย่างหนึ่งว่าอวัยวะสืบพันธุ์นั้นมีความสำคัญต่อการมีชีวิตของคนเรา ชีวิตจะมีอยู่ต่อไปไม่ได้ถ้าอวัยวะสืบพันธุ์ชายหดเข้าสู่ช่องท้อง หรือแม้แต่เหี่ยวเล็กลงไปก็ตาม เพราะฉะนั้นจึงต้องระมัดระวังอวัยวะไว้ให้ดี แต่ถ้าเมื่อใดมีความคิดโดยมีความเชื่อว่าอวัยวะของตนเหี่ยวและหดไป โดยมีความเชื่อผิดไปเช่นนั้น ในที่สุดจะเกิดมีอาการอย่างหนึ่งเกิดขึ้นมาอย่างกระทันหันคือมีความวิตกกังวลอย่างแรง โดยมีความกลัวว่าจะทำอย่างไรอวัยวะสืบพันธุ์จึงจะไม่หดเหี่ยวลงไป ความเชื่อและอาการที่แสดงออกแบบนี้จะเป็นไปได้ทั้งในรูปของโรคประสาทหรือโรคจิตก็ได้ ซึ่งชาวจีนในมาเลเซียและสิงค์โปร์เรียกชื่อโรคนี้ว่าโคโร การเรียกชื่อเช่นนี้ก็ไม่ทราบว่าใครเป็นคนตั้งขึ้นคนแรกเป็นแต่เพียงเรียกตาม ๆ กันมา แต่คำว่าโคโรนี้คล้ายกับคำในภาษามาลายูคือ คูรู, คูรูคูล, คีรอทและคีรัค นายแพทย์แย๊บสันนิฐานว่าคงจะมาจากภาษาชะวาก็อาจจะเป็นไปได้ ซึ่งแปลว่าเต่า ซึ่งอธิบายได้ว่าอวัยวะเพศชายหดเข้าออกได้อย่างเดียวกับหัวของเต่าเป็นต้น หรือไม่ก็อาจจะมาจากคำมาลายูว่าคีรัคแปลว่าเหี่ยวหรือเล็กลงก็อาจเป็นได้ ส่วนในภาษาจีนใช้เรียวชื่อโรคนี้ว่าชูคแยงซึ่งใช้เรียกเฉพาะในประเทศจีนตอนใต้เท่านั้น

เพราะฉะนั้นโคโรจึงเป็นที่รู้จักกันดีในวงของชาวจีนและมลายู ซึ่งนับว่าเป็นของแปลกและไม่ซ้ำแบบใคร ซึ่งจะพบเห็นอยู่บ่อย ๆ แต่มีเรื่องที่น่าตื่นเต้นและน่าสนใจยิ่งก็คือ มีคนเป็นจำนวนมากได้ป่วยเป็นโรคนี้ และระบาดโดยทั่ว ๆ ไป ไม่แพ้ไข้หวัดใหญ่ระบาดเช่นกัน คือเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๐ นี้เอง ที่สิงค์โปร์ได้มีหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งลงข่าวว่า มีคนที่รับประทานเนื้อหมูซึ่งได้รับการฉีดวัคซีนกันโรคไข้หมูป่ามาก่อน แล้วเกิดเป็นโรคโคโรขึ้น ซึ่งผู้ป่วยเหล่านั้นได้รับการรักษาจากแพทย์และตามคลีนิคต่าง ๆ และยังบอกต่อไปอีกว่าหมูที่ตายหลังจากฉีดยาแก้โรคนี้มีอวัยวะสืบพันธุ์ตัวผู้หดเข้าไปข้างใน ข่าว

นี้เหมือนไฟไหม้ป่ากระพือโหมไปทั่วเกาะสิงคโปร์และที่ใกล้เคียง ผู้ที่รับประทานหมูต่างก็พากันหวาดหวั่น เพราะเนื่องจากตนเองก็ไม่ทราบว่าหมูที่ตนกินเคยฉีดวัคซีนหรือเปล่า ประชาชนต่างก็นึกว่าตนเองกินเข้าไปแล้วเป็นแน่ ตลาดค้าเนื้อหมูตกลงฮวบ ข่าวประชาชนต่างพากันแห่ไปรักษาตามคลีนิคต่าง ๆ หมอยาจีนและหมอฝังเข็ม และว่าได้ผลดีถ้าได้รับการฉีดยาหรือรักษาแบบฝังเข็มร้อนถึงทางรัฐบาลต้องประกาศให้ทราบโดยทั่ว ๆ ไปว่า ทั้งยาฉีดป้องกันและรักษาโรคไข้หมูป่าไม่ได้เป็นอันตรายต่อมนุษย์เลย ในโรงพยาบาลชื่อสิงคโปร์แห่งเดียวรับคนไข้โคโรวันแรกถึง ๙๗ คน และตามโรงพยาบาลอื่น ๆ อีกไม่ทราบตัวเลขแน่นอน ดังนั้นทางรัฐบาลจึงตั้งคณะกรรมการแพทย์ขึ้นคณะหนึ่งเพื่อทำการศึกษาเกี่ยกับเหตุของโรค, อาการต่าง ๆ ตลอดจนการรักษา

ขอเล่าเรื่องย่อ ๆ ถึงผลการศึกษาเรื่องโรคกลัวอวัยวะสืบพันธุ์หดและเหี่ยว (โคโร) ดังนี้ คณะแพทย์ได้ศึกษาทั้งหมด ๔๖๙ ราย เป็นชาย ๔๕๔ ราย เป็นหญิง ๑๕ ราย ชาวจีนทั้งหมด ๔๔๔ คน (๙๕%) ชาวมลายู ๔ ราย (๐.๙%) ชาวอินเดีย ๖ ราย (๑.๓%) อายุที่เป็นตั้งแต่ ๕ ขวบจนถึงเลย ๔๕ ปี อายุที่เป็นมาอยู่ระหว่าง ๑๖–๒๐ ปี จากการศึกษาถึงอาการของโรคพบว่ามีอาการสำคัญอยู่ ๓ ประการคือ ประการที่หนึ่ง มีความหลงผิดหรือความเชื่อว่าอวัยวะหดเข้าไปสู่ช่องท้อง ซึ่งจะต้องตายแน่ ๆ ประการที่สอง มีอาการกลัวขึ้นอย่างรุนแรง มีความรู้สึกเหมือนคนจะตายคล้าย ๆ แบบเป็นลม, ใจสั่น, เหงื่อแตก, คลื่นไส้, หายใจถี่, ตาฟาง, ลำตัวเกร็ง, บางรายมีเจ็บตามตัว หรือไม่ก็มึนชาตามตัว ประการที่สาม คือโรคอย่างอื่น ๆ แทรก ซึ่งบางทีก็เนื่องมาจากผลของการรักษาจะขึ้นอยู่กับว่าคน ๆ นั้นมีความกลัวมากน้อยแค่ไหน หรือมีความหลงผิดมากน้อยแค่ไหนเป็นต้น

ท่านผู้อ่านอาจมีความสงสัยว่าจากเพศที่กล่าวข้างต้น เพราะมีเพศหญิง

รวมอยู่ด้วยถึง ๑๕ ราย ผู้หญิงมีความคิดเกี่ยวกับอวัยวะสืบพันธุ์หรือไม่ ความจริงจากรายงานนี้พบว่าผู้หญิงไม่ได้คิดเกี่ยวกับอวัยวะสืบพันธุ์ของตน แต่ความคิดนี้จะไปอยู่ที่เต้านมทั้ง ๒ ข้าง โดยคิดเช่นเดียวกับผู้ชายคือเต้านมอาจหดหายเข้าไปหรืออาจเหี่ยวแห้งลงไปเหล่านี้เป็นต้น ส่วนอาการอื่น ๆ ก็คล้ายคลึงกัน ส่วนเด็กนั้นเป็นในเด็กชาย ที่เด็กเป็นจากการสัมภาษณ์ได้ความว่า เด็กนั้นเกิดเอาอย่างบิดา เมื่อบิดามีความวิตกกังวลเกี่ยวกับเรื่องนี้เด็กก็เอาอย่างบ้าง อาการในเด็กจึงเกิดขึ้นไม่แพ้ผู้ใหญ่ สำหรับชาวมลายูและชาวอินเดียก็เป็นได้เช่นเดียวกัน ทั้งนี้เพราะว่าความคิดและความรู้สึกอาจถ่ายทอดถึงกันได้ในแง่ของทางจิตวิทยาของกลุ่มชน

วิธีป้องกันของชาวจีนตามความคิดของชาวบ้าน เขาจะใช้ไม้ทำเป็นกระเปาะประกบกัน โดยให้อวัยวะสืบพันธุ์อยู่ตรงกลาง และมีตะปูย้ำตรงกลาง หนีบอวัยวะสืบพันธุ์เอาไว้หลวม ๆ ซึ่งข้าพเจ้าได้เห็นของจริงแล้วก็รู้สึกน่าสนใจและตื่นเต้นมาก ในแง่ของรัฐบาลได้ป้องกันโดยวิธีใช้สื่อมวลชน เช่นทีวี หนังสือพิมพ์ ฯลฯ เหตุการณ์จึงได้สงบลงได้ภายใน ๒–๓ อาทิตย์ แต่ขณะนี้ยังคงมีอยู่ประปราย ขณะที่ข้าพเจ้าเขียนเรื่องนี้อยู่ในโรงพยาบาลจิตเวชก็มีอยู่ ๑ ราย

บทวิเคราะห์และส่งท้าย

ประเทศมาเลเซียเป็นประเทศที่กำลังพัฒนา อัตราเฉลี่ยรายได้ของประชาชนต่อปีค่อนข้างสูงในทวีปเอเชีย จะเป็นรองก็แต่ญี่ปุ่นเท่านั้น บ้านเมืองสะอาดเรียบร้อยมีส่วนคล้ายกับประเทศทางตะวันตก เนื่องจากเป็นประเทศอาณานิคมของอังกฤษมานาน แต่ความคิดความเชื่อถือของคนส่วนมากยังคงฝังแนบแน่นอยู่ในระดับเดิม จะมีเปลี่ยนแปลงบ้างก็แต่ในวงการผู้ที่ได้รับการศึกษาสูงเท่านั้น ความเชื่อเรื่องผีสางและปรัชญาชีวิตเก่า ๆ ยังคงมีมาก คนทั้ง ๒ ชาติที่รวมกันอยู่ ต่างก็อยู่ในแต่ขอบเขตต์ของตนเอง ความขัดแย้งทางใจที่อยู่ในส่วนลึก

ข้าพเจ้าเชื่อว่าคงมีอยู่ เด็ก ๆ ที่เรียนหลายภาษาถ้ามองดูผิวเผินก็อาจดีในแง่ของการมองเฉพาะความรู้ แต่ปัญหาสุขภาพจิตของเด็กกลัวโรงเรียนนั้นก็มีอยู่มากเช่นเดียวกัน

ลักษณะของโรคทางสุขภาพจิตที่ได้กล่าวมาแล้วแต่ต้นนั้น ก็มีจุดใหญ่ร่วมกันคือลักษณะที่แสดงออกทางอุปาทานหรือฮิสทีเรีย ชาวจีนผู้ชายมีอุปทานสูงกว่าผู้หญิง ส่วนชาวมลายูผู้หญิงมีอุปาทานสูงกว่าผู้ชาย ส่วนชาวอินเดียพอ ๆ กันทั้งหญิงและชาย ลักษณะที่แตกต่างกันจะมองเห็นได้ชัด การเป็นโรคหรือเป็นแต่เพียงอาการนั้นแสดงออกถึงความตึงเครียดที่แสดงการระบาดออกไปเป็นกลุ่มก้อนชี้บ่งให้เห็นว่าเป็นการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตของตนเองในชีวิตประจำวัน โดยออกทางโรคที่สังคมยอมรับ เป็นการแก้ปัญหาทางสุขภาพจิตได้เองโดยอัตโนมัติ แต่การระบาดของโรคมีอยู่เป็นประจำ แสดงว่าปัญหาทางอารมณ์ของคนมาเลเซียไม่ค่อยมั่นคงและหวั่นไหวง่ายอยู่ตลอดเวลา มีเรื่องตลก ๆ ที่ฝรั่งเล่ากันเล่น ๆ แม้แต่ในไนท์คลับว่า มีพระคาธอริคเดินทางไปโดยรถไฟ และไปพบพระอิสลาม (อิหม่า) ต่างก็สนทนากันด้วยดี พระคาธอริคจึงถามว่าทำไมท่านจึงไม่กินหมูเล่า อร่อยจะตายไปใคร ๆ เขากินหมูกันทั้งนั้นแหละพระอิสลามก็ไม่ว่ากระไร พอใกล้จะถึงสถานีที่จะลงพระอิสลามจึงเอ่ยปากขอลาเพื่อจะลง และบอกพระคาธอริคว่าขอแสดงความปรารถนาดีไปยังภรรยาท่านด้วย พระคาธอริคตกใจบอกว่าเรานั้นมีภรรยาไม่ได้ดอก พระอิสลามจึงบอกว่า การมีภรรยานั้นดีจะตายไปเรามีได้ถึง ๔ คนทำไมท่านจึงมีไม่ได้เล่า พอพูดจบรถไฟก็หยุดพอดี แล้วต่างก็แยกกันไป เรื่องนี้เป็นเรื่องตลก แต่เรื่องตลกนี้สะท้อนให้เห็นข้อเท็จจริงบางประการได้ไม่มากก็น้อย มาเลเซียเป็นประเทศที่น่ารัก การฟื้นฟูทางสุขภาพจิตกำลังขยายและข้าพเจ้าเชื่อว่าอาจตั้งอยู่ในรากฐานที่มั่นคง เช่นเดียวกันกับประเทศไทยเราได้ในอนาคตอย่างแน่นอน.

พิมพ์ที่โรงพิมพ์อักษรสาสน์ ๔๒ ถนนเจริญกรุง กรุงเทพ ฯ ๒ โทร. ๑๑๗๓๘, ๒๒๕
นายภิญโญ เลี่ยวรักษ์โอพาร ผู้พิมพ์โฆษณา ๒๕๑๖

แก้คำผิด

หน้าและบันทัด			ความเดิม	แก้เป็น
(ฐ)	บรรทัดที่	๓	และ	และ
(ฐ)	,,	๗	แค่	แต่
(ต)	,,	๒๒	ภล	ผล
๓	,,	๑	อิดโรด	อิดโรย
๗	,,	๑๑	มึนเขา	มึนเมา
๘๘	,,	๔	Pdddy	Paddy
๘๘	,,	๑๖	Flishing	Fishing
๘๘	,,	๑๗	อากรฟองเตา	อากรฟองเต่า
๙๐	,,	๑๔	๒๔ ครั้ง	๒๓ ครั้ง
๙๑	,,	๑๓	๒๐. พ.ร.บ.	พระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมประมวลรัษฎากร (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๑๓
๙๑	,,	๑๔	๒๑	๒๐
๙๑	,,	๑๕	ประกาศคณะประฏิวัติ	ประกาศคณะปฏิวัติ
๑๑๐	,,	๔	๔๐๐,๐๐๐	๔๐๐,๐๐๑
๑๑๐	,,	๓	๗๐๐,๐๐๐	๗๐๐,๐๐๑
๑๑๐	,,	๒	๑,๐๐๐,๐๐๐	๑,๐๐๐,๐๐๑